

Dr. ONDŘEJ ŠAŠ

**ARCHIV
PRIVILEGOVANÉHO
MĚSTA MUKAČEVA
1376–1850.**

S PŘILOŽENÝMI REPRODUKCEMI
DAROVACÍCH LISTIN, PEČETÍ A MĚSTSKÝCH
PLÁNŮ NA ČTYRECH TABULKACH.

2

M U K A Č E V O

1 9 3 3.

ARCHIV

PRIVILEGOVANÉHO MĚSTA MUKAČEVA 1376–1850.

**ZPRÁVA O DĚJINÁCH, MATERIÁLU
A USPOŘÁDÁNÍ
STARÉHO MĚSTSKÉHO ARCHIVU.**

SESTAVIL:

Dr. ONDŘEJ ŠAŠ.

PŘELOŽILA:

prof. H. SKOKANOVÁ.

M U K A Č E V O.

N Á K L A D E M M Ě S T A M U K A Č E V A.

1   9   3   3

© Klub T.G.Masaryka v Užhorodě, 2025-2026
www.klubtgm.cz

© Užhorodský spolok Slovákov, 2025-2026
www.uzhss.sk

Перевидання книги / reedice /
“Archiv privilegovaného města Mukačeva 1376-1850”

sestavil -
Dr. ONDREJ ŠAŠ

MUKAČEVO - 1933

Copyright by Dr. Ondřej Šaš, Mukačevo.

Předmluva.

Toto dílo sleduje dvojí cíl: jednak ukázati archivní materiál města Mukačevo, za druhé poskytnouti možnost orientovati se o důležitějších zjevech ve vývoji města z originálních pramenů zde uvedených. V této knize po krátké historii archivu následuje popis materiálu, který se skládá z darovacích listin ze středověku i z počátku nové doby, pak popis písemných památek městské administrativy až do r. 1850, dále připojuji některá zajímavá fakta o českých i ruských vztazích k historii Mukačevo a posléze pohled do oboru sociální a kulturní historie města.

Odborníku historikovi tato kniha, jež obsahuje dosti bohatou literaturu týkající se historie města, poslouží možná za pomůcku a probudí jeho zájem o dějiny tohoto města Podkarpatské Rusi, jehož jméno se proslavilo v dějinách světa tím, že Mukačevo, jako pevnost i středisko obsáhlé feudální dominie, nejednou bylo dějištěm vynikajících událostí. Při sestavování tohoto průvodce po mukačevském městském archivu přihlížel jsem též k širším zájmům, zejména místního čtenářstva a proto jsem se zastavil delší dobu u některých archivních památek, jindy jsem odhrnul roušku s kulturně historického života a ukázal jsem některá fakta, jež budí historický zájem o vývoj tohoto města. Přes to třeba podotknouti, že tuto knihu není možno považovati za monografii o dějinách tohoto města. Je to jenom popis jeho archivu, třebas i na podkladě obecného vývoje města, poskytující materiál k historické práci.

Dovoluji si vyjádřit městské správě vřelé uznání za pomoc poskytnutou mi při sestavování tohoto díla a věnuji tuto práci jak městské správě, tak i všemu obyvatelstvu města s přáním, aby sebevědomí, které lze čerpati ze studia historie města, bylo pro Mukačevo faktorem slabného ekonomického a kulturního vývoje.

V Mukačevě dne 15. listopadu 1927.

Autor.

I.

K historii městského archivu.

Archivy jakožto historické prameny.

Jsou různá mínění o tom, stojí-li vůbec za to obírat se historií nebo ne, a je-li možno čerpati nějaké poučení a užitek ze studia historie. Latinské přísloví praví: „Historie je učitelkou života“, přesto však život poskytuje nám často příklady toho, že národy nezmoudřely trpkými zkušenostmi z minulosti. Nejmoudřejší z Němců, Goethe, necenil příliš vysoko historickou pravdu jako vědu, ale uznával její praktický užitek v tom, že člověka rozohnuje svými příklady. Člověk, v něž minulost vzbudila nadšení, stane se tak schopnějším řešit praktické úkoly, které ho čekají. Goethe závidí Americe, že nemá žádné romantické minulosti, žádných hradních zřícenin a že její pozornost není zajata neužitečnými vzpomínkami na staré časy.

Názory o tom, v čem tkví smysl minulosti lidstva se liší: jedni tvrdí, že vrchol historického bytí byl dosažen vystoupením vynikajících osobností a hrdin na jevišti historie, druzí prohlašují za jádro historie osvobozenkovský boj slabých a utlačovaných proti hýřilům a vykořistovatelům; jedni shledávají, že v životních osudech lidských generací po sobě následujících se jeví třeba pomalé, ale ustavičné vyjasňování a stoupání (názor Hegelův a Marxův), druzí popírají toto zlepšování tvrdice, že každá lidská generace se pohybuje ve stejném neplodném kruhu jako koně, kteří pohánějí vodovody v bulharských zahradách (historický pessimismus); ale ať se historik rozhodne pro kterýkoliv z těchto názorů, odnékud musí čerpati svůj názor na svět a musí jej doložit skutečnostmi. Hlavním pramenem poznání historických skutečností jsou pak archivy. Z tohoto hlediska cena archivů nebude brána v pochybnost ani přívrženci zcela protihistorického názoru. Zachování archivů jest tedy požadavkem a potřebou pro všecky ty, kdo mají vůbec nějaké mínění o historii, nebo jsou k ní v nějakém vztahu.

Proč se mukačevští měšťané zajímali o archiv za zřízení feudálního?

Někdejší mukačevští občané věděli pramálo o těchto krásných moderních teoriích, přes to však měli zdravý smysl pro spořádaný archiv. Uschovávali pečlivě své listiny a rozmnožovali je a činili tak z důvodů výlučně praktických. Příslušníci privilegovaných tříd nepožívali v době feudalismu svých práv ani tak na podkladu všeobecných zákonů, nýbrž spíše každému z nich byla vymezena jeho osobní a zvláštní

práva ve formě privilegií. Organisace feudální správy u porovnání s byrokratismem měšťanské společnosti může být označena jako volná, proto tím větší význam měly právní listiny, jejichž skoro fetišský charakter byl daleko významnější než dnes.

Již od konce XV. století objevují se často soudcové (starostové) a přísežní města Mukačevo ve dvorní kanceláři a novému na trůn dosednuvšímu vladaři přednášeji prosbu, aby opatřil stvrzující klausulí privilegia vystavená jeho předchůdci. Město Mukačevo má privilegia z XV. století, která jsou potvrzena šesti za sebou následujícími vladaři, jedním Hunyadim, dvěma na českém a uherském trůně sedicími Jagellonci a třemi Habsburky. Listiny nesou mezi jinými též pečeť českého lva a některá šestkrát znova opsaná listina podobá se na konec obrázku o šesti rámečcích nebo dětské hračce, jejíž duté kostky stále menší a menší zapadají přesně jedna do druhé.

Dva nejstarší seznamy diplomů z r. 1697 a 1733.

Nejstarší zpráva, kterou máme o historii mukačevského archivu, mimo uvedené návštěvy ve dvorní kanceláři jest doklad, že archiv byl uschován u tehdejšího soudce (starosty) a tak tomu bylo i v XVI. a XVII. století, kdy ještě zasedání rady se konala v bytě starosty a kdy jeho dům byl zároveň městským domem.

Ačkoliv první seznam listin předaných soudci se zachoval teprve z r. 1697, je možno předpokládati, že tento způsob písemného předávání byl obvyklý již dříve při přejímání soudcovského úřadu novým vrchním soudcem. Na 341. stránce „Protokolů privilegovaného města Mukačevo od r. 1600—1699“ — je to kniha protokolů psaných na oddělené listy — nalézá se toto potvrzení: „Anno dei 1697 die 29 Januar, když slavné město Mukačevo zvolilo pana Stefana Meszárosa vrchním soudcem, byla odevzdána jeho blahorodí privilegia našeho města v tomto pořadí:

1. Donatio Annae Reginae datae in anno 1505
2. Donatio Imp. Ferdinandi datae in anno 1548
3. Donatio Mariae Reginae datae in anno 1523
4. Regis r. Imperatoris Mathiae datae in anno 1613
5. Regis Vladislai Mathiae datae in anno 1512
6. Mathiae Regis r. Imperatoris in anno 1613
7. Donatio Joannis Corvini datae in anno 1493
8. Regis Mathiae... datae in anno 1458
9. In rubricis Regis Mathiae datae...

Jiné listy.

1. O pšenici a ovsu po strychách (míněno jako paušální městská daň).
2. O lesích zvaných Budětina a Luka
3. Literae de Telonio...
4. Literae Leopoldi Imperatoris...
5. Literae Maximiliani Imp. de Telonio
6. De limitibus inter Munkács et Kerepecz
7. Mariae de educiliis vini
8. Ludovicus Imperatoris de Telonio
9. Regis Mathiae d. Liber oppidi Munkács

10. Výsada týkající se Nagyligetu ab Imperatore Maximiliano a Nagyligetu ab Imperatore Ferdinando

11. Literae Joan r. di, ut nobiles cum oppidanis in omnibus convenient

12. Vladislai Regis de Silva Nagy Liget

13. Contractus cum pagis d. Silva N.-Liget

14. De Limitibus Kerepeczien et Derczen

15. Ferdinand proti Pósaháza

16. O hostincích a o placení třetiny peněžních pokut

17. O trhovém mýtu

18. O zakázaném přívozu vína

19. List proti robotě

Když se jednalo o potvrzení nějakého privilegia, vydával se bez dlouhých okolků již na počátku XVIII. století mukačevský notář a jeden nebo dva schopnější senátoři do Budapešti, nebo i do Vídne, jak se o tom dočítáme na 18. stránce nejstarší městské knihy, svazku darovaného Stefanem Kigyósim, aby se v něm zvěčňovaly pamětihodné události.

„Anno 1733 die 29. X. bris svěřili jsme svým poslům, a sice notáři Michaelu Mileszovi a radnímu Jiřímu Szabovi, když odjízděli do Vídne, tato privilegia, aby je dali potvrditi:

Privilegium královny Alžbety na úzkém proužku pergamenu;

privilegium v červeném obalu, potvrzení císaře Maximiliana;

potvrzení císaře Ferdinanda, pergamen;

privilegium týkající se našich lesů od císaře Maximiliana;

rovněž potvrzení císaře Maximiliana proti Kerepcí;

privilegium krále Jana II. proti neměstským vínům;

list krále Zikmunda o trzích;

potvrzená listina datovaná z kapituly v Lelesz.“

Zde budíž připomenuto, že asi v polovině XVII. století dle přechodné v Mukačevě vynikající odborník-archivář, který ocenil jako historik ony dokumenty a prameny, o něž pečoval jako konservátor zemského archivu knižectví sedmihradského v Alba Julia. Byl to Jan Szalárdi,¹⁾ spisovatel Tragické Kroniky, obsažné historie Sedmihradska a knížat Rákoczi. Provázel knížete sedmihradského a hradního pána mukačevské pevnosti Jiřího Rákoczi I. do Mukačeva a podepsal také jako vicesekretář tohoto význačného vladaře dvě listiny kmenové sbírky městského archivu a sice číslo 54 svazku III. z 31. března 1645 a číslo 12 svazku V. ze dne 18. srpna 1646.

Notáři, kteří se obírali archivem od poslední čtvrtiny XVIII. století.

Roku 1775 jest již archivářem městský notář, neboť ze dne 16. listopadu toho roku máme potvrzení od městského notáře Františka Sixta, že v archivu se nenašla výsadní listina, požadovaná výběrcím daní panem Michalem Joó, podle níž má město právo vybírat o týdenních trzích mýto z nákladních vozů. Notář Sixt nazývá hledání v archivu originálním výrazem „tápaní“; piše: „uvedené privilegium o našich týdenních trzích nepodařilo se nám „vysliditi.“

¹⁾ Josef Szinnyei: Magyar írók élete és munkái (Životopisy a díla maďarských spisovatelů), sv. XIII. str. 307.

Aby si usnádnili hledání, dva městští notáři následující po Sixtovi: Jan Göczi a Štěpán Evva vykonali pozoruhodnou práci registrační, zvláště co se týče privilegií. Evva sestavuje roku 1796 odpověď města na podmínky, které kladou Schönbornové jakožto majitelé panství, když si přejí sjednat novou smlouvu s městem a připomíná ve svém elabovatku, že při této příležitosti bylo nalezeno privilegium krále Wladislava Jagellonského z r. 1512.

Na konci XVIII. století byla městská privilegia tříděna do čtyř svazků. Dodnes jsou zachovány původní papírové obaly těchto akтовých balíků. Obal prvního svazku privilegií je tiskopis z roku 1790, zatykač, na němž je seznam tehdejších desertérů rakouské armády.

V druhém desíti letí XIX. století počíná se stavěti v Mukačevě nová, jednopatrová radnice a v ní dostane se i archivu poněkud vhodnějšího umístění. Od roku 1814 působí tu jako městský notář Ladislav Váry, který se stará obzvláště horlivě o to, aby staré listiny účelně uspořádal, takže nařízení místodržitelského rady z 24. ledna 1824 o úředních archivech chce — obrazně řečeno — vypáčit otevřené dveře. O tomto nařízení uvědomuje magistrát města Mukačeva dne 20. IX. toho roku Ladislav Komlóssy, vrchní notář berehovské župy. Připomíná v něm královský rozkaz ukládající municipálním úřadům jako přísnou povinnost pečovati o pořádek všech úředních spisů tak, jak to nařizuje zákon a jak to vyžaduje dobrý pořádek. Jednotlivé spisy mohou být vydány z archivů jen tehdy, byl-li každý spis zapsán a vystavil-li příjemce o nich potvrzení. Také soudní spisy nemají dlouho ležeti bez naléhavého důvodu u advokátů a sporným stranám nesmějí být vydány přímo, nýbrž pouze prostřednictvím advokáta, i to však jen na potvrzení. Zvláštní pozornost má věnovati notářský úřad závěrečným klauzulím na listinách. Toto nařízení župního úřadu končí poznámkou, aby toto důležité opatření bylo uvedeno ve všeobecnou známost tím, že by bylo vyvěšeno v soudních úřadech a aby byl vyzván notářský úřad aby je prováděl.

Vrchní notář Váry dodržoval úzkostlivě toto nařízení. Dodnes se zachovaly reversy a potvrzení, které vystavil roku 1831 fiskál pan Ludvík Horváth a r. 1838 městský fiskál blahorodý pan pan Kašpar Polchy na spisy půjčené z městského archivu. Tato potvrzení jsou tak podrobná a přesná, že ani dnešní archivář by nemohl požadovati přesnéjších potvrzení od návštěvníků svěřeného mu archivu.

V 30-tých létech minulého století městská rada v Mukačevě propůjčila s největší ochotou nejstarší městské listiny reformovanému duchovnímu z Dercenu Josefu Balajthy-mu, který vydal r. 1836 milou a zajímavou knihu o dějinách, i o hospodářských a sociálních poměrech v Mukačevě. Naopak byla výslovně odmítнутa jakákoli podpora i jakékoli poskytování dat z archivu podvodníku jménem Josef Básti, který se vydával za spisovatele. (Srovnej: Zprávy o zasedání městské rady z 23. února, 6. března a 16. srpna 1836). Je tedy jisté, že město dovolovalo již v době předběžnové užívat archivního materiálu k soudním i vědeckým účelům a to se sympatickou liberálností, ale i s nutnou opatrností.

Pověst o pořádku i o péči o listiny v městském archivu Mukačeva pronikla v době Ladislava Váryho daleko za hranice města i župy,

jinak Josef Knézsik z Košic, přísedící soudních stolic několika žup, nebyl by nabídl městské radě r. 1846 ke koupi několik listin týkajících se města Mukačeva, kdyby nebyl věděl, že se tu zvlášť cení staré doklady o privilegiích a soudní spisy. Obě dosti dlouhé písemné nabídky Knezsika, které reprodukuji 5 listin ve výtahu a dvě plným textem, byly nedávno objeveny v městském archivu.

Nástupcem Ladislava Váryho v notářském úřadě byl Samuel Olah, který zastával tento úřad od druhé poloviny r. 1849 a který při svém působení si rovněž našel čas, aby se zabýval archivem. Počátkem 50-tých let minulého století zavedl rubrikovaný deník o návštěvnících archivu a o tom, jakého materiálu z archivu použili. Mimo to bral reversy od osob, kterým půjčil nějaké spisy.

V 50-tých letech XIX. století kupní smlouvy a akta soudního ob-sahu byly uloženy — podle záznamu Samuela Olaha — v zásuvkové skříně v městském notářském úřadě, kdežto neregistrovaná akta z doby před r. 1848 ležela v jeho předsíni.

Stanovy archivu z r. 1844 a 1848.

Druhého července 1844 František Román, jako předseda zvláštní komise, předkládá městské radě mukačevské jím sestavený návrh instrukcí pro městské zaměstnance. Tyto instrukce byly pokračováním také jím vypracovaného plánu o zlepšení správy v duchu doby (25. května 1844.) Myšlenky o občanské demokracii vynášeji tehdy dokonce i z ospalých vod maloměstského života reformační snahy a tak se vynořuje myšlenka nové organisace městské správy. Ve jmenovaném elaborátu Románově, jenž zabírá 20 plně popsaných stránek, jest stále řeč o archivu. Tak zvaný stálý výbor — jakási revisní komise nadaná rozsáhlou plnou mocí — má každoročně zkoumati archiv a porovnati jeho skutečný stav s podrobným katalogem. Není-li dosud takového katalogu, má býti ihned pořízen. Městským archivárem je notář a ten je povinen pečovati o úplnost archivu pod hrozbou ztráty úřadu, povinnosti nahraditi všechny škody a zavedení trestního řízení proti němu. Ze spisů archivu notář vydává opisy potvrzené svým podpisem, při čemž cizinci je dostanou jen se svolením městské rady, mukačevští občané za souhlasu vrchního soudce. Stará privilegia musí býti chována pod dvojitým zámkem. Pořizovat z nich opisy je možno pouze na základě usnesení senátu a jich opis má být podepsán vrchním soudcem a notářem. Půjčovati z archivu spisy v originálu je zásadně zakázáno. Kdyby to městský senát přece výjimečně povolil, vloží archivář na místo dotyčného aktu písemný revers vypůjčovatelův a usnesení senátu o půjčení. Kdyby nastal průtah ve vrácení, má archivář učiniti o tom oznámení v zasedání městské rady. Původní listina týkající se práv města může být vydána z archivu jen na základě usnesení všeobecné schůze občanstva. Vrchní soudce a notář mohou pod osobní zárukou vzít také podobnou listinu, je-li třeba ji předložiti u soudu, ale pouze na základě povolení podepsaného členy stálého výboru a městské rady.

V době předbřeznové nezapomnělo se tedy na archiv, vzpomněli si na něj dokonce po březnových dnech r. 1848. Jiný návrh nadepsaný také Instrukce pro městské úředníky, pochází z doby po 11. dubnu

1848, protože se v něm bežeře zřetel k 23. článku zákona z r. 1848. Předpokládá, že budou vydány zvláštní instrukce pro správu archivu. Podle něho původní listiny by mohly být vydány jen se souhlasem všeobecného shromáždění měšťanů, opisy listin se souhlasem městského senátu. Tato instrukce považuje za důležité, aby k starým spisům a protokolům byl zhotoven rejstřík, aby všechnen materiál archivu byl uveden do naležitého pořádku a chráněn od zpronevěření, ztráty a padělání. Protokoly o jednotlivých zasedáních senátu mají být ihned po jich schválení opsány na čisto a po ukončení roku uloženy do archivu.

Osudy archivu v novém městském domě. Jak se mění materiál archivu a ocenění spisů po r. 1850.

Kdežto radnice vystavěná okolo r. 1810 a zvětšená r. 1878 měla pro umístění archivu a registratury pouze několik skříní a regálů, moderní radnice vybudovaná roku 1904 má prostorný a účelný archivní sál. V nové archivní místnosti však zvláštní hrou osudu následkem různých nepříznivých okolností archiv předmětem překně uspořádaný byl uveden v nepořádek. Zatím co máme nepopratelné důkazy o systematickém vedení staršího archivu, umístěného v starých a těsných kancelářích, (takže po několikaměsíční práci bylo možno uspořádání úplně rekonstruovati) po přenesení do nových místností nenašel se nikdo, kdo by pokračoval po vzoru Ladislava Váryho a Samuela Olaha v dřívějším poctivém vedení archivu. Příčinu toho jest hledati především v tom, že při vrzruštu městské administrace každý rok přicházelo do archivu víc a více aktů, jimiž byl zahrabán dřívější dobrě promyšlený a pečlivě prováděný systém starého městského archivu.

Kdežto před rokem 1848 starý materiál archivu měl živou sílu a mohl posloužiti za svědectví a důkaz pro kteroukoliv ze starých výsad města, v druhé polovině XIX. století mizí feudální právní systém a tím seslabuje se úplně i zájem o jeho písemné památky, protože nemají již žádného významu pro praktický život a jejich historická cena nebyla dosud pochopena. Před r. 1848 archiv a registratura nebyly odděleny ani ideově ani prakticky a vedení městského archivu bylo podstatnou částí povinnosti notářových. Po roce 1848 nastává v té věci pronikavá změna. Je zřízena zvláštní registratura, která obsahuje akta posledních tří správních let, chovaná v uzavřených skříních v notářském úřadě. Akta starší než tři roky tvoří archiv. Tento se dělí zase na dvě části: a) na skupinu privilegií musejní ceny a aktů starší registratury ustoupených do pozadí historické perspektivy, b) na oddíl aktů novější správy přizpůsobivší se měšťanské společnosti. Je těžko určiti rozhraní mezi oběma skupinami jediným rokem, leží mezi rokem 1850 a 1867.

I po roce 1848 veškerá starost o správu archivu byla přenechána městskému notáři, který však měl tolik práce s vyřizováním běžných záležitostí správy, že péče o archiv ustoupila do pozadí. Ještě v roce 1885 zní nadpis §. 30. městského organizačního statutu: "Vrchní notář, zároveň archivář." Organizační statut z r. 1908 vymezuje již tento druhý titul vrchního notáře v nadpisu paragrafu určujícího jeho povinnosti. Roku 1885 určovalo se ještě dosti podrobne, že notář co archivář má chrániti a systematicky třídit staré spisy. V organizačním statutu z

roku 1908 zůstává mimo nařízení o vydávání opisů a vyřazování ne-potřebných spisů z registratury — pouze jedna věta týkající se archivu: vrchní notář spravuje co archivář městský archiv. V 40-tých letech XIX. století archiv měl ještě cenu pro přítomnost, později stal se v budově administrace koutem stále upadajícího významu a správní nařízení vzpomínají stále lhostejněji a stručněji tohoto koutu pokrývajícího se prachem.

Světová válka a velké převraty po ní následující odvrátily potom všeobecnou pozornost skoro úplně od péče o archiv a chaotický stav jeho se zhoršil do té míry, že konečně i živá administrace pociťovala různé nepříznivé stránky tohoto neporádku. Konečně jako následek přirozené reakce musela nastat chvíle, kdy nově zvolená správa města se odhodlala odstranit bezúčelný nepořádek archivu, získala úhradu ku provedení důkladné revise a 1. září 1925 byla zahájena práce o novém uspořádání archivu.

II.

Privilegia města Mukačevo.

Archivní sál nového městského domu v r. 1925.

Je zcela pochopitelné, že o archivech vůbec a tak i o archivu města Mukačevo, za jehož železné dveře málokdo má přístup a jehož regály jsou zavaleny spoustou zaprášených aktů, povstávají legendy, vymykající se veškeré kontrole. Poněvadž široké obecenstvo slyší stále o badáních a objevech v archivech, spojuje s pojmem archivu představu nevyčerpatelného naleziště. — A skutečně, každý archiv jest nevyčerpatelný, přihlížíme-li k možnosti různých výkladů pramenů a k přeměnám v historickém nazírání generací následujících za sebou. Před několika lety založení několika spisů (později nalezených) dalo podnět jednak k pověstem o bohatství archivního inventáře, jednak k pověstem o domnělých mezerách v něm. Tato domněnka zdála se být oprávněnou, jelikož podobný názor byl vysloven již dříve z úst vědeckého pracovníka. Roku 1922 vydal Koloman Radványi německy psaný spis o archivech na Podkarpatské Rusi a tu na str. 85. zmiňuje se o tom, že v památkách městského archivu mukačevského jsou patrný velké ztráty. Podnět k tomuto výroku dal nepopíratelný vnější nepořádek v archivu, kde věci byly úplně přeházeny. V tom stavu nalézal se archiv i 1. září 1925, kdy se počalo s revisní prací v archivu. Dnes, kdy díky obětavosti města byly učineny první kroky k novému uspořádání archivu, nemůžeme naprosto potvrditi domněnku Radványiho, neboť pomocí několika starých seznamů, které byly objeveny při pořádání archivu, bylo možno provéstí kontrolu aktů za 140 let.

Archiv města Mukačevo nalézá se ve druhém poschodí městského domu v prostorné a světlé místnosti, která se hodí v každém ohledu ak k uschování spisů, tak i k archivářské práci. Méně utěšený byl však způsob ukládání aktů v této přijemné místnosti a právě tento velký i nápadný nepořádek v sále vzbudil u Radványiho domněnku, že tu asi schází mnoho spisů.

Při stěně proti vchodu do archivního sálu a při stěně na pravo od něho ležely spisy týkající se městské administrativy od r. 1880 do r. 1915 ve svazcích chronologicky uspořádaných a přiměřeně očíslovaných, byla tu zřejmá pečlivá práce a snaha o pořádek. Toto oddělení archivu jest památníkem 50-tileté pedantské administrativní práce vrchního notáře Žikmunda Lehotaye.

Zato při stěně na levo od vchodu vládl fantastický zmatek. Ležely tu svazky aktů ze XVII. a XVIII. století a mezi nimi fascikly z 50 tých a 60 tých let XIX. stol. Tu a tam jevily se sporé stopy jakékosí dáv-

ného pořádání archivu, ale všude bila do očí zanedbanost regálů, v nichž zřejmě rádily ruce, kterým bylo jedno, leží-li něco nahore nebo dole.

V archivu stála též malá skříň podoby rakve, s letopočtem 1806 a s nadpisem B. Feth (jméno městského radního tehdejší doby), opatřená znaky cechu truhlářského, vazačského, soustružnického a zámečnického. V ní bylo nalezeno 5 balíků aktů. Papír, v němž akta byla zabalena, byl částečně popsán záznamy vztahujícími se k roku 1791 a tím bylo naznačeno, v které době balíky byly sestaveny. Vedle nich ležela velká kniha oktávového formátu ve vazbě ze zeleného plátna, která podle nadpisu obsahovala rejstřík spisů v archivu. V této knize, a sice na prvních 14 nečíslovaných stránkách a pak na 85. stránce, nalézal se inventář dokumentů z oněch pěti balíků.

Kmenová kolekce sestávající z 5 svazků.

Skupina svazků v malé skříni s tajným zámkem jest kmenovou kolekcí městského archivu s jeho nejstaršími listinami. Svazek I. obsahoval číslo 1—11 od r. 1376 až do r. 1494, svazek II. čís. 12—38 od r. 1507 až do r. 1539. Svazek III. čís. 39—59 od r. 1601 do r. 1696. Svazek IV. čís. 60—98 od r. 1734 do r. 1793. Ke svazku druhému bylo dodatečně připojeno jestě pět rukopisů a svazek V. obsahoval čís. 1—13 od r. 1458 do 1824. Kdežto první tři svazky jsou uspořádány přesně chronologicky, ve čtvrtém je patrnou porušení časové posloupnosti a připojování rukopisů — kupních smluv, aktů ze soukromých soudních procesů, listin vyhotovených k účelům správním — které z části neměly již žádného veřejnoprávního významu. Z listin V. svazku je jedna z XV. stol., dvě ze XVII. stol. a jedna z XIX. stol., kdežto ostatní jsou ze XVI. století.

Kmenová sbírka obsahuje celkem 117 čísel podle starého inventáře. Komise, která ji přehlížela r. 1925 podle zeleného katalogu, shledala, že chybí 18 kusů. Při nynějším novém pořádání se podařilo nalézti všechny scházející kusy, takže jest tu skutečně nyní všech 117 kusů. Z těchto 117 kusů jest 115 původních rukopisů. Číslo 3 svazku V. jest zkrácený opis čísla 10 svazku V. a z nedopatření je v něm uveden jako vydavatel listiny Ludvík II. Jagellonský místo Vladislava II. Číslo 00 svazku II. je madarský překlad ze XVII. stol. čísla 28 svazku II. z r. 1556. Číslo 1. svazku I. obsahuje dva pergamenové rukopisy z let 1376 a 1378. Číslo 44 svazku III. bylo počátkem XIX. stol. přivázáno do knihy, která obsahuje staré procesní protokoly městského senátu mukačevského.

Aby mohla být pevně stanovena doba sestavení této kmenové sbírky archivu, byla pečlivě zkoumána zadní stránka jednotlivých rukopisů, na nichž se nalézaly poznámky staršího původu, většinou v latiniském jazyku. Nehledě k některým bezvýznamným poznámkám, jest možno v zápisech rozeznati tři typy rukopisné. Jeden rukopis poněkud lámaný z polovice XVI. stol., jímž jsou psány některé latinské poznámky, druhý, ozdobný, jakéhosi madarského písáře na poznámkách asi z poloviny XVII. století, a konečně třetí rukopis ležatý, velmi čitelný a charakteristický, jímž jsou psány přesné zápisys latinské z konce XVIII. stol. Tento rukopis se nalézá na zadní straně 83 dokumentů kmenové sbírky,

obsahující 117 čísel. Poslední dokument registrovaný tímto rukopisem pochází s roku 1785, nejstarší z r. 1391. Z toho je patrné, že ten, kdo psal poznámky na nejmladší listině, provedl katalogisaci i excerpti celé sbírky a to v době císaře Josefa II. t. j. mezi letech 1780—1790.

Prvních 14 stránek vázaného zeleného katalogu podává maďarský překlad této latinských poznámek a tak bylo úlohou najít souvislost mezi tímto zeleným katalogem a zápisu na původních dokumentech.

V archivu stála také žlutá skříň se zásuvkami z měkkého dřeva, která nesla stopy násilného otvírání sekerou a v níž byla pravá směsice starých rukopisů a psaných knih, pokrytých desíletou vrstvou prachu. Tam ležela privilegia, procesní akta, listy adresované obci od šlechticů usedlých v Mukačevě, účty a kvitance mukačevských starostů ve svazcích chronologicky uspořádaných z konce XVIII. století. Vnitřek této žluté skříně se zásuvkami vykazoval tentýž nepořádek v malém, jaký se naskytoval ve velkém na regálech, táhnoucích se po levé straně od vchodu k oknu.

Kontrola kmenové sbírky podle seznamu až po dobu Josefa II.

Při vyprazdňování této skříně byly objeveny tři staré archivní katalogy. Jeden z nich je maďarský a psaný touž rukou jako zelený katalog. Jest opatřen letopočtem 1816—17 a jménem svého sestavovatele, Ladislava Váryho. Jeho nadpis zní: Seznam listin, nalézajících se v archivu privilegovaného města Mukačeva, sepsaný Ladislavem Váry, přísežným notářem města.“ Sešit je oktárový a obsahuje 48 stran bez číslování, z nichž jsou popsány strany 3—23, 25—27 a 29—31: Prvních 14 stran tohoto nevázaného seznamu obsahuje tytéž zápisu jako velký zelený katalog. Pak následuje seznam listin obsažených ve čtyřech zmíněných balících, jest tu však uvedeno 100 čísel místo 98. Toto plus dvou listin jest však už v tomto seznamu z r. 1816/17 jen zdánlivé. Jedná se o čísla 95 a 98 svazku IV. z roku 1785, dva obsahem bezvýznamné přípisy městskému úřadu, jeden od městské rady, druhý od berežské župy, jež Ladislav Váry tu označuje za ztracené.

Druhý katalog jest latinský a opatřený na zadní straně letopočtem 1787. Nalézal se také ve žluté skříně se zásuvkami a obsahuje latinský originál Váryho malého seznamu 100 listin. Jenom se zde ještě nevyškytuje poznámka u čísel 95 a 98, že by tato čísla byla ztracena. Text 78 latinských zápisů v tomto katalogu nalézáme v doslovném znění na originálních dokumentech prvních čtyř svazků kmenové sbírky. Nadpis tohoto seznamu zní: Extractus Actorum Archivi Liberae Civitatis Mukácsiensis iuxta Seriem Annorum suis Numeris consignatorum“, a sestává z 24 stran, z nichž 22 jsou popsány. Tento katalog jest pro nás zvláště důležitý, poněvadž jeho stáří — asi 140 let — umožňuje rozsáhlou zpětnou kontrolu sbírky městských privilegií. Právě na základě tohoto extractu možno souditi, že nejstarší skupina listin a historicky nejcennější část městského archivu přežila bez zvláštních pohrom periodu od velké francouzské revoluce do revolučních převratů poválečné doby XX. století.

Extractus Actorum jest psán dvojím různým rukopisem. Jedním rukopisem jest psáno prvních 19 stran a stránka 22; druhým rukopisem jest psán poslední odstavec str. 19. jakož i str. 20 a 21. Jest to týž rukopis, kterým jsou udělány původní zápisu na dokumentech kmenové sbírky.

Kdo sestavoval kmenovou sbírku?

Rukopis prvního pořadatele kmenové sbírky byl tedy poznán, bylo třeba ještě stanoviti, čí rukopis to byl. Kolik měsíců jsme srovnávali toto písmo s tahy písma starých městských notářů a konečně nám přišla na pomoc náhoda. Ve svazku BB — o jehož obsahu bude zmínka později — objevili jsme podepsaný dopis pod čís. 31 a již na první pohled bylo zřejmo, že to byl pisatel dopisu, datovaného ve Vídni r. 1791, který učinil i zápisu na původních listinách. Pisatel dopisu jmenoval se Georg Váry. Byl v uvedeném roce činný jako kandidát advokacie u bratislavského advokáta Georga Hersinga. Jak se však dostal pomocník Hersingův, jehož přečetné dopisy magistrátu mukačevskému leží také v archivu k nejcennějším dokumentům městského tajného archivu? Od pověď na tuto otázku jest velmi prostá. Pět trhových měst berežské župy a sice: Mukačevo, Berehovo, Vári, Bereg a Beregujsalu podalo r. 1791 Leopoldovi II. prosbu, aby je osvobodil od jha komitátu a zároveň od závislosti na majitelích panství a dále aby jejich bývalé výsady dokázané starými listinami byly opět uznaný a obnoveny. Měšfané při pročítání svých starých privilegií si uvědomili, jak byli během času obráni o svá nejrůznější práva. Města Mukačevo a Berehovo mimo to usilovala zvlášť ještě o povýšení na královská svobodná města s tím odůvodněním, že kdysi požívala všech výsad svobodných měst a že v žádném z okolních osmi komitátů není právě královského svobodného města.

Jiří Hersing přiložil k žádosti, kterou podávalo jmenovaných pět měst císaři, celý archiv opisů diplomů t. zv. paria. Těchto opisů bylo celkem 22 svazků a Hersing ve své korespondenci s městy podávajícími prosbu píše stále o opisech listin, které mají být pořízeny. Kdo jiný by je byl mohl pořídit než jeho pomocník a písar? Jest možno, že Jiří Váry byl zaměstnán již co jakýsi kancelista u města Mukačevo, dříve ještě nežli toto navázalo spojení s Hersingem a že magistrát kromě advokátů delegoval i jeho. Jest však i jiná možnost, totiž, že Hersing navázal styky s městem prostřednictvím svého zaměstnance Jiřího Váry, jenž byl sešvákřen s velmi vlivnou šlechtickou rodinou mukačevskou. Jiří Váry a jeho šef prokázali městu Mukačevo neocenitelné služby pečlivým zhotovením výpisů a opisů, ale ani ona spousta příloh nepomohla přiliš prosbě jimi podané. Jakýsi prostředník z Vídni sděluje ne-pokryté mukačevskému městskému magistrátu, že referent, jemuž byla přidělena žádost, nemá tolík času, aby mohl pročistí množství zbytečných spisů, jež byly přiloženy. Maloměstští otcové i formálně právnický usuzující staromodní advokát to mysleli dobře, ale transport listin, který poslali do Vídni, vzbudil tam zajisté mnoho veselosti, ale také rozpaků a zlosti. Aby se prozatím zbavili rozsáhlého úkolu, předali celou záležitost k posouzení berežskému komitátu. Tim, jak se zdálo, byl osud

prosby zpečetěn, ježto komitát nebyl nakloněn zkracovati svou teritoriální moc ve prospěch měst a jakožto šlechtický svazek, jímž byl, mohl státi jen při majiteli panství, zásadním odpůrcí celé akce. Komitát zakázal především městu Mukačevu jakékoliv spojení s advokátem Hershingem a to z toho důvodu, že advokátní výlohy velmi zatěžují měšťany. Chce-li město přece vésti proces, může použítí advokátů komitátu.

Jiří Váry a jeho regesta.

Nyní můžeme vysvětliti, proč kmenová sbírka městského archivu obsahující stará privilegia vykazuje ke konci tak pestrou směs spisů. Jiří Váry chtěl asi doplniti počet historických aktů starého tajného archivu na význačné číslo 100 a přidal proto všecko, co se mu zdálo vhodným. Jest jistó, že se sestavovatel kmenové sbírky neřídil ani hlediskem diplomatickým, ani nebyl zvláště obeznámen s městskou administrativou. Mohla to býti nanejvýše osoba obeznámlá v určitých prakticko-právnických záležitostech, na př. nějaký průměrný advokát. Advokátní kandidát Jiří Váry byl opravdu, podle vší pravděpodobnosti, takovouto osobou. Víme o něm, že pocházel z vesnice Kőmörő v komitátu szatmárském a že jeho synovec Ondřej Váry, usazený v sousední vesnici Zsarolyánu měl vztahy k Mukačevu, jelikož se příženil do vynikající šlechtické rodiny Gecsey. Syn Ondřeje Váryho a jeho ženy Alžběty Gecsey byl Ladislav Váry, jenž také přišel do Mukačeva, kde asi v roce 1813 byl ustanoven notářem. Tu také, asi čtvrt století po tom, co strýc jeho Jiří provedl první záznamy v archivu a pokusil se využítí starých listin ku přiznání práv města, synovec Ladislav si vzal za úkol zavéstí důkladný pořádek v městských spisech. Tento Ladislav Váry jest původcem seznamu z r. 1816–17 a zeleného katalogu oktavového formátu, o němž již častěji byla činěna zmínka.

Třetí katalog, který byl nalezen v žluté zásuvkové skříni, byl latinský výtah 23 privilegií archivu s poznámkou, do jaké míry staré výsady udělené městu mají právní sílu nebo ne. Tento výtah má následující nadpis: „Consignatio Regiorum Privilegiorum et Protectionarium a Divis condam Hungariae Regibus, Civibus et Inhabitoribus Oppidi Munkáts Variis Temporibus Clementer Concessorum et Collatorum Extractualiter Elaborata“. Výtah byl pořízen od městského notáře Jana Göczi, jenž jej vlastnoručně podepsal s datem 19. června 1787. Tento soupis jest vlasně nejstarším ze zachovalých katalogů archivu. Göczi si v něm všimná pouze privilegií knížat od r. 1391 do r. 1746. Dovoluje si značně úchytkly od chronologického pořadu a jeho zájem o listiny není archivářský, nýbrž čistě právnický. Po krátkém označení vystavitele a roku vystavení každé listiny obraci se obšírně k právům uděleným městu a zodpovídá ve zvláštní rubrice otázku, platí-li dosud udělená privilegia. Rozsah tohoto výtahu jest 16 stránek, z toho 14 jest popsaných. Jan Göczi byl již v r. 1791, kdy Jiří Váry působil ve Vídni, starostou města a jelikož jako notář listiny sám pročetl, podporoval zařízení jako hlava města registrační práce Jiřího Váry. Za prvního pořadatele archivu může však býti pokládán pouze Jiří Váry, neboť jeho rukou byly uspořádány svazky a očíslována privilegia i ostatní listiny nacházející se v kmenové sbírce.

Šedesát původních listin města Mukačeva.

Nastínili jsme historii vzniku kmenové sbírky archivu, nyní bychom chtěli popsat po formální i obsahové stránce nejdůležitější původní listiny, které se v ní nacházejí. Především jsou listiny, zajímavé v užším smyslu diplomatickém t. j. ty výsady a darovací listiny feudalního původu, které formou více či méně slavnostní prohlašují nová práva nebo potvrzují stará práva, týkající se města jako právního subjektu. Jsou mezi nimi privilegia nádherně napsaná s krásnými pečetmi, ale též kratší nařízení v méně slavnostním stylistickém rousi i vnější formě. Tento díl kmenové sbírky, který můžeme nazvat i uvedených formálních i obsahových důvodů řadou privilegií, obsahuje 60 listin, které (až na tři kusy, pocházející z XVIII. a XIX. stol.), zahrnují dobu od r. 1376 do r. 1697, tedy století XIV. až XVII. U porovnání s listinným materiálem různých městských archivů Slovenska nemůže být nazvána tato sbírka bohatou. Nutno však vzít v úvahu, že při tom nejde o historii hradu, ani o panství, ani o biskupství mukačevské, nýbrž pouze o historii městské obce Mukačeva. Historie Mukačeva ve stol. XVI. a ještě více v XVII. stol. jest ostatně osvětlena celou řadou veřejných a soukromých listin, které jsou obsaženy v registratuře městského archivu, o níž promluvime později.

Nejstarší listina: Alžběta z Anjou-Piast dává roku 1376 městu Mukačevu dovoleni užívat pečeti.

Nejstarší listina městského archivu pochází z r. 1376. Alžběta, královna uherská a polská dovoluje v ní své ville Munkács, ležící pod stejnoujmenným hradem, aby si pořídila pečeť s obrazem sv. mučedníka Martina, ochránce městské fary a aby jí potvrzovala právní smlouvy, týkající se hlavně koupě a prodeje vinic. Městští přistěhovalci (*hospites*) mohou užívat této pečeti stejně jako v jiných svobodných městech. Privilegium jest datováno, „*in civitate Zaz*“ *in die festi ascensionis domini* (22. května) 1376.

Není nápadné, že tento nejstarší rukopis archivu pochází z poměrně pokročilé doby středověku, z konce XIV. století? Nikterak. Neboť vlastní počátek historie měst na Slovensku a v Podkarpatské Rusi jest doba Anjou,¹⁾ století XIV. Z doby Arpadovců — vyjímaje druhou polovinu stol. XIII. pochází pouze málo listinných památek městských.

Předmět, formát, slohové rozčlenění a kulturně historická cena nejstaršího diplomu.

Obsahem nejstarší listiny městského archivu není nařízení o založení obce, nýbrž nařízení týkající se již jejího rozvoje. Darování pečeti ve středověku vykazuje městskému senátu důležité pole činnosti: totiž, že před ním bylo možno uzavírat právní obchody. Senát vystavoval listiny veřejně věrohodné, potvrzoval je pečeť a vybíral za to poplatky²⁾.

¹⁾ Josef Illés: Az Anjou-kori társadalom és az adózás. (Společenstvo a daňový systém v době Anjou.) Budapest 1900. Str. 22.

²⁾ Valentin Hóman: Magyar városok az Árpádok korában. (Maďarská města za Arpadovců.) Budapest 1908. Str. 100.

Tato listina nevelkého formátu je krátká obsahem. Styl je kancelářský, jsou tu však i takové rhetorické obraty, které při listině podobného rozsahu bývají vypuštěny.

Nalézáme tu především intitulaci t. j. udání státoprávního postavení vystavovatele (Alžběta, *Regina Hungariae et Poloniae*), pak ustálenou formuli svolávání božího požehnání (*Dei gratia*), krátký a zcela povšechný nadpis, inscripci (*memoriae commendamus*), pak t. zv. arengu, t. j. obchodní část listiny (...*quia regalis celsitudo in populorum multitudine solet gratulari, ideo consideratione humana ductae volentes villam nostram Munkach...* numerositate populorum condecorare hospitibus), a poněkud patheticky stylisované povšechné myšlenky tvořící přechod k vlastnímu jádru listiny a konečně disposici, oznamující rozhodnutí vystavovatele. (de eadem hiusmodi *gratia praerogativa duximus.... facienda, ut ipsi sigillum imagine beati Martini confessoris patronique nostrae parochialis eccelesiae in eadem villa existit constructae, continens sculpi et ordinari faciant, quo in dandis litteris juridicis et in emptionibus, praemptionibus et venditionibus vinearum ac aliarum hereditatum utantur more aliarum nostrarum villarum liberarum.*) Arenga této listiny vyslovuje radost královské výsosti nad vzrůstem obyvatelstva. Městská privilegia uherská z doby po mongolském vpádu připomínají vždy, že vydavatel doufá získati nové přistěhovalce a osadníky. Listina se končí datem vydání.³⁾

Jaké historické poučení můžeme čerpati z obsahu této listiny? Mukačovo jest tam označeno jako *villa královny*, které ona uděluje ex pieati reginali *privilegium pečeti*, dále Mukačovo je označeno jako obec, která má postupovat „*more aliarum villarum liberarum.*“ Z označení *villa* jest velmi nesnadno vyvzovatni něco o městském postavení tehdejšího Mukačeva. Villa totiž naznačuje až do XIV. stol. nejen každý druh města, ale i venkovskou obec. Hlavní město madarské, Buda, i chorvatské, Záhřeb, jest nazýváno *villa* tak jako nějaká bezvýznamná vesnička.⁴⁾

Ve XIV. stol. dostavají ponenáhlou městské obce se samosprávou označení *civitas* a tento název zůstává pak privilegovaným výsadním městům, jichž postavení bylo vymezeno roku 1405 luxemburským králem Zigmundem. Slovo *villa* vyskytuje se v listinách s označením „*libera*“ a „*regia*.“ Ale v jeho užívání není žádné důslednosti⁵⁾ a také v naší listině stojí v datu *in civitate Beregszász*, kdežto Mukačovo je nazýváno jen *villa* a *libera villa*. *Decretum minus Siegmunds* z r. 1405, které má velký význam pro historii měst, užívá výrazu *libera villa seu oppidum*, jenž označuje pravděpodobně městys, malé město.

Z této nejstarší listiny městského archivu se dovdídáme, že *privilegium pečeti* bylo uděleno přistěhovalcům mukačevským. Těmito přistěhovalci byli asi němečtí občané, kteří se tu usadili a budovali znovu karpatská města po mongolském vpádu. Toto označení jest běžné všude

³⁾ Strovnej: Dr. R. Thoman — Dr. L. Schmitz-Kallenberg: *Urkundenlehre*. I. u. II. Teil. Zweite Auflage. 1913. Str. 23-28.

⁴⁾ Stephanus Ladislaus Endlicher: *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*. Sanguini 1849. Str. 452, 458, 449.

⁵⁾ Josef Szalai: *Városaink a XIII., században. (Naše města v XIII. století.)* Budapest 1878. Str. 30-31.

v městských privilegiích. Výraz *ex pietate reginali* dává podnět k domněnce, že Mukačovo bylo město podřízené králově-villa *reginalis*, což bylo častým úkazem v době Arpadovců. Bylo tehdy běžné, že jednotlivá města tvořila majetek královny matky a tato jím pak udělovala privilegia. Villa *reginalis* byla na témž stupni co villa *regalis*.⁶⁾) Co se týče Mukačeva, udržoval se tu až do Jagellonských královen Anny a Marie, tedy do počátku XVI. stol., obvyčej, že městská obec si vyprošovala u vládkyně darování a potvrzení. Určení pečeti k *emptio-venditio vinearum* jest důkazem starobylosti vinařství v Mukačevě, kde již v XIV. stol. prodej vinic tvořil podstatnou část městského pozemkového obchodu. Vinařství jest ostařně všude, kde je to možno — jako na př. v Bratislavě pramenem bohatství městských občanů.⁷⁾

Se stanoviska historického nemůže být pokládáno naše *privilegium* darování pečeti nikterak za mladé, jelikož Košice dostaly svůj znak, také s obrazem světice (sv. Alžbety) pouze o 7 let dříve než Mukačovo r. 1369.⁸⁾

Paleografické zvláštnosti privilegia o pečeti.

Vnější forma listiny jest prostá. Jest to 7 řádek psaných na úzkém pruhu pergamenu tmavohnědým inkoustem. Písmo jest dobře čitelné, není však dekorativně kaligrafické; jest to zřetelné písmo kancelářské, ono minuskulní písmo starých listin blížící se kursivě, jehož přechodný ráz se projevuje zaokrouhlením, objevujícím se u některých písmen, při tom však písmena nejsou všude navzájem spojena. Toto písmo jeví velkou podobnost s tahy současného způsobu písma psaní italského. Jistý odborník paleografie⁹⁾ nazývá toto písmo uherských listin, jež tvoří přechod k vlastní kurrentce, ale nevykazuje ještě souvislých řad písmen „minuta erecta“, jinde zas shledáváme se s výrazem „polokursiva“. Jednotlivé tvary písmen mají tyto gotické prvky: u písmen prodloužených nahoru či dolů vidíme jako charakteristický zjev vznik zaokrouhlení a kliček; „m“ na konci slova je nahrazováno svérázným znakem, jež nejlepší český znalec paleografie a diplomatyky, Gustav Friedrich, uvádí jako něco význačného pro gotické minuskulní písmo.¹⁰⁾ Také „c“ a „t“ jsou si podobny k nerozeznání. Na konci slov vyskytuje se zvláštní tvar pro „s“. Písmeno „a“ nemá pravý gotický tvar, schází mu totiž horní klička, což dodává písmu ráz vlastní XII. století. Písmena jsou malého rozměru, proto na př. u „m“ a „n“ není ani pomýšlení, že by se při rychlém psaní dodržovaly přesné mezery mezi tahy písmen. Zaokrouhlení „h“ je vedeno silně pod linii. Znakem gotické kursivy jest, že „r“ ztrácí zcela svůj jazýček a vede prostě jako šikmá vlnová

⁶⁾ Valentin Hóman op. cit. Str. 31.

⁷⁾ Theodor Ortay: Pozsony város története (Historie města Bratislav). II. 4. 1903. Str. 69. a násł.

⁸⁾ Dr. Julius Osvát: Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közgazgatási szervezetéhez. (Příspěvky k veřejno-právnemu postavení a organizační správě města Košice až do doby Leopolda I.) Košice 1918. Str. 73.

⁹⁾ A. Horvát: A diplomatiakai irástan alapvonala. (Základy diplom. nauky v listinách.) 1883. Str. 72.

¹⁰⁾ Gustav Friedrich: Učebná kniha paleografie latinské. V Praze 1898. Str. 155.

čára k nejbližšímu písmenu¹¹). V textu se vyskytuje také některá velká písmena, na př. B, E, H, I, M, N, S, která však nejsou mnohem větší než ostatní písmena. Co interpunkční znaménko vyskytuje se tu šikmá čárka, v levo nakloněná a dosahující až do výše písmen. Jiné rozdělovací znaménko je až na konci listiny, totiž znaménko zakončení, sestávající z dvou teček ležících vedle sebe. Od nich dolů až k okraji je vedená kolmá vlnovka.

Tato nejstarší listina byla porovnána s různými jinými listinami z téže doby a s listinami vydanými tehdejší královskou kanceláří, a shoda písma je patrná nejen na první pohled, ale i po zevrubném rozboru. Srovnáme-li ji na př. s jistou listinou vydanou králem Ludvíkem I. r. 1369¹²), najdeme tu tytéž kličky písmen prodloužených nahoru či dolů, totéž malé h, potom velice charakteristické m, tataž velká písmena H, M, S, a týž způsob psaní tisících a stých číslic v letopočtu.

Po slohové stránce tato listina užívá obratů, které byly obvyklé v praxi královské kanceláře. Kovachichovo „Stilionarium“ uvádí pod záhlavím „Annuentia sigilli“ jako příklady z konce středověku pečetová privilegia, jež jsou poněkud šíře stylisována, obsahem však podobná a užívají týchž výrazů.¹³) Arenga se v nich zmíňuje vždy o dobrotě dárce projevené darováním pečeti, pak následuje popis pečeť, udání, je-li to sigillum duplex nebo pouze jednostranná pečeť, pak návod o užívání pečeť na právních listinách.

Shrneme-li vše, co bylo řečeno, není námitek proti pravosti listiny ani s hlediska paleografie ani stilistiky. Na zadní straně nalézá se obvyklá kancelářská poznámka, že totiž listina byla vystavena na zvláštní rozkaz královny, daný Magistru Pavlovi, synu Lachka. Magister Pavel, připomenutý v poznámce na rubu, syn Lachka, byl županem berežské župy okolo r. 1370—80¹⁴). Jeden důležitý důkaz pravosti však chybí: totiž malá přívěsná pečeť, jejíž šňůra procházela otvorem v dolejším právém rohu pergamenu.

Osobnost a historická role Alžběty z Anjou-Piast. Její příbuzenství s Koriatovičem.

V listině jest označena jako vydavatelka Alžběta, regina Hungariae et Poloniae, z r. 1376. Ale v tomto roce vyskytuje se dvě královny téhož jména a též důstojnosti, totiž žena uherského krále Ludvíka I. a jeho matka. Poněvadž však poslední z nich, rodem polská princezna, měla svůj dvůr stále v Berehové a v 70-tých letech XIV. století byla polskou regentkou a podle záznamů některých současných děl měla jakési poručnický nad svou snachou, není pochyby, že pergamen o pečeti pochází od ni. V 70-tých letech XIV. stol. udělila privilegia i

¹¹) Bretholz: Lateinische Paleographie. Leipzig u. Berlin 1912. Str. 97—99.

¹²) Árpád Horvát: Oklevél-hasonmások gyűjteménye. (Sbírka faksimilovaných listin). 1883. Tafel XXIII.

¹³) Martinus Georgius Kovachich: Formulae solennes styli in cancellaria curiaque regum, foris minoribusque ac .... locis credibilibus authenticisque regni Hungariae olim usitati. 1799. Str. 518—519.

¹⁴) Theodor Lehoczky: Beregvármegye monographiája. (Monografie berežského komitátu). I. Užhorod 1881. Str. 352—353.

jiným obcím berežské župy. Byla třetí chotí prvního uherského krále z rodu Anjou, Karla Roberta, a matkou dvou synů. Byla to silná osobnost s obzvláštními sklony k politice a měla vliv na všecky důležité vládní činy svého nadaného syna Ludvíka I. Také první listiny vydané tímto panovníkem obsahují mnohokráte formuli, že královna matka dala svůj souhlas k rozhodnutí, o něž se jedná.¹⁵⁾ Alžběta ovдовěla r. 1340, ale získala si co královna ve veřejném životě vynikající postavení. Potvrzovala listiny, jež sama vydávala, i nadále pečetí svého zemřelého chotě. Oblast její politické činnosti se prostírala od zálivu neapolského až po Wawel v Krakově. V Neapoli prodlévala v 40-tých letech XIV. stol., aby zabezpečila tamější trůn svému mladšímu synovi Ondřejovi a v Krakově zastává, ač už je šedivá matrona, hodnost místodržitele ve jménu svého syna Ludvíka, jenž r. 1370 dosáhl také v Polsku důstojnosti královské.¹⁶⁾ V době Alžbětin regenství v Polsku byl obsazen Vladimir, hrad knížete Koriatoviče, od Litevců, vtrhnuvšich do země. Po zimní revoltě r. 1376 odebral se sám Ludvík do Červené Rusi a v souvislosti s těmito událostmi dostaly se asi děti rodu Koriatovičů do Uher.

Zvláště zajímavé jest to, že královna matka, od niž pochází nejstarší listina našeho městského archivu, byla Slovanka, polská vévodkyně z dynastie Piastů. O vztazích králů Anjou a staré královny Alžběty k Slovanstvu budťež krátce uvedeny tyto skutečnosti. Vrchní maršálek královny byl Rus — Marochuk — později župan berežské župy.¹⁷⁾ Její syn Ludvík byl dvakrát ženat a v obou případech byly jeho ženy, asi vlivem jeho slovanské matky, Slovanky. První byla Markéta, dcera moravského markraběte Karla a po její smrti Jihoslovanka Alžběta, dcera vojvody bosenského, Štěpána Kotromaniče. Ze dvou vnuček staré královny provdala se starší Marie za Zikmunda, syna českého krále Karla IV., zatím co druhá, Hedvika podala ruku litevskému velkoknížeti Vladislavu Jagellonskému. Královna sama byla dcerou Ladislava Lokýtka, krále z rodu Piastovců, po jehož smrti r. 1333 nastoupil na polský trůn Kazimír, Alžbětin bratr, a vládl do r. 1370. Když tento zemřel bezdětek, učinil Ludvík I. z Anjou na popud své matky úspěšný pokus získat polský trůn, který královna matka pokládala za své věno.

Kazimír žil před nastoupením na trůn na dvoře Karla I. a zavinil tam, jak se zdá, krvavý dvorní skandál, při němž přišla jeho sestra o čtyři prsty pravé ruky. Vypravuje se totiž — i polský historik Dlugos¹⁸⁾ zaznamenává tuto versi — že Kazimír svedl jako host dvorní dámu královny a otec dívky napadl proto královskou rodinu še zbraní v ruce a jen duchapřitomnost a odhodlanost Alžběty odvrátila ještě krvavější následky.

Královna matka Alžběta byla v příbuzenském vztahu k rodu Koriatovičů. Její bratr se oženil se sestrou Koržata, knížete litwanského,

¹⁵⁾ Antonín Pór — Julius Schönherr: Az Anjou-ház és örökösei (Dům rodu Anjou a jeho dědiců) (1301—1439) 1895. Str. 154.

¹⁶⁾ Antonín Pór: Nagy Lajos (Ludvik Veliký) (1326—1382) 1892. Str. 448. ff.

¹⁷⁾ Codex Diplomaticus Hungaricus Andegavensis. VI. 1891. Str. 594, 625 et passim. Theodor Lehoczky: Beregvarmegye monografiája 1881, III. str. 93. (Monografie berežského komitátu.)

¹⁸⁾ A. Pór: — J. Schönherr na dr. m. 81.

otce čtyř knížat Koriatovičů: Jiřího, Alexandra, Konstantina a Theodora. Alžběta byla tedy tetou Theodora Koriatoviče, který založil na břehu Latorice na mukačevském majetku královny matky klášter Vasiliánů u Mukačeva, je-li ovšem zakládací listina tohoto kláštera pravá, o čemž bylo vedeno mnoho sporů. Polský král Kazimír dal zvoliti polskými stavy za svého nástupce Konstantina, bratra Theodora Koriatoviče, ale tento nechtěl přestoupiti k římské církvi, pročež nemohl pak nastoupiti na trůn.¹⁹⁾

Když byl r. 1370 Ludvík zvolen polským králem, byly svěřeny polské vládní záležitosti staré královně matce. Nepodařilo se jí však dosíti v Polsku konsolidace poměrů. R. 1375 vypuklo povstání pod vedením Wladislava Bílého, potomka Piastovců a na to Alžběta se vzdala vlády v Polsku a odešla jako guvernéře do Chorvatska a Dalmacie. Protože však její syn sám také nemohl zmoci polské záležitosti, byla opět povolána do Krakova, kde se nalézá již v prosinci r. 1376.

Jelikož naše privilegium pečeti jest datováno 22. května téhož roku, dala je Alžběta pravděpodobně vystaviti za své zpáteční cesty do Polska. V Krakově vypuklo 7. prosince 1376 za její přítomnosti povstání, které ji odňalo veškerou chut k další politické činnosti v Polsku. Po jeho potlačení opustila ihned zemi. Na královském dvoře podržela si však i nadále své postavení až do své smrti r. 1380. Vydala také ještě v roce 1378 ochranný list obyvatelům Mukačeva.

Původní městská pečeť, zhotovená na základě privilegia z r. 1376.

Ale jaká jest a kde jest původní pečeť, která byla zhotovena na základě královského výnosu? Tuto otázku klade nejednou mukačevský historik Lehotský. Upozorňuje, že až do r. 1844 jest vyobrazena na městské pečeti místo podoby sv. mučedníka Martina podoba biskupa Martina. Lehotský považuje ovšem tuto okolnost mylně za nesrovnalost, protože sv. mučedník Martin, který dal polovinu svého pláště žebrákoví, byl biskupem v Toursu. Lehotský věnoval ve své monografii o berežské župě krátký oddíl pečeti našeho města a připomíná, že v 70-tých letech XIX. století byla v archivu stará pečeť, na jejímž okruží byl letopočet 1650. Podle jeho popisu na pečeti byla zobrazena postava biskupa v komži s pozdviženou žehnající pravicí a s pastýřskou berlou v levici. Forma pečeti byla elipticky oválná, nápis procházel mezi dvěma liniemi, tvořenými šnúrami perel.²⁰⁾ Jelikož Lehotský určuje také její velikost — délku shora dolů 3 $\frac{1}{2}$, cm, síru 2 $\frac{1}{2}$, cm, můžeme zjistiti, že několik set otisků nalezených v archivu bylo učiněno touto pečetí. Této pečeti bylo užíváno až do konce XVIII. stol.

Nyní bylo by třeba rozrešiti otázku, je-li tato pečeť nalézající se

¹⁹⁾ Koloman Zsaťkovics: A Koriatovics család. „Századok“ 1900. Str. 508 a násled. (Rod Koriatovičů. — Časopis „Století“).

²⁰⁾ Opatství Corvey dostalo r. 1311 oválnou pečeť s postavou svatého, aby ji užívalo pro obchodní listiny. Pečeť určená k podobnému účelu se jmenuje „sigillum causarum“ nebo „sigillum ad causas“. Tohoto jména možno užít i pro prvnou pečeť mukačevskou, protože v darovací listině jest tento účel pečeť výslovně zdůrazněn. Srovnej: Gustav A. Seyler: Geschichte der Siegel 1894, str. 114. (Illustrierte Bibliothek der Kunst und Kulturgeschichte.)

v otiscích v archivu, totožna s původní pečeti z XIV. století. Odvažujeme se tvrditi, že ano a sice po této úvaze:

1. Nejstarší otisk této pečeti nalézáme v archivu na jedné soukromé listině z r. 1573, tedy dvě stě let po jejím darování. Ve středověku bylo však zvykem, že opotřebovala-li se pečeť, dala se přesně podle ní zhотовit nová. Tak byla na př. městská pečeť rýnského města Trieru z 12. stol. v 16. století znova vyryta podle staré.²¹⁾ A nezměnila-li se pečeť Mukačevo v době 1577—1800, je možno předpokládati, že tato pečeť přetrvala i dvě předcházející staletí.

2. Tvar pečeti, gotický ovál je modním tvarem pečeti z doby Anjou (XIV. století), totiž periody rozkvětu gotiky v Uhrách. Oválnému tvaru dávali přednost především duchovní, protože postava kněze s biskupskou mitrou umístila se nejlépe v podlouhlém tvaru, kdežto postavě na trůně nebo na koni odpovídalo lépe tvar kulatý. Skoro současně s Mukačevem dostala některá města v Německu podobné oválné pečeti.²²⁾ Otisk pečeti užívané již v roce 1573 jeví charakteristické zvláštnosti středověké oválné pečeti: nahoře uprostřed latinský kříž a dvě paralelně běžící linie perlových šnůr kolem, s prostorem mezi nimi pro nadpis.

3. Plastické provedení postavy na pečeti není nijak zvlášť umělecké, ale umístění postavy biskupa, rozhození záhybů komže, primitivní provedení obličeje s vyvalenýma očima a s knírem připomínají středověkou reliéfní techniku a primitivní sloh drobné plastiky. Podobné vyobrazení, ale ve větším rozměru nalézáme na přívesné pečeti biskupa Tomáše z Ostřihomu z r. 1309.²³⁾

Oválnou pečeť, jejiž otisk byl označen jako stará pečeť, přikládal na kupní smlouvy sám starosta. Až do konce XVIII. stol. bylo zvykem pořádati při tom jakousi pitku. Prvního listopadu 1796 usneslo se obyvatelstvo města, že pitky, které způsobily městské radě tolik ostudy, budou odstraněny a že kupec i kupující vyprázdní na potvrzení uzavřeného obchodu před městským senátem jednu nebo dvě sklenky vína. „Když byl takto odstraněn zvyk pitek“ — praví dále usnesení — „nesmí starosta ničeho bráti za velkou pečeť pro sebe, nýbrž rozděluje celý peněžitý dar mezi senátory“. Město mělo mimo starou pečeť ještě malou pečeť o rozměru dvou centimetrů, „které užíval starosta soukromě ve svém soudcovském úřadě“ a kterou můžeme nalézti zejména na obsílkách. Poplatek za malou pečeť — 12 kr — tvoril část starostových příjmů. Malá pečeť představuje sv. Martina s pozdvihnutou žehnající pravici a s pastýřskou berlou v levici; okolo hlavy má v půlkruhu gloriolu s nadpisem *S. Opidi Munkács*. V protokole městské rady z 28. května 1827 je zaznamenáno, že tehdejší starosta, pan Vitus Lang dal zhотовiti místo dosud užívané pečeti městské, která byla již opotřebována, novou pečeť z ocele, již by se pečetily úřední listiny soudcovské a na které rovněž byla vypodobněna celá postava sv. Martina v bílém rouchu. V této okrouhlé pečeti jest postava sv. Martina umístěna v čtyřúhelníku, nad čtyřúhelníkem jest koruna: nadpis zní: *Priv. Oppidi Munkács*. — Staré pečeti města bylo dále užíváno na kupních smlou-

²¹⁾ Gustav A. Seyler na dr. m. str. 303.

²²⁾ Tamtéž str. 87.

²³⁾ A. Pór — J. Schönherr na dr. m. str. 43.

váč a vysvědčených až do r. 1844, kdy byla zavedena nová pečeť okrouhlá, která představuje sv. Martina na koni a vedle něho mrzáka. Tato pečeť byla změněna r. 1873, kdy se stalo Mukačeve městem s řádným magistrátem. Část figurální zůstává tentokrát nezměněna, pouze postavy dostaly jemnější obrysy a v pozadí trčí do výše antický sloup.

Roku 1719 byla zhotovena městská pečeť, jež zobrazuje pluh; jest čtyřúhelná s otopenými rohy. V nesouměrném nadpisu jest zmíněny letopočet a zkrácené jméno tehdejšího starosty Jana Molnára. Zdá se, že této pečeti užíval městský notář, když vystavoval listiny sám.

Stáří a materiál městského archivu mukačevského v porovnání s některými městskými archivy na Slovensku.

Jak již bylo řečeno, není rok 1376, jímž je datována první samostatná původní listina archivu, potvrzující existenci města Mukačeva, žádným východiskem v historickém slova smyslu. Mukačovo bylo již dlouho obcí a ze skutečnosti, že dostalo privilegium pečeti, možno soudit na jeho rozkvět. Jakou minulost mělo město do té doby, jaký život v něm proudil, o tom se vyskytuji tu a tam některé skrovné a roztroušené zmínky v některých pramech ranného středověku.

Letopočet 1376 jako nejjazší hranice, od níž nás archiv vykazuje historický materiál, nemůže být nikterak pokládán za pozdní, neboť města slovenská mají ve svých archivech jen zcela málo listinných pramenů, týkajících se jejich historie z doby před XIV. stol. Bardiov má archiv chovající tisíce středověkých listin a jeho nejstarší písemná památká je z druhého desítiletí XIV. stol.²⁴⁾ Košice stanoví počátek své historické existence jako město privilegiem z r. 1342.²⁵⁾ Historický pohled do století předcházejících znemožnila navždy zkáza způsobená mongolským vpádem v polovině 13. stol. Století XIV., doba vlády dynastie Anjou, přináší rozkvět měšťanského života, zač vděčíme vlivu italskému, německému a slovenskému. Kdežto však v jiných městských archivech důkazy o rozvoji městského života se množí od této doby v geometrické řadě, chová mukačevský archiv jen 3 původní listiny ze XIV. stol. a 13 z XV. stol. a mimo to nemá žádných městských knih, žádných protokolů, záznamů o daních nebo podobných zpráv, jež by mohly osvětliti vnitřní život města. V XVI. stol. jest historie města archivem již poněkud lépe osvětlena, teprve XVII. stol. vrhá však širší proudy historického světla na městský život v Mukačevě. Stářím své nejdávnější památky zaujímá nás archiv čestné místo, ale historického světla, které má z archivu vyzařovati, přibývá ve XIV. stol. jen velmi zvolna.

Vznik městské autonomie a její ráz. Práva na papíru, svrchovanost pozemkového panství ve skutečnosti.

Srovnáme-li rozvoj městské autonomie Mukačeva a Košic podle archivního materiálu, tu shledáme, že Mukačovo mělo táz autonomní

²⁴⁾ Dr. Iványi Béla : Bárta szabad királyi város levéltára 1319—1526. I. 1910. (Archiv královského svobodného města Bardiova.)

²⁵⁾ Dr. Julius Osváth na dr. m. 26. str.

práva jako Košice. Jest tu pevně sítanovena výhradní soudní pravomoc městských úřadů nad měšťany příslušnými do města i nad šlechtici usazenými v obvodu města. Berní výsady jsou podobné. Městský senát má tu i tam právo vyřknouti i trest smrti; obchodní i daňová privilegia jsou rovněž téměř totožná. Co měli obyvatelé Košic písemně stvrzeno již kolem r. 1350, jest zjištěno v listinách města Mukacheva o století nebo ještě delší dobu později.

Když za vlády Zikmunda Lucemburského r. 1405 byla sezvána města k poradě, dostalo se některým z nich povýšení a byla vyhlášena za t. zv. svobodná města královská. V této hodnosti byla podřízena bezprostředně králi a dostala právo vysílat poslance na sněm. Mukachevo není mezi těmito městy a také žádné jiné z měst západních Karpat. Počátky rozvoje Mukacheva byly mnohoslibné, úplné obecní autonomie však nedosáhlo, protože se nedovedlo vymaniti z moci pánu, majitelů pozemků. Královská svobodná města požívala jistého druhu říšské bezprostřednosti, nejbližší instancí nad jejich starosty byl panovník sám, anebo jeho zástupce vůči městům: královský pokladník. Mukachevo mělo de facto zcela bezprostřední vztahy ke králi, ježto jeho pozemkoví páni byli často členy vládnoucích dynastií.

Naše město bylo však v pozdním středověku i v prvních dobách novověku podrobeno králi ne jako samosprávná obec, nýbrž jako soukromý feudální majetek. Přílišná blízkost k nejvyšší instanci byla vlastně méně než veřejnoprávní vztahy svobodných měst k panovníkovi a tato přílišná blízkost byla pro Mukachevo překážkou dozrání městské samosprávy. V roce 1663 zdůrazňují mukačevští měšťané, že dříve požívali týchž práv jako svobodná města.²⁶⁾ De facto je to pravda, ale veřejnoprávní postavení města nebylo určeno náležitým způsobem.

Přehled listin co do stáří, vystavovatele a místa vystavení.

Statistika 60-ti privilegiálních listin městského archivu, obsahujících zabezpečení práv města, vykazuje toto seskupení:

1. První tři původní listiny pocházejí z poslední čtvrtiny XIV. stol. V XV. stol. přistupuje k nim 13 kusů, v XVI. stol. 31 kusů. Ze stol. XVII. je zachováno 10 kusů, z XVIII. stol. 1 kus a z první čtvrti XIX. stol. dvě další listiny.

2. Podle vystavitelů rozčleňují se privilegia takto:

2 kusy vystavila dynastie Anjou.

2 kusy jsou z doby Zikmunda Lucemburského, jeden od Zikmunda samého, druhý od jeho vasala, srbského despoty Štěpána Lazareviče.

12 kusů od Hunyadů a to od Jana Hunyady, jeho manželky Alžběty Szilágyi, od krále Matyáše Korvína a jeho nemanželského syna Jana Korvína.

10 kusů od Jagellonců, a sice od Vladislava II., Ludvíka II. a jejich manželek.

3 kusy od obou královen Zápolya (Johany a Johany Zikmund).

20 kusů od Habsburků (Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II. Matyáše II., Karla III., Františka I.).

²⁶⁾ Litterae instantiales Nr. 9. — Archiv města Mukacheva.

5 kusů od knížat Rákoczi (Jiřího Rákoczi I., Františka Rákoczi II.)

5 kusů od různých feudálních vládců (Benedikta Batthyány, Anny Arthánky, Petra Petroviče z Suraklinu, Mikuláše a Štěpána Druetha z Homonna).

1 kus od Spišské komory.

Většinu privilegií tohoto souboru udělili městu králové Vladislav I., Ferdinand I. a Matyáš II.

3. Podle místa datování můžeme rozřadit privilegia takto:

16 kusů bylo vystaveno v Budě

11 kusů bylo vystaveno ve Vídni

6 kusů bylo vystaveno v Praze

3 kusy byly vystaveny v Bratislavě

3 kusy byly vystaveny v Berehové

2 kusy byly vystaveny ve Váry

1 kus byl vystaven v Košicích

1 kus byl vystaven v Užhorodě

4 kusy byly vystaveny v Sedmihradsku

7 kusů bylo vystaveno v Mukačevě

6 kusů bylo vystaveno na různých jiných místech (Böszörmény, Esztergom, Monyoród, Nikodem, Visegrád, Namény).

Jazyk, pergamen a materiál papíru na diplomech.

56 listin jest sepsáno jazykem latinským. Jeden diplom Jiřího Rákoczi I z r. 1645 a dva jiné od téhož knížete z r. 1646 jsou mimo úvod a závěrečnou větu napsány madarsky, privilegium Františka Rákoczi II. z r. 1697 jest celé madarské. Od r. 1458 do r. 1613 byla privilegia potvrzována písemně každým vladařem a jelikož v jejich přenosech jest nepřerušená souvislost, známe podle nich nejenom celek někdejší městské sbírky privilegií, nýbrž také ty diplomy, které tehdy ještě existovaly, ale později se ztratily. Jsou to:

1. Diplom Jana Hunyády z r. 1451, který připomíná jméno Theodora Koriatoviče. Jeho text se zachoval v jednom diplomu Matyáše Korvína z r. 1458.

2. Listina Alžběty Szilágyi z 2. listopadu 1471, která osvobozuje obyvatele Mukačeva od poplatku 40 dinárů při skládání přísahy. Vnuk Alžběty Szilágyi, Jan Korvín, se zmíňuje o tomto diplomu ve své výsadní listině ze 7. II. 1493.

3. Privilegium od Maximiliána I. ze 7. listopadu 1571, jež bylo však pouze rámcovým privilegiem potvrzujícím listinu Ferdinanda I. z 18. června 1548. O tomto Maximiliánovém diplomu jest zmínka v obšírném t. zv. červeném diplomu Matyáše II. z r. 1613.

4. V konsignaci důležitých listin odevzdaných r. 1697 starostovi města jest zmínka o jednom neznámém diplomu Leopolda I.

5. František Rákoczi II. odvolává se v privilegiu, jež propůjčuje r. 1697 mukačevským kupcům, na neznámý darovací list své babičky Žofie Báthory.

16 privilegií jest napsáno na pergamenu, 44 na papíře. Pergamenová privilegia odolávala ovšem lépe zkáze než papírová. Nejstarší listina, jak již bylo řečeno, jest psána na pergamenu. Nejstarší listina psaná na

papíru v našem archivu jest dokument od Zikmunda z r. 1391. Počátkem XIII. století bylo ještě zakázáno užívati v císařských kancelářích papíru. Za Zikmundova otce Karla IV. bylo již obvyklé psáti slavnostní listiny na papíru.²⁷⁾ Papírová privilegia s počátku nejsou tak pečlivě vypravená jako pergameny a pak písmo na papíru jest vybledlé. V místech, kde se listina překládala, jest papír většinou drobivý a počíná se rozpadávat. Potrhaný papír jest skoro všude podlepen silnějším papírem, takže případně mizí písmo na zadní straně původní listiny, jak je tomu na listu Rudolfa I. k měšťanům mukačevským z r. 1601. Proto, byl-li původní diplom, pocházející z XV. století nalezen v XVII. století na nějaký procesní akt, musí se věnovati určitá pozornost při prozkoumávání této listiny také její podložce. V mukačevském archivu bylo užíváno se zálibou k takovým účelům starých procesních protokolů. Ze 44 papírových privilegií jest jen 17 nepodlepených. Uplně podlepených jest 15 kusů a papírovými proužky je vyspraveno 11 kusů. Také nepodlepené exempláře nejsou všecky v dobrém stavu.

Naše pergameny jsou, co se velikosti týče, velmi rozmanité. Dva nejstarší jsou úzké pruhy, jinak převládá tvar příčný, blížící se čtverci. Tři pergameny mají tvar knihy. Jeden, od Matyáše II. z r. 1613, zaujímá první místo mezi privilegií jak co do rozsahu, tak i co do pcpané plochy. Dvě jiná knižní privilegia pocházejí od Františka I. z doby svaté aliance. Z ostatních pergamenových rukopisů jest nejobsáhlější jeden diplom jagellonské královny Marie z r. 1523, pak diplom od Ferdinanda I. z r. 1548 a pergamenová listina od Vladislava II. z r. 1512. Rozměr těchto tří kusů jest bez několika cm^2 $\frac{1}{2}$, čtverečního metru. Papírové diplomy mají v XV. stol. ještě velmi omezený rozsah, zřejmě se spořilo se vzácným materiálem. V XVI. století za vlády Ferdinanda I., Maximiliána II. a Rudolfa I. císařská kancelář dává přednost papíru vysokého formátu.

Řádkové písmo, fraktury a ležaté písmo. Typy gotických a renesančních písmen.

Co se týče paleografie, sbírka privilegií poskytuje názorný příklad rozvoje písma od gotického způsobu psaní k typům písmen renesančních. Většinou nalézáme t. zv. pololežaté písmo, jak u gotického, tak u renesančního písma, které se blíží brzo malému písmu, předchůdci dnešní fraktury a latinského tištěného písma, brzo ležatému písmu, předchůdci dnešního písma latinského a kurentky. Diplom Alžběty z r. 1378 má tvary písmen vesměs shodné s privilegiem z r. 1376. V prvém diplomu nalézáme na začátku slova písmeno f psané s dvojitým štvollem; podle Gustava Friedricha²⁸⁾ jest to typický znak kursivy pozdního středověku. Za Zikmunda počíná čistě gotické písmo kurentní. Jest nápadné, že Matyáš Korvínek, jenž jest zastoupen v archivu dvěma listinami, dovoluje ve své kanceláři užívati pro běžnou potřebu gotického písma, kdežto jeho knihovna chová nádherné exempláře renesančního umění knižního, světoznámé Korvínky. Renesanční tvary písma vyskytují se teprve v listinách rodu jagellonského, s počátku smíchané s gotickým velkým písmem a ostatními prvky kurentky. Čisté renesanční písmo jest na pergamenové

²⁷⁾ B. Bretholz: Lateinische Paleographie. Zweite Auflage 1912, str. 18.

²⁸⁾ Gustav Friedrich: Učebná kniha paleografie latinské. V Praze 1898, str. 169.

listině královny Marie z r. 1523 a pak na listinách z císařské kanceláře z XVI. stol. Mimo listiny Jana Hunyady, které jsou napsány pravidelnou polokursivou a mandáty jeho manželky, Alžbety Szilágyi, které jsou psány spojovanými řadami písmen, jako obyčejné listy, ostatní diplomy pocházející z královské kanceláře mají pečlivě nakreslená písmena řádková, která místy možno označiti za písmo knižní; co do pravidelnosti, souměrnosti a vkusného olemování širokými okraji nezůstávají tyto rukopisy za tištěnými památkami. Po té stránce jest zvláště umělecky vkusné mýtní privilegium Vladislava II. z r. 1507.

Dekorativní prvky diplomů. Stylisovaná počáteční písmena, líniový ornament, barvy.

Dekorativní výprava těchto privilegií nemůže přesto být nazvána obzvláště bohatou. Není tu vůbec barevných písmen ani písmen okrášlených obrázky. Velikost a ozdobnost některých písmen dodává však některým listinám úpravného vzhledu. Jediným barevným prvkem jest červeně zbarvený pergamenový obal knižního privilegia Matyáše II. z r. 1613.

V tomto knižním privilegiu z r. 1613 nalézáme po prvé celé věty na prvé stránce napsané zlatým inkoustem; i v ostatním textu tu a tam jednotlivá slova jsou psána zlatým inkoustem. Zlatými arabeskami končí trhové privilegium Karla III. z r. 1734 a první stránka knižního privilegia Františka I. z r. 1824 jest pomalována písmeny zlatem zdobenými. Nedostatek ornamentálních prvků v listinách adresovaných městu Mukačevu dokazuje, jak se zdá, že s Mukačevem bylo jednáno ve středověku jako s beznáročnou obcí.²⁹⁾

Umělecky pečlivě jsou psána v listinách pouze velká počáteční písmena a někdy první slova počáteční řádky obsahující titul vystavovatele. Také v přenosech jest obvyklé obraceti pozornost na přenesené listiny poněkud většími písmeny. Privilegia XIV. a XV. stol. jsou nanejvýš prostá svou výpravou. V diplomech rodu Anjou možno sotva rozoznati počáteční velká písmena vysoká 3 mm od ostatních písmen 2 mm vysokých. Zikmund a Jan Hunyady posílají městu listy, které mají tu a tam větší počáteční písmena, ale beze vší ornamentiky. Jeden pergamenový diplom Matyáše Korvína z r. 1458 ve slohu čistě gotickém má písmena 1 mm vysoká, listiny do něho přenesené mají počáteční slova třikrát tak vysoká, tedy 3 mm. Nemanželský syn krále Matyáše Korvína, Jan, vévoða opavský, posílá r. 1493 městu Mukačevu privilegium, jehož začátek je psán frakturovým písmem 4 cm vysokým, kdežto dále kursivní písmo též listiny, přibližující se renesanci, má vnitřní stvoly písmen 2 mm vysoké. V kanceláři Vladislava II. byla r. 1512 vystavena pergamenová listina s frakturovými iniciálami $6\frac{1}{2}$ cm vysokými.

Kontrast mezi gotickými iniciálami na počátku diplomu a mezi okrouhlými písmeny vlastní textové části tvoří často zvláštní slohovou protivu.

²⁹⁾ Stačí, srovnáme-li Zikmundovo pečetní privilegium města Bratislavě z r. 1436 s naším. Má nádherné lemové arabesky, barevné zobrazení darované okrouhlé pečeti a obširný text. Srovnej: Theodor Ortay: Pozsony város története, (Dějiny města Bratislavě). Svazek II., díl 2. 1898, str. 514.

V privilegiích královny Marie již tomu tak není; počáteční písmena i písmo textu jsou stejného, renesančního stylu. Kancelář Ferdinanda I. píše bezvadným písmem renesančním, jak jest důstojno humanitního kancléře Mikuláše Olaha.

Přívěsné pečeti a pečeti přiložené k listinám.

V našem archivu všecky pečeti na listinách jsou erbové, není mezi nimi pečeti portrétních ani obrázkových. Také žádných voskových pečetí v přirozené barvě tu nevidíme. Kde je úprava listin prostá, tam také pečetění jest prosté a jelikož papírový materiál privilegií našeho archivu mnoho trpěl, byl časem poškozen i materiál sfragistický.

Pečeťové privilegium nemá žádné pečeti, jelikož jeho přívěsek byl odříznut i se šňůrou. Ochranný list Alžběty měštanům mukačevským z r. 1378 nese otisk červené pečeti, po níž však zůstalo jen toto viditelné místo. Červená pečeť Zikmunda Luxemburského z r. 1391 jest také zcela zničena, přece se však zachovala tři písmena nápisu frakturového typu a malý řecký kříž, který k ní náležel. Dvoustranných pečetí není vůbec v našem archivu. Z 16 pergaménových privilegií mělo původně 14 kusů přívěsné pečeti (14). Zmíněný již krásný diplom Vladislava II. z r. 1507 byl potvrzen otiskem královského pečetního prstenu, protože tajná pečeť, jak se o tom činí zmínka v textu, nebyla po ruce.

Také Matyáš II. dává přiložiti na jeden pergamén z r. 1613 pečeť prostřední velikosti. Z původních 13 přívěsných pečetí ztratily se 2, jedna Alžběty z r. 1376 a jedna Matyáše Korvína z r. 1458. Z poslední zůstal řemen z jelení kůže a hedvábná šňůra, na níž pečeť visela.

Máme tedy 11 přívěsných pečetí na hedvábných šnúrách. Z nich jsou zlámány: jedna od Ferdinanda z r. 1548, dvě velké pečeti na dvou diplomech od Matyáše II. z r. 1613 — z nich jedna je obzvláště velká. Zůstává tedy 7 neporušených přívěsných pečetí, 2 z nich jsou v pozlacené mosazné schránce, jedna v dřevěné kapsli, ostatních 5 ve voskové kapsli.

Přívěsné pečeti podléhaly i jinde snadno zkáze. Tak se přihodilo v Nagybánya, že jistý vojín při obléžení města použil přívěsné pečeti jednoho diplomu Matyáše Korvína z r. 1484, nalézajícího se v tamním archivu, ke zhotovení náplasti pro raněného koně.³⁰⁾

Nejčistší otisk vykazuje přívěsná pečeť Jana Korvína z r. 1493, také obě jagellonské královny Anna a Marie daly opatřiti své diplomy z let 1505 a 1523 dosti zdařilými přívěsnými pečetmi. Všecky přívěsné pečeti jsou vytlačeny v červeném pečetním vosku. Dostí velké voskové kapsle jsou většinou více či méně poškozené. Na našich diplomech jsou přívěsné pečeti upevněny dole uprostřed pergamenu tak, že pergamén je v šíři 5—10 cm. založen (plica) a na tomto ohýbu nalézáme zářezy pro hedvábnou šňůru, na níž pečeť visela. Pergamenového proužku nebylo užito ani jednou místo šňůry.

Přiložené pečeti byly původně na 45 privilegiích a z těchto listin byly dvě napsány na pergamenu, 43 na papíru. Z nich se zachovalo

³⁰⁾ Vdova Ant. Schönherra: Schönher Gyula dr. emlékezete. (Vzpomínky na Dr-a Julia Schönherra) Budapest 1910. str. 242.

více méně v dobrém stavu 26 pečetí. Starší přiložené pečeť značně utrpěly nebo odpadly docela a na jejich místě zůstala pouze barevná skvrna nebo zhola nic. Přiložené pečeť nalézají se obyčejně uprostřed pod textem privilegií, 2 pečeť jsou na zadní straně dokumentů, a sice prstenová pečeť Jana Korvína z r. 1494 a malá pečeť císaře Rudolfa z Prahy z r. 1601. Bylo zvykem přikládat pečeť tak, že byl proříznut papír na dvou místech vedle sebe ležících, jichž vzdálenost se rovnala šířce pečeť, pak byl otvory provlečen pergamen nebo proužek papíru, jehož oba konce se spojily a byly pokryty pečetní hmotou. Víme, že ve středověku značnou úlohu hrála barva pečeť a že byla předmětem různých privilegií.³¹⁾ Užívání červeného pečetního vosku královou Alžbětou v r. 1378 a císařem Zikmundem v r. 1391 spadá do nejrannější doby užívání tohoto pečetního materiálu. Jan Hunyády užívá na listinách, jež vystavil městu Mukačevu, zeleného pečetního vosku, vznešená dáma z XVI. stol., Anna Arthándy, vdova po mukačevském kastelánu Michalu Buday, modrého vosku, jinak převládá barva červená.

Popis pečetních znaků. Papírové příklopy na pečetech.

Z roku 1445 máme první zcela zachovalou pečeť na jedné listině od Jana Hunyady a tato pečeť je opatřena papírovým příklopem. Příklop se kladl na teplou hmotu pečetní a pečetítka se pak přitisklo na papír. Papírový příklop byl výhodný v tom případě, když se pečetilo kašovitou hmotou, do níž byla přimíchána také mouka a užívalo se ho také jako ochrany proti padělání pečeť.³²⁾ Pečetítka musilo však být přitisknuto na papírový příklop s náležitou silou, neboť jinak byl otisk nejasný. Tak byly na př. pečeť Jana Hunyady na našich listinách přiloženy tak slabě, že nápis je nečitelný, je možno rozeznati pouze — a to jen v obrysech — pečetní znak a štit s přibývajícím srpkem měsíce a s havranem, který sedí na větví a hledí na levou. Velký počet pozdějších pečeť s papírovým příklopem trpí touž vadou. Stává se pouze výjimečně, že papírový příklop slouží jako skutečná ochrana, jako u prstenové pečeť Wladislava II., kde se příklop roztrhal, ale pečeť pod ním zůstala ve všech podrobnostech krásně zachovalá. Spatný pečetní materiál často roztál pod papírovým příklopem. To se stalo u středních pečeť přiložených k listinám Matyáše Korvína, Wladislava II. a Ludvíka II. Tyto pečeť mají zvláštní uspořádání. Uprostřed jest znakový štit a kolem něho věnec ze šesti malých znaků. U Matyáše prostřední znak obsahuje spojené emblemy Uher a domu Hunyady, ve věnci znaků jest kříž patriarchy, slavonská kolčava, český lev, uherské příčky, bosenská koruna a leopardí hlavy Dalmacie.³³⁾ U Wladislava II. a Ludvíka II. prostřední znak má uprostřed Jagellonského orla a ve čtyřech polích po dvakrát českého lva a uherské příčky. V šesti rámcových značích počínaje s pravé strany shora jest kříž patriarchy, tři leopardí hlavy dalmatské, kumánský lev, slezský orel, slavonská kolčava a bo-

³¹⁾ Kovachich na dr. m. str. 542.

³²⁾ Georginus Pray: *Syntagma Historicum de sigillis Regum et reginarum Hungariae pluribusque aliis. Opus postumum cum tabulis aeri incisis.* 1805, str. 49. Gustav A. Seyler na dr. m. str. 186.

³³⁾ Srovnej: Vilém Fraknói: *A Jagellók és Hunyadiak kora* (Doba Jagellonců a Hunyadyů, 1440—1526) 1896, str. 191.

senská koruna. Tento věncový znak obou jmenovaných jagellonských králů jest na papírovém příklopu všude zcela rozplynulý, může být rekonstruován pouze z jedné polozachovalé přívěsné pečeti Vladislava II. z r. 1512. Týž věncový znak v červeném pečetním vosku zachoval se poměrně dobře u jednoho privilegia krále Jana I. Zápolského z r. 1530. Vidíme tu však střední štít odlišný od jagellonského středního štítu. Zemský uherský znak má zde totiž ve svém středu znak zápolský se čtyřmi poli a v posledním poli jest nosorožec a vlk obklopený hvězdami a měsícem.³⁴⁾

Pečeti Anny z Candale, Marie Habsburské, knížete sedmihradského Jana Zikmunda a prstenové pečeti.

Přívěsné pečeti obou jagellonských královen XVI. století, Anny z Candale a Marie Habsburské, jsou přeplněny štítnými poli a znaky. Obě královny mají v pravé polovině pečetního znaku spojené znaky domu jagellonského, Uher a Čech. Anna, manželka Vladislava II. má mimo to ve své velké přívěsné pečeti navarský rošt, aragonské koly jakož i burbonské lilio. Marie, chot Ludvíka II., má ve svém pečetním znaku kaštilskou věž, leonského lva, aragonské koly, rakouské příčky a šikmé burgundské příčky. Pečeť královny Marie jest zhotovena ve vkusu renesance: dva krásní cherubové podpírají znak s pravé i s levé strany, slova nadpisu jsou oddělena místo čárkami úponkovým motivem. Vidíme zde, že archiv chová dva typy spojených znaků Uher a Čech z doby Jagellonců. Na přívěsné pečeti královen a na přiložených pečetech jejich manželů nalézají se nahoře na pravo a dole v levo uherské příčky, nahoře v levo a dole v pravo český lev. Na prstenové pečeti Vladislava II. jsou příčky dole v levo nahrazeny slovenským křížem patriarchy. Střed spojených znaků Čech a Uher tvoří vždy polský orel domu Jagello.

Protačení pečetních kreseb skrze papírový příklop podařilo se několikrát výtečně. Tak na diplomu krále Jana II., vlastně knížete Jana Zikmunda sedmihradského z r. 1560. Jan II. byl synem Jana a piastovské vévodkyně Isabelli. Krásný papírový relief máme na střední pečeti sedmihradského knížete Jiřího Rákoczi I. Znakový štít má barokní olemování, v jehož středu je malý štít s orlem třímajícím meč a s kolem. Ve čtyřech polích celého štítu nalezá se slunce, měsíc, pták a 7 bašt. Prstenová pečeť knížete Františka Rákoczi obsahuje totéž jako střední malý štít právě popsaného znaku. Syn Jana Zápolského, Jan Zikmund má ve své pečeti spojený znak Zápolských a polského královského domu, rozdelený na čtyři pole: na pravo nahoře vlka, na levo dole nosorožce, na levo nahoře polského orla, na pravo dole obrovského hada pohlcujícího člověka. Otisky prstenové pečeti jsou zdařilé všude, kde se na listinách v archivu vyskytuji. Na jedné prstenové pečeti nalézají se kromě znaku majitele pečeti také jeho počáteční písmena. Jelikož, jak již bylo řečeno, všecky pečeť jsou pečeť znakové, můžeme pozorovat, jak v XVI. stol. okrouhlý štítovy znak pozdní gotiky je nahrazován renesanční pečeť olemovanou vlnitými liniami. Krásná prstenová pečeť Jana Korvína má ještě za rám pozdní gotický štít. Štít královny Marie na přívěsné pečeti z r. 1523, potom prstenová pečeť místodržitele

³⁴⁾ Ondřej Veres: Izabella királynő (Královna Isabella) 1901 str. 118.

Petra Petroviče z r. 1556, prstenové pečeti dvou úředníků Spišské komory v Košicích z r. 1572 jsou charakteristické pro modu znakových štitů XVI. století. Většina přiložených pečetí má okrouhlý tvar, pečeti prstenové mají tvar štítu. Na některých pečetech XVI. stol. se vyskytuje štit, na kterém vidíme dokonce již barokní ozduby. Co se týče ostatních dekorativních prvků pečetí, budiž připomenuto, že na jedné přívěsné pečeti královny Anny se nalézá nadpis na průpovídkové pásce, která obklopuje znak. Přívěsná pečeť Jana Korvína má uprostřed postavu anděla, obráceného en face a sklánějícího se v ochraně nad znakem Korvína, stojícím u jeho nohou. Tato kompozice byla velmi rozšířená koncem XV. stol. Podobnou kresbu má štitová pečeť syna Jiřího Poděbradského, Viktorina. Přívěsná pečeť královny Anny má na pravo od znaku písmeno W a na levo A. Okřídlení andělé, umístění v profilu po stranách přívěsné pečeti královny Marie, jsou zdařilé figury drobné renesanční plastiky. Všecky nadpisy na pečetech jsou provedeny velkými písmeny. Z pečetí ztracených, respektive silně poškozených, možno rekonstruovati dve a sice: privilegium Alžběty z r. 1378 mělo pečeť z červeného vosku, podle Jiřího Praye je možno z toho souditi, že bylo potvrzeno její prstenovou pečeť. Malou okrouhlou pečeť, jež se odloupala se čtyř listin, které vydala matka Matyáše Korvína, je možno rekonstruovati podle obrysů zachovaných na jedné listině od této paní z r. 1482 a sice tato pečeť měla hlavu kamzíka ve špičatém štítě. Nápisy téměř všech přívěsných pečetí obsahují v titulu také slova rex nebo regina Bohemiae.

Příkazy o vydání dokumentů a kancelářské poznámky.

Z historie listin je známo, že asi od XIV. stol. v každé listině vydané císařskou nebo i jinou oficiální kanceláří bylo uvedeno v poznámce jméno autora t. j. osoby, na jejíž rozkaz byla listina vydána a jméno odpovědného kancelářského úředníka.³⁵⁾ V nejstarší listině našeho městského archivu tato udáni se nalézají v poznámce na zadní straně. Od XV. stol. nachází se na mnoha listinách našeho archivu a to nejčastěji vpravo nahoře nadpis: commissio propria domini regis nebo dominae reginae. První poznámkou kancelářskou nalézame na ohybu pergamenového diplomu královny Anny z r. 1506. V jednom diplomu Vladislava II. z r. 1507 jest jmenován jako commissor královský pokladní Benedikt z Bathány. V jiném diplomu téhož krále z r. 1512 jest označen jako královský tajemník Ladislav Zalkai.

V Německu stalo se pravidelným zvykem od r. 1502, že knížata a císařové podepisovali listiny a v našem archivu první knížecí podpis nesou dvě listiny od královny Marie, sestry Karla V., z r. 1513. V listinách ze XVI. stol. nalézáme často podpis Ferdinanda I. a jeho kancléře, biskupa Mikuláše Olaha, pak podpis Petra Petroviče, místodržitele sedmihradského, který jako mladý muž zajal v bitvě u Teměšváru r. 1514 Jiřího Dósu, vůdce sedláků,³⁶⁾ pak podpis Maxmiliána II. Ze XVII. stol. máme původní podpisy císaře Rudolfa a císaře Matyáše, pak podpis Jiřího Rákoczi I., Františka Rákoczi II. a Karla VI.

³⁵⁾ Bretholz: Lateinische Paleographie S. 57.

³⁶⁾ Alexander Márki: Dósa György (Jiří Dósa) Budapest 1913. Str. 470.

Jako Mikuláš Oláh,³⁷⁾ učený historik-humanista zastupuje duševní vzdělaní své doby po boku Ferdinanda, tak i Jan Szalárdi, zdatný historik sedmihradský, v hodnosti vicesekretáře knížete Jiřího Rakoczi I. staví svůj podpis vedle podpisu svého pána.³⁸⁾

Přehledem podpisů diplomů opouštíme užší pole paleografie a sfragistiky i všeobecné nauky o diplomech a přejdeme k ocenění listin po stránce obsahové.

Historická a museální cena dokumentů.

Nechtěli bychom přecenit starý archivní materiál ani po stránce formální ani po stránce historické obsažnosti. Není tu ani unikátů, ani nádherných kusů veledůležitých pro právní historii. Je-li však nás archiv skromný, srovnáme-li jej se sbírkami listin větších měst slovenských, musíme tím pečlivěji ocenit to málo, co máme a jest také snadněji prozkoumati důkladně menší majetek. Ostatně nejstarší část archivu můžeme směle srovnávat s menšími archivy Slovenska. Vezměme na př. staré královské svobodné město šaryšského komitátu Kisszeben, které dostalo své městské privilegium r. 1347 a které naleželo k významnému svazu spišských měst. Nejstarší listina jeho archivu je datována r. 1401 a z doby před bitvou u Mohače t. j. do r. 1526 má 48 listin, kdežto naše nejstarší památka je starší o čtvrt století a do r. 1526 nás archiv má 27 privilegií.³⁹⁾ Rozdíl není tak velký, když uvážíme, že Mukačeve nebylo svobodným městem a že jeho zeměpisná poloha na východě byla méně výhodná. Tento relativně malý rozdíl dovoluje také souditi, že nás archiv z této doby se zachoval neztenčen.⁴⁰⁾

Našich 60 privilegií tvoří miniaturní museum, v němž můžeme sledovat, jak se hlavní epochy novější historie zrcadlí v rozvoji malého města.

V mukačevských školách se učí žáci dějepisu a tu pro výklady o rodech Anjou, Hunyady, Jagello, o slohu gotickém, renesančním, barokním, o reformaci a protireformaci máme mezi našimi listinami několik ne sice jedinečných, ale pravých a názorných pomůcek. Bude-li vzbuzen zájem o tyto památky, mohou být pomůckou kulturní výchovy v obci, kde nepříznivé poměry nedovolily do 20. století zřídit veřejné sbírky.

³⁷⁾ Mikuláš Olah (1493—1568) sloužil u Marie, choti Ludvíka II., odebral se s ní do Nizozemí, kde královna vdova jakožto mistodržitelka Ferdinanda I. hrála historickou úlohu. Panství mukačevské tvoří majetek královny vdovy od r. 1522 do r. 1548, kdy se ho Marie vzdala v Augsburku smlouvou ve prospěch Ferdinanda I. Mikuláš Olah obírá se opětovně ve svých listech osudy mukačevského hradu. Augsburká smlouva chová se ve Vídni v bývalém c. k. dvorním archivu, svazek No 15.363. Listy Olaha, mající vztah k Mukačevu, nalézáme v korespondenci Mikulaše Olaha vydané Arnoldem Ipolyi v Budapešti r. 1875, str. 127—129, a str. 272.

³⁸⁾ Jan Szalárdi vypravuje ve své Tragické Kronice, jak mukačevský kastelán Jan Balling obsadil r. 1644 Užhorod, protože tam byli pronásledováni protestanti. Balling dal k svému podniku povolati do zbraně schopné muže z Krajiny pomocí starostů („kenez“). „Krajina“ se jmenuje území okolo Stanova, k němuž naleželo 9 vesnic a které bylo ve XIV. století nadáno privilegií královny Alžběty. „Kenez“ byli starostové pocházející ze selských rodů.

³⁹⁾ V archivu královského svobodného města Nagybánya jest 31 diplomů z doby před r. 1526 v archivu Felsőbánya 10. (Srovn.: Vodva Antonina Schönherrra o. c. str. 242, 249).

⁴⁰⁾ Tóth Sándor: Sárosmegye monografiája (Monografie šarišské stolice) III. 732, I. 1912.

Městský archiv a historické badání.

Mnohá data, která uvádí nejstarší historie archivu, mají velký význam pro odborné učence jako důkazy a příklady pro fakta, známá jím odjinud. Mukačovo bylo střediskem knížat Rákoczi. Ale žádný z historiků tohoto domu, ani Alexandr Szilágyi, ani Koloman Thaly, ani Alexander Márki nepracovali v našem archivu a nečerpali z něho. Jest to pochopitelné, neboť jinde bylo možno hledati a najít více. Ovšem, kdyby jim náš materiál byl dostupný, kdyby jim byly dány k použití dokumenty našeho archivu, byli by je jiště ocenili. Tak na př. Vilém Fraknói, historik Jagellonců a Hunyadů, by se jistě byl obíral kopíemi našich hunyadyovských listin, kdyby je byl dostal do rukou; byl by ocenil i případné zvláštnosti jejich a vydal je. Studoval-li tisíce listin z té doby, byl by přehlédl a uveřejnil i naše památky. Ale do Mukačeva vede jen málo nití historického badání. Něco z našeho archivu bylo uveřejněno, ale tyto práce nevzbudily zvláštního zájmu a zmizely brzo z knihoskladů.

Historikové města Mukačeva v XIX. stol.: Josef Balajthy, Josef Tabódy a Theodor Lehoczky. Jejich poměr k městskému archivu.

Tři muži, kteří pracovali v archivu a potom vydávali historická díla, zaslouží naši zmínky: Josef Balajthy, Josef Tabódy a Theodor Lehoczky. Balajthy napsal knihu o Mukačevě v roce 1836,⁴¹⁾ Tabódy r. 1860⁴²⁾ a Lehoczky obírá se historii města nejprve ve své monografii komitátu berežského roku 1881 a pak v samostatném díle roku 1907.⁴³⁾

Balajthy byl mužem doby předbřeznové, Tabódy žil a psal v době Bachově a Schmerlingově a Lehoczky náležel jako badatel do doby po roce 1867.

Dnes jest širším kruhům v Mukačevě i mimo ně znám jako historik tolíko Lehoczky. Byl to významný badatel, svého druhu polyhistor mající všeobecné zájmy, a pracoval mimo historii i v přírodopise. V občanském životě byl advokátem a od r. 1866 právním rádcem mukačevského panství. Sbíral též rusínské a slovácké národní písničky, které vydal v letech 1864 a 1865 ve dvou svazcích v maďarském překladu. Zájem o slovanský folklór probudil v Lehoczském Erdélyi, maďarský následovník Hegela, profesor akademie v Blatném Potoku (kde byl činný též Komenský jako učitel v XVI. stol.) vychovaný v tradici romantické literární vědy a estetiky doby Herderovy, jež hodnotila uměleckou individualitu všech ras a národů. Záliba pro vědecké badání zůstala nezměněna u neúnavného učence — Lehoczského — až do jeho vysokého stáří. Ve věku 50-ti let dosahuje vrcholu spisovatelské dráhy a monografii města Mukačeva vydává jako 77 letý stařec. Jako badatel

⁴¹⁾ Balajthy József: Munkács. Azaz Munkács városának és várának fotografiái és statisztikai leírása. (Mukačovo, t. j. topografický, historický a statistický popis města a hradu Mukačeva) Debreczen 1836 IX, str. 288.

⁴²⁾ Tabódy József: Munkács multja és jelene. (Mukačovo v minulosti a přítomnosti.) 1860, 169 stranek s mnoha vyobrazeními.

⁴³⁾ Lehoczky Tivadar : Beregvármegye monographiája. (Monografie berežského komitátu). Ungvár 1881. III. str. 429—619. Munkács város új monographiája. (Monografie města Mukačeva). Munkács 1907, str. 1—335.

a sběratel získal si Lehoczky značných zásluh na poli archeologie. Ze tří jmenovaných učenců on vydal nejrozsáhlejší práce; prohlédl celý materiál městského archivu a v jeho dílech celé archy jsou vyplněny publikacemi listin.

Pro jeho způsob práce jest příznačné, že považoval za zbytečné dovolávati se důsledně archivních pramenů, protože předpokládal, že je známo, odkud čerpá údaje vztahující se k historii města a župy. V jeho knize: Berežská župa a mukačevská pevnost v r. 1848/49 (Mukačeve, 1899 str. 8.) nalézáme následující poznámku: „Údaje, jichž jsem užil v této knize, jsem čerpal v archivu berežské župy, v archivu města Mukačeva a i v jiných archivech a považuji za zbytečné připojovati přesnější odkazy na tyto archivy: o zámku budu ostatně hovoriti i při jiné příležitosti (= v jiných spisech)“. Množství dat hrnoucí se na něho se všech stran jej tísnilo. Jeho slabou stránkou je komposice, šíře historické perspektivy se ztrácí pro množství materiálu. Lehoczky neměl na poli zkoumání místní historie žádného předchůdce; pro dějiny Mukačeva podává zároveň i materiál i jeho zpracování. Je to veliká zásluha, uvážíme-li, že žil stále v provinciálním městě a že mohl čerpati povzbuzení k vědecké práci jen z vlastní ctižadosti a lásky k svému bydlišti.

Jest charakteristické, že ve své monografii o Mukačevě ani slovem nepřipomíná Josefa Balajthy, o némž i dnes sotva kdo ve městě něco ví. A přece Balajthy napsal o našem městě knihu, z níž vane duch sympatické, přívětivé osoby spisovatelovy a která podává zdařilou historii městské obce i hradu a zachovala nám cenný popis Mukačeva v pozdní době biedermaierovské. Levandulová vůně starých dobrých časů mísi se tu se svěžím dechem probouzející se středoevropské demokracie. Balajthy miluje Mukačeve vroucnosti poetické duše. Nadšeně popisuje krásný pohled na pohraniční hory se starého dřevěného mostu, kam chodila na procházku mukačevská vyšší společnost, aby se pochlubila svým oděvem stříženým podle poslední mody, tak jako Vídeňáci chodívali do Prátru.

Nauky a vědy nalézají se v době Balajthyho v počátečním stadiu rozvoje a nejsou ještě rozvětveny. Statistika, zeměpis, národopis, kulturní a duchovní historie jsou sotva od sebe odděleny a z každé této nauky je v dílech Balajthyho po zrnéčku. Koncem XVIII. a začátkem XIX. století bylo běžné vydávati o městech a zemích podobná díla, poskytující rozhled v různých odvětvích vědy. Dnes působí — a možná už i tehdy působila — tato díla na čtenáře dojmem cestopisu, jakéhosi obsahem bohatého a ušlechtilého Baedekera.

Balajthy věnuje ve svém díle archivu více než 40 stránek. Uvádí asi 9 diplomů v původním textu a 36 ve formě regest. Praví, že by byl uveřejnil všecko závažné z archivu, ale že mu to nebylo dovoleno. Jeho regesta jsou přesnější než regesta Ladislava Váry ve velkém zeleném katalogu.

Tabódy držel se ve své práci úzkostlivě Balajthyho a vypisoval z něho celé stránky. Tabódy pojednává o historii města i hradu za velké francouzské revoluce a v r. 1848 podrobně, jinak možno nazvat způsob jeho zpracování mělkým. Na konci svého díla uveřejňuje jakousi sbírku dokumentů, mezi nimiž jsou dva kusy z městského archivu, ale neudává

přesně původ těchto dokumentů. Dva diplomy městského archivu, jež uveřejňuje, jsou privilegium pečeti z r. 1376 a diplom Matyáše Korvína z r. 1484. U posledního vkradl se mu ten omyl, že místo původní latin-ské listiny nalézající se v archivu, uveřejňuje jako originál maďarský překlad ze XVII. století.

Mikuláš Radványi ve svém popisu archivů Podkarpatské Rusi věnuje deset řádek městskému archivu mukačevskému a připojuje k 39 našim diplomům krátké poznámky. Nalézáme zde několik důležitých údajů o složení archivního materiálu i o jeho historické ceně, a to údajů, jichž není v pracích Lehockého.

Obsah privilegií města.

Pouze na základě privilegií a ostatních listin základní sbírky není možno psát historii města Mukačevo. Neboť co se jeví jako privilegium, bylo připravováno již dlouho skutečným životem a privilegium jest většinou opožděné svolení mocenských činitelů k dávno proniklým požadavkům sociálního života. Poněvadž však podrobnosti o městském bytí od XIV. do XVII. století schází zcela nebo z části, jeví se připrivilegia přece pevnými body v historickém polotemnu. Pokoušíme-li se tedy seskupiti materiál privilegií, děje se tak proto, aby byla dána orientace těm, kdo se o to zajímají a aby byl v hlavních rysech stanoven obsah archivu, jehož složení závisí na náhodnostech všeho druhu. Porovnáme-li tato data s materiélem archivů sousedních krajů a s rozvojem měst bližšího i vzdálenějšího okolí a doplníme-li svá data podle nich, bude možno pozdějším positivním badáním rozluštiti leckterý problem, odpověděti na leckterou otázku a osvítiti mnohé, co je nám nyní nejasné.

Sbírka privilegií městské obce, čítající 60 kusů, obsahuje svědectví o následujících okolnostech, týkajících se rozvoje města Mukačevo.

1. O jeho veřejnoprávním postavení ve feudálním světě středověku a novověku.

2. O samosprávě měšťanů na poli soudnictví.

3. O městském systému berním a o úlevách při placení poplatků nebo cel.

4. O poměru měšťanstva k šlechtickým obyvatelům městským.

5. O uplatňování pozemkových práv města proti okolním obcím.

6. O ochraně vinné produkce měšťanů.

7. O zabezpečení práv lesního panství města.

8. O trhovém právu.

O veřejnoprávním postavení Mukačevo v světě středověkého a novověkého feudalismu.

Nejstarší datum archivu o městské obci mukačevské nalézá se v jednom privilegiu Jana Hunyadyho, kde je zmínka o tom, že palatin Matouš a Theodor Koriatovič darovali městské obci kus lesa. Tato zmínka se vztahuje na první léta a na polovinu XIV. století. První listiny archivu od Alžběty Anjou a Zikmunda Luxemburského srovnávají již Mukačovo s ostatními obcemi, označenými jako villa libera a villa regalis. Wladislav II. psal r. 1507, že naše město od pradávna požívá

podobných privilegií jako města Berehovo a Vári. Poněvadž obě města měla od poloviny XIV. stol. vlastní soudnictví, zdá se, že je tím přibližně určen vznik nejdůležitějších součástí městské samosprávy Mukačeva. Zikmund připomíná r. 1391, že královské villae tohoto kraje byly svěřeny županu berežskému a že župan komitátu byl současně i kastellanem mukačevského hradu. V jedné listině Vladislava II. z r. 1513 jest označeno Mukačeve i Berehovo jako „oppida ad idem castrum Munkács pertinentia“.

Domněnky o vzniku města.

O tom, jak město vzniklo, nedá se nic určitého říci. O vzniku středověkých měst máme tři teorie. Podle první teorie rozvíjí se středověká města tam, kde již dříve, v době římské a v době stěhování národů, se nalézaly osady. Podle druhého pojetí usazovali se v blízkosti hradů rozmanití svobodní sedláci a řemeslníci, kteří prokazovali služby hradní vrchnosti a ti položili základní kámen městu. Podle třetí teorie elementy zakládajícími města byli „hospites“, cizinci, jimiž se rozuměli v středověkých Uhrách nejčastěji „saxones et teutonici“.

Co se týče Mukačeva, možno uplatnit všecky tři teorie. Vykopávky v okolí města svědčí o tom, že na místě nynějšího města a v jeho okolí nalézala se prastará osada. A že se mezi prvními obyvateli středověké městské obce nacházeli lidé, naležející k zámku, a že tam nescházel ani cizí živel přistěhovalců, dokazují výrazy „jobbagiones“ a „hospites“, užívané v nejstarších archivních dokumentech.

Také poloha města, příznivá pro obchod, zajisté přispěla ke vzniku osady. Kolem města vedly dvě důležité obchodní a vojenské silnice, jedna totiž od dunajsko-tisské roviny do západní Evropy a druhá z horního údolí Tisy směrem od Transylvanie na Slovensko. Cesta, vedoucí přes Mukačeve do slovanské západní Evropy, nebyla ovšem nikterak tak živá, jako na př. cesta přes Bardiov do Polska. K rozkvětu měst spišského komitátu přispívala také ta okolnost, že pohraniční území sousední země bylo hustěji obydleno, pak že nedaleko hranic se rozkládaly význačnější osady polské a i polské hlavní město Krakov nebylo daleko. Po jmenované silnici přišli Mongolové v pátém desíti letí XIII. stol. do dunajsko-tisské roviny a zničili veškeré osady, jež se tu nalézaly. Po vpádu Mongolů byly tyto zničené dědiny nově obydleny, což dokazují i výsadní⁴⁴⁾ listy měst Berehova a Szatmáru, datované r. 1247 resp. 1257. Jest pravdě podobné, že mukačevští „hospites“ dostali podobné výsady, třeba se jejich původní privilegium nezachovalo.

V celé střední Evropě, nejen v Uhrách, nýbrž i v Čechách, Polsku a Rusku byli Němci elementem zakládajícím města. Rod Koriatovičů daroval na příklad jistému městu, jež založil v Podolí, magdeburské právo, což bylo možné pouze tenkrát, byli-li obyvatelé tohoto města Němci⁴⁵⁾.

Před mongolským vpádem bylo okolí Mukačeva pralesem, sahajícím až dolů k Tise, jakýmsi ohromným divokým parkem, který byl

⁴⁴⁾ Stephanus Ladislaus Endlicher: Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana, 1849, str. 471, 505.

⁴⁵⁾ Zsatkovics: A Koriatovics család (Rod Koriatovičů) na j. m. str. 510.

majetkem Arpádovců — silva quae nominatur Bereg⁴⁶) — a který sloužil jako ochrana hranic a loviště. Správa tohoto korunního majetku byla značně extensivní.

V roce 1570 tři královští komisaři podávají dvorní komoře zprávu o hospodářském a kulturním stavu obyvatelstva panství mukačevského. Tato zpráva zdůrazňuje primitivní právní a zvykové poměry ubohých poddaných⁴⁷). Byli tam až do pozdního středověku polokočující pastevci, kteří putovali od hory k hoře. Tu a tam byly roztroušeny osady otroků (praedia) a svobodných (villae nobilium et servitorum). Nad timto lesem se vypínala výšina s mukačevským hradem a tvořila středisko celého okolí. Městská obec, rostoucí zvolna v blízkosti hradu nebyla místem, jež by poskytovalo zvláštního pohodlí, neboť když Ondřej X. uzavíral r. 1230 v lese berežském smlouvu s papežským legátem, nebylo v ní žádné zmínky o Mukačevu a Anjouové a Hunyádyové datují ve XIV. stol. privilegia, týkající se města Mukačeva, v Berehově a Vári, městech to, ležících při jižním kraji ohromného divokého parku.

Samospráva občanstva na poli soudnictví.

Jako v jiných obcích i v Mukačevě východiskem obecní samosprávy byly místní trhy. Je to zřejmé z toho, že o trzích mukačevských slyšíme téměř dříve, než o městě samém⁴⁸). Ve středověku soudnictví na trhu vykonával představený obce, ale tato jurisdikce byla omezena s počátku na dobu trvání trhu a pouze na jeho návštěvníky. Později jurisdikce se rozšířila a sice tak, že starosta rozsuzoval nejenom v záležitostech trhu, ale ve všech případech a nesoudil jen návštěvníky trhu, ale všechny obyvatele osady a tím teprve bylo dosaženo stupně t. zv. svobodné obce⁴⁹).

Mocným odpůrcem samostatného obecního soudnictví byl tu, jakož i jinde správce hradu (comes nebo castellanus), který si činil nárok na soudnictví nad obyvateli obce. Královna Alžběta zakazuje již r. 1378, aby správce hradu soudil měšťany mukačevské. Jan Hunyády připojuje nařízení, aby žádný úředník majitele panství nezůstával v městě (1465, 1476, 1482). Také Ferdinand I. stanoví v jednom cirkuláři, že mukačevští kupci, kteří provázejí zboží jeho zeměmi, mohou být souzeni jenom před svým soudem. Ze XVII. století se zachovaly celé svazky procesních protokolů městského soudu a ty dokazují, že se v této době již dosti široce uplatňovala městská soudní pravomoc. S právem konatí trhy byla ve středověku všude spojena celní privilegia pro kupce. Trhové poplatky obohacovaly město.

Svobodné město nebylo podřízeno županovi, nýbrž přímo králi. Od starosty bylo možno odvolati se přímo k nejvyššímu držiteli moci. Rozšířenou moc soudní měl i starosta v Mukačevě, kde jako v Berehově a ve Vári bylo vykonáváno jus gladii až do XVIII. stol. První

⁴⁶) Endlicher na j. m. str. 441.

⁴⁷) Anton Hodinka: A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. (Diplomatarium mukačevského biskupství řeckého ritu) I. 1458—1715. 1911, str. 28—30.

⁴⁸) Theodor Lehocký: Beregvármegye monographiája (Monografie berežského komitátu) III., str. 430.

⁴⁹) Akusias Timon: Magyar alkotmány és jogtörténet (Maďarská ústavní a právní historie) III. vyd. 1906, str. 201.

žmíku o iudex a jurati cives máme z r. 1446. O tom, že starosta Mukačeva se objevil přímo před králem, hovoří privilegium Matyáše Korvína z r. 1458. Tento starosta, první představený města, jejž archiv uvádí jménem, byl Pavel Szabó. Také o celních a daňových privilegiích máme svědectví již v archivním materiálu z XV. stol.

Užití názvů villa a oppidum v Mukačevě.

Ve XIV. století označují listiny město názvem „villa“, v XV. století mimo toto označení vyskytuje se jednou „civitas“ a jednou „civitas libera“, jinak veskrze oppidum. V posledním století středověku omezuje se všeobecné užívání názvu civitas na královská svobodná města, ale užívání tohoto slova kolísá dokonce v Zikmundově decretum minus z r. 1405, kde se popisuje veřejné postavení svobodných měst zcela samosprávných a oprávněných k zastoupení na sněmu. Od XVI. století převládá v našich listinách výraz oppidum, což znamenalo nepochyběně již tehdy městys⁵⁰⁾.

Bylo by těžko určiti, jaké postavení zaujímalo Mukačovo v posledních stoletích středověku v řadě stupňů od vesnické obce do samosprávného města. Josef Illés,⁵¹⁾ rodák z Podkarpatské Rusi, který sepsal výtečnou studii o společenstvech a zdaňování za doby Anjou, miní, že v této době městský život nebyl ještě přesně ohrazen a že byly nespouštěné přechodné stupně od vesnice k městské obci. Madarští dějepisci zabývali se obšírně privilegovanými svobodnými městy, ale historie malých měst jak ve středověku tak i v nové době nebyla souhrnně probádána a osvětlena.

Jeden užhorodský dějepisec⁵²⁾ připomíná slovní hříčku: Ungvarium nec urbs nec oppidum. Také o Mukačevu je možno říci, že jeho práva dokumenty stanovená jsou pro městys příliš široká, ale při tom přece jen Mukačovo není v řadě svobodných měst. Od konce XVII. století a během XVIII. století stěžovali si mukačevští měšťané často na to, že v době historického vývoje Mukačovo pokleslo s výše původního svobodného města do nižší třídy, ale to jest pouze historická fata morgana. Mukačovo bylo od té doby, co je nám znám jeho historický vývoj, vždycky městem podrobeným majitelům panství a jeho postavení se lišilo od ostatních osad jen tím, že patřilo až do XVIII. století ke korunnímu jmění a že jeho panstvo náleželo většinou k panovnickému domu. Město Mukačovo platilo v XV. století svému pánu jak zemské, tak i panské daně. Tato blízkost krále, která byla též u svobodných měst, ale ne v tom soukromoprávním poměru, vzbuzovala v měšťanech klamné zdání někdejší úplné samosprávy.

Mukačovo bývá zhusta připomínáno na našich listinách jako korunní statek a lenní statek spolu s Nagybanyí (jejíž latinské jméno jest Rivuli

⁵⁰⁾ Ignaz Acsády: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt (1526—1564) (Státní finance Madarska za vlády Ferdinanda I.) 1884, str. 117. Vyskytuje se oppidum ve významu trhového místa.

⁵¹⁾ Josef Illés: Az Anjou-kori társadalom és az adózás. (Společenstvo a daňový systém v době Anjou). 1900, str. 32

⁵²⁾ Karel Mészáros: Ungvár története a legrégebb időktől máig. 1861, str. 20 (Historie Užhorodu od nejstarší doby do dneška). Historickou zvláštností městské historie Užhorodu jest, že tam byl úřad městského soudu (starosty) obsazen šlechtici. Str. 32. téhož díla.

dominarij podle tamějších zlatých rýžovišť) a se Szatmárem a Debrecínem. V XV. století jsou společným majetkem Jiřího Brankoviče. Jan Korvinus dědí r. 1484 po své babičce Alžbětě Szilágyi její panský majetek mukačevský a palác v Debrecíně. V době Jana Hunyády farář z Nagybanye Vincenc byl zároveň komandantem pevnosti mukačevské. V Nagybanyi město bylo ohrazeno jako pevnost, kdežto v Mukačevě — snad proto, že v blízkosti stál hrad — nebyly vybudovány ani okružní hradby ani opevnění, ačkoli podle historického podání existovaly okružní zdi, vystavěné kolem města Theodorem Koriatovičem.

Daňové a mýtní výhody měšťanů.

Listiny týkající se záležitosti daňových svědčí svými daty nepopíratelně o tom, že se ve zdech Mukačeva objevovali královští i župní výběrčí daní, což se nestávalo nikdy u měst skutečně autonomních, neboť tato dostávala pouze vyrozumění královské komory o celkové sumě daní, jež měla zaplatiti, ale rozdelení částky na jednotlivé měšťany bylo vnitřní záležitosti svobodných měst. Také v nich nikdy nebyl sepisován dům ani dvůr, t. zv. portae, k vůli daním.

Zikmund nařídil r. 1391, že mají býti placeny pouze obvyklé daně. Tyto obvyklé daně sestávaly v XV. stol. z pozemkové daně z pozemků a vinic, tak zv. census nebo collecta, dále z desátků, které se platily v zemních produktech a vínu, pak z desátků, které se platily všude panstvu a sice neplatili je jen nevolníci, nýbrž též hosté a měšťané těch měst, jichž pozemkovým pánum byl král, a konečně to bylo tributum nebo thelonium, což znamenalo rozmanitá cla. Lucrum camerae byla daňová dávka státu. Všecky tyto dávky jsou známy sbírce listin našeho města. Jan Hunyády osvobozuje starostu a dvanáct přísežných města Mukačeva od placení lucrum camerae. Také pro ostatní měšťany bylo sjednáno snížení tím způsobem, že při jeho vypisování vždy dva dvory byly počítány jako jeden. Jan Hunyády paušaluje obilní devátek na 50 kbelíků obilí a ovsy ročně, zavádí dávku patnáctého dílu z počtu veprů. Jeho manželka v jednom přípisu městu činí rozdíl mezi census, collecta a birsagio (peněžní pokuta). Vnuk Jana Hunyádyho, Jan Korvinus, dovoluje platiti patnáctinu z prasat penězi. Při této přeměně naturální dávky v peněžní poplatek stanoví se jeho výše u každého statrého vepré na 4 denáry.

V roce 1505 dostávají občané Mukačeva celní úlevu od královského pokladníka a správce marmarošské solné komory Benedikta Batthyány⁵³⁾ za dopravu soli a sice v témže rozsahu, jako pět měst marmarošských (Hust, Vyškovo, Tiačevo, Hosszúmező a Marmarošsiget). O dvě léta později král Vladislav II. udělil jim slevu cla pro transport zboží po celém území: občané mukačevští platí na celnicích pozemních vodních jeden denár za nákladní vůz. Jelikož výběrčí daní (connumeratores, dicatores) postupují na počátku XVI. stol. příliš přísně proti

⁵³⁾ Benedikt Batthyány připomíná jako svého viceregenta Mikuláše Basiloviče. Tato úřední hodnost se vyskytuje ve všech celních úřadech v XVI. stol. (Srovnej: Ignaz Acsády j. m. str. 131). Solní úřad marmarošský byl solní správní úřad pro správu soli a pro vycizení. Měl ráz místní. Spravoval pouze důchody ze soli a odevzdával čistý výtěžek do kapitanátu Nagy Šárošského. (Tamtéž, str. 64). Solní úřad byl v Mukačevě až do poloviny XIX. století.

městu, připomíná jím týž král výsady mukačevských měšťanů. U Vladislava II. vyskytuje se místo výrazu census též výraz taxa.

Není nic známo o tom, že by v Mukačevě ve středověku byl nějaký domácí nebo zvlášť rozvítý průmysl. Zdá se, že obchod — tak jako dnes — měl mnohem větší význam v hospodářském životě města než průmysl. Dinárové privilegium mukačevských měšťanů, kteří projíždějí zemi za výdělkem — causa questus — připomíná znovu přísně příslušným úřadům Ferdinand I. r. 1548, Maximilián II. r. 1571 a Matyáš II. r. 1613. Spišská komora a Drugetové, páni Užhorodu r. 1572, resp. 1578, berou písemně zřetel na práva mukačevských občanů převážejících sůl. Císař Rudolf II. obrací se r. 1601 na město s prosbou o vozy pro své vojsko na Slovensku a vzpomíná při tom s pochvalou podobných služeb měšťanstva.

Finanční správa za Ferdinanda I. a mukačevský hrad.

Ferdinand I. reorganisoval v druhé třetině XVI. stol. finanční záležitosti uherské podle vzoru českého. Nejvyšším finančním úřadem stala se královská uherská komora, jejíž stanovy souhlasí doslova se stanovami české komory.

V té době byly odváděny veškeré daně z berežské župy do mukačevského hradu.⁵⁴⁾ Jakožto orgán finanční správy hrad stál pod dozorem vrchního kapitanátu Velkého Šariše a tento ústřední úřad finanční pro východní Slovensko dostával pokyny bezprostředně od komory v Bratislavě. Po smrti Ferdinanda I. byla přeložena finanční správa severovýchodních komitátů z hradu ve Velkém Šariši do Košic a tam byla zřízena spišská komora. Roku 1572 vydal tento, tehdy již důležitý finanční úřad, mukačevským měšťanům celní výsadu. Spišská komora spravovala v XVIII. stol. po určitou dobu dominium mukačevské.

Stížnosti měšťanstva.

Odvolací řízení městské obce v právních a správních záležitostech je také důkazem závislého poměru městských úřadů mukačevských.

Od konce XVI. stol. máme akta, podle nichž se městský senát odvolával v procesech ke kastelánovi hradu. Od r. 1654 vystupuje v archivu jako forum župní soud a sice zvláště ve sporných záležitostech města s pozemkovým panstvím. Před župním soudem hledají ochrany městské úřady proti šlechtickým i nešlechtickým sousedům městského obvodu, kteří nerespektovali městských hranic.

V XVII. stol. obracejí se měšťané se svými žalobami na úředníky dominia, často přímo na knížecího pána mukačevského. Byla to nesnadná věc, neboť úředníci, na něž měšťané žalovali, byli ve službě nejvyššího soudce, jehož se dovolávali. Myšlenkový postup těchto žalob, oděných v roucho prosby k majestátu, jest velmi zajímavý a opakuje se stále stejně. Poškození měšťané dokazují stále, že jednáním, na něž si stěžují, trpí škodu nejen oni, nýbrž také majitel panství, neboť přemrštěné požadavky úředníků jsou přičinou zmenšené daňové schopnosti měšťanů a jejich ochuzení.

⁵⁴⁾ Ignaz Acsády: na j. m. str. 63—64.

Tak žalují měšťané u knížete Jiřího Rákóczi I. na to, že úředníci svým způsobem hospodaření, jejž nazývají loupežným, louku zvanou Fúzes (Vrbový háj) a že znemožňují měšťanům chov dobytka.⁵⁵⁾ Velmi zajímavá prosba adresovaná Františku Rákóczi II. udává, že knížecí výběrcí daní vybírají naturalie podle největší mukačevské měřice a že je odvádějí knížeti podle malé měřice košické, čímž působí škodu jak měšťanstvu tak i knížeti a sebe obohacují nedovoleným způsobem. V XVIII. stol. neprestává si město stěžovat, že pozemkové panství dává kácti dubové lesy a i jiným způsobem si je přivlastňuje, ačkoliv nesporně mají být pokládány za majetek města.

Právní postavení šlechty usedlé v městě.

Byla by hrubým historickým omylem domnívat se, že v středověkém městě bydlily pouze osoby měšťanského stavu. Obyvatelé Mukačeva nejsou nikdy označováni pouze jako *cives*, nýbrž vždy jako *cives et jobbagiones a cives et inhabitatores*. Vedle měšťanských domů stojí šlechtické dvory a obydli polosvobodných a nesvobodných.

Městské úřady chtěly rozšířit povinnost přispívati na městské dávky i na šlechtické osoby žijící v městě a donutiti je také, aby uznávaly městskou moc soudní. Již r. 1556 místodržitel Petr Petrovič stanoví pevně daňovou povinnost pro šlechtické obyvatele měst. Nařizuje současně, že městský soud jest oprávněn vniknouti do domů takových šlechticů, kteří by poskytli útulek zločincům. V Bratislavě musili být vydáni i ti zločinci, kteří se utekli do domů kanovnické kapituly nebo kanovníků.⁵⁶⁾ Košický senát má od r. 1347 neomezenou soudní moc nad každým trestním činem, který byl spáchán kýmkoli v městském obvodu.⁵⁷⁾ Také v Mukačevě šlechtici nadřízející podezřelým osobám mají být donucováni k vydání jich všemi prostředky. K tomuto právnímu stanovisku Petra Petroviče proti městské šlechtě připojuje se r. 1560 Jan II. a r. 1613 Matyáš II. Generální ředitel statků Rákóczí, František Klobusitzký, potvrzuje r. 1691 právo města zdaniti šlechtice, žijí-li na seliském pozemku, původné dávkami povinném. Při této příležitosti Klobusitský formuluje pojem feudálního zatížení pozemků co nejostřejší. Je-li pozemek zatížen závazky vyplývajícími z osobního poddanství, jež jsou ve prospěch pána pozemku, zůstává povinnost k dávkám nezměněna, i když se změní majitel statku. R. 1695 František Rákóczi II. nařizuje svým správcům, aby podporovali všemi prostředky městské úřady a donutili platiti dávky ty šlechtice, kteří nechtějí plnit daňovou povinnost.

Pozemkový majetek města.

Město Mukačovo mělo od doby středověku velký pozemkový majetek ve svém obvodu. Některé části tohoto majetku zpracovávali sedláči sousedních vesnic, ale městské úřady dbaly horlivě toho, aby jejich práva pozemkových pánu zůstala nedotčena, a sice právo na dávky, nárok na desátky a uznání soudní pravomoci. Již v r. 1609 dávali sta-

⁵⁵⁾ Archiv města Mukačeva. *Litterae instantiales*, č. 1. a 22.

⁵⁶⁾ Theodor Ortay na j. m. II. sv. II. část, str. 109.

⁵⁷⁾ Osváth na j. m. str. 33—4.

rostové sousedních vesnic — tak zvaní knězi — písemné prohlášení, že budou nápomocni městskému soudu mukačevskému, bude-li pátrati po zloději. Roku 1645 zavazují se obyvatelé několika sousedních obcí, že budou posílati starostovi města desátek ze všech polí v obvodu, jež budou obdělávati. Frankové, přistěhovalí z Koropce (Schönborna) a Nového Sela (Ujfaluu) uznávají r. 1748 příslušnost městského soudu, aby jim udělil právo pásti vepře v dubových lesích města. V XVIII. století se stává, že pozemkové panství schönborské přenechává přistěhovalcům k mýcení části městských lesů a že vymáhá pro sebe desátek z toho darovaného cizího majetku. To bylo pramenem opětných a dlouhotrvajících právních sporů.

Pěstování vína a vinný obchod ve starém Mukačevě.

Mukačevské víno připomíná se počátkem XVI. století dokonce v zákonech. Podle 15. článku t. zv. báčovského zákona z r. 1518 jest Mukačovo povinno dodávat budapešťskému hradu sádro a víno: „Lardis et vino... providere... debebit“.⁵⁸⁾ Mikuláš Oláh, velký latinsky píšící historik 16. stol. zmiňuje se o Mukačevu, že je známé svým vínem a vepři („eam vini et porcorum proventu nobilem esse“).⁵⁹⁾

Vinná produkce byla v Mukačevě již ve středověku vedle obchodu jedním z hlavních pramenů měšťanského blahobytu. R. 1446 povoluje Jan Hunyády měšťanům neomezený výčep vína mimo dobu, kdy majitel panství dává čepovatí nebo prodávatí svá vína. Matka Matyáše Korvína, Alžběta Szilágyi, připojila k tomu r. 1482, že do Mukačeva nesmí být dovážena žádná cizí vína a kdyby přes tento zákaz bylo prodáváno ve městě víno jinde sklizené, může je městský úřad zabavit. Měšťané byli povinni čepovatí přiležitostně i vína z vinic majitele panství. Často limitovali však správci pozemkového panství ceny vín, která měla být prodávána, tak vysoko, že pro ně nebylo odbytu, nebo zase úředníci žádali výčep příliš velkého množství vina. V XVIII. stol. se stávalo, že po špatném vinobraní byl dovolen městskými úřady dovoz Erlauerského vína. Panství si přisvojovalo občas právo konfiskovat jemná cizí víná, což vedlo k opětovnému vyšetřování se strany župního soudu, jemuž příslušelo rozhodovati v těchto případech konfiskaci.

Pozemkoví páni v XVIII. stol. brali velmi často málo ohledů při svém hospodářském počínání na zájmy městského obyvatelstva. Stávalo se na př., že ustanovalo nepříznivě vysokou cenu na maso a současně zakázalo měšťanům kryti potřebu ze sousedních vesnic, kde bylo možno dostati lacino dobré maso.

Městské lesy.

Vlastnická práva města na okolní prastaré a cenné lesy datují se ze středověku. Jan Hunyády píše r. 1441, že od doby knížete Fedora (Theodora Koriatoviče) počíná darování lesů městu. V archivní sbírce privilegií záležitosti městských lesů zaujmají poměrně velké místo. Ačkoliv vládcové slavnostním způsobem vždy znova potvrzují vlastnické

⁵⁸⁾ Josephus Nic. Kovachich: *Sylloge decretorum comitialium. Tomus I.* 1808, str. 253

⁵⁹⁾ Mathias Bél: *Compendium Hungariae geographicum* 1792, str. 216.

právo města na lesy, dochází přec k opětovnému rušení vlastnictví šlechtici usazenými v sousedství. První individuelní pojmenování lesa náležejícího městu — jménem Budethyna — nalézáme u Jana Hunyády r. 1449. Wladislav II. r. 1512 bere pod svou ochranu právo města na lesní majetek a sice na les Budethyn a Luka mezi Novým Selem (Ujfalu), Kerepcem a Žnatinou (Izsnéte) jakož i na dubové lesy mezi Barbovem, Fornošem a maďarským Kerepcem. Poslední lesy jsou uváděny již v r. 1549 od Ferdinanda I. pod jménem Nagy Liget. Maximilián I. slavnostním způsobem dává městu majetkové právo nad lesem Nagy Liget, ale proti tomuto darování protestují majitelé pozemků ve Fornoší, rodina Bégányi, podle níž Nagy Liget je společným majetkem obou stran. V nejstarších listinách zachovalo se totík dat o městských lesích, že je možno sestavit přesnou středověkou topografiu městských lesů.

Privilegia výročních trhů.

Štefan, vojvoda srbský, potvrzuje r. 1427 dovolení Zikmunda Lukemburského, aby se volné výroční trhy konaly v Mukačevě po svátku Kosmy a Damiána. Karel III. r. 1734 povoluje městu šest výročních trhů a slibuje svou ochranu těm, kdo se ubírají na trhy. František I. dovolil městské obci r. 1824 mimo šest výročních trhů každé pondělí a pátek konati týdenní trhy. Tato vymoženost byla zásluhou advokáta Jiřího Gecseye, který docílil toho, že požadavkům města bylo vyhověno vídeňskými dvorními úřady, ačkoliv mukačevské dominium snažilo se tomu zabránití vším svým vlivem na vídeňském dvoře.

Nejstarší statut města Mukačeva o trhovém mýtu zachoval se v urbáriu z r. 1682 na str. 60. (Kopie jeho z XVIII. stol. nalézá se v archivu schönborského panství). Už v této první redakci statut tvoří předmět právního sporu. Jeho úplný text zní:

„V tomto městě Mukačevě budou konány také výroční trhy a sice čtyřikrát v roce: 1. na Květnou neděli, 2. na Svatodušní svátky, 3. na den sv. Martina, 4. na Vánoce. Přijdou-li na tyto trhy kupci z cizích míst, musí zaplatiti z každého vozu naloženého zbožím 12 denárů, bez rozdílu, patří-li náklad na vozech několika kupcům nebo jen jednomu.

Poplatek za prodej v drobném jest dva denáry.

Přiveze-li někdo v době těchto trhů nebo kdykoli jindy na městský trh pšenici, čočku, hráč nebo proso, musí zaplatit po denáru z každého zlatého příjmu (i kdyby dotyčný prodavač byl obyvatelem sousední vesnice).

Vystaví-li někdo na prodej špek, ať je ho jeden kousek nebo celý vůz, prodavač zaplatí 2 denáry.

Přiveze-li někdo do města sůl a nemá v úmyslu vézti ji dále, zaplatí, je-li to sedlák, 1 měřici soli za každý vůz, je-li to šlechtic, 1 měřici soli za každé 2 vozy.

Jestliže obyvatel Mukačeva koupí sůl mimo město, přiveze ji sem a neprodá ji za obvod města, zaplatí za každý vůz jednu měřici soli; odvezeli sůl z města, aby na ní vydělal, jest povinen zaplatiti třicátek z hrubého příjmu.

Dávky ustanovené na toto zboží byly odhadovány pro starostu města spolu s trhovým mýtem a tak se děje i nyní. Není žádných písemných dokladů o tom, kdo vydal nařízení, podle něhož se to děje a také v urbářích nelze se ničeho o tom dočistí“.

III.

Protokoly, súčtovací knihy a akta městského archivu mukačevského od druhé poloviny XII. stol. do poloviny století XIX.

Obnova starých archivů.

Řada privilegií, o nichž bylo nyní jednáno a kmenová sbírka, jejíž součástku tvořily, nacházely se pohromadě až na několik kusů v malé cechovní skříně archivu. Ostatní materiál archivu musel však být shledáván v různých koutech a regálech. Tato práce zdála se být i s počátku zcela beznadějnou pro neporádek, jenž panoval v archivu, později však stala se slabnější. Při revisi a úklidu ukázalo se dokonce — osvědčila se tu stará zkušenosť — že v neporádku rozházených a promíšených listin archivu jest jistá zákonnost. Novější vrstvy archivní pochovávají pod sebou starší vrstvy. Pořadatel nesmí si nikdy bráti za úkol přivésti takovou spoustu listin do určitého, předem stanoveného, logického pořádku; jeho úkol spočívá jen v rekonstrukci. V starších dobách každý archiv byl udržován v jakémse pořádku a proto je nutno především majiti tuto Ariadninu nit někdejšího systému. Tak se zachová i historický charakter i individualita archivu.

Tento metodický princip, jenž běže zřetel na rázovitost archivu a snaží se rekonstruovati jeho bývalý systém, byl formulován vrchním archivním inspektorem Dr. V. Vojtíškem v jasné a praktické knize o vedení městských a obecních archivů⁶⁰⁾. Tento princip se osvědčil také v případě našeho městského archivu. Uvedené obsažné a cenné dílo Vojtíškovo může být označeno jako malá encyklopédie rad pro všechny případy týkající se archivů a bylo i nám pramenem prakticky cenných pokynů.

První písemné památky městské administrativy v Mukačevě.

Privilegia tvoří jakési kulisy, velkými liniemi načrtnuté pozadí scény, na níž se odehrává vlastní městský život v minulosti. V privilegích hovoří o městě jiní, stranou stojící lidé, hlas samého města není však ještě slyšet. Popředí tohoto jeviště pustává prázdné až do novější doby. Dovídáme se lecťehos o právech a životu obyvatelstva z úst vládců, panujících nad městem. Hlas městské administrace zaznívá teprve

⁶⁰⁾ Dr. Václav Vojtíšek: O městských a obecních archivech a jejich správě (Knihovna časopisu československých knihovníků Sv.) V Praze 1924. Nákladem Spolku československých knihovníků str. 37.

od XVI. stol., z osmdesátých let tohoto století máme totiž prvý dokument vystavený magistrátem.

Mukačevský starosta (soudce) Mikuláš Kováč potvrzuje r. 1573, že v den před sv. Pavlem došlo k vyrovnaní jistého sporného případu. Byl to spor mezi vdovou po Štěpánovi Toppantó a jejím zetem Bertholdem Szabó z jedné strany a Benediktem Fekete, jenž rušil jejich práva v držení louky, rozkládající se na Fűzes a vinice ležící na hoře Nagyhegy, s druhé stany. Souhlasu a narovnání bylo dosaženo zaplacením 23 zlatých odškodnění. (Protokol priv. města Mukačeva 1600—1699. Str. 1.)

Mezi listinami, jež se týkají správy města, vyskytuje se ještě jedna starší listina a sice potvrzení zámeckého správce Michala Büdy z 3. listopadu 1560 o tom, že mukačevští občané odvedli desátek obili a vína.

Hlavní skupiny listin starého administračního archivu.

Listiny archivu, které již vydává město samo a jež se týkají města je možno rozdělit v tyto skupiny:

1. staré městské knihy a protokoly, obsahující různé záznamy,
2. přísežné formule starosty, senátorů a městských zaměstnanců,
3. súčtování městských starostů o příjmech a vydáních města s příslušnými doklady,
4. výkazy městských starostů o zužitkování naturalií,
5. výkazy a úhrnné zprávy, které podávali městští výběrčí daní,
6. široce založená systematická sbírka správních spisů a závěti se sirotčími akty, sestavená Ladislavem Váry,
7. soudní akta městského soudu,
8. svazky akt, uspořádaných podle let jako přílohy k protokolům od konce XVIII. stol.,
9. cechovní knihy,
10. akta soudního tribunálu, týkající se šlechtických rodin usedlých v Mukačevě,
11. tiskopisy, knihy, divadelní návěsti, noviny a časopisy, které osvětlují duchovní život města.

Městské protokoly (1573—1850).

Tři knihy, obsahující nejstarší zápis.

Od nejstarší doby až do r. 1850 má město 26 velkých rukopisních knih obsahujících senátní protokoly. Z nich na dobu od r. 1573 do r. 1793 připadá 5 svazků protokolů a od r. 1793 do r. 1850 napísal městští notáři dalších 21 svazků. Protokoly s rejstříky obsahují od XVII. do XVIII. století přibližně 2000 rukopisních stran a v první polovině XIX. stol. (1800—1849) přibližně 4000 stránek, nepočítáme-li náčrtky.⁶¹⁾

Obsahují hlavně protokoly o soudním jednání, právní obchody uzavřené před senátem a soudní zasedání. Na 14 svazků, pocházejících z druhé čtvrtiny 19. století, byla nově opatřena polokožená vazba vel-

⁶¹⁾) V Nagybánya počíná řada městských akt rokem 1599, řada protokolů r. 1560. V Mukačevě máme ve sbírce Váryho akta již z r. 1581 a vedení protokolů počíná o 13 let později než v Nagybánya. Až do r. 1715 tvoří materiál veškerých protokolů v Nagybánya 5 svazků, které jsou však vedeny dosti nepořádně. Srovn. vdova Autonina Schönherra: Dr. Schönher G. emlékezete. (Památnka dra. Julia Schönherra) 1910. str. 245.

kého kancelářského formátu podle starého vzoru.⁶²⁾ Starší originální vazby pocházejí z XVIII. stol. Některé vazby protokolů v empírovém stylu svědčí ještě dnes o estetickém vkusu mukačevských knihařů. Nejstarší knihu daroval městu r. 1618 — podle latinského tištěného titulního listu — císařský tricesimátor Štěpán Kigyósy. V pečlivě napsaném latinském úvodu je určena kniha k tomu, aby se do ní zaznamenávaly památné události, jichž znalost je důležitá pro potomstvo. Záznamy nalézající se v ní počínají rokem 1622 a jsou vedeny zcela nesystematicky. Ctyři záznamy pocházejí ze XVII. stol., ostatní z XVIII. Končí rokem 1792. Teprve od r. 1757 notář zapisuje rozhodnutí městského senátu. Od r. 1762 kniha obsahuje protokoly o soudním jednání sestavené po měsících. Písmo je ku konci pečlivé, ale na počátku nikoliv.

Kromě knihy od Štěpána Kigyósy zvláště významné ze starých městských knih jsou dva svazky v polokůži s nadpisem na hřbetu: „Protokoly privilegovaného města Mukačevoa od r. 1600—1699 a od 1701—1792.“ Oba mají stránky očíslovány a jsou opatřeny rejstříkem od Ladislava Váry, starší kniha má 562, novější 489 stránek. Obě knihy jsou svazky protokolů psaných na arších kvartového formátu. Ale nelze je nazvat protokoly zasedání v nynějším slova smyslu. Obsah jednotlivých protokolů je také různý. Všecky pocházejí od senátu města. Ale ve starších dobách náležely magistrátu záležitosti, které dnes vyřizuje veřejný notář, knihovní úřad, rozličné soudy, soukromé kanceláře, advokáti nebo policie.

Svazek protokolů ze XVII. stol. obsahuje podání soukromých žalob senátu, smlouvy, ujednání, dohody, které souvisí se soukromoprávními a hrdebními procesy, kupní smlouvy, protokoly o výslechu, soudní rozsudky o menších a těžších trestech. Vidíme v něm magistrát města Mukačevoa v XVII. století na výši soudní pravomoci.

Velmi poučné bylo by zrekonstruovati na základě těchto protokolů staré řízení soudní a částečně i knihu trestního práva. Podle dochovaných rozsudků soudcové v XVIII. stol. se řídili podle Tripartita Štěpána Werbőczi. Tak na př. r. 1695 Jan Kalin byl předveden k soudu za to, že proklinal a prokurátor navrhl, aby byl ukamenován podle ustanovení v Tripartitu na str. 20 a 23, III. část. (Protokol privilegovaného města Mukačevoa 1600—1699 str. 539.)

⁶²⁾ Mimo tyto protokoly zachovaly se ještě psané hnihy a velké sešity následujícího obsahu:

Rozhodnutí berežského komitátu v záležitostech podaných městem (1790—1830), dva svazky a jeden sešit.

Proces města s dominiem (1773—1803), jeden svazek.

Protokoly o koupì a prodeji (1844—1848), jeden svazek.

Vklady a závavy nacházející se v hlavní městské pokladně (1837—1852), jeden svazek.

Seznam městských dlužníků (1844—1860) jeden svazek.

Seznam pozemkových nájemců města (1826—1870), jeden svazek.

Mukačevská pokladna chudých (1834—1855), jeden svazek.

Libellus orphanorum (1798—1825), jeden svazek.

Kniha protokolů o zemských trzích (1838—1840), jeden svazek.

Statistika cen týdenních trhů pondělních (1803—1850), dva svazky.

Protokol městského komisaře o vojenské zápfězi (1829—1836), jeden svazek.

Rozhodnutí o lesních záležitostech (1837—1842), jeden svazek.

Účty menší městské pokladny (1842—3, 1843—4, 1844—5, 1846—7, 1848), pět sešitů.

Výdělky z městských koní (1836—36), jeden sešit.

Produkty dodané do skladù v Koropci (1831—3), jeden sešit.

Mukačeve nemá svého samostatného právního kodexu. Z XVIII. stol. se sice zachovalo několik ustanovení policejního rázu a instrukcí pro soudce, ale nedostatku skutečných právních řádů nasvědčuje i ta okolnost, že městská správa, kdykoliv hájí svých práv proti útisku dominia, odvolává se na staré výsadní listiny a nikdy na statuty.

Náhradou za scházející městská ustanovení byla tak zvaná *punkta*, observace a instrukce vydané komandantem pevnosti a dominiem pro starostu města. Podobná nařízení vydaná v XVII. století uvádí Lehocký ve své nové monografii města Mukačeva (str. 127, 129). V XVIII. století vydalo panství několikrát pokyny městské správě. Tak posilá *Supremum Officium Dominale* podepsané inspektorem Koboltem, latinský psaný cirkulář, sestávající ze sedmi bodů starostům, přísežným a všemu obyvatelstvu trhových míst, podléhajících správě dominia. Tento výnos nařizuje, že súčtování, týkající se minulého správního roku musí být po- dáváno každoročně do konce března úřadům dominia. Pronajímání městských pozemků musí se dítí všude veřejně a starostové a notáři nesmějí užívat městské půdy k vlastnímu prospěchu. Na obecních pozemcích musí se zasíti oves a seno pro potřebu vojska. Šestého března 1784 posilá vrchní stoliční soudce Josef Papp starostovi města Mukačeva observace o 11 bodech. Energický fiskál panství, Samuel Neupauer sestavuje 18. listopadu 1785 pro mukačevského starostu list, v němž jej poučuje o duchu a způsobu soudního řízení a hrozí mu dokonce vězením. Na tento přísný přípis ovšem město odpovědělo protestem.

Kolem r. 1815 Váry počiná psátí návrh, jehož nadpis zní: Plán stanov města Mukačeva. Z tohoto návrhu se zachovalo 5 malých listů kvartového formátu. Podle mínění Váryho, než se zhotoví stanovy, musí být opsána všecka privilegia města od prvního do posledního. V konceptu Váryho první paragraf má nadpis „Městský senát“. V něm venuje po odstavci: 1. členům senátu, 2. moc starosty, 3. povinnostem starosty, 4. povinnostem členů rady, 5. oboru působnosti městských zaměstnanců, 6. úředním povinnostem notáře. Název druhého paragrafu je „Obyvatelstvo“. V něm Váry píše nejprve o šlechtických a nešlechtických obyvatelích, pak přechází k židům a zde končí návrh stanov. Váry vypočítává tyto povinnosti starosty: má hospodařiti s městskými důchody, podávati súčtování o nich, každé úterý svolávati městskou radu, dohlížeti na stav ulic, chrániti městská privilegia, obcházeti lesy a hranice městských pozemků, opatřiti hajné, ukládati daně a stavěti potahy. Starosta jest volen generálním shromážděním občanů. Mezi povinnostmi senátu zaujmá zvláště důležité místo kontrolní přehlídka komínů obytných stavení z důvodů požárních.

Tři nejstarší knihy protokolů zahrnují jednak silný sešit, darovaný městu Kigyósym, do něhož se zapisovalo od r. 1622 do r. 1792 a dva svazky sestavené z různých listin o jednotlivých záležitostech pocházejících z doby od r. 1573 do r. 1792. Kigyósy představoval si svoji knihu jako sbírku paměti. V XVII. století byla málo užívána a v XVIII. stol. stala se sbírkou všemožných zápisů. Historické a osudové události týkající se města v ní nebyly zvěčněny, zato však často se hovoří o nevýznamné sporné záležitosti mezi dvěma občany jako o jediné paměti hodnosti roku. V roce 1733 jest pojmenováno, že městský notář Michal Milesz odvezl celou řadu privilegií do Vídně k potvrzení a z r.

1651 pochází zápis o důchodech reformátského učitele. Od r. 1757 tehdejší notář počíná sem zapisovat rozhodnutí senátu v chronologickém pořadku a od r. 1768 vede se v ní v měsíčním chronologickém pořadku všeobecný protokol, který se o některých důležitých aktech zmiňuje pouze krátce, naproti tomu rozhodnutí senátu podává obširně.

Úřední činnost notáře.

Úřad notáře nebyl nikdy snadný. Až do druhé čtvrtiny XIX. století, kdy se začala třídit městská administrativa a kdy se zavedla dělba práce, notář slučoval v jedné osobě povinnosti registrátora, fiskála, městského delegáta do Berehova, Budapešti i Vídni, byl i právním ochráncem chudých, archivárem a stenografiem při zasedáních. Byl jakýmsi pomocným úřadem a upravoval právnický i slohově veškerá nařízení senátu. To znamenalo v době napoleonských válek psaní ve dne i v noci a při tom i práci právnickou, protože notář nezapisoval ustanovení a rozhodnutí podle diktátu, nýbrž účastnil se při jich stílování. Kdykoliv se senát někam odebral, aby vyšetřoval na místě, notář byl povinen účastnit se vyšetřování spolu se starostou. Přihodilo se ve válkách napoleonských, že se musil objeviti na dobytém trhu s hudebníky a tanečníky jako verbíř dobrovolníků do armády.⁶⁸⁾

Volba starosty města. Súčtování odstupujícího starosty. Kandidatury. Hlasování. Oslava volby nového starosty.

Protokoly byly většinou sestavovány podle kalendářního pořadku. Od doby Josefa II. v každém protokolu je věnována zvláštní pozornost prvnímu listopadu, který měl v dřívějším životě města velký význam. Až do r. 1772 městský starosta a členové senátu počtem 12—14 byli voleni 25. ledna, v den sv. Pavla.

Od tohoto roku se volby těchto funkcionářů daly 1. listopadu, v den Všech svatých.⁶⁹⁾

Správní rok začínal tedy 1. listopadu. Starosta města byl zvolen na dobu jednoho roku, členové městské rady byli ustanovováni doži-

⁶⁸⁾ Velevážený, blahorodý komitát nařizuje — čteme pod datem 7. listopadu 1800 — abychom postavili z našeho města čtyři schopné mladé muže k doplnění insurgentů — šlechticů, jež musí postavit komitát. „Abý se nevzbudilo zdání, že při verbování bylo použito násilí, ale aby se přece vyhovělo zmíněnému příkazu, bylo rozhodnuto, aby byl učiněn pokus při příležitosti dobytího trhu, přihlási-li se někdo dobrovolně k vojenské službě. Proto by delegován notář s denní dietou 1 zlatého a měl se odebrati na tržní prostranství s hudebníky, kteří dostali odměnu 30 krejcarů za den a k tomu jídlo a pití. Na trhu notář se zdržoval ve stanu, z něhož nevycházel. Ti, kdo se zapisovali do vojenské služby, dostali hotově 10 zlatých se slabem, že se budou moci vrátiti domů, až bude rozpuštěna záloha. Dále jim bylo slabeno, že po návratu ti, kdož jsou občany města, budou osvobozeni od placení daní a městského nevolnictví, cizinci, kteří by si přáli usaditi se v městě, dostanou při první možnosti bezplatně pozemek, na němž by si mohli postavit dům.

O úspěšnosti tohoto verbování svědčí fakt, že notář přivedl 11. listopadu 1800 šest rekrutů, z nichž dva byli městští občané a čtyři cizinci. Dostávali až do nastoupení vojenské služby 10 zlatých denně a byt.

⁶⁹⁾ Den voleb byl v rozličných městech Slovenska různý a během doby mění se i v jednom a témž městě. Tak v Rožňavě volila se městská správa na Nový rok, řídceji na Tři krále. V Košicích se konala volba vždy v pondělí po Třech králech. V Ujbányi volil se magistrát 2. února, na Hromnice, v Kremnici v neděli po Hromnicích. V Bratislavě i v Budějovicích se restaurace v den sv. Jiří.

votně. Senátor mohl se vzdát svého místa dobrovolně. Sesazen mohl býti jen pro opilství nebo nemravný způsob života. Volba se dála většinou hlasů. Ve starém Mukačevě při volbách 1. listopadu občané města požívali přímého práva hlasovacího. Byl to jakýsi druh přímé, demokracie — každý skutečný měšťan byl voličem. Volební ceremonie započaly 31. října, když byl starosta, emeritus neboli modernus index, podal súčtování o peněžním hospodářství. Jakmile byly účty schváleny, bylo mu uděleno absolutorium.⁶⁵⁾ Prvního listopadu poděkoval se vyslouživší starosta a navrhl kandidáta na své místo. Často byl starosta volen po celou řadu let, což ostatně odpovídalo nařízení císaře Josefa II., jelikož v malé obci nebylo mnoho lidí, kteří by měli potřebnou správní praxi a schopnost spravovat obec. Ve starém Mukačevě bylo několik rodin, z nichž vyšla řada městských úředníků. Náležely k zámožné třídě měšťanstva a můžeme pozorovat, že jakýmsi přípravným krokem pro úřad starosty byl zhusta nájem trhového mýta.

Kandidát zvolený většinou hlasů představil se ihned správě panství, které mělo právo potvrditi volbu. Správa panství přehlížela pak i písemné doklady a účty o hospodaření starosty. Víme o jednom případu z r. 1796, kdy měšťanstvo nepřijalo súčtování starosty. Byl to starosta Michal Nagy, který byl obviněn při této příležitosti z nesprávného hospodaření městským majetkem a prohlášen za zbavena svého místa městského radního. Také se stal takový případ, že panství nechtělo potvrditi volbu městského starosty. To bylo na př. r. 1815. Ale měšťan při druhé volbě setrvali jednohlasně při svém kandidátu a dosáhli uznání jeho volby od dominia.⁶⁶⁾

Většina voleb koncem XVIII. a počátkem XIX. století má úplně klidný průběh; avšak později, když se počet měšťanů zvětšuje, vyskytuje se některé komplikace. Bylo třeba činiti různá opatření k udržení pořádku ve velkém sále radnice, kde se konala volba, zřídila se volební komise a pod.

K obřadům 1. listopadu patřila přísaha, kterou skládal nový starosta a pak jakási malá hostina; každý občan dostal totiž velikou housku a vyprázdnil sklenici vína na zdraví nového starosty.⁶⁷⁾ Až do

⁶⁵⁾ Obyčejné roční súčtování úředníků před novými volbami provádělo se stejně v Kremnici jako v Rožnavě. Viz Josef Hlatký: „A körmöcbányai magistrátus a XIV. és XVIII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből“. (Kremnický magistrát v XVI. a XVIII. století a nástin tehdejší městské správy) ve spise: „Körömbányai főbányaváros multja és jelene.“ (Minulost a přítomnost horního města Kremnice), Budapest, Pallas, 1909, str. 26. V Rožnavě bylo zvykem podávati u příležitosti volby různé návrhy. Srovnej: Mikulik: Régi magyar kisvárosi élet (Život malých měst v starých Uhrách), Rožnava 1885, str. 89.

⁶⁶⁾ Ladislav Váry připomíná ve svém statutárním návrhu správně, že pro úřad starosty bylo navrhováno při volbách 4—6 kandidátů. R. 1775 byl počet kandidátů 5, r. 1776 4, r. 1813 6. Odstupující starosta Vít Nuszer navrhoje r. 1817 3 kandidáty, byl však jednohlasně opět zvolen starostou. Roku 1775 bylo odevzdáno 127 hlasů, r. 1847 571. Městský notář, který vedl volební protokol r. 1824, udává u jména zvoleného starosty Antonína Frantze 110 hlasů a podotýká, že dalších 50 hlasů nutno přičísti od strany židovského společenstva.

⁶⁷⁾ Toto pohostění na počest nastupujícího starosty v Mukačevě bylo nepatrně proti hostině při instalacích ve městech Slovenska, kde byla podávána nejen bílá houska a chléb, nýbrž jako v Kremnici celá řada rozličných pečení a vzácných vín. (Srovnej: Hlatký, o. c. str. 28). V Rožnavě vzplály stranické spory opět při obědě pořádaném na počest nového starosty a ten, kdo tam začal spor, byl potrestán značnou peněžitou pokutou. (Srovnej Mikulik o. c. str. 90). V Košicích provozovali kostelníci všech národností při zábavě účastníků banketu vokální a instrumentální hudbu. (Srovnej: Dr. Osváth Gyula: Adalékok Kassa város közötti helyzetéhez. (Dodatky k veřejno-právnímu postavení města Košic.) Košice 1918. str. 68).

r. 1796 starosta spravoval sám městskou pokladnu a mimo to zúčastnil se všech správních agend, takže bylo nutno stanoviti mu pravidelný plat.

Den 1. listopadu byl také proto důležitý v historii města, že se po přehlídce městských knih urovnávala různá administrativní pochybení. Velká jednotvárnost obvyklých senátních zasedání se tohoto dne značně uvolnila. Toho dne se přednášely návrhy na reformy, protivné názory měšťanů se utkávaly, tvořily se nové úřady a v nadějné době předbřeznové objevovaly se nové programy a povzbuzovalo se k reformním pokusům.

K vnějším ceremoniím starostenské volby patřilo i to, že se v den Všech svatých od 1. hod. odpoledne vyzvánělo v kostelech všech vyznání k volbě, načež se měšťané shromažďovali na radnici.

Pokusy o organizaci velké nebo vnější městské rady (communitas).

Když počet obyvatelstva vzrostl, poměrně úzký kruh senátorů nechtěl na sebe brát zodpovědnost za důležitá rozhodnutí, při nichž se měly širší vrstvy účastnití přímo ve správě města; takový proces je vždy složitou událostí. Když se objevilo r. 1788 v městském domě mnoho nepovolaného elementu při volbě starosty, byl dán podnět k utvoření velké městské rady, sestávající ze 60 členů. Návrh byl přijat a rada se utvořila. Mezi jejími členy nalézáme Josefa Volfa, Salomona Berko a Itzika — právě tři židy, kteří působí ve správním úřadě v Mukačevě. R. 1794, když starosta skládal účty, byli přítomni židé: Daniel Ohrenstein, Berko Halpert, Chaim Mermelstein a Benjamin Meisels.

Je zajímavé, že kdežto v XVII. století měli vedení na magistrátě protestanté, od XVIII. století přejímají hlavní úlohu přistěhovalé německo-katolické měšťanské rodiny: Wekerle, Wimmert, Nuszer, Bohn, Roth, Lang, Frautz.

Velká městská rada, korporace utvořená podle vzoru královských svobodných měst, neměla dlouhého trvání.⁶⁸⁾ Máme svědectví z pozdější doby, že členové městské rady, pozvaní starostou na poradu, se nedostavili. Starali se většinou více o své osobní zájmy než o prospěch města, tvořili strany a scházeli se v soukromých domech. V roce 1796 bylo zvoleno a vzato pod přísluhu nových 60 členů velké městské rady, ale i toto druhé shromáždění skončilo s nezdarem. Neslyšíme nic o činnosti tohoto širokého výboru a teprve r. 1836 se ustavila městská rada v nynější formě o 34 členech, která spolu se senátem volila vždy 2. listopadu, na zasedání, jež bylo pokračováním starostenské volby, úředníky a ostatní městské zaměstnance. Senát a městská rada radily se společně o důležitých komunálních záležitostech. Při sestavování senátu bylo dbáno už počátkem XVIII. století toho, aby mezi senátory byly zastoupeny přiměřeně všechny tři národnosti města: Rusové, Maďaři a Němci. Také 34 členná rada byla sestavována proporcionalně ze

⁶⁸⁾ Rozšířená rada byla v Košicích nazývána electa communitas nebo „bílá obec“. Výraz „člen community“ vyskytuje se také v Mukačevě o členech vnější rady v posledním desetiletí XVIII. století u notáře Štěpána Evvy. Jí náležela volba úřednickstva. Záležitosti širokého významu byly předkládány k rozhodnutí shromáždění veškerého měšťanstva, tak zv. „černé obci“. (Srovn. Osváth o. c. str. 54—55). V Kremnici prováděli volbu starosty všichni měšťané společně s radou, v Rožňavě generální shromáždění oprávněných měšťanů, (Srovnej: Hlatký o. c. str. 25. a Mikulik o. c. str. 88.)

zástupců tří náboženských obcí. Nápadná jest okolnost, že v tomto výboru nebyli zastoupeni židé. Místodržitelská rada vydala v prvé polovině XIX. století několik výnosů proti přistěhovalectví židů do města. Vlivem těchto výnosů dřívější liberální poměr města k židům se změnil v neprospěch židů. V jedné žádosti k senátu o příděl dříví židé zdůrazňují, že nemohou za to, že se narodili židy a že přece musí též přispívat na veřejná břemena, stejně jako křesťanské obyvatelstvo. Ve své odpovědi senát odpovídá kritickými poznámkami, namířenými zvláště proti chudší vrstvě židovstva a vytyká jí zejména, že její příbytky jsou v takovém stavu, že v nich nelze ubytovati dokonce ani prostého vojáka.

Rozmnožení počtu administrativního personálu. Zřízení nových úřednických míst.

Důsledkem každoročního volebního shromáždění měšťanů, městského senátu i rozšířené městské rady počátkem měsíce listopadu byl pomalý, ale důsledný přírůstek počtu městských zaměstnanců. Od r. 1785 má město zvláštního berního úředníka, který podle klíče stanoveného starostou města určuje podíly zemské daně (tak řečené „porcie“) připadající na jednotlivé měšťany a vybírá je. Až do té doby náležela tato povinnost obvykle starostovi.

Když r. 1796 nebylo schváleno vyúčtování starosty Michala Nagy-e, zvláště jeho hospodaření se senem, ovsem a městským spřežením bylo shledáno závadným, městská rada si vzala ponaučení z této studie a bylo rozhodnuto ustanoviti zvláštního městského šafáře, který měl dbát o lesy, pole a vinice města a vésti obchod produkty z městských skladů. Tím byl starosta zbaven některých drobných prací.

R. 1807 vybírá se po prvně 17 tak zvaných přísežných neboli malosoudců z řady měšťanů, kteří se právě ozénili a založili nová hospodářství. Tito neměli nic společného se soudnictvím. Jejich povinností bylo prokazovati pomocné služby starostovi a výběrčímu daní. Měli však právo osvoboditi se od této povinnosti zaplacením určité částky, což také všichni učinili. Z vybraných peněz byli pak placeni tři městští sluhové, kteří byli trvale ve službě. Mezi malosoudce byli již přijímáni židé a to ve větším počtu, nežli odpovídalo jejich celkovému počtu ve městě.

R. 1812 zřizuje se úřad zvláštního výběrčího pro census a zvětšuje se počet městských lesníků. Od r. 1819 má město sirotčího poručníka. R. 1828 starosta tehdy zvolený byl ochoten přjmouti úřad, jen pod tou podmínkou, budou-li záležitosti vojenské přípřeže přiděleny zvláštnímu úředníku. Zřizuje se tedy úřad komisaře přípřeži. R. 1834 dostalo se městským polím a r. 1839 i městským lesům zvláštního inspektora. Již r. 1836 má město tak zvaného „perceptora“, dnes bychom jej nazvali pokladním.

V 30-tých letech XIX. století v listopadových zasedáních byla podrobována kritice práce městských úředníků. Tak r. 1836 inspektor polí Vasil Balla byl sice ponechán ve svém úřadě, ale upozorněn, aby zastával svůj úřad s větší horlivostí a přesností. Ze byla též proti archivářovi Váry jakási nespokojenost, ukazuje fakt, že když žádal o zvláštní

honorář, který mu patřil za registraci archivu, dostal od městského senátu vyhýbavou odpověď, se záminkou, že je nutno napřed prohlédnouti archiv. Roku 1839 byl zvolen vykonavatelem a současně archivářem Vít Lang a byl ustanoven výbor, aby určil povinnosti archiváře. Týž Vít Lang obviňuje těžce 1. listopadu 1843 městskou administraci. Praví, že správa je nedbalá, že se ustanovení senátu neprovádějí, súčtování že jsou nepřesná a že je proto třeba, aby byla písemně sestavena služební pragmatika všech městských zaměstnanců. František Roman připravuje pak pro volební schůzi budoucího roku obsírný plán reforem a služební pragmatiku pro zaměstnance, o níž jsme se již zmínili v první kapitole. Když Roman předložil svůj elaborát městské radě, bylo ustanoveno zřídití úřad uličního komisaře pro vozovou dopravu na ulicích a přidělit jednoho pomocníka notářovi.

Roku 1836 rozhoduje se město, že od nynějska nebude uplatňovati svá práva procesní cestou společně s druhými městy, nýbrž docela samostatně a proto hodlá zřídití úřad zvláštního právního zástupce.

Vzájemný poměr šlechty bydlící v Mukačevě a městského občanstva v prvé polovině XIX. století.

Den 1. listopadu byl také příhodnou dobou k projednávání přání městské šlechty. Slezci považovali se sami za měšťany, byli také zváni k zasedáním a poradám na radnici (tak bylo v době josefinské). Roku 1796 žádá šlechta od městského senátu, aby také z jejich řad byli vybíráni kandidáti pro úřad starosty a pro místa radních. Městská rada s tím souhlasila s podmínkou, že se šlechta zaváže platiti dílní daň („porta“) a že ponese i jiná městská břemena, práce silniční, stavění hrází a j. Zdá se, že nedošlo k žádně dohodě, neboť o čtyři desítiletí později, v letech 1836 a 1837 protestují zástupci organisace mukačevské šlechty při volbě starosty a žádají opět, aby byli připuštěni i kandidáti z jejich řad při volbě starosty a městských úředníků. Avšak v obou případech shromážděné občanstvo odpovídá na protesty šlechty pokřikem: „Nedáme se rušiti šlechtou ve svých zvycích!“ Hlavní roli v těchto pobouřujících scénách hraje nadporučík mukačevské šlechty advokát Gabriel Bakcsy. Tento prudký spor, který přijal vysloveně ostrou formu třídního boje, došel vyrovnání r. 1838, kdy senát se rozhodl navrhovati od nynějska na uprzedněná místa senátorská 2 kandidáty šlechtické a 2 nešlechtické. Také dostává šlechta 5 zástupců ve velké městské radě a protokoly města se zmíňují od té doby o měšťanech obou stavů. Drobná městská šlechta splývá takto s měšťanstvem. Gabriel Bakcsy, původce zmíněných pobouření jest brzo na to činný v komisích města. Spor mezi měšťanstvem a šlechtou působil na myslí všech povzbuzujícím způsobem. R. 1839 dočítáme se v protokole po prvé, že starosta po své volbě přestoupil s určitým programem své činnosti a po prvé zaznívá v městském domě slovo „pokrok“. Co se však rozumělo pod slovem pokrok? To ukazuje návrh, předložený téhož dne členy městské správy, aby se město snažilo osvoboditi se od břemene desátek placených dominiu.

Roku 1843 dochází pak se strany magistrátu k rozhodnému činu tím, že po sklizni brambor starosta odpírá odevzdati panství obvyklý

desátek. Tehdejší panský fiskál František Balogh opíráje se o zákon číslo 7 z r. 1836 a odvolávaje se na Tripartitum Stěpána Werbőcziho, upozorňuje na to, že Mukačovo jakožto město podrobené moci dominia je povinno platiti desátky. Městská veřejnost rozhodně protestovala proti tomu, aby městská obec, skládající se ze šlechtických a nešlechtických měšťanů byla označována jakožto nevolnická. V protokole města čteme: „Mukačovo bylo kdysi svobodným městem a byla-li jeho svoboda následkem válek a jiných nehod omezena, přece se nemůže proti němu postupovat s přísností urbárních zákonů. Město s rozhořčením protestuje proti výrazu „nevolnické město“ a pověřuje advokáta Františka Romana, aby hájil městských práv před soudem“. Takto se utvořila společná fronta z chudší, úřednické šlechty nakloněné liberálním ideálem a ze zámožnějšího měšťanstva.

Od r. 1839 heslo osvoboditi město od panských břemen se ozývalo stále naléhavěji. Jak si jeho uskutečnění představovali, zda cestou přiznání starých městských privilegií, reformními zákony, nebo ještě nějakým radikálnějším postupem, zůstane nám asi nejasno. Drobna šlechta a měšťanstvo má na věci společný zájem a všechny jejich snahy směřují k tomu, aby privilegia latifundií byla omezena. Byl tedy jakž takž připraven i v ovzduší města Mukačeva rok 1848 a jeho hlavní cíl: zrušení nevolnictví. Obecný zákon stejnorođosti historického života se uplatnil zde v tom, že i ve vzdáleném provincionálním městě drobní šlechtičtí majitelé pozemků se staví proti latifundiím. Rovněž v revoluci r. 1848 byla to drobná šlechta, která vedla boj proti dvornímu absolutismu a konservativní vysoké šlechtc.

Materiál a způsob vedení protokolů o zasedáních senátu.

Protokoly senátu tvoří souvislou řadu teprve od r. 1793 a pokračují odtud až do nejnovější doby. I městské účetní a daňové knihy tvoří nepřetržitý řetěz teprve od 60-tých let téhož století. Tu se vybavuje otázka: kam se poděly ostatní spisy? Z knihy Kigyósy víme, že cenné listiny a spisy městské byly chovány v městské truhle, která po volbě starosty byla vždy donesena do domu nově zvoleného „iudex primarius“ a že teprve v posledním desítiletí XVIII. století bylo objednáno tak zvané archivum, t. j. skřín, do níž městský notář ukládal spisy a listiny. Snad byly starší listiny vyřazovány nebo bylo z nich podrženo jen tolik, kolik mohla pojmiti městská truhla. že vedení spisů u města nebylo příliš pedantické, dokazuje poznámka městského notáře Evvy z r. 1798, totiž že protokoly, jež on napsal od r. 1793 jsou obšírnější, než-li všecky městské protokoly z minulého století dohromady. Když se pak na počátku XIX. století vystavěl městský dům s příslušnými úředními místnostmi, bylo umožněno uchovávat větší množství aktů.

Způsob vedení protokolů se mění během století. Jak již bylo řečeno, bylo zvykem v XVII. století bráti zvláštní list papíru na každou záležitost. V XVIII. století počíná se souvislé zapisování událostí v sešítech. S počátku nehledí se při tom ani na vnější formu, ani na to, aby rozsah zápisu odpovídal významu zapsané události. To pozorujeme i u zlomků protokolů v knize Kigyósy i u druhého závitového svazku. V době císaře Josefa II. notáři zavádějí knihy protokolů, které mají na

levé straně rubriky pro datum a běžné číslo, jsou pečlivě kopírovány a jejich excerptování je důsledné a souvislé. Záležitosti správní, soukromoprávní jednání mezi jednotlivými měšťany a záležitosti soudní nejsou ještě od sebe odděleny. Štěpán Evva označuje od r. 1793 jednotlivé body protokolů celého roku běžnými řadami čísel. Ladislav Váry odděluje pak v každém měsíci prodeje nemovitostí od ostatních záležitostí a v r. 1815 a pak v r. 1820 rozlišuje odchylným číselným značením kupní smlouvy od ostatních rozhodnutí senátu. Tři léta na to zřizuje se zvláštní protokol pro *emptions-venditiones*.

Většina protokolů je rázu procesního. Dovídáme se z nich mnoho o právních sporech měšťanů a o trestních případech, kdežto o městské administrativě a o oněch právních vztazích, v nichž jest město jednou ze stran uzavírajících smlouvu se dovidáme spíše z knih účetních, o nichž pojednáme později. Počátkem XIX. století převládají v protokole zprávy o soukromoprávních sporech, čímž se stávají stále jednotvárnějšími.

Kriminální procesy před městským senátem jakožto trestním soudem. Odvolání okolních vesnic k městskému senátu a od senátu k dominiálnímu soudu.

V prvním závitovém protokole máme doklady, že město provádělo ius gladii. Hlavními předměty trestních záležitostí projednávaných před senátem jsou přestupy proti mravnosti, rouhání, urážky na cti, utrhání a násilí. Neúprosně trestají mukačevští soudcové nestoudné ženštiny. Nápadně veliký počet těchto případů souvisí s okolností, že v městě bylo ubytováno vojsko, že se zde verbovali dobrovolníci do vojska, že se odvedení vojáci často účastnili hospodských zábav a že služební doba vojáků byla velmi dlouhá.

Závitové protokoly zachycují nám celý postup soudního řízení. Je tu především písemné podání žalobce, na to protivná strana jest předvolána k soudu a předkládá svoji odpověď. Pak následuje výslech svědků a po důkladném rozvažování jest vyšoven rozsudek, počínající slovy: „Deliberatum est.“ Strany mají již v XVII. století zástupce a prokurátory. Místem jednání jest starostův dům.

Obyvatelé vesnic, ležících v okolí města odvolávají se z rozsudku vesnického rychtáře k městskému soudu. Z Gátu, Rozvigova, Gorondy, Žnatiny, Pistraljova přichází mnoho procesů k přehlédnutí mukačevskému starostovi. Z rozsudku městského soudce jest možno se odvolati v XVII. století k hradnímu soudu, v XVIII. století k panskému soudu.

Tu a tam objevíme mezi procesními akty listinu, která poněkud osvětluje všeobecné poměry ve městě. Tak nalézáme v první knize závitových protokolů první zmínu o nedělním klidu, pak několik pokynů o vypisování daní na vesnici a v městě z poloviny XVII. století a z r. 1693 směrnice městskému poselstvu ke knížeti Františku Rákoczi II.⁶⁹⁾ Kterých hospodářských předmětů užíval zámožný měšťan, ukazuje nám seznam statků měšťana Jiřího Laboda.⁷⁰⁾ V druhé závitové knize pro-

⁶⁹⁾ Srovnej: Lehoczky: Nová monografie města Mukačeva 1907, str. 17.

⁷⁰⁾ Podle Thökolyho urbaria (1682. str. 37) v panském archivu mukačevském Jiří Laboda byl kramářem.

tokolů zvláštní zájem budí záležitost mistra cechu jirchářského Michala Beregsászi, která nám ukazuje, že i tehdejší doba prodělávala své valutární krise. V době povstání Františka Rákóczi II. byly totiž raženy nové měděné peníze, tak zvané „libertas“ které měly nucený oběh a musely být v obchodě přijímány jako staré peníze stříbrné, zvané bílé. Michal Beregsászi, který v době povstání spravoval cechovní kasu, ale nesúčtovat se členy cechu, byl později, v době, kdy „libertas“ vyšly z oběhu, povolán k zodpovědnosti a vyzván, aby se vyrovnal v dobré méně.⁷¹⁾

Styl a vnější úprava písemnosti sestavených městskými notáři od poloviny XVIII. století

Kolem poloviny XVIII. století městské protokoly psali notáři Samuel Pattay, Jan Fóris, Štěpán Dancsy a František Sixt. Jejich vnější úprava vykazuje velmi málo kaligrafické pečlivosti. Byli to úředníci, kteří zřejmě zacházeli ještě velmi neobratně perem. Pečlivější rukopis má již notář Jan Mészár mladší na počátku osmdesátých let XVIII. století. Po něm působí notář Josef Bakó, za jehož činnosti došlo městu mnoho přípisů obsahujících nařízení josefinských reforem. Za vlády Josefa II. město ani dominium neprovádějí soudnictví, působí tehdy jen soudu druhé instance a župní soudy. Městské protokoly jsou plny nových nařízení ohledně správních reforem, celnictví, peněžníctví, manželského práva, pozemkového katastru, vedení matrik, scítání lidu atd.⁷²⁾

Protokoly notáře Štěpána Evvy z doby od r. 1792 do r. 1800 činí sympatickým jeho svižný rukopis. Zdá se, že Evva měl rabelaisovskou povahu. Vrhá na papír se sedláckou drsností skandální podrobnosti procesů, jichž předmětem byly nestoudnosti a urážky na cti. Tento nevždy estetický styl přestává, když v úřad notáře nastupuje Samuel Geöczi. Tento vede knihy protokolů po třináct let, počínaje r. 1800 a to perem poněkud tuhým. Z jeho protokolů máme dojem, jakoby se ve městě nedálo nic kromě soukromých sporů měšťanů. R. 1814 přejímá vedení protokolů Ladislav Váry, umělec vnější formy a vzdělaný stylista. Po 35 roků zastává úřad notáře a značná řada protokolů, které napsal, slouží ke cti městské správě jak po stránce obsahové, tak i formální. Jeho protokoly se zachovaly v náčrtcích i v čistopisech. Veliké množství městské agendy nedoprálo mu bohužel času, aby počínaje r. 1836 opatřil své vzorné knihy abecedním rejstříkem. Váryho spisy v městském archivu nebyly tak využity Lehoczkým pro historické badání,

⁷¹⁾ Srov. Lehoczky: o. c. str. 294.

⁷²⁾ Jednotvárnost obvyklého pořadu senátních protokolů bývá občas zpestřena, zejména tehdy, když se notář chopí pera, aby zvěčnil nějaké „pro memoria“ o některé zcela prosté události, jak to činí Jozef Bakó 10. června 1788.: „Počinaje rokem 1785 postihla tuto naši zemi hrozná rána. Rozmnožily se tu housesky takovou měrou, že následkem jejich žravosti stromy stály zebla bez listí jako v zimě. Když tyto housesky zničily žen a listí, tálily po cestách dále, takže pro ně nebylo ani zemi viděti. Když již nenašly žádného listí na stromech, napadly suché ploty, takže v celém našem kraji nebylo nejen kousku ovoce, ale ani suché trnky. Ani kukurice tu nemohla tak dalece uchránit, aby z ní něco zbylo aspoň na semeno. Míra kukurice stála 6 dvacetníků a 10 krejcarů a byli i lidé, kteří prodávali měřicí kukuričních klasů za 5 grošů. Ve vesnicích mleli kůru stromů s nezralými kukuričními klasy do chleba. Kbelík pšenice stál průměrně 9 zlatých, lepší druh 10 zlatých, žito 20 a 21 dvacetníků a na všechn pahorcích mukačevských nebylo sebráno více než 3 sudy vína. Tyto zlé časy trvaly až do r. 1789, neboť r. 1789 mrzlo 5. a 6. května tak silně, že réva úplně zmrzla a na vodě se utvořila ledová kůra tloušťky prstu.“

jako protokoly starší. Do doby činnosti Váryho spadá pozoruhodné sesílení měšťanského uvědomení a proniknutí demokratických názorů do veřejného života. Váry první vedl protokoly tak, že je dělil na rubriky. Do jedné vpisuje stručně předmět procesu nebo projednávané administrativní záležitosti, do druhé vpisuje rozsudek nebo rozhodnutí senátu. Psal pečlivě zprávy o volbě starosty a magistrátu.

Protokoly o volbě starosty.

V archivu nalézá se svazek aktů s nadpisem: Řád starostenské volby. Bohužel nemluví se v něm o průběhu vlastního volebního aktu, nýbrž nalézáme tu, a to na oddělených listech kancelářského formátu, jména kandidátů na úřad starosty. Na každém listu rukou notáře je označen počet hlasů odevzdaných jednotlivým kandidátům. Jsou to tedy jakési volební protokoly, které byly předkládány dominiu ke schválení a na nich nalézáme také schvalujucí potvrzení panského fiskála. Volební právo měli pravděpodobně měšťané, kteří byli majiteli domu a dvoru. Roku 1775 bylo odevzdáno celkem 124 hlasů, roku 1847 již 581 hlasů. Podle uvedeného svazku sestavil Ladislav Váry seznam starostů a notářů v Mukačevě, jejichž úřední léta bylo třeba stanoviti na základě různých archivních dat. Lehoczky otiskl tento dlouhý seznam s několika doplnky jako monografií města Mukačeva, avšak nezminil se při tom o svém pramenu — práci Váryho.

Přísežné formule městských zaměstnanců.

Cenné zprávy o povinnostech a okruhu působnosti jednotlivých správních úředníků podávají staré přísežné formule úředníků, z nichž nejstarší, přísaha starosty, pochází z r. 1790 a je psána na odděleném listu.⁷³⁾ Z roku 1820 a 1835 zachovalo se po jednom sešitu s dlouhou řadou přísežních formulí počínaje od senátorů až po městské kočí a polní hlídce. Notář Štěpán Evva zvěčnil r. 1796 na konci své knihy protokolů v plném znění slavnostní sliby starosty, senátorů, csákányosa, zástupce přísežných, městského šafáře, člena velké rady, výběrčího daní a notáře.

Přísaha starosty z r. 1790 dělí se na 4 části. Starosta slibuje — s obvyklým odvoláním se k svaté Trojici — 1) že povede úřad podle svých nejlepších sil, 2) zachování a obnovení městských privilegií, 3) čestné

⁷³⁾ Já N. N. přisahám při nebeském Stvořiteli, při Svaté Trojici, při jediném, pravém, věčném Bohu, jenž mi v mé pravé víře pomoží, že budu úřad starosty tohoto našeho města, k němuž jsem byl zvolen moudrostí našeho nejvyššího Boha a svobodným rozhodnutím a vůli urozených stavů našeho města, ve všem pravidlivě, věrně a s ustavičnou pilí podle všech svých sil vykonávati, a sice tak, že se budu snažiti, práva tohoto našeho města, darování, výsadní listy a privilegia podle všech svých sil chrániť a jich silu k platnosti přiváděti, a pokud to milost boží dovolí, rozširovati.

Taktéž chci být městské pokladny a všeho druhu důchodů ne mrhačem, nýbrž strážcem a rozmnožovatelem.

Co se pak týká výkonu práva, chci, jak daleko sahá moc mého úřadu, všecky, kdo budou mé úřední služby vyžadovat, ať vdovy, siroty, chudi, bohatí, na zemi a po vodě putující, bez jakýchkoli lidských ohledů, nehledě na přibuzenství, lichocení, strach a bez ohledu na náboženství po právu rozsuzovat.

Nebeský Stvořitel, Svatá Trojice a pravý, věčný Bůh mně k tomu dopomáhati ráčíz. Mukačovo, die 1a 9 br. 790.

hospodaření s důchody města a jich rozmnožení, 4) nestrannost v soudním řízení. Stylistické formule této přísahy z r. 1790 jsou ze dvou třetin totožné s úředními přisahami ze středověku a z XVI. století. Budapešťský starosta v XV. století a župní soudce v XVI. století slibovali nestrannost týmiž výrazy, jaké nalézáme v tomto mukačevském textu z konce XVIII. století.⁷⁴⁾

Charakteristické pro město Mukačevo jest to místo přísahy, v němž se zdůrazňuje, že starosta nabývá svého úřadu svobodnou volbou měšťanů i urozeného šlechtického stavu. Ovšem, třebaže toto místo v příslaze bylo zdůrazněno podtržením, přece jen rozhodné slovo při volbě starosty mělo dominium. Na Slovensku volba starosty v menších městech podléhala schválení šfávnické komory, jak víme na příklad z historie horního města Nové Bánye.⁷⁵⁾

Druhým charakteristickým místem v příslaze jest slib, že se starosta bude starat o obnovení městských privilegií. To nebyla pouhá fráze, neboť panství zasahovalo často do městských výsad a přimělo tak město vésti řadu procesů, aby uplatnilo svá výsadní práva.

Přísežná formule starosty zachovala se mimo formuli z r. 1790 ještě v obou sešitech v jiných třech zněních. Jedna z nich je asi z r. 1820 a odchyluje se od nejstarší přísahy ve svém textu v tom, že se starosta prohlašuje za dosazena na svůj úřad městskou veřejností, že slibuje starati se o blaho svého lidu jakož i o zachování vnitřního a vnějšího míru v městě, dále slibuje pečlivě chrániti městské pečeti a přesně skládati účty.

Tyto tři zachované přísežné formule byly přepsány r. 1839/40. Dozvídáme se z nich mimo jiné, že dozor nad lesy Liget a Šajgó měl vykonávat sám starosta a že procesy, jež vedlo město, měly být městským fiskálem co nejdříve skoncovány. Z těchto tří přísah jasné vysvitá i to, že šlechta v městě usazena byla pokládána za součást městské pospolitosti. Čtvrtá zachovaná přísežná formule souhlasí doslově s druhou, pouze druhá věta obsahuje stylisticky poněkud odchylný slib svaté Trojici.

V knize přísežných formulí z r. 1820 jest 22 různých přisah městských zaměstnanců a dělníků, v knize z r. 1835 je jich devět. Tři přísežné formule mají mimo maďarský také ruský text, ostatní mají jen maďarský text. Velmi charakteristický je též slib senátorů a přísežných (malosoudců), že se nezúčastní žádných tajných shromáždění. Toto místo je přiznačné pro dobu a policejní režim Metternichův. Každé shromáždění měšťanů, ať chtěli projednat jakoukoliv otázku, bylo co nejpřísněji zakázáno a tím bylo znemožněno i tvoření frakci v městském senátu.

⁷⁴⁾ Podle středověké právní knihy Bánské Štávnice nesměl soudce podniknouti ničeho proti spravedlnosti ze sympatie nebo antipatie, ze strachu nebo za dar, nýbrž byl povinen oddati spravedlnost stejně bohatému jako chudému. (Demkó o. c. strana 35). Stejně znělo i *juramentum fidelitatis* nového starosty v Kremnici (Hlatký o. c. str. 28). Stejné výrazy se vyskytuji v příslaze starosty v Budapešti v XV. stol., v *Magyar summázat* Blasius Veresa z r. 1435 a v příslaze vrchního župana užského komitátu. (Srovnej: Michnay Endre — Lichner Pavel: *Buda városának törvénykönyve* MCCVXXIV—MCCCCXXI. Bratislava, Karel Vigand, 1845, str. 45).

⁷⁵⁾ Srovnej Dávorka Relkovič: *Ujbánya magisztrátusa a XIV.—XVII. században* (Magistrát města Nové Bánye v XIV.—XVII. století). Történelmi Tár (Historický Magazin) Budapešť 1908. Str. 695. V takových městech, kde měl sídlo magnát, pokoušel se tento často uplatnit svůj vliv na volby i moc. Města lecos přijala pro dobrou vůli. (Demkó o. c. str. 39). V Kremnici byl nově zvolený městský starosta potvrzen ve svém úřadě komorním hrabětem.

Městský ponocný zavazuje se přísahou, že noční hodiny nebude vyvolávati, nýbrž že je bude oznamovati pískáním, jak to ještě dnes čini stráž na věži ruského kostela. Ze sbírek přísežných formulí možno sestaviti celou mosaiku dělby práce staré městské administrace a jakýsi druh služební pragmatiky.

Súčtování městských starostů mukačevských (1659—1850).

Každoroční súčtování městských starostů poučují nás o majetkových poměrech města, o příjmech a vydáních, o právních obchodech a podnicích, o hospodaření s penězi i plodinami. Nejstarší z těchto súčtování nese datum 1659. Od tohoto roku nemáme však nepřetržité řady súčtovacích knížek. V pamětní knize Kígyósy (str. 17) se docítáme, že starosta Michal Galgóczy v r. 1693 předložil své účty magistrátu, ale jeho předchůdcové to nedělali, pročež oficiálové panství Rákóczi nařídili pod pokutou 40 zlatých, aby bylo podáváno každoročně podrobné súčtování a výkaz o městském hospodařství. Ale nedbalost starostů v této věci nepřestávala ani v XVIII. století, neboť 26. června 1785 jsou opět vybízeni, aby podali súčtování za předešlá léta a to až od r. 1774.

Účty městských starostů za léta 1659—1801 tvoří tři svazky. Tři účty jsou ze XVII. století, dva jsou z druhého desítiletí XVIII. století, jeden z třetího desítiletí, tři ze čtvrtého, jeden z pátého, šest ze šestého, a od r. 1762 následuje pak nepřetržitá řada každoročních súčtování až do r. 1793. Potom chybí nesprávná súčtování Michala Nagý, poněvadž, jak se zdá, byla zadržena při vyšetřování u panství. Pak následují opět od r. 1797—1801 súčtování nepřetržitě.

Pokud se týká vnější formy nejstarších zachovaných súčtování, jsou psána na listech oktávových a obsahují zapisy o vedení kasy a súčtování o plodinách, senu, ovsu, vínu atd. Jejich technika jest technikou jednoduchého kancelářského účetnictví. Má formu deníku o příjmech a vydáních, rozdeleného na 12 měsíců. Jsou zde zaznamenány všechny události, které mají nějaký hospodářský význam. Nejprve jsou vypsány příjmy — perceptiones, které jsou sečteny. Pak následují vydání — erogationes. Papír jest rozdelen po délce na rubriky. V první rubrice jest datum, v druhé bližší označení jednotlivých položek a v třetí peněžní částka v zlatých a krejcarech. Od r. 1784 mají položky vydání nejen datum, nýbrž i běžné číslo. Od r. 1784 jsou kasovní doklady svázány v malé, oddělené svazečky. Od r. 1801 se připojovaly ke každému sešitu súčtování kasové doklady. Objemné balíky súčtování z let 1801—1816 zachovaly se neporušené, pak následuje mezera až do r. 1819. Z doby následující zachovala se súčtování Michala Rotha z let 1819—1823 a Vita Langa z let 1825—1829. Z 30-tých let XIX. století jsou zachována súčtování Jana Wimmerta (1836—1839) Štěpána Tucsnyáka (1840—1841) a Samuela Gáthyho (1846—1849). Mimo to máme malý balík zvláštních súčtování z let 1826—1833.

Obsah účtu městských starostů. Systém účtování a číselné výsledky.

Obsah těchto súčtování není nikterak tak jednotvárný, jako vypočítávání jich počtu a pořadí. Číslice vypravují mnoho zajímavého. Je tu

shrnutu tisíce a tisíce malých dat a událostí, z nich některé jsou pouze anekdoticky zajímavé, jiné mají význam pro místní historii, a opět jsou mnohé, v nichž můžeme viděti odlesk událostí velkého významu pro hospodářský i politický vývoj světových dějin. Jeden pedantický starosta zaznamenává r. 1753, že daroval ubohému žebráku ve jménu božím malou částku z městské pokladny. Jiný zapisuje r. 1796, že dal zhotoviti na městské útraty rakev chudobné proletářce, asi cikánce zemřelé v bídě. Dovídáme se podrobnosti o nábytku městského domu že městská truhla byla vybita plechem, a že k ní r. 1667 zámečník Michal udělal nový zámek. Dovídáme se, od kdy maloměšťáci začínají poznávati cenu času, od kdy bijí věžní hodiny.⁷⁶⁾ Roku 1806 město hostí četu ruských vojáků, kteří se vracejí do vlasti ze zajetí francouzského — reflex světových událostí napoleonské epochy.

Nesčetné zápisu umožňují přehled hospodářských dějin města, pohybu mzdy a kolísání cen zboží během posledních tří století. Ze směsice pittoreskních a pozoruhodných událostí uvedeme zde některé nejcharakterističtější.

Okolo poloviny XVII. století vedli městské záležitosti, podle účetních svědectví, protestanté. V účtech se objevují dosti značné položky věnované protestantským církevním účelům. Jako dávala svobodná města královská každoročně dary hodnostářům a dvorním úředníkům, tak dávalo město Mukačevu hofmistrovi kněžny Žofie Báthory, babičce Františka Rákóczi II., jeden tolar, když poslové města podávali prosbu. Od r. 1711 objevuje se v městě rakouské vojsko a starostové kupují komandantům, hejtmanům, poručíkům, strážmistrům a káprálům t. zv. „discréton“. Toto slovo znamenalo tehdy docela zřejmě úplatek. Strážmistr stal se stálým typem prvního desítiletí XVIII. století: dostává vejce, kuřata, sádlo. Starosta Martin Derceni kupuje r. 1736 z městských peněz dokonce chléb strážmistrovým psům. Jméinem nebyl strážmistr uváděn, na tom také nezáleželo, ale strážmistr tu byl vždy. Mnoho dvacetníků a pětaků vyletělo z městské truhly k utíšení nenašťnosti věčného strážmistra. „Diskretní dárky“ pro důstojníky byly stále rozmanitější, kupovaly se jim štíky, jehnata, melouny, třešně.

Kdežto súčtování až do poloviny XVIII. století jsou více méně kusá, Jan Konczházy podává za rok 1732 první podrobný souvislý účet obsahující veškeré příjmy a vydání. Z předešlé doby nalézáme mezi účty také tak zvané „rozvrhovací listiny“. Mělo-li totiž město hraditi větší výlohy, na příklad když koupilo lod, nebo dalo potvrditi některé privilegium, potřebná částka byla čpatřena tak, že se rozdělila na jednotlivé měšťany. Nejstarší účty se nazývaly „ratio cincia pecuniarum“.

Zprávy o hospodaření s naturaliemi vyskytují se až v 2. polovině XVIII. století. Jakožto pramen příjmů uvádí se: nájem z městských kukuřičných polí, prodejní cena sena, ovsy a vína, převozní poplatek z lodí na Latorici, které patřily městu, peníze stržené za třešně a trhový

⁷⁶⁾ Dle Lehockého byly upevněny hodiny na věži římskokatolického kostela r. 1775. (Monografie berežského komitátu 1881 III. str. 468.) Natahování a udržování věžních hodin v pořadku bylo téměř půl století jakýmsi stálým privilegiem a zdrojem příjmů řemeslnické rodiny Feth v Mukačevě. Ciferník uvedených věžních hodin maloval Pavel Feth, později ve dvou posledních desetiletích 18.-tého a v prvném desetiletí 19.-tého století dostavá senátor Balthazar Feth ročně ne nepatrnu částku, dokonce jeho státní daň byla placena městským úřadem.

poplatek z výročních trhů. Úhrnná suma příjmů činí v r. 1762 436 zlatých 17 krejcarů. V této částce jest však zahrnut přenos z minulého súčtování v sumě 174 zlatých 37 krejcarů. Normální městské výdaje té doby byly: honorář notářů vyplácený čtvrtletně,⁷⁷⁾ papír pro kancelářskou potřebu, kupovaný v celých knihách, diety městských poslů do župních shromáždění, výlohy spojené s vypisováním daní (*conscriptio*), 2–3 zlaté pro prefekta panství po každé volbě starosty. Z trhových poplatků město mělo největší příjem o svatodušních svátcích. Také se uvádí příjem ze sklizně žaludů v lesích. Některé položky nepostrádají komičnosti přes svůj hospodářský význam. Tak položka № 19 z r. 1764, podle níž vážený městský senát byl nuten prodati městského plemenného býka pro jeho jankovitost a špatné mravy. O dva roky později městská pokladna vykazuje již příjem z částek zapůjčených městem. V účetních knihách bývá často zmínka o kultuře polní, avšak kultura duševní je zastoupena jedině koupí kalendáře r. 1766.

Hospodářství v té době je vedeno úsporně a plánovitě. Každročně zůstávají přebytky, tak roku 1770 téměř 900 zlatých. Mezi účty nalézáme seznam honorářů placených advokátovi a položku výdajů pro tabulárního soudce v letech 1770 a 1789. Často se vyskytuje položka výloh za přiležitostné pohoštění. Když se vrátil některý člen městské správy z delší cesty, když do města zavítal vážený host nebo revisor, když se skončila práce městského dělnictva ve vinicích, vždy následovalo malé pohoštění. Zvláště městští senátoři mohli vychutnávat dosyta příjemnosti tohoto starodávného zvyku, neboť koupě uzavřená před senátem byla teprve tehdy právoplatná, když starosta a radní páni byli v obvyklé formě pohoštěni. Hosta pohostili pro čest a vysokému úředníku, který někdy zavítal do města, dostalo se v této formě „*discretion*“.

Roku 1773 staví se první městský dům. Kupují se desky, trámy a jiný materiál. Ačkoliv městský dům byl dostavěn, městská truhla byla ještě r. 1776 uložena v domě starostově.

V poslední čtvrtině XVIII. století město vydává nápadně mnoho peněz na vojsko, staví dokonce budovu k ubytování vojska. Toto stavení стало se majetkem komitátu a sloužilo jako kasárny pro rekruty.

⁷⁷⁾ V XVII. století vykonávali písemné práce pro město zv. dák. Podle svědectví urbarii byli to písma znali zaměstnanci panství, kteří pracovali rádi pro město, aby si něco přivydělali. Súčtování připomínají v r. 1666 jakéhosi „dáčka Gregora“, který se odebral do Visk, aby přivedl do Mukačeva reformátského duchovního. Městské urbarium z roku 1692 podpisuje Jan Lakatoš de Ujhely, jakožto městský notář. Dáček Jiří dostává v r. 1729 pokrmy a veky od města, pravděpodobně za písemné práce. Těhož roku dáček Jan vypisuje daně. V útech uvádí se jakožto první notář Pavel Rákosi v r. 1732–33; dostal co mzdu na střevice jednou 1 zl. 10 kr., po druhé 1 zl. 20 kr. V r. 1733 pojmenovává městský starosta vedle položky 2 zl. 4 kr.: Dal jsem je jako plat panu notáři, poněvadž byl velmi horlivý při obsluze pánu a důstojníků a při obstarávání bytů“. V r. 1744 dostává tehdejší notář častěji menší částky a jednou na kalhoty 2 zlaté. Pravděpodobně neměl tehdy ještě pevného platu, nýbrž jeho služby byly placeny od případu k případu. Roku 1754 vyplácí městský starosta notáři po dvakráte 5 zl. co „smluvených“, kterýžto výraz ukazuje na stálost postavení a platu.

Od r. 1760 dostává notář svůj plat pro angaria (čtvrtletně) a sice 9 zl. Tato částka klesá r. 1762 na 6 zl. Mezi r. 1775 a 1791 kolísá ročně plat mezi 40 a 60 zl., r. 1797 stoupá na 120 zl. Při stoupající drahotě v době napoleonské války povoluje se další zvýšení a r. 1815 činí již jeho roční odměna 250 zl. K tomu byly ještě dávky naturální. Tak v uvedeném roce 6 sáhů dříví, 1 sud vína, kus kukuricového pole na Füzes a 25 fundů svíček.

Městský starosta dostával r. 1786 25 zl. čtvrtletně za svoji úřední práci. Podle statutárního návrhu Lad. Váryho byl příjem městského starosty a notáře stejný.

Vojsko ležící ve městě skládalo se průměrně ze dvou kompanií. K tomu však je třeba přičísti přechodně vojenské oddíly procházející městem a uvážíme-li, že město nemělo ani 2000 obyvatel, a stav garnisony byl nejméně 200 osob, nejsou přehnané stálé stížnosti na opatřování proviantu pro vojsko a na ubytovací obtíže. Vojenským hodnostářům na pochodu a úředníkům civilní správy bylo město povinno postaviti spřežení, což se nazývalo „foršpont“ (Vorspann). Magistrát měl vlastní koně a vozy, ale starosta mohl také ustanoviti některého měšťana pro službu „forspontu“. Spřežení bylo vždy zaplaceno, třebaže často jen potvrzením. Přesto mělo z těchto příprav město v době josefinské a v době napoleonských válek značné důchody. Roku 1784 dostalo za ně město přes 1000 zlatých.

Žid jménem Berko svázel roku 1788 prvně protokoly městského senátu a roku 1786 dostává jiný židovský knihař jeden zlatý za zhotovení tabulek ke sčítání lidu. Od roku 1775 panství prohlíží podrobně účetní knihy. Fiskál Samuel Neupauer počínal si při tom zvláště pedanticky a přísně. Naše domněnka, že kmenová sbírka městského archivu byla registrována pomocníkem bratislavského advokáta Jiřího Helsinga, Jiřím Váry, jest potvrzena dvěma položkami z roku 1791 a 1792, dle nichž dostával od města roční plat. Současně děje se zmínka o objednání archivní skříně a stolu.

Při volbě starosty roku 1792—93 vážený židovský obchodník, u něhož město stále kupovalo kancelářské potřeby, Daniel Orenstein a jiní židé prosili slovutný senát, aby i židovstvo, tak jako ostatní obyvatelstvo mohlo slavit nastoupení nového starosty. Na to jim město povolilo 9 půlek vína, jehož cenu à 6 krejcarů tehdejší starosta Fridrich Wimmert zapsal do vydání. Od roku 1797 obsahují účetní knihy pouze súčtování hotových peněz, poněvadž o naturaliích vedl účty městský šafář, ustanovený toho roku. Koncem století příjmy města přesahují už sumu 3000 zlatých. Francouzští generálové a plukovníci — pravděpodobně vojenští zajatci — používají městských koní. Roku 1800 stála půlka vína, které pili židé při volbě starosty, místo 6 krejcarů již 10 krejcarů, což znamená zdražení vína o 66 procent od roku 1793. To se nám však dnes nezdá přílišním zdražením, uvážíme-li, že po těchto 8 let se vedla válka.

Známkou válečných časů byl ples, pořádaný v květnu 1801 na počest insurgentů, kteří vtáhli do města; město přispělo na bál darováním telete. Do města přicházejí stále důstojníci, kteří odvádějí lidi i koně a městská spřežení jezdí až do Košic a do Debrecína. K mazání kol městských povozů kupuje se mnoho tuku. Městská pokladna vykazuje nelehle na nepříznivé časy stále větší částky důchodů, což souvisí nepochyběně s vojenskou inflací. Jelikož město mělo peníze, mohlo investovati. Roku 1803 natloukli obyvatelé Šelestova 44 $\frac{1}{2}$, čtverečního sáhu kamene na dláždění městských ulic; do oken městského domu byly pořízeny letní rolety, stěny byly nově ohozeny a natřeny. Město se nevzpírá výdajům za střelivo, slámu a svíčky, jež potřebují rekruti najatí proti Napoleonovi. Roku 1805 byly vykopány základy nového městského domu a poněvadž bylo nutno při tom zasypati studnu, jež byla společná židovské radnici, dostalo se židům odškodnění.

Válečný rok 1811—12 byl zahájen přebytkem 1999 zlatých 19 $\frac{1}{2}$ krejcarů z předešlého roku, k tomu přistupují příjmy a na konci roku

převádí se částka 576 zlatých. Jak to bylo možno? Je to následek kritické doby devalvace rakouských peněz. V příštím roce vykazují městské příjmy opět přírůstek a dostupují téměř sumy 3000 zlatých. V městských účtech Antonína Frantze z roku 1812 jsou již výlohy seskupeny za celý rok chronologicky pod různými tituly. Frantz rozeznává 8 takových titulů:

1. úředníci a sluhové,
2. kočí,
3. řemeslníci,
4. stavba a oprava městského domu,
5. vinice,
6. nepředvídání výlohy,
7. koně a voli,
8. kancelářské potřeby a pošta.

Tituly důchodů v účtech Antonína Frantze jsou následující:

1. Přebytky z minulého roku a přípřež;

2. příjmy za dopravu vozy hotové a za kvitance vydané magistrátu;

3. za dříví z lesů, za pasení, krmení žaludy, za obruče, voje a jiné druhy stavebního dříví;

4. nejdůležitější příjmy městské: trhové mýto, pachtovné z polí a nově rozdelených pozemků a podobné;

5. za víno, dobytek, seno a oves, které prodal městský šafář;

6. příjmy z peněz, jež půjčila městská pokladna;

7. některé maličkosti, peněžité pokuty, taxy.

Příštího roku starosta Matyáš Bohn seřazuje také příjmy. Účty z let 1814—15, sestavené Ladislavem Váry, vykazují následující skupiny příjmů:

1. peníze za zápřež, vydělané městskými vozy;

2. trhové mýto, důchody z luk, orné půdy a pozemků;

3. peníze za víno, tuk, seno a oves prodané městským šafářem;

4. důchody z lesů;

5. staré dluhy městu, nedoplatky, peněžité pokuty a taxy.

Důchody převyšují v letech 1816—17 10.000 zlatých a o deset let později již 20.000 zlatých. Táke roční přebytky mají rapidně stoupající tendenci; zejména během čtyřletého působení starosty Michala Rotha. Není divu, že při tom jsou účty stále složitější. Roku 1824 nalézáme 9 titulů pro příjmy a 11 titulů pro vydání. Roku 1825 dává město dláždit ulice⁷⁸⁾ a kupuje stříkačku. Jsou zřízeny nové kamenné krámy pro kupce. Stav městských zaměstnanců dostupuje roku 1826-27 značného počtu 24. Město vydává určité částky na všeobecnou hygienu. Staví se domy pro lékaře a porodní asistentky a vzdor tomu v městské pokladně stále ještě zbývá každoročně deset, patnáct tisíc zlatých, které se ukládají na úroky a přinášejí r. 1840/41 2.983 zlaté zisku. Výroční zprávy sestavují se až do roku 1848/49 podle téhož vzoru, jen jejich objem se zvětšuje. Od druhé polovice XIX. století roční výkazy a referáty o peněžním hospodářství městského starosty přestávají.

⁷⁸⁾ Podle znění protokolu berežského župního shromáždění dne 13. prosince 1820 bylo nutno mukačevské ulice silně blátem znečištěné zvýšit násypem a vydláždit kamenem. Dřevěné boudy uprostřed hlavní ulice poskytovaly nepěkný pohled.

Pronájem důchodů (beneficií) města.

V uvedené době podstatnou část důchodů města činil pronájem městských majetků a městských poplatků, které se pronajímalý každoročně dražbou. Městské poplatky jmenovaly se beneficia a mezi nimi na prvním místě byly důchody z trhů; sem patřil také pronájem městských polí. Dražba obyčejně se konala v měsíci říjnu na dobu jednoho roku, počítaje od 1. října. Protokol dražby byl podepisován starostou, senátory a notářem. Roku 1767 mukačevské dominium vydalo dražební pravidla, podle nichž byl zakázán pronájem členům městské rady, což se však tak přísně nedodržovalo, jak je vidět z toho, že notář Evva měl v nájmu tržní poplatky a ze senátorů, kteří také měli v nájmu tyto poplatky, byli později zvoleni za starostu Vít Nusser, Matyáš Bohn a Antonín Frantz. Když Šalomon Feierstein najímal na 2 roky městské depositarium, byla dána do smlouvy následující poznámka, týkající se valuty: „Po vyřazení starých bankovek z oběhu nájemce může platit nájemné ve výši jedné pětiny nových peněz“.¹⁹⁾

Dražba se konala velmi čile a ceny rychle stoupaly. Nejstarší výkaz dražby je z r. 1765 a poslední zachovalý výkaz jest datován r. 1844. Nájemci dostávali podrobnou instrukci, určující, kolik mohou žádati za jednotlivé předměty.

Zprávy městských hospodářů (1796—1840).

Zprávy starostovy doplňovány byly výkazy správců městského majetku od 1. listopadu 1796. První hospodář města byl Antonín Frantz, druhý Stěpán Literáty a poslední zpráva o městském hospodářství je psána Michalem Bohmem r. 1840.

Zpráva hospodáře města psala se v dlouhém úzkém sešitě a byla též veřejně ohlašována 31. října, po revisi zástupcem dominia. První hospodář, Antonín Frantz, vydává a dostává „vodku“ v „halbách“, víno v soudkách, „vědrech a halbách“, tuk ve „funtech“, seno a oves v „porciích“; později k tému důchodům se přidružují i jiné: výtěžek z prodeje kamene, který se těžil z kopce Gališka, z železného náradí, z desek, z nádobí pro vinobraní a z jiných.

Zpráva o lesním hospodářství.

Jednotlivé zprávy o městských důchodech z lesů se zachovaly z 30. a 40. let XIX. století. Podával je buď lesní správce anebo starosta, načež byly uveřejňovány. Mezi nimi se nalézají jednotlivé zprávy o lese „Ligetu“ a o důchodech z majetku ve Fornoši, které patřily městu a rodině Begányové. Samuel Gáthy, městský starosta v letech 1847—1850 podává zvláštní zprávu o lese Nagy-Ligetu podle přisahy, kterou složil.

¹⁹⁾ Až do r. 1792 vedou se o veřejných dražbách protokoly, v nichž se srovnávají podmínky nájemného z uplynulého a běžného roku. Počínaje říjnem r. 1792, protokol uvádí jména účastníků dražby a vidíme, jak nájemné postupně stoupá z 680-li zlatých na 880 a nájemné z výčepu lihových nápojů ze 171 na 221 zlatý. Od té doby nájemci tržních poplatků platí více a více; tak na př. Michal Nagy v říjně r. 1797 zaplatil 1.000 zlatých, Vít Nusser r. 1804—1240 zlatých, Samuel Gönczy r. 1809/10 — 1560 zlatých. Dále cena ještě stoupá: r. 1815/16 — 3250 zlatých, r. 1816/17 — 3960 a r. 1821/22 — 530 zlatých. Od té doby cena peněz stoupá a v r. 1844 tržní nájemné činí 2204 zlaté.

Obecní poplatky a povinnosti.

Městské zprávy se nezmiňují o důchodech z daní. Obecní daně byly nutné, aby se kryly větší výdaje a proto byly rozvrhovány mezi měšťany. K obecním povinnostem patřily též povinné práce pro město, totiž veřejné práce. Stejnou povinností bylo, aby nejmladší měšťané byli po dobu jednoho roku pomocníky starostovými. Tito starostovi pomocníci nazývali se přísežnými, ačkoliv neměli nic společného se soudnictvím. Avšak z této obecní povinnosti bylo možno se vykoupiti.

Zprávy městských výběrcích. Seznamy městských poplatníků.

K povinnostem města patřilo také vybírat každoročně krajskou daň. Tuto daň město odvádělo župnímu úřadu. Městský výběrčí, exactor, odváděl ve 3–4 lhůtách zaplacené částky zvláštnímu perceptoriu komitátu. Daně vyměřovali na místě úředníci komitátu (*dicalis conscriptio*), kteří určovali každoroční daňovou částku, kdežto exactor rozvrhoval daně na jednotlivé měšťany. Částka, připadající na každého měšťana, jmenovala se „porcie“. Do doby panování Josefa II. exactorem byl starosta nebo městský notář a když se zvětšila práce v tomto odvětví, byl stanoven zvláštní, placený exactor. Prvním takovým exactorem, jehož zprávy se zachovaly, byl Jakub Nusser r. 1785. „Porcie“ se skládala ze dvou částí: z vlastní krajské daně, kterou dostávala „cassa domestica“ a z vojenské daně, kterou dostávala „cassa bellica“. Roku 1764 město zaplatilo mimo obyčejné daně ještě 12 zlatých, které přijala „turma praetoriana“, pravděpodobně madařská tělesná stráž, zřízená Marii Terezii.

Exactori vedli dvě knihy. První byla „Manuale quanti contributionis“, anebo „Libellus repartitionis“. Byla to příruční kniha výběrcích, v níž byly seznamy jmen všech poplatníků. Při každém jméně byla uvedena výše vyměřené daně a dále částky daně, placené ve splátkách. Druhá kniha, vedená exactorem, jmenovala se „Ratio“ anebo „Ratiocinium“. V ní také byli zapisováni všichni poplatníci s vyměřenými částkami, ale u každého byla označena vyměřená částka jen úhrnem. „Manuale“ se zabývalo každým poplatníkem zvlášť, kdežto v „Ratiocinu“ se dělala úhrnná bilance zisku z daní.

Příruční knihy byly různé velikosti a různých vzorů. S počátku zápis byly činěny na arších velkého oktávového formátu, později v sešitech formátu kvartového, jako školní sešity, konečně na sešitých oktávových arších. Na některých jsou utrženy titulní listy, na nichž se uvádělo v XVIII. století jméno starosty běžného roku a některé zachovalé titulní listy byly též přeškrtnuty. Při přehlídání knih byl jich nalezen velký počet. Nejstarší z nich byla datována r. 1764, pozdější týkají se r. 1766–68, 1770, 1773–84, 1790, 1807–1809. Dvě knihy malého oktávového formátu obsahují „porcie“ za r. 1797–1826.

Sešity, v nichž jsou zapsány společné částky placených daní, tvoří tři fascikly: první týká se roku 1733–1797, druhý 1803–1812 a třetí 1813–1830. První fascikl obsahuje neroztríditelné rukopisné a účetní archy. Nejstarší součet sebraných částek vztahuje se k době, kdy byl starostou Martin Derceni; r. 1733 Lehocký uvedl plně ve své monografii číselné údaje těchto sešitů.

Registrační sešity daní jsou cenné také proto, že obsahují seznamy jmen měšťanů a obeznamují nás s absolutním množstvím a stavovským rozdílem mezi tehdejšími měšťany. Tak v seznamu z r. 1764 je 132 jmen. Asi 25% z toho jsou ruská příjmení. Pět chalupníků ve městě platí také daně. Židé jako poplatníci jsou zapisováni od r. 1774. Z nich nejvyšší daň platí Manasse Heršli.

Z daňových seznamů je zřejmo, že v 80. letech XVIII. století rozvoj Mukačevo, jako města, dosahuje značné míry, poněvadž v r. 1783 bylo vypsáno 163 daní a dva roky na to již 319 (důchod města v tuto dobu dosahuje skoro 1500 zlatých). Po 12-ti letech počet daní dosahuje již čísla 508. Od 30. let XIX. století se zachovaly zprávy exactorů Jana Kozmy (1831–33, 1835–40) a Jana Vimmerta (1834–35). Rozvržení daní (porcí) mezi r. 1823–1843 tvorí jeden fascikl. K polovině 40-tých let (1845–47) vztahuje se velmi podrobná statistika, týkající se klíče k rozvržení daní, podle kterého se uvádí zvláštní částka daně pro měšťana-majitele domu, pro chalupníka, živnostníka, drobného a tržního kupce. Kromě toho zdaňovány byly: domácí dobytek, pole, louky, vinice, mužská a ženská posluha. Zvláště přesný a poučný v tomto směru je daňový rejstřík z r. 1847.

Naturální vojenské povinnosti. Condonata. Zdanění židů.

Povinnost dodávat potah, kterouž byl zavázán každý měšťan, byla zapisována do knihy a do účtu jeho daní. Dodávky pro vojsko jsou shrnutu ve dvou svazcích: první vztahuje se k rokům 1776–1809, druhý k rokům 1828–43. Nevelký fascikl jmenuje se: „Condonata“. Tento výraz znamenal úhradu výdajů za ubytování vojáků, již byl povinen platiti župní úřad měšťanům. Exactor Jan Vimmert byl stíhan r. 1843 za to, že nedoručil zájemcům „condonata“ od župního úřadu (za r. 1833–43). Částka kondonat se každoročně určovala.

Počet mukačevských židů-poplatníků možno zjistit podle daňových aktů z r. 1820–42. Cást daňové sumy určené pro město byla uvalena i na obec židovskou a vůdcové této již sami ji rozvrhovali mezi členy obce. Židé si však stěžovali na to, že mnozí jejich nemajetní souvěrci byli vedoucími činiteli židovské obce příliš zatíženi daněmi, takže nemohli plnit své daňové povinnosti na újmu města.

Terragium a desetina ve prospěch panství.

Krajská daň však nebyla jediným zdaněním obyvatelů; neboť i mukačevské panství mělo být uspokojeno. Mělo totiž nároky na peněžní daně, pozemkovou daň, t. zv. „census“, a na naturální daň. Ta se vyměřovala ze sklizně polí a vinic a z počtu domácího dobytka. Archiv obsahuje celou řadu stvrzenek o zaplacení „censu“, nazývaného též „terragium“. Tuto daň platilo město úhrnem, každoročně stanovenou částkou, která činila r. 1760 15 zlatých 28 krejcarů, v r. 1770 již 70 zlatých 12¹/₂, krejcarů a r. 1802–1824 75 zlatých 30 krejcarů ročně. Daň tuto vyplácelo město velmi rádně, obyčejně v prosinci za běžný rok. Při stvrzenkách pokladny mukačevského panství o zaplacení „terragia“ nalézá se akt, z něhož je patrno, že v r. 1843 byl soudní proces mezi městem a dominiem. Toto vymáhalo od města „terragium“, kdežto

město nemínilo je platiti a tvrdilo, že není zavázáno platiti žádné urbariální daně. Výběrčí „terragia“ dostával za svou práci každoročně 6 zlatých; placení této odměny bylo také rozvrženo mezi všechny měšťany.

**První pokus systemisovati archiv,
který provedl Ladislav Váry (r. 1813—1817).**

Sbírka aktů, o nichž byla doposud řeč, prošla skoro celá rukama několikrát již uvedeného notáře Ladislava Váryho, který je registroval a seřazoval. Nebyla to však jeho jediná práce. Když nastoupil r. 1813 místo notáře, měl již hotový plán konstruktivní práce ve velkém měřítku. Jeho konečným cílem byla systemisace veškerých administračních aktů, počínaje od XVI. století až do nové doby. Již v prvním zimním období bylo mu dáno 25 „funtů“ svíček, aby za dlouhých zimních večerů mohl započítí s prací pro uspořádání archivu, který byl dosud v bídném stavu. Výsledkem jeho práce byla řada fasciklů, kteréž jmenujeme sbírkou Váryho a jejíž přehled následuje dále.

První pokus Váryho dátí do pořádku archiv r. 1816/17 byl nepo-stačující. Sestavil 5 fasciklů: dva o právech města, za r. 1700—1817, jeden svazek aktů rázu soudního a cechovního za r. 1636—1817, svazek opisů městských privilegií a aktů, týkajících se města, včetně až do r. 1786 a neveliký svazek soudních šetření.

Sestavování veliké sbírky Ladislava Varyho (kolem r. 1830.)

Zdá se, že sám Váry zpozoroval, že jeho práce není na dobré cestě a proto změnil způsob systemisace. Doplnil základní sbírku pátým svazkem a veškerý administrační materiál, od XVII. století do r. 1834 seřadil do 23 fasciklů. V dalších 19-ti fasciklech umístil jiná akta, uložená v městském archivu, totiž prodejní a kupní smlouvy, závěti a poručnická akta, jakož i řadu fasciklů různého obsahu (1579—1846). Prvni 23 fascikly pojmenoval podle různých administračních odvětví a označil je jednotlivými abecedními písmeny, kdežto 19 fasciklů poslední skupiny označil dvojitými písmeny. V každém fasciklu seřadil akta chronologicky a očísloval je. Každá listina má krátký, rukou Váryho psaný výtah, zanesený jím do zmíněného již velkého katalogu. Z toho je zřejmo, že hlavní část jeho práce byla vykonána kolem r. 1830—32. Akta později nalezená nebo došlá pečlivě přiřazoval k první části katalogu, ale jen do r. 1834. Posledním dodatkovem k druhé části je výtah z testamentu manželky Františka Kalloše, rozené Barbary Katonové ze dne 19. dubna 1846. Je to poslední výtah, psaný jeho rukou a svědčící o jeho tvořivé práci. Dva roky na to Váry zemřel. Měl osud skromného, ale přičinlivého úředníka, vyznačujícího se mravenčí pilí: nikde se nestřetáme ani se slůvkem vděčnosti za jeho činnost, ani v protokolech zasedání, ani u Lehoczkého, ani u Tabobodyho. Koloman Radvány ve své monografii o archivech Podkarpatské Rusi mluví o starostovi a advokátovi z polovice XIX. století, o Františku Romanovi, jako o ochránci a uspořadateli archivu; on skutečně často užíval aktů archivu pro soudní a advokátní účely, ale není viděti ani stopy po nějaké jeho osobní práci v archivu

Ta okolnost, že dílo Váryho, jako každá lidská práce, má některé nedostatky, nezmenšuje její důležitosti a přednosti. Důkazem jeho historického chápání věcí jest to, že se nedotýkal knih a aktů, které s počátku sestavil. Proč však přestal ve své registrační práci roku 1834, mohou vysvětliti jen různé předpoklady. Možná, že nechtěl příliš zatěžovati svou práci, mající skutečný historický ráz, pojetím aktů, jichž počet stoupal s úžasnou rychlostí; možná, že jeho dílo, chystané ve velkém měřítku, zůstalo neukončeno proto, že jeho pracovní schopnost během času klesla; konečně možná, že se cítil uraženým nevděčnosti městského senátu. Senát mu totiž odepřel r. 1836 slibenou náhradu za jeho registrační práci a ani slovem uznání ho neodměnil za vykonanou práci.

Přehled sbírky aktů, registrovaných Ladislavem Várym.

O počtu a obsahu aktových knih sbírky Váryho podává představu následující jejich přehled.

A) O městském soudnictví (1657—1836), obsahují čísla 1—27. Akta tohoto fasciklu seznamují nás s kompetencí městského soudu a apelačních instancí od XVII. do počátku XIX. století.

B) Výcep vína a restaurace, věci mlynářské, věci říční dopravy a daňové (1733—1823) nacházejí se v číslech 1—26. Zde čís. 20 nalézá se dvakrát. Čís. 4 patří vlastně jako originál čísla 92 fasciklu IV. k tomuto IV. fasciklu. Právo volného výčepu vína ve městě bylo od pradávna předmětem veřejného zájmu. Úřady povolují volný prodej na dobu tří měsíců, od svatého Michala až do vánoc. Zájemci však usilovně žádali o prodloužení prodeje až do svatého Jiří. Zde nalézáme také podrobné záznamy o převozu přes Latorici, jenž se konal nejprve jen na loďkách a teprve od r. 1816, po vybudování nového mostu, byla upravena komunikace přes most. Dovídáme se, že r. 1827 město pronajalo židům velkou síň a celé první poschodi radnice. Židé zřizovali tam výcep po dobu tří měsíců a zavazovali se prodávat tam také určité množství městského vína.

C) O právu obchodním: (1692—1824), nachází se v číslech 1—38. Čís. 13 je vynecháno. Nalézají se zde smlouvy s nájemci daní 80-tých a 90-tých let XVIII. století a dlouhá zpráva tabulárního soudce a advokáta Jirího Gecseye, jenž r. 1824 vymohl ve Vídni pro město právo pořádat každý týden trhy.⁸⁰⁾

D) Záležitosti obchodní drobných obchodníků, cechů a tržního obchodenictva (1731—1822) umístěny jsou v číslech 1—46. Chybějí čís. D) 29, D) 31. Tento svazek obsahuje ustanovení týkající se prodeje masa, dále záležitosti pronájmu městských místností. O cechích se ve fasciklu mluví velmi málo: jejich akta zůstala u jednotlivých organizací.

C) O pastvinách, o srážkách desátků, o platu za pastviny (1660—1826) obsahují čís. 1—17.

⁸⁰⁾] Jirí Gecsey odebírá se dne 4. února 1823 do Vídne v průvodu městského notáře a vraci se do Mukačeva teprve 8. května 1824. Notář byl odvolán nazpět ještě v září r. 1823. Výdaje a diety činily více než 6000 zlatých. Jiná města dávala tenkráte na podobné účely ještě více. Tak v srpnu r. 1801 z Versec odebrala se do Vídne delegace, sestávající ze 4 osob, ve věci výsadních listin; zdržela se tam celé tři roky a utratila 14.430 zlatých. (Viz Millecker Bódog: Versec sz. kir. város története. Budapest, 1886. 1.250. — Felix Millecker. Dějiny královského svobodného města Versec).

F) O lesích Budětína a Isdano, z nichž první nyní nazývá se „Šajgó“, druhý „Fúze“ (1781—1816), obsahují čís. 1—64. Čís. 56 vyskytuje se dvakrát. Tento podrobný fascikl obsahuje akta o prodeji sklizně žaludů a dřeva v lese Šajgó, dále veškerá akta procesů a smluv, týkajících se nemovitosti Fúze.

G) O násilných činech oficiálů panství (1702—1828), obsahují čísla 1—70. Chybějí čísla 58 a 70. Čísla 31 a 37 se opakují. Tento fascikl obsahuje stížnosti města se dvěma žádostmi, adresovanými na knížete Františka Rákócziho II., vztahujícími se k r. 1707 a 1708. (Čís. G 3 a G 5).

H) Urbáre Rákócziho a císaře Josefa, kupní smlouvy a císařská nařízení (1691—1822), obsahují čís. 1—45. Chybějí čísla 2, 4, 8, 28, 29, 30, 42 a 43. Tento fascikl má mnoho aktů, týkajících se dlouholetého procesu města s dominiem. Tento proces byl započat za Marie Terezie a měl stanoviti počet městských poplatků, jež měly být zrušeny.

I) O lesu „Liget“ a jeho ochraně. Dělba. Zničení. Poškození a velikost škody. Užívání fyzické sily proti sedlákům a jejich stížnosti. Královská nařízení. Sekvestr. Dohoda o novém kanálu v Koropci (1748—1829), obsahují čísla 1—94. Chybějí čís. 17, 92, 94. Obsahem tohoto fasciklu jsou akta o spoluúplastnictví s rodinou Beganyiovou, dále jednání a sporné záležitosti se sousedními vesnicemi, týkající se lesu „Liget“. Zajímavý je akt čís. 2, nařízení z r. 1760 prefecta dominia Ondreje Šmaltzera o explorači lesa a honů.

K) Procesy s vesničany ve věci lesa „Ligetu“ (1747—1827) obsahují čísla 95—100. Tento fascikl jako i předchozí potvrzuje, jak velký význam v dějinách města mělo vlastnictví lesů: skoro $\frac{1}{4}$, sbírky Varyho tvoří lesní akta. Fascikl obsahuje silné sešity s opisy lesních procesů.

L) Pastviny v lese „Ligetu“. Pašování a nařízení, týkající se této věci (1697—1830), obsahují čísla 1—21. Čís. 75 vyskytuje se dvakrát. L) 14 jest totožné s čís. 78 IV. fasciklu základní sbírky. Fascikl obsahuje převážně listiny a akta, týkající se lesních pastvin pro vepřový a rohatý dobytek.

M) Zprávy starostů o lese „Ligetu“ (1794—1824) nacházejí se v čís. 1—25. Chybí M 1. Zprávy obsažené v tomto fasciklu o ligetském lese jsou podávány samými starosty.

N) O vinicích: Nagyhegy, Papphegy, Pálhegy (1780—1838), obsahují čís. 1—28. Tento fascikl obsahuje řadu zákonů o mukačevských horských obecních majetcích a mluví se tam o vysazování vinné révy na Popově hoře.

O) O lesích Kamianka a Šajgó (1774—1833) obsahují čísla 1—26. K vůli Kamence vedou se stálé spory tamějších obyvatelů s obyvateli vesnice Kenderešovo.

P) Nařízení, týkající se udržování ulic, cest, mostů a hranic (1749—1829) jsou obsaženy v číslech 1—49. Čís. 17 vyskytuje se dvakrát. V tomto fasciklu jsou údaje o udržování ulic, o jejich dláždění a o stanovení hranic města.

Q) O šlechtě (1686—1833) obsahují čísla 1—28. Chybí Q 4. Místo toho čísla 23 a 24 se vyskytují dvakrát. Velmi zajímavý jest svazek aktů, obsahujících mnoho podrobností o právním poměru měšťanů ke šlechtě. Jsou tu záznamy o šlechtických parcelách uvnitř města a dále doklady o vzpouře šlechticů za dob napoleonských válek.

R) O židech (1787—1830). Skládá se z čís. 1—26. Tento fascikl začíná se nařízením císaře Josefa II. o přijímání německých příjmení u židovských rodin. Dále následují nařízení místodržitelské rady o omezování růstu židovského obyvatelstva, které se rozmařalo s ohrožující rychlostí. Zde se nalézají také zajímavé listiny, nebo normy o sňatcích, koupi nemovitostí, o zvláštním sčítání židů a o pronikání židů z Polska. Zajímavá a cenná statistika židovského elementu města z r. 1827, která se zde nalézá, představuje originální práci Váryho.

S) O záležitostech reformátské a katolické církve (1636—1832), skládá se z čís. 1—32. Čísla 12 a 14 vyskytují se dvakrát. Fascikl obsahuje doklady o evangelické, katolické a ruské farnosti ve městě, dále záležitosti varhaníků a učitelů, stavby kostelů a jejich opravy.

T) Vyšší nařízení v zájmu všeobecného blaha (1622—1831) nalézají se v čís. 1—35. Čísla 1, 2, 18, 24 jsou ve 2 exemplářích.

Prvním dokladem tohoto fasciklu jsou stanovy velitele zámku Ballinga z r. 1622 o veřejné bezpečnosti; dále nachází se zde stanovy hasičského sboru, trestní nařízení, devalvace r. 1811, sčítání lidu r. 1831 a epidemie cholery z téhož roku.

U) Stížnosti města Mukačevo na vojsko, žádosti, týkající se různých záležitostí proti třetím osobám, žádosti třetích osob na městskou radu a vztahující se k tomu nařízení a příkazy (1695—1829), nalézají se v číslech 1—51. Stížnosti města na vojsko jsou adresovány župní kanceláři. Tento fascikl obsahuje příkazy, týkající se odvodů, amnestie pro vojny z doby napoleonských válek, seznamy starých vojínů, příslušníků města, referát vojína, účastníka bitvy pod Raabem proti Napoleonovi a t. d.

X) Záležitosti soukromých osob, zasláné vážené komoře panské nebo vážené župní správě, jejichž vyřízení bylo svěřeno městské radě (1740—1828) nalézají se v čís. 1—47. Čís. 1 vyskytuje se dvakrát.

Z) Závazky, akta o dohodách a smíru mezi soukromými osobami, atestace a exekuce pro dluhy (1641—1834) v čís. 1—105. Čís. 9, 11, 25, 38, 52 vyskytují se dvakrát.

V) Stanovení ceny masa a hospodářských potravin, od r. 1708 až dodnes (1708—1829). Je zde 27 čísel. Určování cen zboží nazývalo se za starých dob „limitatio“. Tento fascikl obsahuje převážně prodejní ceny masa.

Fasciklem „V“ končí se první serie sbírky aktů Váryho. Tyto fascikly, označené jednotlivými písmeny abecedy, obsahují, bez chybějících 17 aktů, 1066 čísel.

Druhá serie sbírky skládá se z následujících aktů:

AA) První svazek: popis a prodej sirotčích majetků a vztahující se sem účty (1600—1799). Tento svazek obsahuje čís. 1—57. Čís. 34 je dvakrát. V tomto fasciklu nalézají se zajímavé inventáře dědictví, jejich rozdělení a likvidace.

AA) Druhý svazek: Dtto (1800—1820). Čís. 58—109.

AA) Třetí svazek: 13 neočíslovaných aktů.

AA) Čtvrtý svazek: (1820—1833) obsahuje čísla 110—158.

BB) Dopisy a nařízení, došlé z jiných míst v různých záležitostech (1641—1817). Obsahuje čísla 1—104. Čísla 23, 55, 65, 73, 74, 75, 76, 77 dvakrát. Chybí čís. 24. Obsah: dopisy od městských agentů z Vídne.

Část korespondence s magistráty Košic, Prešova, Popradu, Szatmaru, Berehova, Marmarošské Sihoti, Budapešti, Lvova, Chustu.

CC) Nemovitosti a hypotéky města, nalézající se ve městě samém a mimo ně, získané v samém městě Mukačevě a v okolí Fornoše (1761—1834). Obsahuje čís. 1—49. Celý svazek informuje nás o nemovitém majetku města, o počtu nevolníků ve Fornoši a o jejich službě. Čís. CC/6 obsahuje plán nové radnice z r. 1804.⁸¹⁾

DD) Akta soudního vyšetřování trestních záležitostí a výpovědi svědků (1643—1828). Obsahuje čís. 1—131. V čís. 1 nalézá se proces proti čarodějnicím; dále následují akta soudního šetření různých trestních věcí.

EE) Vyšetřování, týkající se statků a stavu dobytka (1668—1817) obsahuje čísla 1—34.

FF₁) Staré kupní smlouvy o prodeji domů, orné půdy, luk a vinic (1579—1796), obsahuje čís. 1—80. V tomto svazku nalézá se nejstarší doklad sbírky Váryho: kupní smlouva Tomáše Gerőtzího z r. 1579.

FF₂) Dto od r. 1581—1776, čísla 81—113.

FF₃) Dto od r. 1619—1809, čísla 113—153. Chybějí čísla 115, 117 a 153.

FF₄) Za léta 1767—1824. Čísla 154—185.

GG₁) Závěti od r. 1600 (1610—1695), čís. 1—23.

GG₂) Závěti od r. 1700 (1718—1799). Na začátku inventáře Váryho jsou uvedena 2 akta, pojmenovaná GG, avšak zde chybějí. Dále následují čísla 1—138, čís. 25 třikrát, 28 třikrát, 110 třikrát, 36 dvakrát, 96 dvakrát, 104 dvakrát, 110 třikrát, 115 dvakrát.

GG₃) Závěti od r. 1800 (1800—1820) v čís. 1—144. Chybějí čísla 3, 86, 93, 98, 117, 132, 143; naopak čís. 30 vyskytuje se dvakrát, čís. 102 třikrát, čís. 109 dvakrát.

GG₄) Závěti od r. 1820 (1821—1840) jsou obsaženy v číslech 1—162. Chybějí čísla 7, 85, 98, 137; čís. 31, 49, 77, 106, 119, 125, 136 vyskytuju se dvakrát.

⁸¹⁾ K r. 1804 vztahuje se i návrh stavby nové radnice od architekta Ondřeje Pavlička. Rozpočet stavby skládá se z následujících hlavních částí:

Práce zednické a denní mzda — 2716 zlatých 14 $\frac{1}{2}$ krejcarů, práce tesařské — 582 zlatých 55 $\frac{1}{2}$ krejcarů

zpracování materiálu — 132 zl.

stavební materiál a výplata v hotovosti — 4810 zl. 28 kr.

Celkem výdajů — 8241 zl. 38 $\frac{1}{2}$ kr.

Pavliček sem nepočítá dřevo na střechu ani jiný dřevěný materiál, jelikož město má vlastní lesy a pojímá do rozpočtu jen práce spojené se zpracováním dřeva. Stejně nejsou pojaty do rozpočtu ani práce na základy, poněvadž je provádí město samo. Městský starosta Michal Balogh podepisuje dne 5. ledna 1805 stavební smlouvu s Pavličkem. Práce se započaly r. 1806 a podle smlouvy budova měla být postavena až ke střeše a první poschodi mělo být definitivně odevzdáno v srpnu r. 1807. Avšak Pavliček nemohl splnit svých závazků, neboť cena stavebního materiálu za válečných časů stoupala tak, že na př. 1000 cihel, které stály r. 1804 — 8 zl. 30 kr., stály r. 1806 — 10 zlatých. Za jeden „kýbl“ vápnna r. 1804 se platilo 1 zlatý 30 kr., kdežto roku 1806 již 2 zl. a poněvadž architekt nedisponoval dostatečným kapitálem, musel dopláceti ze svých vlastních prostředků. Město nemohlo dovážet na stavbu cihly, neboť bylo povinno dodávat potahy vojsku. Pavliček stále dostával od města zálohy a častečný plat, ale peníze s ohromnou rychlosí ztrácejí na ceně. V jedné žádosti na městskou radu si stěžuje, že bankovka à 1 zlatý má cenu jen 5 krejcarů ve stříbře. Určuje stále nové termíny pro dostavbu městské budovy; tak uzavírá sázku na 5000 zlatých, že stavba bude hotova v srpnu r. 1809. Přesto ještě v říjnu r. 1810 na budově scházely dva komínky.

GG₅) Dtto od r. 1841—1846, v číslech 1—59 v zeleném seznamu. Ve fasciklu čísla 1—76, Chybí čís. 60.

HH) Příkazy úřadů v záležitostech transportů, Účty za důstojnické a vojenské potahy a stížnosti města (1782—1833). Čísla 1—38.

II) O daních a některých nařízeních o zaplacení daní (1732—1820) v čís. 1—17. Obsahem tohoto svazku jsou daně, condonata a věci daňové jednotlivých osob.

Tímto končí se druhá část sbírky Váryho, kterýžto zaregistroval asi 1191 aktů. Úhrnem obě části sbírky obsahují kolem 2257 čísel. Z přehledu této sbírky jest zřejmo, že z 2257 čísel chybějí 32 akta. Mezi chybějícími zvláště cenných dokladů není. Možná, že byly vzaty pro účely administrační a nevráceny zpět. Některé mohly se ztratit při stěhování.

Kromě fasciklů s jednoduchými a dvojitými písmenami Váry označil ještě 12 svazků římskými čísly I—XII a pojalo do nich soudní procesy, vedené městským senátem a to ty, které byly předmětem apelace na dominiální soud. Je to 228 soudních aktů, vztahujících se k r. 1764—1844. První svazek obsahuje akta do r. 1799, II. a III. svazek — akta z let 1800—1809. Svazky IV, V, VI vztahují se k r. 1810—1824, svazky VII, VIII, IX, X, XI k r. 1828—1838, XII k r. 1840—1844.

Tyto 54 svazky, zaregistrované Várym, tvoří takové monumentální archivní dílo, že vykonal-li je notář nevelkého města, zatížený i tak administrační prací, některé závady v sestavování nelze ani pokládat za velké chyby sestavovatele. Jest příliš málo jediného lidského života k tomu, aby v jakémkoliv archivu se zavedl matematický pořádek; proto ponecháme stranou otázku, proč Váry neukončil systemisaci archivu, zda pro nedostatek času, nebo pro ochladnutí ctižádosti anebo pro nedostatek energie, která klesla s blížícím se stářím. Rámce, vytýčené Várym, jsou tak široké, že by se v nich mohlo umístiti ještě mnoho jiného.

Dále uvádíme seznam těch skupin aktů, které můžeme pokládat za dodatek ke sbírce Váryho a které již sám Váry začal částečně seřazovat, ačkoli je nepojal do velkého zeleného katalogu.

Fascikly aktů, sestavené, ale neregistrované Ladislavem Várym.

1. Z původního konvolutu Várym zaregistrovaného r. 1816/17 značná část nebyla pojata do nového seskupení a sice: čís. 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20—24, 25, 28, 29, 31, 35, 39, 42—53, 55, 58—72, 74—77. Tato čísla nalézají se v jednom fasciklu a vztahují se k r. 1760—1790.

2. Také sestavil Váry svazek z opisů darovacích listin města.

3. Neobyčejně silný svazek aktů soukromo-právní povahy za dobu od r. 1625 do 1807, která Váry excerptoval a očísloval, ale z neznámých důvodů nedokončil registraci.

4. Sirotcí akta a kupní smlouvy zachovaly se v jednom svazku za dobu r. 1797—1839.

5. Tištěné a psané oběžníky nařízení jsou zachovány v jediném fasciklu (1734—1830).

6. Záležitosti nevolníků a pozemkového vlastnictví ve Fornoši tvoří zvláštní fascikl; dále následují akta, vztahující se k definitivnímu zrušení roboty (1752—1864).

7. Do fasciklu sbírky Váryho, který se týká šlechty, dala by se umístiti akta, pojmenovaná: „Stížnosti mukačevské šlechty“. Tato akta vrhají světlo na úlohu advokáta Gabriela Bakcsyho, jenž v polovině 30-tých let XIX. století vystoupil, jako národní tribun šlechty, proti rodinám členů městské rady a jednou prohlásil před župním přísežným, že prý „mukačevské Bourbony“, totiž rod Frantzů a Langů, vyhubí. Nesmíme při tom zapomenouti, že tenkráte na francouzském trůně byl potomek dynastie Bourbonů, Ludvík Filip, nazvaný „měšťanským králem“ a agitační poznámku Bakcsyho můžeme pokládati za narážku na soudobé události. Bakcsy začal dlouhotrvající proces s městem proto, že jeho kočímu, jenž sekál proutí v lese Nagy Ligetu, byla zabavena sekera, jako záruka. Pro tuto urážku brojil ostrými slovy proti měšťanům.

8. Fascikl podobného obsahu podává informace o sporech mezi šlechtou a měšťany r. 1835—1838. Zdá se, že pro stav šlechtický bylo velmi důležito, aby dostal stejné výsady v užívání topiva, jako měli měšťané. Mukačevský senát v této otázce uváděl jako příklad město Berehovo, kde se šlechtě odpíraly měšťanské výsady na základě toho, že obyvatelstvo města, v době, kdy dostalo tyto výsady, nemělo šlechtických příslušníků a toto nešlechtické obyvatelstvo muselo s počátku plnit veškeré povinnosti.

9. Tři fascikly obsahují akta procesu, který nejdéle trval a to urbařiálního procesu města proti panství. Tento proces započal r. 1773 a ještě po 100 letech nebyl ukončen. Město se hájilo téměř do polovice XIX. století odvolávajíc se na staré výsadní listiny, podle kterýchž není zavázanó žádným urbariálním povinnostmi. Dominium namítalo, že město fakticky vykonávalo urbariální práce. Když potom r. 1848 město už nepodléhalo dominiu, tento proces přece ještě nebyl ukončen. Obratný juriskonsult panství zastával tehdy hledisko, že práce města ve prospěch dominia nebyly povahy urbariální, a tedy že povinnost vykonávat je existuje dále. Soudní akta z konce XVIII. století, z první polovice i z 50-tých let XIX. století tvoří jeden fascikl. R. 1886 Antonín Čerský dává městu zprávu o tomto procesu⁸²⁾, jež tvoří jeden silný svazek.

Archivní sbírka Rákocziho.

Ve sbírce Váryho nalézá se šest velice zajímavých originálních listin, týkajících se poměrů knížat Rákoczi k městu a to:

Žádost k Zuzaně Lorántffy z r. 1654 o to, aby se osoby šlechtického stavu nemusely dosťaviti k soudu. (Q₂).

Žádost k Zofii Báthory z r. 1660 o složení jednorocní daně. (E₁).
Dopis Zigmunda Rákocziho⁸³⁾ mukačevskému starostovi Štěpánu Cövekovi, v němž kníže hájí jakousi obviněnou dámou. (BB₄).

Dvě žádosti Františku Rákoczi II. z r. 1708 a 1709, které obsahují stížnosti na příliš vysoké daně, na vojenské povinnosti, na velké dodávky naturálií a rekvisice. (G_{3, 4}); konečně urbář knížete Františka Rákoczi II. z r. 1692.

⁸²⁾ Město bylo nuceno vésti jestě řadu jiných nekonečných procesů, na př. proces o hraničích s Nagy Ligetem, jehož akta, počínaje r. 1793 byla r. 1845 sebrána v jeden silný svazek. Listiny, týkající se procesu s Novým Davidkovem, byly sebrány r. 1810.

⁸³⁾ Byl prostředním synem knížete Jiřího Rákoczi I., v jehož prospěch se r. 1631 vdova po Gabrielovi Betlenovi zřekla Mukačeva.

Kdybychom chtěli práci Váryho vytknouti nějaký nedostatek, mohli bychom jej viděti v tom, že schází v registraci dalších 31 žádostí, poslaných v XVII. století a počátkem XVIII. století různým členům domu Rákoczi, mocné to rodině majitelů zámku.

Tato sbírka Rákocziho, jež byla po prvé vepsána do inventáře při nynější revisi, zahrnuje období od r. 1645 až do r. 1708. Kromě žádosti ke kněžně Zuzaně Lorantffy sbírka obsahuje žádosti, které mají zvláštní cenu, protože na rubu listin jsou vlastnoruční poznámky těchto knížat. Osoby, jímž byly žádosti poslány, jsou následující: kníže Jiří Rákoczi I. (v 40-tých letech XVII. století), jeho chov Zuzana Lorantffy (polovina XVII. století), Žofie Báthory, chov knížete Jiřího Rákoczi II., František Klobušický, mocný správce majetku rodiny Rákoczi a kníže František Rákoczi II. (90-tá léta XVII. a první desítiletí XVIII. století). Na rubu žádostí vidíme jemné písmo tiché a dobrrosrdečné protektorky Komenského, dále ženské písmo, prozrazující energickou povahu vládyčitivé Žofie Báthory a okrasné písmo Františka Rákoczi II. Většina žádostí byla napsána na pokyn městské obce nebo senátu. Někdy i soukromá osoba odvážuje se podat žádost nejvyšší moci nad městem, na př. tovaryš, pronásledovaný mistry, dále nemocná žena, které zlí lidé chtějí odejmouti její majetek, nebo vdova po padlém vojínu z gardy Františka Rákoczi II.

Tyto osoby přicházejí se svým osobním hořem, kdežto senát obrací se ke knížeti se stížnostmi na křivdy, způsobené celému městu: stěžuje si na porušení vlastnického práva Stěpánem Kygyóssym z Posahazu, dále na nespravedlností páchané oficiály panství, kteří se zmocňovali pastvin města, při uvalování dani nebrali ohledu na špatnou sklizeň, dále jest tu stížnost na to, že šlechta odpírá městu plnit městské povinnosti, žádost, aby městskému soudu byly předány procesy proti rouhačům.

Zajímavá jest žádost vdovy Anny Orosové a jejího osířelého dítěte k Františku Rákoczi II. Její muž, vojín gardy, padl v bitvě u Trenčína. Nehledě na to městský starosta uvalil na ni velkou daň. Ve své resoluční kníže nařizuje, aby dotyčná vdova byla zproštěna veškerých daní do té doby, pokud nosí jméno manžela, jenž padl v bitvě s nepřitelem.

Žádosti jsou napsány částečně na kancelářském papíře, částečně na dopisním papíře nevelkého formátu. Na příkaz knížete resoluce se nacházejí na rubu žádostí. Avšak často kníže žádá informace od dvorního soudu a teprve po předložení těchto informací vlastnoručně podepisuje resoluci. Jazyk žádostí jest maďarský. Resoluce jsou sestaveny jednak maďarsky, jednak latinsky.

Akta organisace šlechty (1835—1845).

Akta organisace šlechty, bydlící ve městě, tvoří zvláštní oddíl v městském archivu. Lehoczky se ani slovem nezmíňuje o této organizači. Podobné sdružení šlechtického stavu existovalo i v jiných místech. Účelem jeho bylo registrovat šlechtu, být výkonným orgánem tohoto stavu v otázkách vojenské služby a volebního práva a konečně vykonávat soudnictví v drobných záležitostech.

Doklady, uschované v městském archivu a vztahující se k této organisaci jsou tyto:

1. Protokoly valných hromad z 31. července r. 1835 až do 14. ledna 1838.

2. Protokoly procesů šlechty od 16. dubna 1836 do 23. října 1841.

3. Akta soudních šetření, konaných před šlechtickým soudem mezi r. 1837 a 1845.

V čele šlechtického soudu stál nadporučík, jemuž byli přidáni dva pomocníci-podporučíci a několik kaprálů. Zdá se pravděpodobné, že tato organisace vznikla v Mukačevě teprve r. 1835, poněvadž protokol první valné hromady konstataje, že teprve od tohoto zasedání nastává pořádek mezi šlechtou. Do té doby nebylo žádného zapisovatele, žádných protokolů; schůze se konaly nahodile, bez přesného pořádku, bez závazné platnosti. Valné hromady měly se konat čtvrtletně na radnici; někdy však uplynul celý rok, aniž by se schůze konala. Na valných hromadách jednalo se hlavně o stavovských zájmech šlechty. Do té doby pokud v Mukačevě nebylo šlechtické organisace, starosta oznamoval šlechtě nařízení, týkající se tohoto stavu a sám vyřizoval drobné sporné záležitosti. Počínaje rokem 1835 městský šlechtický soudce stává se jakýmsi oficiálním orgánem, spojovacím článkem mezi šlechtou a soudní mocí vyšší instance. Význam tohoto orgánu stoupil po vydání zákona čís. XX z roku 1836, jehož § 5 zplnomocňuje nadporučíka šlechtického stavu vykonávat soudnictví v záležitostech až do 60 zlatých v obcích, kde není zřízen magistrát. Odvolací instancí od městského šlechtického soudu byl župní soud.

Valná hromada šlechtické organisace se konala r. 1835 pod předsednictvím nadporučíka, tabulárního soudce Jana Cserskyho. Když na této schůzi bylo přistoupeno k volbám zapisovatele, byla tato funkce odevzdána Gabrieliho Bakcsymu. Zdá se, že tento věčně se vadící advokát chtěl poštovati představitele šlechty proti městské správě. Již v první schůzi ozývaly se stížnosti na městskou správu, že se chová nepřátelsky vůči šlechtickému stavu, že na radnici panuje nepotismus a že městský senát nepředkládá zpráv, týkajících se soudních procesů, lesních privilegií a užívání důchodů z majetků. 1. října r. 1835 Bakcsy chce se státi delegátem šlechtické organisace a dostati se do městského vyboru voličího starostu, aby tam mohl vystoupiti se stížnostmi na urážky, způsobené šlechtě. Když byl bouřlivě vyloučen z městského výboru, a když pak po dvou letech se dostal do soudních sporů s městem, protože jeho kočí neoprávně sekál proutí, tu nebylo konce jeho nabubřelým řečem, které musela poslouchat jeho vznešená společnost, stížnostem a drsným slovům o do nebe volajících křívých, páchaných na šlechtickém stavu. Bakči byl člověk nesnesitelný; i protokoly šlechtického soudce zmiňují se o jeho neupřímnosti. Povadil se dokonce i s apelačním soudcem, přívrzencem šlechtického komitátu. Roku 1836 nadporučíkem byl zvolen Karel Bösz. Po něm následuje Bakcsy a posledním nadporučíkem, o němž se zmiňují akta našeho archivu, byl Josef Andrásy. R. 1837 šlechtická organisace objednala si kulantou pečeť, na níž byl zobrazen husar s vytasenou šavlí a s nadpisem: „Pečeť mukačevské šlechty 1837“.

Zdá se, že zájem šlechty o organisaci začal ochabovati ke konci 30-tých let, poněvadž od tohoto roku vyskytuji se důtky, učiněné členům, kteří se nedostavili na valnou hromadu. Soudního šetření účastnili se jen nadporučík, oba podporučíci a kaprálové; ale zde se také

vyslovovaly stížnosti na absenci. Nelze se tomu diviti, poněvadž šetření, konaná u soudu byla velmi jednotvárná. Obyčejně předmětem jednání byly drobné peněžní záležitosti, zřídka urážka na cti, anebo porušení práva vlastnického. Pře vedli proti šlechtě bud' šlechtici nebo nešlechtici. Ba i městský notář Ladislav Váry byl obviněn Davidem Bürgerem před šlechtickým soudem pro jakousi peněžní záležitost. O tom, jak skončila svou činnost šlechtická organisace v letech 40-tých, bezprostředně před převratem r. 1848, akta nepodávají nám vůbec zpráv, neboť přestávaly r. 1845.

Akta archivu, týkající se cechů.

Mezi listinami, týkajícimi se cechů, první místo v městském archivu zaujímá privilegium, propůjčené císařem Františkem I. r. 1818 a týkající se sjednoceného cechu truhlářů, zámečníků, koželužů, sklenářů a knihvazačů města Mukačevo. Ludvík Bakša, krejčí, jenž šil „peteky“ (vrchní oděv prostého lidu), r. 1909 ponechal v archivu veškeré listiny cechu krejčích, šijících vrchní oděvy a mezi nimi příruční rejstřík, jenž byl začat r. 1830 a trval po rekonstrukci cechu v živnostenskou korporaci, až do 3. ledna 1897. K tomuto rejstříku patří 12 návrhů, podaných cechem městské správě a obsahujících úřední rozhodnutí. Ve zvláštních menších svazcích nalézají se: stanovy cechové společnosti, mající za účel podporovati živnostenské a morální vzdělání svých členů a smlouvy s tovaryši a pomocníky od 6. ledna 1860 do 3. ledna 1897; kniha ve francouzských polodeskách obsahující seznam dluhů cechu truhlářských a zámečnických pomocníků od r. 1806 až do roku 1854; psáno německy. Ze 40-tých let XIX. století se zachovaly dvě knihy vandrujících řemeslníků. Pře staršího cechovního mistra truhlářského, zámečnického a sklenářského cechu Michala Kalloše proti Josefovi Lukovickému, Štěpánu Mikuloviči, Ondřeji Jamnickému, Janu Dobaji a Janu Alexoviči — obyvatelům Mukačevo a tovaryšům cechu, vztahující se k r. 1842, vrhá světlo na drobné nesváry v prostředí cechových poměrů. Tyto poměry jsou probrány v jediném díle dějin Mukačevo, zpracovaném s hlediska hospodářského a sociálně-historického. Toto dílo Dra Karla Tárczyho: „Cechovní systém v Mukachevě“ (Századok, 1909 str. 16—45) dosahuje úrovně soudobé historiografie.

Registrace aktů, týkajících se protokolů o zasedání městské rady.

Stejně jako se začíná souvislá serie protokolů v archivu teprve od konce XVIII. století, tak i serie aktů, vztahujících se k této protokolům patří do této doby. Tato akta jsou seřazena podle roků a slouží jako doklady věcí, probíraných v protokolech. Na každém aktu jest poznamenán jeho obsah; složeny jsou po délce a nahoře v pravém rohu je datum, t. j. rok, měsíc, den, kdy senát věc projednával, nebo kdy o ní bylo rozhodnuto. Tato akta se skládají ze žádostí, žalobních spisů a písemných důkazů, kdežto rozhodnutí o veškerých věcech nalézají se v příslušném protokolu. Všechna akta, o nichž senát rozhodoval, se nezachovala, některá z nich byla ztracena. Z každého roku zachová-

valy se, vyjímaje jeden nebo dva roky první polovice XIX. století, zvláštní fascikly. Tyto roční svazky z prvního desetiletí XIX. století jsou dosud objemné, kdežto v druhém se již postupně zmenšují. Z 30-tých let zachovala se registratura aktů značného objemu, která v 40-tých letech se ještě více zvětšuje.

Fascikly obsahují konkursní procesy, drobné záležitosti, věci apeplační, obchodní a směnkové. V následujícím desetiletí nespadá již takové soudnictví do kompetence města a tu městský soud ještě před zrušením nebo, přesněji řečeno, před omezením své působnosti vyvinuje tak intenzivní a všeestrannou činnost.

Písemné památky událostí r. 1848—49.

Velmi cenné, ale historicky ještě nepropracované jsou podrobné aktové doklady revolučních let 1848—49. Počínaje dubnem 1848, kdy vlny velikého sociálního hnutí dosáhly i Mukačevo, možno sledovati jednotlivé fáze revolučních událostí na mnohých zajímavých společenských a politických zjevech v jejich souvislém, chronologickém pořádku: horečná povaha improvizované politické správy, první volba městského poslance, vzrušení nejchudší části obyvatelstva, nová organisace vojenská pro ochranu nového právního zřízení — všechny tyto poučné zjevy nalezly svůj odraz v aktech. Potom konec tohoto vření, poslední zoufalé pokusy hájiti zámek proti obležení rakousko-ruské armády, smutná ekonomická dohra, odevzdání revolučních bankovek a vítězství protirevoluční moci, jež však již nemohla smazati nejhlavnějších výsledků revoluce, jmenovitě zrušení nevolnictví; dále pokusy zatajiti svou účast v tomto hnutí u osob, které se ho zúčastnily proti své vůli a jež se potom snažily dokázati svou loyálnost — všechno toto jsou vynikající rysy smutného obrazu středoevropského veřejného vření, které bylo pokračováním anebo následkem pařížské únорové revoluce.

Zde nutno se zmíniti o jednom díle Theodora Lehoczského, které jest méně známo než jeho monografie o berežském panství a o Mukačevu, ale které ji daleko předčí seskupením a zpracováním historického materiálu a to o díle, vydaném r. 1899: „Komitát Bereg a pevnost Mukačeve v r. 1848—1849“. Toto dílo vyšlo z péra očitého svědka, poněvadž Lehoczský, jsa 23 roky star, byl svědkem a jako vojín revoluční armády i účastníkem hnutí let 1848—49. Proto nacházíme v tomto pravdivém zobrazení událostí tolik stop bezprostředního pozorování. Lehoczský pečlivě ličí sociální pozadi a vystihuje podstatu tohoto davového hnutí. Tak na př. praví, že rok před revolucí, na podzim, vypukl na Vrchovině hlad, následkem čehož se nahrnul do Mukačevo obrovský dav nádeníků a nevolníků, kteří neměli co jíst. Úmrtnost u nich byla tak velká, že pro místní obyvatelstvo sotva stačilo místo na hřbitově. Lehoczský sympatisuje s cílem blížícího se politického hnutí a víta změny starých rádů; všímá si antagonistismu národnostního, sociálního a rasového.

Lehoczký první se objevil na volbách městských poslanců, konaných v Mukačevě r. 1848. Tenkráte řecko-katolické kněžstvo okolních vesnic podporovalo kandidaturu mukačevského faráře řecko-katolického Jérónyma Hajdy proti zvolenému Františku Románu. Další antagonismus byl rázu sociálního: proti trpícím chalupníkům a dělníkům, kteří vystu-

pují jako revoluční lid (Lumpenproletariat) organuje se střední vrstva šlechtická. Lehoczky zde uvádí nařízení vlády, která chtěla ze zámožných osob vytvořit národní gardu a dále poukazuje na to, jakou posici zaujal berežský komitát vůči časopisu Michala Táncsicse „Munkások Ujságja“ (Dělnické Noviny). Jeho pozornosti neuniká ani chování dělníků ve fridšovské továrně a nespokojenosť nižších vrstev obyvatelstva až po cikány, kteří po březnových událostech r. 1848 žádali práva také pro sebe. Známkou antagonismu, byť i malého, proti židům byl fakt, že roku 1848 byl po prvé vysloven protest proti zapsání židů do volebních seznamů a proti jejich přijetí za členy národní gardy.

Lehoczký nás zpravuje také o práci ekonomické, finanční a o organizaci armády těchto dvou neklidných let. Vypravuje o tom, jak velmi rychle zmizely z oběhu stříbrné mince, nehledě na veškeré zevnější nadšení a pak že nastala inflace papírových revolučních peněz. V berežském komitátu byla v oběhu, vedle košutovských peněz, také drobná mince, tak zvaná etveševská mince, daná do oběhu vládním berežským a užským komisařem Tomášem Eötvöšem pro usnadnění obchodu.

Veliký zájem budí i historie mukačevského zámku za doby revoluce: osvobození politických vězňů měšťany, odchod rakouské posádky, předání velení zámku majorovi Pavlu Mezősimu, život vojenských oddílů, ubytovaných kolem zámku pod velením dočasného velitele vojenského sboru — devětadvacetiletého plukovníka Ludvíka Kazinczy. (V archivu nalézá se vlastnoručně jím podepsaný rozkaz o rekvisici pušek a vojenských mundurů). Dále zmiňuje se o armádě generála Barco, který, přítáhnut od Činadjeva, chtěl u Podhořan přejít Latorici, ale byl nucen ustoupit; nalézáme zde podrobné zprávy o průběhu boje, o oddílech revoluční armády, též o ruském vojsku, které od jihu prošlo Mukačevem. Popis smutného osudu vynikajících osob berežského panství, které se činně zúčastnily revolučních událostí, tvoří doslov knihy Lehoczkého.

Někteří z těchto mužů jen s nepatrným utrpením unikli před pronásledováním protirevoluce, na př.: poslanec František Román, městský komisař Mukačeva František Nedecey, major Julius Freyseyen a Tomáš Eötvös. Ale jaký byl osud ostatních? Ludvíka Kasinczy Haynau rozkázal z milosti zastřeliti; velitel zámku Mezősi byl odsouzen k 18-ti rokům vězení v zámku; vůdce partisánu Štěpán Dercsényi po 20 let bloudil jako emigrant, načež se konečně vrátil domů, aby zde zemřel; plukovník Josef Bangya vstoupil do služeb tureckých a přijal mohamedánství. Obětí revoluce stal se všechn výkvět mládeže té doby.

Zajímavá jest následující episoda: velitelství zámku žádalo od městské správy pro vojenské potřeby kromě dodávek naturalií i peníze. Tak podařilo se městské správě s velkými potížemi sebrati 1. července 1849 2750 zlatých místo 5000 zlatých, požadovaných velitelem zámku Pavlem Mezősim; v té chvíli však vešel do města pluk honvedů čís. 106 pod vedením majora Pribéká, jenž skonfiskoval částku, sebranou pro zámek a při tom vyhrožoval, že jestli město neuposlechne, dovolí vojákům, kteří již mnoho dní nedostávali žoldu, zabavit v městě všechno, co budou chtít. Major Pribék se spokojil s touto částkou. Příští den vypravila městská rada do zámku pokladníka solné správy Tomáše Maholánya, aby hlásil sboru zámeckých důstojníků tento případ a odevzdal jím jako zatímní podporu 1000 zlatých, vzatých ze solných důchodů.

Město slibuje, že zámku i nadále bude doručovati veškeré částky solních důchodů. Mezitím finanční krise stávala se den co den větší a velitel posádky rozkazem ze dne 14. srpna 1849 žádá starostu, aby opatřil drobné za bankovku 100 zlatých. (Podle aktů městského archivu mukačevského 1848/49).

Dále je ještě několik zajímavých podrobností. 19. září 1848 František Román posílá mukačevské městské komisi podrobný referát, v němž podává mezi jiným informace o parlamentní práci pešského sněmu z r. 1848, což mělo pro Mukačovo zvláštní význam. Sděluje totiž rozhodnutí sněmu o tom, že majitelé vinic se zprostí placení poplatků z vína, které byly vymáhány od nich doposud v podobě devátků, desátků nebo v jiné formě: „Věda . . . , že vinobraní započne se již v brzku i v okoli mukačevském, spěchám sdělitoto příznivé rozhodnutí, předpokládaje, že tímto vykonám svou příjemnou povinnost vůči svým spoluobčanům“. Dále sděluje, že Ludvík Kossuth podal návrh zákona o hrazení finančních ztrát, jež zemědělcům vznikly následkem zrušení urbární odvislosti. Poněvadž se nedá určiti doba ukončení parlamentního zasedání, František Román, jenž opustil Mukačovo v předpokladu, že zasedání sněmu potrvá jen asi 5—6 týdnů, přenechává svůj dům a sestru blahosklonné pozornosti občanů „pro případ možných a nepředvídaných okolnosti“.

V tu dobu, kdy Román s jeviště politických událostí spěchá informovati své spoluobčany o rozhodnutích, týkajících se jich, Julius Freyseysen, major národní gardy berežského komitátu, odesílá dne 3. července 1849 zprávu o vojenském stavu u Nameňského přechodu, na jehož ochranu byl poslán: „Budeť i nadále dostávat ode mne zprávy“, tak končí svůj list, „obyvatelé Mukačeva plným právem mohou to ode mne očekávat“.

(Tyto dopisy Františka Romána a Julia Freyseysena chovají se v mukačevském archivu).

Informace o Michalu Liebovi, otci Michala Munkácsy, v archivních listinách z r. 1848/49.

Z listin městského archivu dovidáme se něco o úloze Michala Lieba, otce Michala Munkácsyho, v letech 1848 a 1849. Mimo křestní list⁸⁴⁾ v mukačevské římsko-katolické církvi, nezachovaly se vůbec žádné písemné památky o Michalu Munkácsy, který spatřil světlo světa v našem městě. Rodné město Munkácsy opustil, když mu bylo 4 roky a dojmy prvních let života neměly na jeho další vývoj nějakého zvláštního vlivu, ačkoli první základy jeho umělecké a lidské individuality položeny byly zde a věc, na kterou oči pozdějšího slavného malíře nejprve patřily, bylo rodné Mukačovo. O jeho otci Michalu Liebovi nalézáme informace

⁸⁴⁾ Tento zápis praví: „Křest v letech 1827—1863, III. svazek. Rok 1844, str. 151, běžné číslo 19. Den narození: 20. února. Den křtu: 24. února. Jméno a zákonny původ křtěného: Michal Lev, manželský. Křestní jméno a příjmení rodičů, jejich vyznání: Michal Lieb, vyznání římsko-katolického, Reöková Cecilie, augsburgského vyznání. Povolání a místo pobytu rodičů: úředník solné správy v Mukačevě. Křestní jméno a příjmení kmotra a kmotry: Josef Steiner a paní Karolina Reöková. Křtitel: Demek. Pozdější přípis jinou rukou: „Obit Bononiae die 1. maii 1900. Cum inductu Incliti Ministerii Hung. Lieb mutat in Munkácsy s. Nr. 19509“.

ve voličském seznamu z r. 1848, uschovaném v archivu a to: bydlel v Obchodní ulici (později nazvané Hlavní, nyní Masarykově), čís. 33. a byl pokladníkem solné správy s platem ve výši 500 zlatých ročně. Desiderij Malonyai, životopisec jeho slavného syna, o něm také sděluje, že byl ještě před vzplanutím zápasu za samostatnost přeložen z Mukáčeva do Miškolce⁸⁵⁾. Zde se dostal do rukou nepřátel a byl uvězněn, kdežto jeho rodina — manželka a pět dětí, utíkala před Rusy a ukrývala se v horách Matře. Michal Lieb zemřel r. 1850 a syn — malíř řekl jednou, že jeho otec zemřel následkem nemoci, získané za dob osvobozeneské války. V knize Malonyayově nenalezáme vůbec odpovědi na otázku, jakým způsobem malý úředník solné správy, který nesloužil ani ve vojsku, ani se nezabýval politikou, dostal se pod kolo revolučního vozu. Ale údaje, které se nacházejí v mukačevském archivu, mohou tuto otázku trochu osvětliti. Zdá se, že Michal Munkácsy, jenž svým štětcem zvěčnil některé politování hodné zjevy své doby a zobrazil na př.: ubohého darebáka, odsouzeného na šibenici, pocházel z otce, kterýž sympatisoval s demokratickým hnutím r. 1848. Přistoupil totiž za člena komitétu, který se vytvořil 12. května 1848 na ochranu vnitřního pořádku a veřejné bezpečnosti. Členové této korporace měli každý den službu u radnice a také vyšetřovali některé přestupy. Zachoval se protokol komitétu s podpisy členů, kteří konali službu a dále pojednání o zločinech, které sestavili; v něm nalézáme také podpis Michala Lieba a jeho písmo je ku podivu podobnému písmu jeho syna. Michal Lieb sestavil 20. května 1848 tento protokol:

„Zápisná kniha komitétu, zřízeného 12. května 1848 na ochranu klidu a pořádku (str. 4). Měsíc květen, 20-tý den. Jméno člena komitétu: Michal Lieb (Původní podpis). Předmět: Nás druh, měšťan rotmistr Filip Maurer podal mně žalobu, v níž praví, že dostal od lékárníka Riese informaci o tom, že mezi 12. a 1. hodinou polední Josef Balajty, který šel kolem domu Bajnyše Gro, vyslovil polohlasem několik nadávek; když majitel uvedeného domu to uslyšel, vyšel se dvěma sluhy z domu a (za přítomnosti Viléma Maurera, Zigmunda Krále a ještě několika jiných doposud nezjištěných svědků) zbili mimojdoucího Balajty, vyhrožujíce mu, že ho pro nadávky poženou před starostu. Obviněný byl podroben výslechu a poněvadž člen městské gardy bezpečnosti nalezl věc příliš závažnou, aby o ní rozhodoval samostatně, byl obviněný postoupen městskému soudu“. Členy komise na ochranu veřejného pořádku byli vynikající občané města a jejich činnost za těchto bouřlivých dnů záležela v tom, že potlačovali veškeré nesmyslné snahy o převrat, při čemž účast v komitétu svědčila o sympatiích jeho členů k cíli hnutí, které se projevilo r. 1848. A snad úředník Michal Lib byl potom za to pohnán k zodpovědnosti. Správce solné správy v Mukačevě Tomáš Maholányi hrál r. 1849 přední úlohu ve věcech finančních, poněvadž velmi často zprostředkoval peněžní záležitosti mezi městem a zámkem. Príklad představeného působil přirozeně i na podřízené anebo aspoň vrhal na ně světlo v očích vedoucích činitelů rehabilitační komise r. 1849. 16. října 1849 městská rada odpovídá na podaný ji oficiální dotaz o úloze úředníků solné správy za dob revolučních a podává o nich následující

⁸⁵⁾ L. Malonyay Dezső: Munkácsy Mihály. I. Budapest. 1907. str. 1, 6, 12.

úsudek: „Zasloužili oficiálové c. k. solné správy v Mukačevě, pokladník Tomáš Maholányi, kontrolor Michal Batta, správce vah Karel Farkaš, Antonín Toborfy a správce depositury Karel Czollner, byli sice nuceni vyplácet na poukázky působícího zde zplnomocněného vladního komisaře částky v madarských bankovkách solné správy, tím spíše, že uvedený komisař disponoval značnou vojenskou mocí, jež dosahovala až 10.000 vojínů, přece však jmenované osoby, jak je nám to dobře známo, nezúčastnily se v nejmenší míře, ani přímo, ani nepřímo, minulé madarské revoluce. Naopak však tito úředníci vykonávali své služební povinnosti obvyklým způsobem přísně podle svědomí, při čemž dokonce měli proto mnohé nepříjemnosti. Tak na příklad královský solní výběrčí Tomáš Maholányi, jenž veřejně vyslovil svůj nesouhlas se soudobými událostmi, byl velitelem posádky plukovníkem Ludvíkem Kazinczym dán do vězení, jeho soukromá a úřední korespondence, jeho byt a skříně byly podrobny prohlídce, věc jeho byla postoupena vojenskému soudu a má co vděčiti jen běhu událostí za svůj život“. 16. listopadu 1849 byla dána atestace o správci solních skladišť Juliovi Pítényi, přeloženém do Miškolce, v níž se potvrzovalo, že „jmenovaný úředník, počinaje únorem 1848 až do jara r. 1849 byl nemocen, revoluce se nezúčastnil vůbec a následkem své nemoci nalézel se po celý čas v nejužším rodinném kruhu; k panujícímu domu vždy projevoval loyální a uctivé chování“.

Ale ještě dříve než všechni ostatní, Michal Lieb, jenž podle svědectví Malonayova již zažil všechny slasti vězení, přišel 27. září 1849 žadati mukačevskou městskou radu, aby mu bylo vydáno vysvědčení o jeho politickém chování. Protokol rady z té doby má o tom následující poznámkou, psanou rukou Samuela Oláha.

„Na schůzi městské rady dne 27. září 1849, konané za přítomnosti starosty Samuela Gáthy a Vítka Langa:

13. Michal Lieb, bydlící v přítomné době v Miškolci, pokladník solné komory, osobně žádal radu, aby mu bylo vystaveno vysvědčení o jeho zachovalosti politické a mravní za dobu jeho pobytu zde.

Notářovi bylo uloženo, aby takové vysvědčení vystavil a žadateli je ihned vydal.

14. Notář podává zprávu, že vystavil vysvědčení následujícího obsahu: „My, městský starosta a rada privilegovaného města Mukačeva, prohlašujeme, že urozený pan Michal Lieb osobně nás navštívil v den označený datem, kdy my jsme konali své služební povinnosti a probírali záležitosti měšťanů a podal žádost, aby mu bylo vystaveno vysvědčení o jeho politické a mravní zachovalosti za dobu jeho pobytu zde.“

Vyhovujíce této žádosti potvrzujeme tímto, že známe urozeného pana Michala Lieba jako muže, kterýž v celém svém politickém chování vyznačoval se přesnosti ve vykonávání služebních povinností a bezvadnou morální povahou. Nikdy se neúčastnil revolučních událostí a naopak jeho chování projevovalo hlubokou úctu a věrnou oddanost panovnickému domu a Jeho Veličenstvu Císaři a Králi.

O tomto dáváme panu žadateli toto naše potvrzení s ověřením naší obyčejnou městskou pečeti. Vydáno jest na naší schůzi městské rady dne 27. září 1849. Samuel Gáthy, městský starosta. Samuel Oláh, náměstek hlavního notáře. Slouží pro informace.“ (Městské protokoly privilegovaného města Mukačeva od 14. srpna 1849 do 31. prosince 1850).

Tento akt, bez pochyby, odpovídá skutečnosti a svědčí o té přízni, jaké se těšil Michal Lieb ve společnosti mukačevské. Na druhé straně věc se však měla tak, že, ačkoli Michal Lieb si opatřil rehabilitační listinu, přece toto přiznivé vysvědčení z dob největšího absolutismu nepřineslo očekávaných výsledků. Kdyby Michal Lieb dosáhl úplného ospravedlnění, tu jeho syn sotva by se vyslovil, že revoluční utrpení bylo příčinou jeho předčasné smrti. Michal Lieb nebyl jediným členem svého rodu, který sympatisoval s ideály r. 1848. Jeho strýc se strany matky, Stěpán Reök, jenž vzal do svého domu osiřelého Michala Munkacsyho, byl tajemníkem politické společnosti a to klubu radikálů v Pešti.

Památky, týkající se dějin Slovanstva. Doklady z dějin karpatoruského národa.

Doklady archivu, týkající se dějin Slovanstva, můžeme rozdělit na 3 skupiny:

1) Fakta z dějin karpatoruského národa; 2) styky s Čechy; 3) velkoruské styky.

Jméno Theodora Koriatoviče vyskytuje se v příkaze Jana Hunyadyho daném veliteli zámku Kenderešu r. 1451, aby se zachovávaly ty výsady, jež obyvatelé města „temporibus quondam antiquis despoti ac Mathus Palatini et ducis Fedor freti extiterunt“. Text tohoto příkazu zachoval se v jednom citátu z r. 1458. První zmínka o karpatoruském národě vyskytuje se r. 1573 ve věci dohody města Mukačeva s rodinou Beganyovou o vlastnictví lesů „Nagy-Liget“ a „Ballona“: „silvas ipsas eadem ambae partes imo etiam omnes ii Rutheni, quibus eae antea liberae et communes fuissent nec non coloni et cuncti jobbagiones... uti possent.“

Náměstkem (vicegerens) královského pokladníka a župana solné komory v Marmaroši jest r. 1507 Mikulaš Bazilovič, jak to vysvítá z fasciklu protokolů čís. 12, skupiny II.

„Knezi“, selští starostové okolních vesnic uzavírají počátkem XVII. století s městem smlouvy, jež se zachovaly v základní sbírce.

Z XVIII. století máme jeden doklad s podpisem známého mukačevského řecko-katolického biskupa Manuela Olšavského; na konci téhož století ruské obyvatelstvo města dožaduje se určitého počtu míst v městském senátě, úměrně významu tohoto obyvatelstva. Počátkem XIX. století ruská obec náboženská obdržela od městské správy stejnou subvenci, jako náboženské obce jiných vyznání. V městských protokolech zvěčněno jest jméno vzdělaného kněze a učitele Vasiliye Dohoviče⁸⁸⁾, jež pilně studoval fitosofii, zvláště Kanta a Schellinga. Dohovič vyvinul širokou literární činnost jak jazykem latinským, tak i ruským a za své vědecké zásluhy byl zvolen členem maďarské akademie. Za jeho života město Mukačovo r. 1831 dalo zhotoviti výpisy z dokladů, které se nalézaly v Mukačevu. V těchto výpisech cituje se jeden doklad z r. 1401, v němž se upomíná „princeps Theodor Koriatovich, dominus de Munkács“, jiný doklad z r. 1417, v němž se mluví o „Domina relicta Theo-

⁸⁸⁾ Szinnyei József: Magyar írók élete és művei II. kötet. 1893. 962—4. (Život a díla maďarských spisovatelů II. dil. 962—4.)

Emenij Sabov: Přehled literární činnosti a vzdělání Karpatorusů. Užhorod. 1925. str. 14—15.

dori ducis de Munkács", a konečně ještě jeden doklad z r. 1418, upomínající „Helele officiale ducissae de Munkács“.

Jako karpatoruské jazykové památky, zasluhují pozornosti též tři ruské přísežné formule pro městské zaměstnance, vztahující se na 20-tá léta XIX. století, služební formuláře, obsahující německo-ruský text a akta 50-tých let. Skvělým důkazem kulturního vědomí karpatoruského národa jeví se spis mukačevského řecko-katolického kněze Jana Deška z r. 1864, v němž doporučuje se zavedení karpatoruského jazyka do národní školy mukačevské, která měla být otevřena.

**Velitel mukačevské pevnosti Vincenc,
který vložil královskou korunu na hlavu Jiřího z Poděbrad.
Památky, týkající se české historie.**

Mezi listinami starověkého archivu mukačevského nalézá se jeden doklad, velmi nečitelný, mající datum 9. června 1449. Docela vybledlé řádky této neveliké listiny, na níž čas zanechal značné a patrné stopy, obsahují nařízení Jana Hunyadyho mistru Vincenci, knězi z Velké Bánye a kapitánu mukačevské pevnosti, aby zachovával práva mukačevských obyvatel a kolonistů, kteří se usadili v darovaném jim lese budetinském.

To, že v jedné osobě byly sloučeny dva úřady — hodnost kněze (parocha) Velké Bánye a kapitána mukačevské pevnosti, vysvětluje se tím, že tato dvě místa byla společným majetkem Štěpána Lazareviče, Jiřího Frankoviče a rodiny Hunyady; na druhé straně bylo to v duchu humanismu té doby, že kněžstvo se nespokojovalo činností v úzce církevní oblasti, ale snažilo se působit jak v politickém, tak i v společenském, uměleckém a literárním směru. Jméno mistra Vincence, které se dá stěží přečísti na uvedeném dokladu našeho archivu, vyskytuje se také často na stránkách „Dějin národu českého“ Františka Palackého,⁸⁷⁾ poněvadž tento nadaný prelát renesanční doby měl vyšší úkoly ve své karierě, než ochranu pohraničního lesa mukačevského. Tak, mezi jiným, mistr Vincenc korunoval Jiřího z Poděbrad, nejmocnějšího panovníka českého v XV. století.

Dlouhá jest cesta, která vede od hodnosti kastelána mukačevského až k hodnosti pána, který vložil korunu na hlavu krále v Zlaté Praze! Zajímavá však jest ta nit, která spojuje místní dějiny Mukačeva s politickými dějinami Čech a Mukačovo může směle poukazovat na to, že z jeho středu vyšel prelát, jenž korunoval krále národa českého.

„Magister Vincentius“ (jeho plné jméno bylo Vincenc Silaši) byl v době humanismu vynikající postavou mezi nejvyšším duchovenstvem, které obklopovalo Jana Hunyady a pak Matěje Korvína.⁸⁸⁾ Mistr Vincenc byl členem královské kanceláře, tajemníkem a diplomatem Jana Hunyady, vyslancem u stolice papežské a jiných dvorů. Kolem r. 1445 dostal faru ve Velké Bányi a r. 1450 Jan Hunyady jmenoval ho bisku-

⁸⁷⁾ Franz Palacký: Geschichte von Böhmen. Vierter Band. Zweite Abteilung Prag. Fr. Tempsky, 1860 str. 26, 40. Viz také o Vincenci: Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. Tomus III. 1416—1492. Budapestini 1902 str. 210. Lehoczky: Beregvármegye monografiája str. 353. Pesti Frigyes: A várispáságok története Magyarországon. Budapest 1882 str. 52.

⁸⁸⁾ Schönher Gyula dr. emlékezete, Budapest. (Paměti Julia Schönherra) 1910, str. 21—117.

pem ve Vacově. Již v hodnosti biskupa jednal v Praze s Jiřím z Poděbrad o propuštění Matěje Korvína. Pro tuto diplomatickou misi doporučil ho spolu s biskupem varadským Janem Vitezem papež Kallixt III. kardinálu Janu Carvajalovi.⁸⁹⁾ Když Jiří z Poděbrad dal souhlas k osvobození Matěje Korvína a přivezl ho počátkem února r. 1458 do pevnosti v Stružnicích na hranici Moravy, mistr Vincenc byl členem skvělého průvodu, který sem přišel uvítati budoucího vládce Maďarska. Matěj Korvín uzavřel dne 9. února 1458 ve Stružnicích smlouvu s Jiřím z Poděbrad a slibil, že se ožení s jeho dcerou, Kateřinou Kunigundou. Na této smlouvě na čtvrtém místě (po Alžbětě Szilágyi, regentu Michalu Szilágyi a biskupu varadském Vitezovi) se nalézá pečeť Vincence, biskupa vacovského. Tento doklad byl uveřejněn Janem Kaprinajem, vynikajícím badatelem dějin jesuitů XVIII. století a hrabětem Josefem Telekym v jeho dějinách rodu Hunyady, ale tento tvrdí, že zná doklad ze spisu Františka Palackého.

Pravděpodobně mistr Vincenc za doby svého pobytu v Praze a ve Stružnicích získal sympatie českého dvora a byl obeznámen s panujícími tam humanistickými proudy. Když se totiž přibližoval korunovační den Jiřího z Poděbrad a stolice pražského a olomouckého biskupa nebyly obsazeny, německé duchovenstvo však nechtělo korunovati krále nařčeného z kaciřství, Jiří z Poděbrad byl přinucen obrátiti se na svého zetě Matěje s prosbou, aby mu byli posláni, za účelem korunování, církevní hodnostáři (*antistites*). Matěj mu ihned poslal biskupa raabského Augusta, vacovského Vincence a zároveň dva kněze a dva maďarské aristokraty. V předvečer korunování Jiří s manželkou Johannou z Rožmitálu, podezívaní z husitství, složili v přítomnosti dvou biskupů přisahu na evangelium (přísaha byla sestavena v latinské řeči a přeložena do češtiny) že zůstanou věrní víře katolické a římské církvi.⁹⁰⁾ Takovým způsobem byl Jiří z Poděbrad korunován v přítomnosti Vincence Silaší. Rukopis XV. století z vatikánského archivu, uveřejněný Kaprinajem také se zmiňuje o úloze biskupa Vincence, bývalého mukačevského velitele při korunování v Praze.

Přisahu Poděbradovu cituje Kaprinaj, v cit. kn. dil II. str. 163—4. Její úvodní část zni: „Ego, Georgius, electus Rex Bohemiae, in proximo coronandus, promitto, spondeo et polliceor atque juro coram Deo et angelis eius ac in manibus patrum in Christo Reverendorum Dominorum Augustini Jauriensis et Vincentii Vaciensis Episcoporum... quod abhinc et in antea et deinceps fidelis et oboediens ero Sacrosanctae Romanae et Catholicae ecclesiae sanctissimo Domino nostro Domino Salixto divina providentia Papae III.“ *

O vztazích k zemím českým svědčí následující doklady: listina Jana Korvína z r. 1493, v níž tento nazývá sebe „dux Opaviae“, dále listiny králů a královen z domu Jagelonců od r. 1505 až do r. 1523, a to: šest listin Ladislava II., jedna jeho manželky Anny, jedna Ludvíka II. a dvě jeho manželky Marie; Ferdinand I. zaslal z Prahy městu Mukačevu pět privilegií; také Rudolf I. poslal odtud městu jeden list.

⁸⁹⁾ Kaprinai Stephanus: *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyady regis Hungariae. Pars II. Vindobonae 1771*, str. 137.

⁹⁰⁾ Hunyadiak kora Magyarországon. Hunyadyové v Maďarsku. Emich Gusztáv Pesten. 1853. str. 573, 575. a Kaprinai cit. kn. str. 138/9.

Případ s diplomatem Petrem Velikým.

Styky s Ruskem byly hlavně v r. 1708 a r. 1849. Jakýsi posel Petra Velikého r. 1708 projíždí městem a r. 1849 prochází Mukačevem část armády Mikuláše I. Rákoczi má styky s Ruskem, jeho generál Bercessényi rozmlouvá s carem správnou ruštinou; u dvora Rákocziho objevují se ruští diplomati.

Povstání Rákocziho r. 1708 po porážce u Trenčína vzalo nepříznivý obrat a pro další válku proti rakouskému absolutismu se žádaly nové oběti. Obyvatelstvo města Mukačeva úpělo pod tíží nových daní. Na podzim téhož roku knížeti Františku Rákoczi byla městem poslána žádost, v níž byla podána řada odůvodněných stížností na přetížení daněmi. V třetím bodě těchto stížností líčí se, že carův vyslanec cestou od knížete Rákocziho projížděl městem a dvorní správce žádal pro něho od tehdejšího městského starosty dva povozy. Starosta však mohl dodati jen jeden povož; tu průvodce vyslancův odebral se k cikánům, kteří prý měli volný povož. Ten jim byl vzat, ale nebyl vrácen. Proto cikán, majitel vozu, žádá od města 40 zlatých jako náhradu za odňatý povož. Dvorní soudce již několikrát stíhal pro tuto věc městského starostu a senát, avšak město nebylo vázáno platit náhradu, poněvadž ono nedodalo tento povož; dodati druhý povož bylo povinností komitátu. Když Rákoczi v Nagy Károly dne 15. listopadu 1708 prohlédl žádost města, odmítl jí vyhověti z toho důvodu, že město samo bylo povinno starati se o povož pro Moskevce; jestliže však měšťané upozornili průvodce vyslancova na volný povož, který patřil cikánovi, tu město bylo povinno nahraditi cikánovi způsobenou škodu. Rozhodnutí toto, vedle podpisu knížete, ověřeno jest Kašparem Benickým. V zápisníku Benického nalézáme popis události, jež se staly v uvedeném měsíci. Rákoczi byl tenkráte na cestě ze Satmaru přes Nagy Károly do Šaryšského Potoku. Diplomatické styky s Ruskem byly na podzim tohoto roku velmi cílé. Ruský vyslanec Emeljan Ignatjevič Ukrajinci, který přijel na knížecí dvůr dne 18. srpna, zemřel zde 8. září a 23. září přijíždí tam již nový ruský diplomat, kníže Kurioky.⁹¹⁾ Možná, že to byl tentýž posel, jehož se týkala historka s cikánským povozem. Na listinách knížat Rákoczi, které se nachází v archivu, nacházíme podpisy dvou knížecích poslů, vyslaných do Ruska: Pavla Radaje, jenž jako básník jest v maďarské literatuře vynikající osobností a Františka Klobušického.

Tažení ruské armády přes Mukačeve v září 1849.

O ruském vojsku, které bojovalo proti armádě Görgeye, zpravuje městského starostu mukačevského major Julius Freyseysen dopisem ze dne 3. července 1849 z Vásárosnaménye, kde se svou zálohou obléhl tento důležitý přechod přes Tisu:

„Včera jsem se vrátil z cesty, jejíž účelem bylo vyzvěděti o přesunech, množství a rozložení nepřitele, a mohu po této cestě sděliti Vám s absolutní přesností, že Rusové ještě včera byli v Nyiregyháze,

⁹¹⁾ Thaly Kálmán: Rákoczi Tár. (Sbírka diplomatických akt o Rákoczim) I. kötet. Pest. 1866 str. 153, 158, 160.

v počtu 5000 vojínů, převážně jízdy, s 15 děly a od podžupana sabočského jsem se dozvěděl, že ještě 9000 jest jich v Királyteleku; všude zacházejí s obyvatelstvem dobře, nikde nebyly spáchány ani loupeže, ani vraždy, nebylo ani krádeží ani požárů. Sděluji toto s úplnou věrohodností, neboť za přesnou informaci přiblížil jsem se v průvodu pěti husarů až k ruskému ležení, kde jsem je uviděl na vlastní oči; vzdálil jsem se teprve tehdy, když 40 kozáků nás chtělo obklíčiti.

Jako věrný syn Mukačeva pokládal jsem za svou svatou povinnost v tyto chvíle nebezpečí sdělit Vám toto, pane starosto, abyste zpravil o tom všechno obyvatelstvo města ne v podobě neurčitých zpráv, nýbrž na základě věrohodných informací. Dnes jsem dostal přesné zprávy, že ruské vojsko opouští své stanoviště a přes řeku Fehértó hodlá jítí směrem k Debrecínu. — Vášárosnamény dne 3. července 1849" (městský archiv).

R. 1849 město dostalo od civilního komisaře rakouské armády, Antonína Poznera, rozkaz zřídit pro odcházející ruské vojsko vojenskou nemocnici s 500 lůžky. Město splnilo tento rozkaz: jedna škola a hotel — „Csillag“ — byly přizpůsobeny pro nemocnici.

V poukázce městského starosty Samuela Gáthyho ze dne 26. srpna nachází se první poznámka o ruské armádě. Tohoto dne město vyplácí 7 zlatých 20 krejcarů „za veliký černožlutý prapor, zhotovený na rozkaz moskevského generála Wrangela na oslavu dobytí zámku Rusy“ a zavazuje se opatřit právě takový prapor pro vlastní potřebu.

Ruské vojsko obsadilo také mukačevskou radnici, ale již dne 17. října — pravděpodobně po odchodu ruského vojska — dostává výplatu zedník, jenž opravoval poškozenou radnici. Městská správa měla mnoho starostí s dodávkami potravin pro ruské vojenské oddíly. V archivu nalézají se poukázky na dříví, chléb, kroupy, sůl, maso a zeleninu vystavené pro ruskou armádu. Na jednotlivých poukázkách přesně ještě uveden vojenský oddíl, kterému musely být vydány potřebné potraviny: nalézáme zde také příjmení dodavatele. Město Mukačovo mělo však pro zásobování ruských vojsk potravinami později soudní proces. Kupci David Weiss a Moric Perl dodávali ruskému vojsku z rozkazu c.-k. komisaře Štěpána Fejérvaryho na čáře Berehovo-Mukačovo-Poljana potraviny a různé plodiny. Své účty potom předložili užhorodskému kupci Leopoldovi Weimanovi. Státní pokladna zaplatila za dodávky přes 32.000 zlatých, ale mezi těmito vyplacenými částkami byla částka 4500 zlatých, kterou státní pokladna hodlala zaplatit Weimanovi jen pod tou podmínkou, že mukačevská městská správa prohlásí, že město nic proti tomu nenamítá. Avšak město nechtělo dáti tohoto prohlášení, poněvadž přispívalo sice po stránci administrační k provedení těchto dodávek, ale nedávalo žádných pokynů a nebralo na sebe žádných závazků co se týče vyplacení dodávek. Proto Weiman chtěl soudní cestou vymoci od města to, co mu státní pokladna oděpřela zaplatiti.

V prosinci 1855 berežsko-ugočanský apelační soud zamítl Weimanovu soudní pohledávku; totéž se opakovalo i u vrchního zemského tribunálu v Prešově. Nato, když znova tento vojenský dodavatel prohrál při, pokoušel se r. 1857 přinutiti město k výplatě cestou administrační a obrátil se za tím účelem na c.-k. župní správu. Ale i tento

pokus se nezdařil. Takovým způsobem celá tato věc, známá pod jménem „ruský proces“ skončila pro město příznivě.

Poukázky pro ruskou armádu v archivu jsou datovány v září 1849. Mezi nimi nalézá se také několik stvrzenek ruských důstojníků o přijetí potravin. Na základě těchto poukázek lze stanovit, že Mukačevem prošly následující ruské vojenské oddíly: 19. Jekatérinburgský pluk, 24. Dněprovský pluk, Jakutský pluk, Kamčatský pluk, Selenginský pluk, Zabalkánský pluk hraběte Dibiče; 20. Tobolský pěší pluk, Oděsská jegeří, Ukrajinská střelci; dále jezdecké oddíly, mezi nimiž jsou uvedeny: 41., 50. a 51. donský kozácký pluk; Olviopolský hulánský pluk, voznesenští huláni, husarský pluk korunního prince Alexandra; husarský pluk arciknížete Ferdinanda; dělostřelectvo polní, těžké dělostřelectvo, jeden batalion zákopníků a konečně velitelství 10. a 11. divize.

Dne 15. září 1849 major ruské armády Reinhold Piontkovský, jenž byl za přechodu ruského vojska ruským velitelem mukačevské posádky, obrátil se na městský senát se žádostí, aby mu bylo vydáno vysvědčení o jeho služebním působení. Městská rada vyhovuje jeho žádosti a svědčí o tom, že městem prošlo 50.000 ruských vojínů, že velitel respektoval veškeré stížnosti, s kterými se na něho z různých příčin obraceli a po celou tu dobu projevil se jako krotký, kulturní a dobrrosrdčný člověk.

Po odchodu Rusů zřizuje se správa města podle rakouského vzoru. Šef berežského komitátu jest přeložen do Mukačeva, vojsko dohlíží na schůze městské rady a konečně vedení městských záležitostí organuje se podle jiného systému⁹²⁾. Když se uklidnily revoluční a protirevoluční vlny, život města vraci se do svých kolejí a postupně objevuje se jeho rozvoj a pozdvížení.

Rok 1848 jeví se přechodným bodem v dějinách Mukačeva. Město žilo vždy podle platných veřejných rádů. Přes to, že reakce 50-tých let XIX. století prošla pod znamením absolutismu, formální státoprávní rozdíly, které panovaly do těch dob mezi nevolníky, šlechtou a měšťany, již tehdy zmizely. Roku 1848 mizejí i privilegia města Mukačeva, jichž si toto tak vysoko cenilo, že vždycky sebe slavnostně titulovalo privilegovaným městem a žádalo, aby tak bylo titulováno. Podle Lehoczského tento titul byl stálým od r. 1734⁹³⁾, t. j. od té doby, co Karel III. daroval Mukačevu privilegium obchodního města. Staré sebevědomí města snad si zakládalo na slově „privilegovaný“ a když obyvatelé Mukačeva tituluji své hnizdo „privilegovaným“, mohou se zde předpokládat také privilegia dovolující městu míti vlastní kliče, o nichž již r. 1663 se zmíňuje žádost adresovaná Žofii Báthoryové⁹⁴⁾. Městský notář velice zřídka nazývá Mukačovo obchodním městem, avšak panství a župní úřad užívají tohoto výrazu.

Privilegované město Mukačovo existovalo do r. 1848 a tímto rokem jsme ukončili přehled archivu. Studium archivního materiálu druhé polovice XIX. století může být cílem dalšího díla.

⁹²⁾ Dávají se instrukce pro prozatímní zřízení veřejných organizací v královských svobodných městech a v ostatních obcích korunní země Maďarska majících zřízený magistrát. V archivu nalézá se originál tohoto tištěného nařízení, uveřejněného dočasným náměstkem baronem Karlem Geiringerem 18. srpna 1851.

⁹³⁾ Beregvármegye monographiája III. 503. (Monografie berežského komitátu.)

⁹⁴⁾ Litterae instantiales ad principes et principissas Domus Rákocziane № 9. (Městský archiv.)

Mezi listinami archivu zachovalo se několik starých tištěných děl, vztahujících se k období do r. 1850. Z nich jest nejstarší Erazmus Rotterdamský (1467—1539): *Adagiorum Chiliades quattuor* 1558 (první vydání jest z r. 1508). Skládá se z 1156 sloupců, pergamenová vazba je ještě v docela dobrém stavu. Sem patří také kresba zhotovená v Leidenu, nazývající autora „restaurator latinitatis“, jenž nejčistší starolatinou bojoval za svobodu myšlenky soudobého lidstva. Učenec zobrazen jest v pláště, vroubeném kožišinou a stojí před pracovním stolem. Erazmus byl přítelem Mikuláše Oláha, jehož podpis nalézáme na jednom našem privilegiu, darovaném Ferdinandem I. Titulním listem, tištěným latinskou řečí, začíná se také memoriál Štěpána Kigyósi z r. 1617 a proto jest možné, že byl zhotoven nějakou putující knihtiskárnou v Mukačevé. Století XVII. a XVIII. zastoupena jsou v archivu několika latinskými bohosloveckými a právnickými pracemi; dále sem patří: „*Brevis Notitia*“ Johana Basilioviče ve dvou svazcích (1799—1805) o klášteře na Černecké hoře, „*Popis Madarska*“ Ondřeje Valyho (I. svazek r. 1796). Z první polovice XIX. století jest řada učebních pomůcek, tištěných v Blatném Potoku, Debrecině, Košicích a Bratislavě a několik sešitů se zápisem přednášek. Podle všeho byly ponechány mezi městskými listinami Vladislavem Várym a Samuelem Oláhem. Dva rukopisné divadelní plakáty svědčí o tom, že kolem r. 1830 v Mukačevě vystupovali maďarští a němečtí herci. Statistik Alexej Fényes posílá r. 1847 tehdejšímu městskému starostovi tištěný statistický dotazník. Také se zachovaly ročníky novin „*Jelenkor*“ Štěpána Séchenyiho, odebírané městskou radou a také dosti velký počet exemplářů socialistické brožury Michala Táncsicse z r. 1848.

Několik polic jest naplněno knihami a brožurkami ekonomického obsahu, získanými v druhé polovici XIX. století.

IV.

Plány a statistika města Mukačeva v XVII. a XVIII. století. Co vědí o Mukačevu tehdejší historikové a zeměpisci? Mukačevský zámek podle starých kresek. Retrospektivní názor na osud města Mukačeva a jeho archivu.

**Archiv panství mukačevsko-činadilského
(Sv. Mikulášského), jako pramen dějin města.**

Chce-li někdo pozorovati úměrnost stavby svého domu, tu se vzdaluje od něho a z dálky pohlíží na dům. Stejně učiníme i my. Navštívíme zámek mukačevsko-činadilského (Sv. Mikulášského) panství a prohlédneme si jeho archiv, kterýž se tam nalézá. Odtud se nám otevře pohled, nejenom na město, nýbrž i na jeho zeměpisnou polohu, na rozdílení obyvatelstva, na jeho ekonomický stav a stavovské poměry občanů.

V archivu panství chovají se nejstarší statistické údaje a kartografické práce týkající se Mukačeva. Blízkost panství nebyla sice příznivou okolností pro rozvoj městské autonomie, zato však starostlivá administrace dominie byla v XVII. a XVIII. století na tak vysokém stupni dokonalosti, jaký byl možný v té době.

„Registrace jest duší každého panství“, praví se v jednom aktu archivu panství, jenž se vztahuje k r. 1739. Podle hojněho archivního materiálu možno sledovati krok za krokem dějiny mukačevských církví, městského obchodu, živnosti a berního aparátu. Nejbohatší sbírkou pramenů, týkajících se dějin našeho města, jest řada urbářů, které se nalézají v zemském archivu v Budapešti pod titulem: „Urbaria et conscriptiones ecclasiasticorum et saecularium bonorum“.

Knížata Rákoczi, počínaje druhou polovinou XVII. století, prováděla skoro každých deset let na území od Berehova do Laturky sčítání lidu všech měst a vesnic, patřících panství, zjišťovala majetkový stav obyvatelstva, stav domácího dobytka, zapsala každého hospodáře a každého syna nevolníkova, každý domek a každý úl. Význam této registrace se nezměnuje tou okolností, že není sestavena podle přesně statistických požadavků soudobého sčítání a zabývá se jen praktickou stránkou: zjištěním důchodů dominie. V silných svazcích, obsahujících toto sčítání, t. j. v urbářích, číselné údaje střídají se s obsažným textem a tento dává nám cenné údaje o rozvoji ekonomických a sociálních po-

mérů v berežském komitátu. V urbářích nalézáme všechny druhy privilegií panství, privilegií obcí a stejně i privilegia, darovaná ad beneficium živnostníkům, kupcům a jednotlivým osobám; seznamujeme se zde se starými ekonomickými metodami; sledujeme život na polích a lukách, na vinicích, rybnících, na mlýnech, na ulici, na převozu; pozorujeme pracující a pohybující se tam nevolníky, šafáře a správce, ba někdy slyšíme i výzvu správy panství k této úředníkům, aby lidsky zacházeli s podřízenými jim chudáky — hlas sociálního svědomí, jenž mluví z hloubky minulých století.

Plány města Mukačeva r. 1746 a 1767.

V XVIII. století, když panství se stalo majetkem rodiny Schönbornů, objevila se ve správě tohoto ohromného majetku patrná tendence nezůstávat pozadu ve směru ekonomickém za požadavky doby. Důkazem toho jeví se ta okolnost, že začali přijímat do služeb cizí vzdělané odborníky a že kolem druhé poloviny století objevily se dokonalé plány Mukačeva, s přesným pojmenováním každé ulice, každého domu, zahrad a nejmenší podrobnosti městských hranic.

Roku 1746 Jiří Reeder, který přišel z Würzburgu z Německa a byl přijat do služeb⁸⁵⁾ dominia jako stavitele s týdenním platem 4 zlatých 30 krejcarů, narýsoval 2 plány Mukačeva, po předběžném zaměřování pomocí náležitých přístrojů. Jeden z těchto plánů zobrazuje hraběcí rezidenci s příslušným pozemkovým majetkem, druhý zobrazuje město i se zámkem, klášterem a okolními vesnicemi Rosvigoem a Podhorjanami.

První plán Reedera, vztahující se k r. 1746⁸⁶⁾, zvěčnil starodávné středisko města, jak vypadalo na počátku panování Marie Terezie. Na něm nachází se hraběcí zámek s přiléhající k němu pozemkovou parcelou, která je ohrazena ulicemi pouze se strany starého tržiště a nynější ulice Rákocziho. Na jih a východ od hraběcího zámku až k římsko-katolickému kostelu, obklopenému hřbitovem, táhne se rovnoběžně 18 parcel panských pozemků, sahajících až do nynější Husovy ulice. 12 z nich je označeno červeným pruhem na znamení toho, že jsou určeny dominiem k vlastnímu užívání. Také proti zámku nalézá se pozemek koupený panstvím. Domy šlechticů jsou označeny na plánu velkými písmeny A-S, drobné budovy chalupníků a domy Obchodní ulice čísla 1—21. Domy vybudované podle německého vzoru označeny jsou červenou barvou, domy kryté šindelem — modrou barvou, domy ruského obyvatelstva kryté došky označeny jsou žlutou barvou.

Uprostřed tržiště stojí 13 obchodů. Řecko-katolický kostel na tomto plánu označen jest tam, kde se nyní nalézá řecko-katolická fara; na místě nynějšího řecko-katolického kostela je poznámka, že zde ruský biskup chce vybudovati svou rezidenci; skutečně potom tuto stavbu započal Emanuel Olšavský. Podrobně zakresleny jsou na tento plán zahradny, které se nalézají za každým domem, ovocné sady s malými loučkami a močály, které se nalézají na mnohých místech města; dřevěné ploty kolem pozemkových parcel jsou vyteckované.

⁸⁵⁾ Viz. Repertorium 1729—1791, vol. 3. (Archiv Schönbornského panství)

⁸⁶⁾ Jest sestaven dne 18. července 1746, rozloha — 92X62 cm.

Druhý plán Reedrův, také z r. 1746⁹⁷), zobrazuje celkový pohled Mukačeva a jeho okolí. Osmi velkými písmenami A-H označené jsou: zámek, palác, klášter s přiléhající k němu vesnicí, nový hraběcí mlýn, vystavěný na místě nynější Mlýnské ulice (Malom-utca) příkop, kterým je mlýn obehnán, hraběcí obydlí a konečně podhorjanský pivovar. Středisko mapy tvoří město, kde asi 200 různých budov označeno jest červenými čtverečky. Označené jsou také čtyři močály, které se nacházely ve městě: jeden byl vedle staré cihelny, druhý na začátku Jasínové ulice (Körösvég-utca), třetí před nynější radnicí, tento sahal až k Latorici a čtvrtý na začátku Horodské ulice (Zrinyi-utca). Na nynější ulici Michala Munkácsyho, která se dělila u převozu přes Latorici proti Žluté krémě, označena jest kamenná socha jakéhosi svatého. Kromě zmíněného hraběčího mlýna na plánu zaznamenaný jsou ještě 3 vodní mlýny: jeden u potoka Vyznice, v blízkosti čtyř budov kovářského závodu, druhý na Latorické ulici a třetí pod zámkem. Modrá stuha klikaté Latorice tvoří na mapě kontrast s černou barvou hor v okolí města.

Plán města z r. 1767, který se nalézá v archivu dominia vyznačuje se velikými rozměry (127×97). Není však na něm označení jména autorova. V pravém horním rohu umístěn jest německý název plánu v rámečku rokokového slohu. Právě tak, jako v sálech slohu rokoko vidíme výjevy ze života pastýřů, tak i zde na jedné straně máme stylizovanou postavu karpatoruského nevolníka s dlouhou bradou, vysokou čepicí („šapkou“) s koženým pásem, v těsných nohavicích, v sandálech a v chlupaté „houni“ (vrchní oděv); na druhé straně stojí hladce učesaná karpatoruská žena s bohatým náhrdelníkem ze zlatých mincí; na sobě má krátkou chlupatou houni. Obytné domy a veřejné budovy jsou označeny na této mapě čísly 1—140; vysvětlení k nim se nalézá na pravé straně ve třech sloupcích. Vedle těchto 140 obytných domů a veřejných budov označeno jest ještě 180 jiných budov. Kamenné domy nakresleny jsou červenou barvou, dřevěná stavení žlutou, kůlny a chlévy hnědou. Tato mapa ve slohu rokoko pro své pestré barvy činí příjemný dojem. Zpracovaná pole vybarvena jsou hnědou barvou, zelinářské zahrady jsou zeleně vytěčkovány, pastviny zeleně vyčárkovány, stromy ovocných zahrad a zámeckého sadu nakresleny jsou každý zvlášť, močálovitá místa a kamenity břeh Latorice označeny jsou obzvláště zřetelně.

Celé Mukačeve jeví se jako souvislé zahradní město, v němž domy nesledují jeden za druhým nepřetržitou řadou. Ze 140 obytných domů kamenné budovy nedosahují ani desetiny počtu všech domů. Město se rozkládá až na konec Biskupské ulice. Ale zde, jako i na Nové ulici, většina budov jest vystavěna ze dřeva. Celý prostor ohraničený ulicemi Michala Munkácsyho, Tržní a Novou a přeíznutý Zahradní ulicí (Kert-alja-ucca) a ulicí Csokoli vypadá na mapě jako jedna zahrada, v níž sem a tam jsou rozházeny kůlny a budky.

Ani stopy ovšem ještě není po nynějších velkých ulicích, vedoucích k jihu. Roku 1746 na hraběcím pozemku proti radnici byla vystavěna krémka, avšak na místě nynějšího hotelu „Csillag“ není ještě žádné restaurace; tato objevuje se na mapě až r. 1767. Toho času na místě ny-

⁹⁷) Sestaven byl 6. srpna 1746, rozměr 97.5 X 60 cm.

nější radnice nalézala se solní správa a dům inspektora tohoto úřadu; na místě nynějšího domu patřícího Kroovi v ulici Michala Munkáčiho, stála budova správy „triceti“.

Zámek, kostel římsko-katolický, kostel řecko-katolický a fara, „Čumná“ (Morová) kaple na římsko-katolickém hřbitově, snad dům Jászaye, „kurie Löveye“ (proti Bereho-Mukačevské bance) a „kvartýrní“ dům na Nové ulici — to jsou všechny městské budovy, které existovaly již r. 1767. Nevypadaly snad tak jako nyní, přece však stály na tomtéž místě, co dnes.

Při porovnávání novějšího plánu města se starým plánem překvapuje charakteristický rys topografického rozvoje města z XVIII. století — toto rozšíření města jihovýchodním a jihozápadním směrem.

Počet obyvatelstva města Mukačeva a jeho rozdělení podle stavů a povolání od polovice XVII. století.

Každý urbář, který se nalézá v archivu mukačevsko-činadiljevského panství, tvoří velký rukopisný svazek oktávového formátu, velikosti 22×23 cm. Urbář z r. 1649 obsahuje 331 stránek, r. 1672 — 202 str., r. 1682 — 655 str. a r. 1699 — 339 str. První urbář byl sestaven za kněžny Zuzany Lorántfyové Michalem Chehem, druhý za Žofie Báthoryové účetními Janem Dévayem a Janem Turánczkým, třetí za Emericha Thókölyho Janem Bajonim a kastelánem Janem Kereszturym, čtvrtý za Františka Rákóczího II. Matyášem Hagarou⁹⁸⁾.

Záhlaví urbářů jest skoro stejně. V urbářích z r. 1649, 1672 a 1682 předmětem jednání na prvním místě jsou města: Mukačovo, Bereg, Berehovo a Váry, dále Posaháza, Rosvigovo a Mukačevské Nové Selo (Alsós Schönborn). R. 1649 mají společný název: loca extra districtualia, t. j., místa, která se nalézají mimo okresy. Sama dominie v XVII. století jest rozdělena na následujících 6 okresů: Verchovina, Krajna, Barbovo, Lučky, Kajdanovo a Boboviště. Na prvním listě urbářů úřední název panství Rákóczího zní: „Bona ad arcem Munkács pertinentia“.

Urbáře zabývají se každou obcí patřící panství zvlášť, při čemž Mukačovo ve většině případů stojí na prvním místě (r. 1649: str. 1—23, r. 1672: str. 1—14, r. 1682: str. 2—62, r. 1699: str. 269—296). Část urbáře týkající se Mukačeva začíná jako při popisu jiných vesnic, popisem a seznámenem obyvatelů. U každého jména jest poznámeno v rubrikách, má-li dotyčná osoba vlastnické právo na celé „sessio“ nebo na polovici, čtvrti, osminu (nebo vůbec nemá-li nicého), má-li dům; kolik má dětí mužského pohlaví, kolik koní, volů, krav, ovcí a úlů.

V poslední rubrice se zapisovala daň, jež se vypočítávala úměrně rozměru domu, nebo pozemková daň, která činila v XVII. století jeden zlatý z celé „desetiny“ (míra plošná). Jest zajímavé, že v urbářích jsou statistické údaje jen o mužích a o „relictæ“, t. j. o vdovách, tak že celkový počet obyvatelstva lze určiti jen přibližně, na základě údajů o mužích a vdovách.

Po osobní statistice následuje pojmenování různých majetků panství a soupis důchodů z nich. Části urbářů, týkající se města Mukačeva,

⁹⁸⁾ R. 1692 František Klobušický vydal pro město výtah z urbáře, který měl 37 stránek. Tento výtah nalézá se v městském archivu ve sbírce Váryho.

určují následující důchody dominia: Census, t. j. všeobecná daň pozemková, kterou museli platiti také svobodní občané a zaměstnanci panství. Kdo byl osvobozen od této daně, musel mít o tom příslušnou listinu. Ti šlechtici, kteří se nevykázali touto listinou a nechtěli platiti „census“, byli udáváni na župním úřadě. R. 1672 a 1682 v městských urbářích je zmínka o t. zv. „nobiles taxati“ (zdaněná šlechta), která byla jakýmsi přechodem mezi šlechtou a nevolníky. Jejich majetky nebyly veliké, nemívali nevolníků, jen zřídka jednoho nebo dva. Daně se od nich těžko vymáhaly, poněvadž se odvolávali na jakási svá stará privilegia. V jiných komitátech, sousedících s berežským, na příklad v zemplinském, tornajském a abaujském, postavení třídy „nobiles taxati“ v XVI. a XVII. století bylo několikrát měněno.⁹⁹) Odvádění „cenu“ dělo se ve dvou termínech: na sv. Jiří a na sv. Michala.

Název „proventus“ znamenal v urbářích důchody z mlýnů po semletí, clo z mostů, poplatky, které platili hostinští, devátky z vino-brání, seno dodáváné sekáči sena a desátky, placené v hotovosti za každé poražené prase. Po každé sklizni obilí obyvatelé Mukačeva dodávali „pauschaliter“ (paušál), od středověku počínaje po 50 kyblech pšenice a ovsa; je to t. zv. „kyblová“ pšenice a „kyblový“ oves. I šlechtici, bydlící na sedlákově pozemku, museli tuto dávku odváděti. Název „servitia“, jenž se vyskytuje v urbářích, znamená práce na polích a v sýpkách při sklizni, dále dovoz pšenice s pole a ze zámku do mlýna, dovoz mouky ze mlýna a dovážku ovoce. Slovem „munera“ nazývají se dárky, dávané pro kuchyni (na př. tak zvaná „vánoční slepice“). V Mukačevě byla „munera“ zavedena Žofii Báthoryovou.

Zmiňuji-li se urbáře ze XVII. století o městě Mukačevě, neužívají název „měšfané“: mluví se zde jen o zaměstnancích panství, bydlících ve městě, o nevolnících a šlechticích, kteří byli osvobozeni od daní. Nešlechtické obyvatelstvo města bylo asi v nevolnickém poměru k panství. Přesto, že se Mukačovo v urbářích nazývá nikoliv vesnicí, nýbrž „oppidum“, přece nemá v XVII. století toho rázu města, jaký vidíme na obyvatelstvu, obchodnících a živnostnících jiných měst tehdejšího feudálního světa. Většina obyvatel zabývá se zemědělstvím, remeslníci pracují pro zámek a značnou skupinu tvoří ti měšfané, kteří jsou ve službách panství; tito nazývají se „oficiolati“. Za měšfany jsou pokládáni jen ti velkoobchodníci, kteří platí „taxu“ a r. 1672 provádí se zvláštní soupis těchto měšfanů.

R. 1649 urbář jest sestaven podle společenských skupin, jimiž jsou: nevolníci, majitelé rohatého dobytka, sedláci povinní robotou, oficiolati, živnostníci, zaměstnanci ze zámku, vdovy, šlechtici a obyvatelé, kteří užívají osobních privilegií a jsou osvobozeni od placení daní.

Zvláštní zajímavou skupinu v urbářích tvoří prázdné a opuštěné domy. Nyní to zní podivně, že v obvodu našeho města byly pozemky bez majitelů. V XVII. století se však často stávalo, že majitelé domu utíkali před nebezpečím války, nebo pro přílišné zatížení daněmi. Osud těchto prázdných domů a pozemků býval často takový, že sousedé si je prostě přivlastňovali nebo, jak se říkalo, aplicovali. R. 1649 v Muka-

⁹⁹) Viz. Alexander Kolosváry — Koloman Ováry: Corpus Statutorum Hungariae Municipalium. Tomus II. Pars I. Budapestini, 1890. str. 324 a jiné.

čevě bydlely 44 docela chudé rodiny chalupnické, 16 z nich platilo daně, poněvadž bydlely na pozemku „sessio“, ostatních 28 rodin bydlelo na cizí půdě a pracovalo pro cizí dům. Z nich jen jedna rodina měla krávu. Podle sčítání lidu r. 1649 ve městě bylo 302 nešlechtických a 50 šlechtických hlav rodin a 158 nevolníků-mládenců. R. 1672 bylo 233 otců rodin a 203 mládenci, kdežto r. 1699 čítají se 204 poplatníci a chalupníci, 77 mládenců a 87 „personae exemptae“. Klesání počtu mládenců a vzrůstající počet nezdaněných pozemků jest známkou nepříznivých ekonomických a kolonisačních podmínek. Předpokládáme-li, že počet osob ženského pohlaví nezapočítaných do statistik rovnal se počtu mužského obyvatelstva, celkový počet obyvatel Mukačeva ve zmíněných letech činí asi 1200 osob.¹⁰⁰⁾

V r. 1649, kdy statistika města Berehova zmiňuje se již o dvou radnicích a jednom městském notáři, v Mukačevě se nemluví ještě ani o radnici, ani o notáři. Do počtu veřejných budov zahrnutý jsou dvě církevní farnosti, dále škola, která stojí na „sessii“ a také nemocniční budova.

Roku 1649 55 řemeslníků provozovalo 17 různých živností, kdežto počet majitelů rohatého dobytka povinných robotou a chalupníků (většinou nemajících pozemků) byl trojnásobný, t. j. 155. Zajímavé jest, že řemeslníci většinou mají příjmení, jež odvozuje od provozovaného řemesla: na př. každý krejčí jmenuje se Szabó; totéž pozorujeme u holičů a zámečníků. Městský starosta spolu s 12 přisežnými, 6 městskými lesními a 11 městskými obyvateli, kteří měli poštovní koně jezdící na polské nebo jiné silnici, také se pokládají za oficioláty, t. j. úředníky.

K úředníkům patří také dva pojazdní-volní sedláci, 4 „trabantí“ s měsíčním platem, „modří“, obsluhující majitele a majitelku zámku (r. 1672 nazývají se „modří pěšáci“) a mimo různé živnostníky ještě student Eperjesi, který má místo zámeckého písáře, dále houslista Jiří Hegedűš, který jako svobodný umělec „nikdy neplatil daní“. Jakub Becskereky a Dmitrij Murza, jako chromí, jsou osvobozeni podobně jako oficioláti od roboty.

Roku 1672 urbář jmenuje 16 různých druhů živností se 60-ti živnostníky, mezi nimiž zmiňuje se též o jednom maliři žijícím v domě, kde se později narodil Michal Munkácsy. Počet nevolníků a chalupníků od r. 1649 klesl ze 155 na 95.

Připočteme-li k tomu ještě 17 kupců, kteří jsou po prvé zapsáni do urbární statistiky r. 1672, tu můžeme konstatovati, že obchodní a živnostenské obyvatelstvo Mukačeva jeví značný přírůstek proti klešajícímu počtu zemědělců. Roku 1672 mluví se v urbářích také o těchto cechových mistrech: Pavlu Csengery, mistru koželužském, Ondřeji Gyenge, mistru koželužském a konečně o Michalu Ungai, mistru obuvnickém.

Roku 1682 objevuje se přímo ohromující úbytek městského obyvatelstva, které se zabývalo zemědělstvím. Celkový počet nevolníků činí 56 osob, zatím co řemeslníci a obchodníci dosáhli počtu 91 a tak nabyla číselné převahy. Tuto změnu číselných poměrů nelze vysvětlovati širokým rozvojem a vzrůstem obchodu a průmyslu, nýbrž utlačováním

¹⁰⁰⁾ Když počet obyvatelstva klesal, tu do seznamu se zapisovali také cikáni: na př. r. 1682 uveden počet jejich 53 (mezi nimi 36 mládenců), r. 1699—36 (při jmenném soupisu).

nevolníků. V urbáři z r. 1682 jednotlivé cechy odvolávají se již na svoje privilegia, na př. mukačevští hrnčíři, zámečníci, kováři, koželuhové a brusiči. Téhož roku mluví se již o výrobě vlněných látek v továrně u potoka, pod zámkem, kteráž byla pronajata textilnímu továrníkovi. Lehoczky ve své monografii o berežském komitátu (II. dil, str. 440) praví, že panství začalo vyráběti vlněné látky v Mukačevě v polovici XVIII. století. Mukačevská vlněná manufaktura byla zařízena pro výrobu dvou druhů látek, které se mohly barviti na jakoukoliv barvu. Roku 1682 mluví se také již o jiném druhu tovární výroby, totiž o šestestovské továrně na zpracování železa, která se nacházela v blízkosti města.

Urbář z r. 1682 obsahuje již podrobné záznamy o organizaci městské správy a o její činnosti. Mukačovo má vedle vrchního městského starosty také starostu tržního, zaměstnává městské lesníky a devět soudců, kteří museli objížděti všechny obce patřící k Mukačevu. Šlechtických velkostatků ve druhé polovici XVII. století bylo asi 50 a urbář zmiňuje se o stejném počtu šlechticů ve městě. Věci, o nichž se rozhodovalo u městského soudu, mohly podle urbáře být poslány odvolací cestou z městského soudu na „vysokoblahorodý soud“ panství, kde byl stanoven rozsudek s konečnou platností. Menší zločiny a přestupy, které se netrestaly smrtí (urbář z r. 1682, str. 54), jako krveprolití, modřiny na těle, způsobené bitím, neodůvodněné opuštění manžela, krádež, porušení zákazu, pokutovaly se ve výši 12-ti zlatých a rozhodovali o nich městští soudci. Pokuta 12-ti zlatých se platila panství, kdežto pokuty ve výši jednoho zlatého dostávali soudci. Pozoruhodné je to, že soudci nezneužívali tohoto ustanovení a nepokutovali ve svůj prospěch jedním zlatým mísť 12-ti. Obyvatelé města Mukačeva museli z pokuty 12 zlatých platiti panství jen třetinu.

Koncem XVII. století dominiu hrozilo nebezpečí, že ztratí všechno své obyvatelstvo: tak veliký byl počet uprchlíků. V Berehově byla prázdná skoro každá druhá „sessie“. Aby se zabránilo této emigraci, byla vydána různá nařízení. Tak na př. mělo se do urbáře zapisovati jméno a stáří nevolníka — mládence, aby se v případě, že by uprchla osoba mužského pohlaví, mohlo snadněji vypátrati místo pobytu uprchlíkova. Jestli vdova po nevolníku znova se vdávala za nevolníka, patřícího jinému statkáři, tu úředník panství nedovoloval, aby odvedla s sebou děti do té doby, pokud nedostal dostatečnou záruku o tom, že budoucí nevolníci nebudu dominiu odňati. Tito úředníci měli též právo ženit „staré prohnané muže, kteří chodili jen křivými cestami“.

Konečně v urbáři z r. 1682 nalézá se ustanovení o tom, že ten, kdož přišel z cizího kraje neb vesnice a usadil se na některé z mnohých prázdných parcel, „po dobu šesti let jest povinen jenom dvanáctidenní robotou a nemusí platiti žádných daní“. Těchto nových „pristěhovalců nelze najednou zatížiti přílišnou prací, nýbrž mají být na nějakou dobu vzati pod ochranu panství, aby se mohli co nejvíce rozmnožiti“. (Urbář z r. 1682, str. 5).

Srovnáme-li texty obou urbářů, které byly sestaveny za Zuzany Lorántfy a Žofie Báthory, tu bude pochopitelné, jaké změny nastaly v sociálním a ekonomickém životě města od roku 1649 do r. 1672. Z důchodů z mlýnů na Latorici za doby Žofie Báthory, která přestoupila k římsko-katolické církvi, reformáctí studenti a kazatelé nedostá-

vali ničeho; také v urbáři z r. 1672 v rubrice pod titulem „bílý dům“ jest poznámka, že v „curii“ milostivé paní bydlí „patres“, t. j. jesuité. Tito vládli tentokrátě také domem manželky Dimitria Batu. Počet obyvatelstva za dobu 23 let vzrostl jen nepatrně. Daně uvalované na obyvatele rostou, poněvadž roku 1672 každý hospodář již dodával do zámku slepice a husy, kdežto roku 1649 obyvatelé neměli ještě tohoto zvyku. Uzenáři byli dříve povinni porážeti ve svých obchodech každročně 16 kusů rohatého dobytka; místo toho zvyku Žofie Báthory vymáhala od nich sto zlatých a 3 centy sádra. Roku 1649 panství mukačevské potřebovalo pro setí 1061 kyblů semen, r. 1672 žádá se již 1316 kyblů a to proto, že Zuzana Lorántfy koupila od Kigyošího jeho pozemky v Posaházu. Roku 1649 sčítání domů dělo se bez ohledu na seskupení domů podle ulic. Roku 1672 parcely jsou zapisovány v určitém pořádku, počínaje Jasinovou ulici (Körösvég-utca), ačkoliv se názvy ulic ještě nevyskytuji. Od roku 1682 do soupisu pozemkových majetků jsou zapsány již názvy desíti následujících ulic: Jasinová ulice (Körösvég-), Mlýnská (Malomvég-), Vodní (Vizköz-), Mostní ulice (Híd-), Horní ulice (Hegy- r. 1699), Cikánská ul. (Cigány-), Velká ul. (Nagysor-), Nová ul. (Új-), Záhradní ul. (Kertalja-) a „Pereuločná“ ul. (Uccaközi-utca).

Roku 1649 ještě nebylo záznamu o obchodnících, kdežto r. 1672 již 17 obchodů, které se nalézají v „bílém domě“ pod zámkem a na jiných místech, platí dominium „taxu“. Tato „taxa“ byla stanovena r. 1668. Mezi obchodníky prvním židovským obchodníkem byl Abraham Mózes, který bydlel v Rosvegově a měl povolení k prodeji lihových nápojů v krémě, která se nacházela na západ od panství. R. 1699 ve výkazu, který se týkal hotelu v ulici „Uccaközi-utca“ jest poznámenáno, že tento hotel obyčejně najímají židé. Jména kupců zapsaných v urbáři (Görög, Rácz, Galatzi, Skaresti), svědčí o tom, že to byli obchodníci — cizinci, kteří sem přišli z Balkánského poloostrova a hráli v té době hlavní úlohu v obchodě nejen u nás, nýbrž také v jiných městech, na př. v Košicích (Sr. Jiří Kerekes: „Řekové v Košicích v XVII. století“. Századok 1911, str. 366—369).

Roku 1682 obchody pod „bílým domem“ jsou prázdné a před domem obyvatele Pavla Szabóva byly 4 krámy, vlastní to obchody dvou kupců — nazývali je „aptekami“ — dále 10 dřevěných bud a 16 krámků. Roku 1699 je zapsáno 22 obchodníků, jejichž „apteky“ neobchoduji již tak čile, jako za starých dobrých časů.

Roku 1672 17 kupců na základě „limitace“ z r. 1668 platí 139 zlatých nájemného.

Nejmenší obchodní „taxa“ činí 4 zlaté, prostřední 7 zlatých, nejvyšší 12 zlatých. R. 1672 důchody z „tax“ klesají na 75 zlatých 64 krejcarů. Urbář doporučuje, aby se místo dřevěných bud vystavěly pro kupce, kterým se tenkráte říkalo hokynáři a tržní kupci, obchody („apteky“).

Zdá se, že řečtí kupci, kteří bydleli v Mukačevě, se stali obzvláště zámožnými, neboť se opovažovali odporovati městské radě, uvědomujíce si svou ekonomickou moc. Tak městská rada ve své žádosti adresované panství stěžuje si na to, že prý mukačevští kupci nevědějí, že Mukačeve také má svého pána. Pro ně tedy má být stanovena „taxa“ odpovídající jejich postavení. Panství pokouší se zeslabit monopol řeckých kupců

tím, že zavádí princip volného obchodu. „Nespravedlivé jest, aby mukačevští kupci, odvolávajíce se na stará privilegia, nepřipouštěli sem cizích kupců: chudý člověk může si jen u takového obchodníka lacino nakoupiti“. Ačkoli na základě kupeckých privilegií madarstí, řečtí a jiní kupci, kteří byli usazeni v sousedních komitátech, mohli dovážeti do města své zboží jen na hlavní jarmarky, nikdy nebylo zakazováno cizím obchodníkům (židům z Polska, Polákům a Rusům) dovážeti sem jakékoli zboží a zde je volně prodávat. (Urbár z r. 1682, str. 87).

V druhé polovici XVII. století počet městských stavebních parcel sice vzrůstá ze 163 „sessii“ na 194, avšak počet obyvatelstva stoupí nepatrně. Absolutní počet dětí ukazuje úbytek a stále větší počet parcel osvobozuje se od censu, což bylo ve spojení s výhodami, poskytovanými kolonistům.

Počínaje XVIII. stoletím můžeme čerpati z „conscriptions“, sestavených pro správu komitátu, statistické údaje o mukačevském městském obyvatelstvu.

„Conscriptions“ se podstatně liší od urbářů, neboť obsahuje jenom tabulky osobních seznamů jmen a majetkových poměrů obyvatelstva skoro vůbec bez textu. Nejsou provedeny systematicky a číselné údaje často nejsou sečteny. Proto „conscriptions“ nepodávají vždycky úplný přehled.

Není pochyby, že výkazy mukačevského obyvatelstva z některých roků trpí neúplností: tak z r. 1730, kde jest uvedeno 105 osob, z r. 1732, kde se mluví o 99 osobách a z r. 1734, kde v seznamu jest zapsáno také 99 osob. Ale z těchto neúplných seznamů se dozvídáme o důležité okolnosti: mukačevští obyvatelé již se nedělili na skupiny majitelů rohatého dobytka, nevolníků, povinných robotou, oficiolátů a řemeslníků, nacházejících se ve službách zámku. Stavovský rozdíl existoval, ale obyvatelé města — bez rozdílu, zda se žili zemědělstvím, řemeslem nebo obchodem — byli uváděni v seznamu jako „hospites“ a od těch byli odlišovánijen „inquilini“, šlechta a židé. Počátkem XVIII. století začíná se v Mukačevě nivelisace, spojení obyvatelstva v jediný občanský celek, obývající město.

Kolem r. 1740 „claviger“ (Kastner) panství Bernard Haller sestavil popis města Mukačeva, do něhož jest pojato 238 domovních parcel různé velikosti, z nichž 79 jest osvobozeno od daní. 17 druhů řemesel, provozovaných v Mukačevě, má latinské názvy. Galler sestavil též seznam 45 řemeslníků. Z popisu Hallerova vidíme, že v Mukačevě byl již jeden lékař, první, jehož jméno jest nám vůbec známo. Chirurg Jiří Štierle byl sem přeložen za epidemie moru (r. 1742) a byl ve službách panství. V soupisu, jejž pořídil komitát r. 1749, jest uvedena následující charakteristika tohoto lékaře: „medicus meritus et publico necessarius“.

Z r. 1747 se zachoval soupis všeho obyvatelstva komitátu, v němž jest popsáno město Mukačeve a pojmenovány jsou 122 osoby v rubrice, nazvané: „Nomina inhabitorum“, s 57 šlechtici, vdovami a 3 židy pod názvem: „Nobiles et taxalista oppidi Munkács“. Ani tento soupis nemůže být nazván úplným. Zvláštní pozornost obrací na sebe 29 rubrik, týkajících se živého inventáře a detailů výroby.

Roku 1749 dostavují se do berežského komitátu královští komisaři — hrabě Josef Keglevich, hlavní župan komitátu Hont a Štěpán Csiba v

průvodu zapisovatele Jana Hlaváče, aby rozřešili běžné sporné otázky mezi panstvím a komitátem. Sestavili také popis, podle něhož jsou v Mukačevě 103 „hospites“ — vlastníci domů a stavebních parcel; spolu s nimi v jednom hospodářství žije 85 „hospites“. Kromě této skupiny nalézají se v Mukačevě ještě 40 „taxalistae“, s nimž v jednom hospodářství žije 29 čeledinů, a 27 „inquilini“, kteří nemají svého domu. Statistika Keglevichova má 40 rubrik. Po statistice následuje asi na dvou stranách latinský text, v němž jest uvedeno, že městské obyvatelstvo jest povinno platiti dvojí daň, která se uvaluje panující osobou a panstvím. V poslední době v Mukačevě stoupil počet městských obyvatelů, kteří byli přijati do stavu šlechtického a takovým způsobem vyhnuli se břemenu všeobecných daní a jurisdikci městské správy. Královští komisaři podrobili nejpřesněji revisi doklady privilegovaných osob, kdežto volní měšťané nešlechtického stavu, jakož i cechoví řemeslníci byli zapsáni do seznamů poplatníků. Tento latinský text zaznamenává výhodné centrální postavení Mukačeva v komitátu ve smyslu obchodním a administračním.

Roku 1764, na nařízení Schönbornského dominia, byla sestavena podrobná statistika, v níž byla sepsána domácí hospodářství Mukačeva. Zde se rozlišuje 5 skupin parcel: 1. panský zámek a zakoupené šlechtické pozemkové parcely (22 hospodářství), 2. volné šlechtické parcely (31), 3. parcely církevní ($7\frac{1}{2}$), 4. parcely, za které se platí pozemková daň ($10\frac{1}{2}$), 5. prázdné parcely, neobývané ($8\frac{3}{4}$). Na těchto parcelách má svoje nemovitosti 236 majitelů domů.

Roku 1788 v Mukačevě bylo provedeno první státní sčítání lidu, což bylo pozoruhodnou událostí doby panování osvíceného Josefa II. Městský protokol ze dne 6. října 1788 poznamenává, že tenkráte dlelo v Mukačevě 68 osob, které pocházely z cizích zemí. Dne 19. prosince téhož roku notář zapsal, „že letos bylo městským notářem dvakrát provedeno sčítání lidu a hospodářských plodin všeho druhu“. Podle tohoto sčítání bydlelo v Mukačevě 1818 osob, z nichž podle vyznání bylo římských katolíků 483, řeckých katolíků 571, reformovaných 592, židů 172. Na základě údajů, které máme k disposici, můžeme stanovit, že obyvatelstvo Mukačeva za dobu 125 let, před 1788 rokem, stouplo o 80%. Počínaje tímto rokem počet obyvatelstva stoupá ještě rychlejší tempem, což se vysvětluje na jedné straně stoupáním immigrace, na druhé straně ekonomickými poměry, v nichž nastal příznivý obrat.

Roku 1833 Thiele uvádí počet městských obyvatelů 3223, kdežto Josef Balajthy na základě statistik různých vyznání čítá již 5846. V jedné staré matrice mukačevské reformátské farnosti (IV. díl) nalezá se statistika obyvatelů města z června 1848. Údaje jsou následující: počet římských katolíků 1700, řeckých katolíků 1600, helvetského vyznání 1138, augsburgského 105, židů 2069: celkový počet 6612.

Záznamy starých historiků a zeměpisců o Mukačevu.

Starí historikové vypravují obšírně o městě Mukačevě a o zámku. Tato část dějepisných a zeměpisných děl a cestovních zápisů zaslouhuje pozornosti. Srovnání všech těchto údajů patří již vlastně k duchovní historii, poněvadž nám podává jasnou představu o tom, iakým způsobem

bem Mukačevo, jakožto historické místo, žilo ve vědomí vrstevníků a následujících generací. O každém historickém zjevu lze vedle jeho objektivního zobrazení mluviti také se zvláštního hlediska duchovně-historického. Tak na př., existují četné životopisy Goetha a Julia Cæsara. Jeden švýcarský literární historik zabývá se otázkou, jak byla chápána osobnost Goetheho v různých životopisech, kdežto cílem zvláštního studia Némce Gundolfa byl způsob charakteristiky osobnosti Julia Cæsara u historiků a básníků celých dvou tisíciletí. Tím též thématem zabývali se vynikající jednotlivci různých generací a jestli viděný obraz, středisko pozorování, zůstavá totožný, tu v každém případě mění se jeho zbarvení, jeho vnitřní postavení. Totéž platí i o městech, která se stala předmětem všeobecného zájmu. Podobné badání zaslhuje zvláštní pozornosti, protože nám ukazuje změny kulturních pozorování, chápání a oceňování.

Kdyby někdo chtěl mluviti o Mukačevě s podobným hlediskem, tu by měl k tomuto studiu dostatečné množství materiálu, počínaje středověkými kronikami, historiky-humanisty a cestovními zápisí XVI. a XVII. století až k autorům dob novějších. Existuje určité minimum informací, jež pronikly do všeobecného vědomí a které byly podávány cestou tradice s většími nebo menšími změnami od jedné generace ke druhé.

V tisku po prvé zmiňuje se o mukačevském zámku kronika Jana Thuróczyho (pars IV, str. 20), vydaná r. 1848 v Brně, na Moravě. Zde se toto jméno vyskytuje při zmínce o majetcích srbského despota Jiřího. O tom, že panství má dobré víno a že chov vepřů jest pro ně bohatým pramenem důchodů, nalézáme zprávu již u Mikuláše Olaha, kdežto jeho žák Mikuláš Istvánffy (1538–1615) podává již podrobnější informace. Olah zmiňuje se jenom o zámku a chváli jeho polohu: „situs amoenitate insignis“, praví o tom. Mikuláš Istvánffy, magnát humanisticky vzdělaný, jenž piše dějiny Uherska XVI. století, okrašluje je podobně jako Livius popisy a řečmi, mluví již o zámku a městě zvlášť. V XXIV. kapitole svého hlavního díla „Regni Hungariae Historia“¹⁰¹⁾ líčí události z r. 1567 a uvádí nás do tábora Lazara Svendiho, vojevůdce Maximiliána II., kde se koná vojenská porada o tom, že velitel, který obsadil Szádvár, hodlá oblehnouti Mukačevo a Chust. Velitel dává rozkaz, aby vojsko obsadilo most přes Latorici, který se nalézal mezi městem a zámkem a aby chránilo Mukačevo, jakožto místo velice vhodné pro ubytování vojáků, od ohně nepřítelova. Dále následuje t. zv. „locus classicus“ o poloze mukačevské pevnosti a o těžkostech jejího obležení. Toto místo z díla Istvánffyho se přímo opisovalo — s nepatrnými změnami — v cestovních zápisích, lexikonech, zeměpisných knihách až do XIX. století. Cestovní zápisky Martina Zejlera, jež se objevily v Ulmě r. 1660,¹⁰²⁾ dodávají k informacím uvedeným u Istvánffyho jen to, že v té době zámek byl majetkem knížete „Ragoci“. Zeměpisný lexikon Uher Jiřího Krekwitze¹⁰³⁾ z r. 1686 jmenuje 4 majitele zámku ze XVII. století, mezi

¹⁰¹⁾ *Coloniae Agrippinae. Sumptibus Joannis Wilhelmi Friessen Bibliopolae. Anno MDCLXXV., str. 325—326.* — O obležení Sventi hovorí Wolfgang Bethlen: *Historia de rebus Transsylvaniae. Editio secunda. Cibinii. 1782. Díl II. str. 166—167.*

¹⁰²⁾ *Beschreibung des Königreichs Ungarn. Verlegt durch Balth. Kühnen, str. 179—181.*

¹⁰³⁾ *Totius Regni Hungariae... descriptio. Frankfurt u. Nürnberg. Verlegts Leonh. Loschge, str. 355—356.*

nimi také Thököly, avšak i on jen cituje Ištvanffiiho. Zejler a Krekwickz mluví o zámku a městě zvlášť. „Zrcadlo měst a historie“¹⁰⁴⁾ (Staedt u. Geschichts Spiegel) od Johana Krištofa Wagnera z r. 1687 podává zprávu o Mukačevě proto, že byl vzbuzen neobyčejný zájem o město ráznou obranou zámku Helenou Zrinskou. Také Wagner opakuje jen to, co nalézáme u Ištvanffiiho a jen podrobněji podává popis obležení zámku.

Matyáš Bél r. 1767 v „Compendium Hungariae Geographicum“,¹⁰⁵⁾ mluvě o mukačevském zámku, odvolává se na prameny, mezi jinými i na Istvánffyho, dále líčí osud města za doby vzpoury Kuruců až do r. 1711. Zatím co Istvánffy a jiní spisovatelé XVII. století se jen zmíní o Mukačevě, Matyáš Bél podává jeho zeměpisnou charakteristiku. Podle jeho slov Mukačev je město čilé a velké, které bývalo obehnáno zdí, postavenou Theodorem Korjatovičem r. 1360; tato zeď byla potom zničena. Město má překrásný zámek a vasiiliánský klášter ležící proti městu jest residencí uniatského biskupa řeckého obřadu. V Mukačevě byly ještě dva dominikánské kláštery — mužský a ženský — po nichž po r. 1560 nezůstalo ani stopy. Karel Gottlieb Windisch, starosta města Bratislavu a redaktor novin, ve své obšírné geographii¹⁰⁶⁾ při popisu pevnosti a města Mukačeva jde ve stopách Bélových, ale také doplňuje tohoto spisovatele. Tak praví, že město a panství přešly do rukou Schönbornů; že tři vyznání mají ve městě své kněze a že obyvatelstvo se skládá z Madarů a Rusů. Podle jeho slov manželka Korjatoviče založila zde klášter Vasilianek. Ve městě jest královská komise, skládající se z 30-ti osob a solní správa. Ondřej Valyi¹⁰⁷⁾ r. 1799 píše o rozkvětu a růstu Mukačeva a o jeho malebném okolí. Cestovní zápisny hraběte Vincence Batthyányho zaznamenávají r. 1811, že hlavní dráha solného obchodu vede z Marmaroše přes Mukačovo. Jan Čaplovic, který, podobně jako hrabě Batthyany, píše německy, r. 1829 přiřazuje Mukačevu k devítí světoznámým městům tehdejšího Uherska. Chváli továrny na zpracování železa a kamence, které se nalézají v blízkosti města. Zeměpisný lexikon J. C. Thieleho, jenž se objevil v německé řeči v Košicích r. 1833, věnuje více místa popisu města a zámku a podává více údajů, než všechna ostatní díla.

Z tohoto přehledu, jenž přirozeně nečiní nároků býti úplným, vysvítá, že vědecko-populární literatura má v evidenci pevnost a město Mukačovo, počínaje XVI. stoletím úměrně jeho významu. Čím více město se rozvíjí, tím hojnější jest počet zpráv o něm. Emerich Vahot, madarský básník a přítel Petőfího, když navštívil Mukačovo, měl dojem, že hory, které se pozvolna zdvihají nad Latorici, tvoří obrovský amfiteatr, a zámek, z hlediska architektury a historie, jest jevištěm. Čím hlouběji hledíme zpět do historické minulosti, tím správnější jest toto srovnání. Hlavním zjevem novější historie tohoto kraje jest však to, že jeviště zmíněného amfiteatru se posunulo od zámku k městu. O tom svědčí dějepisná a zeměpisná díla, která byla věnována městu Mukačevu, a jež sahají těsně až do polovice XIX. století.

¹⁰⁴⁾ Augsburg. Gedruckt u. Verlegt durch Jak. Koppmayer, str. 97—99.

¹⁰⁵⁾ Posonii. Literis Joannis Michaelis Lauderer, str. 192—194.

¹⁰⁶⁾ Geographie des Königreichs Ungarn. II. Pressburg bei Anton Löwe. 1780, str. 62—64.

¹⁰⁷⁾ Magyarországnak leírása, II. kötet. Budán 1796. str. 639—641.

Mukačevská pevnost ve vyobrazeních XVII. století.

Důkazem toho, o kolik větší přednost měla mukačevská pevnost pro svůj význam před městem samým, jsou vyobrazení zámku v malbách, malovaných koncem XVII. století, neboť na nich není ani stopy po městu, jež leželo v blízkosti zámku. Kresba, znázorňující současné město i zámek, vztahuje se teprve k polovině XIX. století. Poznati dějiny těchto vyobrazení a obeznámiti se úplně s rodokmeny jednotlivých rodin vyžadovalo by odborného studia.¹⁰⁸⁾

Pevnost mukačevská stává se světoznámou v letech 1685 a 1688, kdy Helena Zrinská ji mužně bránila před vojskem císařským. Zeměpisná a historická díla, která za těch dob sloužila témže účelům, jímž slouží nynější noviny, využila ovšem příležitosti, aby vyličila osud zámku, obléhaného po tři léta a podala jeho vyobrazení v kresbách. (Tento materiál jest sestaven většinou kompilačně a vyobrazení neodpovídají skutečnosti). V dilech, jež se objevila koncem XVII. století, možno tato vyobrazení rozděliti na následující typy:

1. Existuje vyobrazení zámku jako pevnosti; představuje skalnatou vyvýšeninu s opevněními, jež na třech terasách následovala jedno za druhým. Všude jen kameny a zdi, nikde neviděti lidí, z obrazu vane majestátní nevlidnost připomínající assyrskou nebo egyptskou architekturu. K této kresbě patří vodorovný průřez opevnění, jehož velikost dosahuje přibližně polovice kresby. Tyto dvě kresby připojeny jsou k dílu Rossiego: „Teatro della guerra contro il Turco“. Byly nakresleny pro císařskou armádu a italský nápis (Resa all' armi Cesare il 17. genaio 1688.) vysvětuje se tím, že generálové Caprara a Carafa, kteří stáli v čele velkého vojska obléhajícího zámek mukačevský, byli Italové. Francouzský zeměpisec Le Fer nakreslil r. 1696 tento „prospetto“ a „pianta“ na dvou různých arších v poloviční velikosti a vydal je v knize, jež znázorňuje nejdůležitější evropská města a jejich opevnění. Tato kniha se objevila r. 1705 ve druhém vydání. Za dva roky po prvním vydání knihy Le Fera (r. 1698) zeměpisec Merian v díle „Theatri Europaei Continuati“, XIII. část, str. 257, opět zmenšuje dvakrát kresby Le Fera a umisťuje je již nikoli na dvou zvláštních arších, nýbrž na jednom. Současně je překresluje augsburgský malíř Gabriel Bodenehr.¹⁰⁹⁾ Takovým způsobem kresba s italským nápisem za 10 let prošla rukama francouzských a německých vynikajících mužů.

2. Kniha Johana Krištofa Wagnera, pod názvem „Christlich und Türkischer Staedt- und Geschichtsspiegel“, která se objevila v r. 1687

¹⁰⁸⁾ Viz I. dil uměleckých památek Uherska pod redakcí Julia Forstera (sloupce 226–228). „Vylíčení grafické schůze komise uměleckých památek země“, Petra Gerecze. Žde jest 22 vyobrazení mukačevského zámku v malbách. Z nich 10 svělotisků s plánem zámku podle vojenských měření (1725–1831), 5 kopii perokreseb, udělaných podle několika starých pohledů a plánu. Dále jsou tam zmínky o kresbách Lehoczského, které zobrazují zámek a římsko-katolický kostel a vztahují se k r. 1870, 1876 a 1877. Gerecze vyjmenovává v II. dílu téže práce (Budapešť, 1906, sloupce 189–190) některá starodávná zobrazení. Viz „Sbírka rodinné a soukromé knihovny J. V. Cisaře“, III. dil, I. oddíl, sloupec 698, Videň, r. 1882, a Dr. Robert Braun: „Zeměpisný popis a kresby krajin madarských etc.“ Katalog Lantos akc. spol. r. 1923, str. 138.

¹⁰⁹⁾ „Das durch den Römischen Adler von den Türken befreyte Königreich Ungarn oder accurater und allerneuester Plan und Prospekt aller... Städte, Festungen. In Kupfer gestochen und verlegt in Augsburg“. Bez letopočtu.

a která líčila boje s Turky, (str. 97) nepodává čtenáři takového šablonovitého vyobrazení. Charakteristické v kresbě jest to, že jsou znázorněny detaily zdí zámku a zobrazeno jest sedm věží. Nejkrajnější z nich na pravé straně patří zámeckému kostelu, kdežto ostatní jsou tak štíhlé a úzké, že připomínají minarety. Wagnerova kniha líčí, jak příznivé bylo pro Helenu Zrinskou obležení r. 1686, což můžeme zjistit z kresby, na niž, kromě opevnění, sloužících strategickým účelům, jest viděti také lidi. Od zámku jde oddíl vojska s třemi prapory, aby učinil výpad přes most, který se klene přes přikop, vinoucí se kolem zámku, kdežto dole na protější straně mostu, tváří k zámku, stojí 4 sevřené šiky pěchoty, při každém křídle každého šiku velitel na koni.¹¹⁰⁾

Tento pohled na zámek s minaretovými věžemi nakreslil r. 1860, neuváděje pramene, kovotepec L. Rohbock pro dílo Johana Hunfalvyho: „Ungarn u. Siebenbürgen“. Zámek a věže zvýšil ještě více, svahy zámeckého kopce pokryl hustým lesem, kdežto na palouku při úpatí hory umístil několik jezdců, podobných spíše lovčům než vojákům. V horních rozech obrazu nakreslil dva medailony.

3. Ani první typ vyobrazení, ani druhý není správný. První jest příliš nevlidný a spíše jest jen abstraktním vyobrazením pevnosti vůbec, kdežto na druhém jest přidáno veliké množství věží. Příjemně překvapuje třetí typ vyobrazení, jež se nalézá u Johana Krištofa Wagnera v jeho druhém spise¹¹¹⁾: na této kresbě vidíme již známé nám rysy zámku; vedle věže zámeckého kostela nalézá se mnohopatrová hlavní budova a opevnění — bašty. Autor této kresby viděl pravděpodobně zámek na vlastní oči. Okoli u úpatí zámecké hory odpovídá skutečnosti. Autorem tohoto třetího typu jest malíř J. C. Hafner, jenž žil, podobně jako Bodenehr, v Augsburgu.

4. Následujícím typem jest vyobrazení obléhaného zámku na vrcholu skalnatého kopce, jenž má tvar rakve, s bateriemi v plné činnosti umístěnými na levo u přikopu.

Kromě zmíněného italského, francouzského a německého vydání, mukačevský zámek jest znám podle vyobrazení ze XVII. století také v Holandsku a Portugalsku, v kruzích, jež se o něj zajímaly. Holandan Bouttats kreslí mukačevský zámek od severní strany, ale na téže kresbě podává jeho zdrobnělý pohled i od západní strany. Podle kresby Bouttatsovy zobrazuje zámek P. Coronelli v díle „Regno di Ungheria“ na str. 56, kdežto ostatní vyobrazení zámku (na str. 55 a 57) vyhotovena jsou snad podle Meriana. Téhož roku v dalekém Lissabonu Manescal uverejňuje novou kresbu ve svých „Relacan historica... de liga' Sagrada contra Turcos“. ¹¹²⁾

Josef Balajthy obraci se r. 1836 se žádostí na město Mukačevo, aby blahorodá rada ráčila určiti částku za vyhotovení kresby muka-

¹¹⁰⁾ Birkenstein: „Erz-Herzogliche Handgriffe des Zirkels und Lineals. Augsburg, 1689;“ zde nalézá se kresba mnohověžaté pevnosti ve zmenšení.

¹¹¹⁾ „Das mächtige Kayser-Reich China etc.“ Augsburg. Jak. Koppmayer 1688. V tomto díle jest dodatek o pozdějších vítězstvích císařských vojsk, k nimž patří i dobytí mukačevského zámku, znázorněné na obraze.

¹¹²⁾ Latomi: Relationes Historicae. Frankfurt n/M. 1711, II. str. 2. Boethius Christ: „Ruhm Belorbeter Kriegshelm, I. (Nürnberg 1686—88)“, obsahuje plán zámku obleženého r. 1686, v jehož dolní části jest znázorněna skupina taborových stanů.

čevského zámku; hodlá ji umístiti pro větší názornost ve své knize, jež jest v tisku. Tato kresba, velice slabá, ačkoliv přesně představuje budovu pevnosti, jest umístěna na začátku knihy Balajthyho. Lehoczky reprodukuje ve svém díle kresbu zámku se střílejícími děly, dále dyé vyobrazení Merianova a konečně obraz Hafnerův, jež však nepřejal ze jmenovaného dila, poněvadž nápis na něm jest jiný. Schematické znázornění zámku z XIX. století ve III. díle jeho „Monografie berežského komitátu“ doplňuje tento seznam.

Historický osud města Mukačevo.

Listiny městského archivu týkají se šesti století (od r. 1376 do r. 1850) a přes to, že jsou jenom částí materiálu o městě Mukačevě, rozptýleného v četných archivech, přece podávají správný přehled důležitějších období rozvoje města, počínaje středověkem. Minulost Mukačevo jest zpestřena různými událostmi a zápasy a může proto vyvolávat širší, ne pouze místní zájem. Zcela pochopitelný jest údiv, který lze vycítiti v urbáři z r. 1692 nad tím, že v městě Mukačevě zůstali vůbec nějací obyvatelé po událostech posledních let, kdy město bylo tolíkrát zničeno trvalými, těžkými zápasy a zpustošujícími požáry. Znamenitá poloha města předurčovala mu velkou budoucnost, zvláště proto, že leží na hranici hornaté krajiny s rovinou, na křížovatce cest ze severu na jih a z východu na západ.

Zámek, umístěný v blízkosti města s knížecí správou ve svých zdech a potom mukačevská latifundie zvyšují jeho význam. Avšak líc mince má také svůj rub. Vhodné cesty komunikační usnadňují vojenské vpády do města a při všech, tak četných obleženích zámku, město první stává se strategickou obětí vpádu; při tom obrovské dominium drží město tak pevně ve svých rukou, že po dobu celých století možnost rozvoje pro město byla velmi nepatrnná. V XI. století sem přicházejí Kumáni, v XIII. století Mongolové, v XIV. století město obléhá palatin Omode, jenž se postavil proti Karlu Robertu; po smrti Matyáše Korvína Poláci zpustošili zle město Mukačeve. Vladislav II. praví v jedné listině, datované roku 1507 a nalézající se v archivu, že privilegované listiny města Mukačeva shorely r. 1506; a pak Ludvík II. r. 1520, a Jan Zápolksý r. 1530 osvobození město od daní. Zápolksý tak čini proto, že Mukačeve se ocitlo ve velké bídě a nouzi pro domácí války a stranické nesváry. Mocná ruka benátského dobrodruha Ludvíka Grittiego z Cařihradu sahala až k Mukačevu: podle jeho návodu Jan Zápolksý dal zavražditi Pavla Árthandyho, velitele mukačevské pevnosti, jenž přestoupil od Marie na stranu Jana Zápolského (Ipolyi: Oláh Miklós levelezése. Budapest 1875, str. 275). Velkým nebezpečím jevila se již ta okolnost, že za zápasu mezi Janem Zápolským a Ferdinandem I. v zámku mukačevském dlel známý dobrodruh Meinhard Balaši jenž pro svou surovost mohl být bratrem Richarda III. Císař Maximilián r. 1567 obsadil ozbrojenou mocí zámek a město. V souvislosti s nešťastnou polskou politikou Jiřího Rákóczi II., knížete sedmihradského, vpád Poláků r. 1659 pustoší město až do základů. Počínaje rokem 1682 rádi domácí války: tři roky trvá obležení zámku za časů vzpoury Thökölyho; hned na to následuje panování Františka Rákóczi II. s jeho válkami, jež se vedly se střídavým štěstím. Jedna

listina v archivu líčí, že r. 1692 město bylo tak zpustošeno, že obyvatelstvo nemělo ani střechy, ani oděvu, ani chleba. Z té příčiny František Rákóczi II. obnovuje privilegia mukačevských kupců, neboť dekrety, vydané jím jeho babičkou Žofií Báthoryovou, zmizely spolu s jinými cennými věcmi. V XVIII. století, po skončení vzpoury Kuruců, Mukačevu již nehrozí vojenské nebezpečí, ale epidemické choroby ničí obyvatelstvo. Kolem r. 1780 městský starosta Ondřej Rákosy v žádosti adresované župnímu úřadu líčí smutný stav města, které ztrácí obyvatelstvo, hynoucí morem.

Perspektivy skutečné světového významu otevírají se nám, když si přehlédneme serii jmen majitelů mukačevského panství. Díky jím jménu mukačevského zámku bylo známo celé Evropě a pro město, nalézající se blízko zámku, nezůstalo bezvýznamným to, že v jeho bezprostřední blízkosti probíraly se a řešily otázky světového významu. V lesích obklopujících město madarský král uzavírá r. 1233 konkordát s poslem římského papeže. (Jedním z předmětů konkordátu bylo ustanovení, týkající se svobody povolání židů). Arpádové vládnou Mukačevu až do zániku tohoto rodu: v XIV. století dynastie polských Pjastů dává mukačevskému zámku majitelku, kdežto Podolie, vlastně Litva dává mu knížete. Ve středověku a počátkem doby novější Mukačeve bylo velmi vzdáleno od velkých středisek kulturních. Ale velká kulturní hnutí přece je zasahují. V XV. století v zámku vládnou humanisté, kteří vynikali neobyčejným vzděláním (Vincenc Szilasi, Petr Gereb).

Necelých deset let po vystoupení Luthera reformace zdvihá zde hlavu, kdežto v XVII. století silné oddíly pod vedením majitele malého Sedmihradu vystupují proti systému náboženské nesnášenlivosti a politického utlačování, jehož střediskem byla Videň. V první polovici XV. století zámek patřil jihošlovanskému magnátovi, a to despotovi Štěpánu Lazareviči, jenž uprchl od Turků pod ochranu Zigmundovu a jenž r. 1427 propůjčil městu známé obchodní privilegium. V starém městském archivu nalezá se asi 11 privilegií, jež byla dána panovníky, kteří byli zároveň vládci české koruny. Syn Karla IV. Zigmund Luxemburský obnovil r. 1391 stará privilegia obyvatel města Mukačeva. Vladislav II. z dynastie Jagellovců daroval Mukačeve své manželce královně Anně, jež pocházela z domu Valois-Bourbonů, kdežto Ludvík II. je daroval, spolu s českými městy Hradcem, Chrudimí, Dvorem a Jaroměří, své manželce, sestře císaře Karla V. Vladislav II. zahrnoval město zvláštní pozorností: daroval mukačevským kupcům celní výhody, zmenšil daně, ba částečně je vůbec zrušil a pečoval o ochranu lesů, patřících městu. V XVI. století zámkem vládl Jan Zápolský a jeho vdova, královna Alžběta, která se strany otcovy pocházela z domu polských Pjastů, a se strany matčiny měla v sobě krev Sforzů. Syn Jana Zápolského Jan Zigmund jestě vládl zámkem, ale později zámek přešel do rukou Ferdinanda I. Spojenec Matyáše Thurna, kníže sedmihradský Gabriel Bethlen, jenž sem ustoupil se svým vojskem, jako na hlavní strategický bod, přenechal zámek v dědictví své manželce Kateřině Brandenburgské a takovým způsobem jeden člen z dynastie Hohenzollerů stal se panovníkem Mukačeva. R. 1645 francouzský vyslanec Antoine Fouquet de Marcilly-Croissy jménem Mazarina vyjednával s knížetem Jiřím Rákoczi I. v pevnosti mukačevské; tomuto vyjednávání byl přítomen také zástupce Švédská.

V XVII. století byla doba, kdy jméno Mukačeve bylo nejenom známo, nýbrž budilo naději a víru, poněvadž právě z Mukačeva vyvěral bojovný proud proti té temné moci, která zachvátila Čechy pod své jho hned po třicetileté válce; tento stav trval až do počátku XVIII. století. Když se zámek, bráněný manželkou Tókölyho Helenou Zrinskou r. 1688 po tříletém obléhání vzdal rakouskému generálu Caprarovi, tu syn ženy, která tak hradištní bránila zámek, budoucí František Rákóczi II., byl převezen odtud do Čech, a to do jesuitské koleje v Jindřichově Hradci. Po dobu panování knížete Františka Rákócziho II. Mukačeve bylo jevištěm cílé diplomatické činnosti: vedle francouzských důstojníků a diplomatů přicházejí sem také ruští a polští zplnomocnenci a r. 1709 Mukačevem projížděl, jak již bylo dříve vzpomenuto, diplomat Petra Velikého.

Pevnost zůstala věrna tradici své staré slávy r. 1849, kdy se vzdala ruskému vojsku teprve 13 dní po tom, kdy Görgey složil zbraň (26. srpna 1849.) Od dob francouzské revoluce pevnost mukačevská měla smutnou pověst hrozného žaláře a demokratii z Vídni, Madarska, Řecka, Čech, Haliče a Italie a také celá řada vynikajících spisovatelů a učenců seznámila se s jejími temnými žaláři.

Historická cena archivu města Mukačeva.

Sledujeme-li minulost města Mukačeva, plnou zápasů, zvráceností a sporů a všimneme-li si všech událostí a hnutí skutečně světového významu, jež se zde odehrávaly, tu se musíme diviti tomu, že městský archiv mukačevský po dobu posledních 150 let zůstal skoro nedotčen a že se v něm ještě zachovalo z prastarých dob všechno to, co zde nacházíme. Archiv obsahuje 60 zajímavých darovacích dekretů města. Nejstarší listina z městské administrace vztahuje se k r. 1573. Ze XVII. století zůstal dosud veliký počet senátních a soudních protokolů, psaných na jednotlivých arších a jedna pamětní kniha. Bereme-li přísné měřítko, může se o administračním archivu mluvití teprve od XVIII. století. První správná starostova zpráva týká se r. 1732, a od r. 1762 následuje již nepřetržitá serie každoročních zpráv starostů. Od r. 1733 zachovaly se seznamy výběrčích daní. Od doby Josefa II. počíná se správné vedení protokolů a od r. 1793 následuje nepřetržitá řada podrobně sestavených senátních protokolů.

Jestliže doba Josefa II. a desiletí, která následovala po válkách napoleonských, přispěly ke značnému rozvoji města Mukačeva, tu také v dějinách jeho archivu tato doba přinesla značný pokrok. Kolem r. 1790 byla sestavena základní sbírka, obsahující hlavní privilegia, a r. 1813 Ladislav Váry započal svoji obrovskou práci, aby přivedl archiv do pořádku. O pili bývalých notářů ve sbírání aktů nelze si však vytvořit příznivého úsudku. Tak aspoň notář Štěpán Evva nepřehání, když r. 1798 sebevědomě tvrdí, že během pěti let napsal více protokolů, než jeho předchůdcové za 100 let.

Dále Ladislav Váry piše ve svém náčrtku knihy statutů, započatém r. 1815 toto: „S počátku bylo v neprospech města, že nemělo pořádného notáře a že městská rada nemohla se obejít bez písáře; proto město volilo ze středu rady aneb odjinud osobu, která měla spisovati

různá akta; ale co jsou jejich zápisy — toho důkazem jsou protokoly". Zkrátka, pracovalo se nedbale, bez nutného pořádku. Nemáme důvodu předpokládati, že za starých časů město disponovalo četnými doklady anebo akty a že ten materiál, který se nezachoval, představoval něco cenného, jako archivní pramen.

Všechn materiál potřebuje málo místa v několika skříních, ale nehledě na to, obsahuje neobyčejné množství nejrůznějších údajů. Všechny tyto doklady dokazují stejně nevyčerpatelnost historického života jako bohaté archivy měst, která měla šťastnější minulost. Nalézáme v archivu mnoho informací o administraci, o politickém, vojenském, kulturním a morálním životě města; na základě těchto údajů můžeme si učiniti představu o velkém pozemkovém vlastnictví, o šlechtě, měšťanech, nevolnících, o ruském, madarském a německém obyvatelstvu města. Na prvním místě všude se mluví jen o Mukačevu. Jak rozmanitý je život tohoto venkovského města! Jest stejně složitý, jako život celého kraje, jehož součástkou jest město; jeho osud jest spiat s osudem celého kraje. Rytmus provinciálního života může být pomalý, ale během století i tento malý život nabývá úctyhodných rozdílů a kromě toho, jako náš vlastní mikrokosmos jest pro nás drahý a rodný. Tyto staré doklady, které jsou studovány s láskou a zájmem, vysílají zvláštní světlo, které nás ozařuje. Před námi se otevírá čarorásné radio historie a jakoby na magické volání objevuje se spojení mezi námi a naší minulostí, jejíž jsme dětmi.

Ze skříní a zásuvek naplněných starými doklady prýští nevyčerpatelný pramen někdy tak bohatého, ale nyní navždy umlknuvšího historického života, avšak toho si musíme být vědomi, že proti historické realitě nejpřesnější sbírka různých údajů jeví se pouze rámcem bývalého života, kdežto nejpilnejší jeho studium — osobním, individuelním nazíráním. Obracejíce nažloutlé stránky aktů, setrásáme s písmen písek, který kdysi na ně nasypali, aby vyschl inkoust. Vzpomínáme na sypací hodiny a na prach, v nějž se obrátíme, ale zároveň také na ducha, jehož formy tento prach přijímá.

Co jest archiv?

Několik skříní s akty, které zasluhují toho, aby byly zachovány, neboť administrace jich možná někdy bude potřebovat — tak říkají realisté.

Důl, v němž jest možno pátrati po odůvodnění našeho tvrzení a doplňovati naše vždy neúplné historické vědomosti — tak odpovídá historik.

Možno, že jest to poklad veliké ceny, kterého by bylo lze užiti pro ulehčení veřejného daňového břemene — myslí si obyčejný obyvatel, starající se o finanční rovnováhu městského rozpočtu.

Archiv však představuje něco většího, než toto všechno. Archiv jest „locus credibilis“ dávného života, jenž chová ve svých listinách živou energii; jest to duše, která žije ještě dnes, ačkoliv ve změněných formách.

Archivní doklady jsou zajímavé také proto, že ukazují na shody mezi dřívějšími generacemi a nynějšími. Jak nezměněné zůstaly jejich chyby, jejich ctižádostivost, velkomyslnost a sobeckost! Stejná jest struktura revoluční a ekonomické krize, pouze pamět lidská jest krátká

a ačkoliv se lidstvo obnovuje, přece nenajdeme nikoho, kdo by využil zkušeností minulých generací. Ze starých aktů vystupují také sympatické lidské vlastnosti. Imponuje nám tehdejší sebevědomý starosta mukačevský, který směle vystupuje proti šlechtě, s vysoká pohlížející na prosté měšťany. Příklad lidskosti podává nám jiný starosta XVIII. století, který objednává na účet města rakev pro zemřelou chudou cikánku. Také neveliké město v minulých dobách poskytovalo možnost existence a mírného spolužití širším vrstvám veřejnosti — kéž budoucnost uskuteční jejich bratrské sdružení!

Dodatek A)

Rejstříky darovacích dekretů městského archivu mukačevského.¹¹³⁾

1. R. 1376. V den Nanebevstoupení Páně (22. května), Berehovo. — Alžběta, královna uherská a polská, povoluje obyvatelům města Mukačeva (villa Munkács) používat razítka s vyobrazením sv. Martina (viz facsimile, příl. I, čís. 1). Originál na pergameně, nevelké původní razítko se ztratilo. Fasc. I, čís. 1.

2. R. 1378. V předvečer svátku sv. mučedníka Martina (10. listopadu), Berehovo. Královna Alžběta zakazuje kastelánům zámku mukačevského souditi nevolníky, žijící ve městě Mukačevě, neboť tito mají svůj vlastní soud. Pečeť přiložená k pergamenovému originálu se rozdrobila. Fasc. I, čís. 1.

3. R. 1391. V úterý po Nanebevstoupení Páně (9. května). Buda. Listina krále Zigmunda poskytující ochranu zájmům „hostí“ (*hospites*) a obyvatelů města Mukačeva. Viz facsimile, příloha I, čís. 7. Na papíře, přiložená pečeť se rozdrobila. Fasc. I, čís. 2.

4. R. 1427. V den Jana „ante portam Latinam“ (6. května), Nikodem. — Štěpán, vévoda z Rascie, žádá všechny dvořany, duchovní a civilní mocnosti, aby nečinili překážek těm, kdož by se chtěli svobodně zúčastnit mukačevských jarmarků. Zigmund propůjčuje městu právo pořádati jarmark v době 15 dnů, následujících po svátcích sv. mučedníků Kosmy a Damiana. Na původním papíře jsou stopy přiložené červené pečeti. Fasc. I, čís. 3.

5. R. 1445. Ve středu po „Misericordii“ (14. dubna), Böszörmény. Jan Hunyady propůjčuje městu Mukačevu práva svobodného města a odstraňuje z města oficiály panství. Měšťané nesmějí být nuceni, aby dováželi každoročně z Berehova 12 sudů vína. Viz facsimile, příl. II, čís. 1. — Na původním papíře jest přiložena pečeť s papírovým obalem. Fasc. V, čís. 8.

6. R. 1446. Ve středu před svátkem Panny Scholastiky (9. února), Váry. — Jan Hunyady daruje obyvatelům města Mukačeva následující privilegia: 1. Jako obilní desátek musí platit každoročně 50 „strychů“ pšenice a ovsy. 2. Z vepřů vymáhá se patnáctina. 3. Při rozvrhování daně „lucrum camerae“ mají se dvoje vrata počítati za jedny. 4. Výčep vína může se provozovati ve městě volně tehdy, když panství nepřikazuje prodávatví své víno. Na původním papíře jest přiložena pečeť s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 5.

¹¹³⁾ Na počátku každého rejstříku jest uvedeno datum a místo sepsání, na konci je poznámka, týkající se základní sbírky archivu. Listiny čís. 1—52, 56, 58—60, jsou sepsány celé latinsky, čís. 53—55 maďarsky, vyjímaje úvod a závěr a čís. 57. celé maďarsky. O jazyku listin vůbec viz kapitolu II. (str. 27.)

7. R. 1446. Ve středu před sv. Pannou Scholastikou (9. února). Váry. — Jan Hunyady přikazuje, aby nemajetní obyvatelé města Mukačeva podobně jako nevolníci platili starostům jen třetinu ukládaných jím peněžitých pokut. Originál na papíře, připojena pečet s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 4.

8. R. 1449. Na šestý den po svátku sv. Trojice (13. června). Buda. — Jan Hunyady dává na vědomí faráři Nagy Banye a kastelánu Mukačeva, že obyvatelé Mukačeva mají právo užívat pozemků, zvaných „Budetin“. Na papíře, se stopami přiložené pečeti. Fasc. II, čís. 3.

9. R. 1458. Ve čtvrtek před svátkem papeže Řehoře (9. března), Buda. — Král Matyáš Korvín potvrzuje tři privilegia, která jeho otec Jan Hunyady daroval obyvatelům města Mukačeva ještě jako vévoda transilvanský anebo jako regent státu. (Viz čís. 5, 6 a 7) Kromě toho obnovuje příkaz Jana Hunyady daný v Zakaňmonostoru v neděli po svátku Zjevení Páně 10. ledna 1451, jímž se přikazuje kastelánovi mukačevskému Kenderešovi hájiti těch lesních práv, jichž požívali občané města Mukačeva ještě za dob starého despoty a palatina Matyáše a knížete Theodora. Na pergameně, visutá pečeť na koženém řeminku a zelenobilé hedvábné tkanici se ztratila. Fasc. V, čís. 4.

Pode jménem palatina Matouše vystupují ve středověku: Matouš Csák, který koncem XIII. století zdařilou vzpourou rozšířil své panství téměř až k východním Karpatům a Mátyuš Pálóczy, kterýžto byl jmenován r. 1434 palatinem a byl také županem berežského komitátu. (Sr. Pór Schönherr: „Dům Anjou a jeho dědici“, 1895, str. 588, a Lehoczky: „Monografie berežského komitátu“ II. díl, str. 350, III. díl, str. 430). Jestliže jméno uvedené v tomto diplomu nevztahuje se k Csákoví, nýbrž k Pálóczymu, jenž podle Lehoczckého dal r. 1418 obyvatelům města právo užívat dříví, v tom případě nejednal v hodnosti palatina. Jest zajímavé, že jméno palatina Matouše vyskytuje se v diplomu před jménem Korjatoviče a po Štěpánu Lazarevičovi, který zemřel r. 1427.

10. R. 1465. V neděli „Oculi“ (17. března), Buda. — Alžběta Szilágyi přikazuje kastelánovi mukačevskému Vlasiu Kezimu, aby nenutil obyvatele města Mukačeva vykrmovati prasata, která dostává jako naturální daň; že obyvatelé města musí dodávati potraviny v obyčejné míře; že tradice občanů mukačevských mají se respektovati. Originál na papíře, se stopami přiložené pečeti. Fasc. I, čís. 5.

11. R. 1476, in feria Sabbathi, Buda. — Alžběta Szilágyiová rozkazuje oficiálům pěvnosti mukačevské, aby v předevečer sv. Jiří sbírali jen polovinu daní a co se týče „kollekt“, zůstává v platnosti stará tradice. Taxa placená při skládání přísahy nemůže být větší než 1 dinar, rovněž při peněžitých pokutách nutno se řídit obyčejem, osvědčeným tradicí. — Na papíře, přiložená pečeť s papírovým obalem. Fasc. I, čís. 6.

12. R. 1482. Ve svátek blahoslaveného knížete Emericha (5. listopadu), Buda. — Alžběta Szilágyi dává rozkaz, aby se do Mukačeva nedováželo žádné cizí víno, pokud se ve vinicích pokrývajících svahy pahorků a Mukačeva tlačí domácí víno. Víno, které se doveze, nehledě na tento zákaz, může být zkonfiskováno městskými občany. Fasc. I, čís. 7.

13. R. 1482. Ve svátek blahoslaveného knížete Emericha (5. listopadu). — Alžběta Szilágyi, zajišťuje městu Mukačevu všechny výsady, které mu byly přiznány jejím manželem, blahé paměti Janem Hunyady. Kastelánům Jiřímu Verbelovi a Matyášovi Csetymu přísně se nařizuje respektovati práva občanů mukačevských. Na papíře s přiloženou rozdrobenou pečetí. Fasc. I, čís. 8.

14. R. 1484. Na popeleční středu (3. března), Ostríhom. — Matyáš Korvín nařizuje kastelánovi mukačevskému Blažejovi Raškajovi a jeho budoucím nástupcům v úřadě, aby chránili obyvatele Mukačeva a zajištily jim svobodné užívání veškerých jejich práv. Zvláštní povinností kastelánů je ochrana privilegií, darovaných Mukačevu předcházejícími uherskými králi a regentem státu Janem. — Na papírovém originálu jest přiložena pečeť s papírovým obalem. Fasc. I, čís. 9.

15. R. 1493. Ve čtvrtek po „světlé mši“ (7. února), Mukačovo. — Jan Korvín, vévoda slovinský, opavský a liptovský, potvrzuje v plném rozsahu výsadní list svého otce Matyáše Korvína ze dne 9. března 1458 (viz čís. 9); rovněž potvrzuje darovací listinu Jana Hunyady ze dne 9. června 1449 (čís. 8) a také listinu Alžběty Szilágyi, která byla dána v Budapešti v pondělí po všech svatých obyvatelům města Mukačeva; podle ní se tito osvobožují od poplatků za složení přísahy. (Originál této listiny se nezachoval a staré seznamy se o ní vůbec nezmiňují). Originál na pergameně s visutou pečetí na hedvábné tkanici ve voskovém obalu. Fasc. I, čís. 10.

16. R. 1494. V pondělí po Nanebevzetí Panny Marie (18. srpna), Namény. — Jan Korvín, vévoda slovinský, opavský a liptovský, připomíná kastelánům města Mukačeva Františku Balázsimu a Petru Ábrámfymu, že z prasat, vykrmených v domech občanů mukačevských, nelze vymáhati desátky a pouze z velkých vykrmených veprů mají se vymáhati 4 dinary z kusu. Zemané, bydlící v okolí zámku, kteří se zúčastnili oloupení nevolníků, zavázání jsou nahraditi způsobené jím škody. Na papírovém originálu jest pečeť v papírovém obalu. K pečetění bylo použito pečetního prstenu. Fasc. čís. 11.

17. R. 1505. V předvečer svátku apoštola Jakuba (24. června), Buda. — Anna, královna česká a uherská, manželka Vladislava II., doslově potvrzuje listinu Matyáše Korvína ze dne 9. března 1458 (viz čís. 9.) Na papírovém originálu s podpisem sekretáře Jana Goszthonyho,¹¹⁴⁾ s visutou pečetí na hedvábné tkanici ve voskovém obalu. Fasc. V, čís. 6.

18. R. 1507. Ve čtvrtek po Velikonocích (8. dubna), Berehovo. — Benedikt Batthyány, královský pokladník a marmarošský župan, nařizuje všem celním úředníkům, zaměstnaným v Marmaroši, aby přiznávali obyvatelům („coloni“) města Mukačeva při nákupu soli tatáž privilegia, kterých užívají obyvatelé pěti měst marmarošských. Papírový originál se skvrnou na místě přiložené pečeti. Fasc. II, čís. 12.

19. R. 1507. V sobotu před svátkem blahoslavené Panny Markéty (10. června), Visegrád. — Vladislav II., král uherský a český, oběžníkem

¹¹⁴⁾ Jan Goszthonyi, raabský, potom transilvánský biskup, (zemřel r. 1527) jenž hrál důležitou politickou úlohu r. 1514 za vzpoury Dosyho. (Viz. Márki Sándor: Dósa György. Budapest, 1913, str. 400—401).

dává na vědomí všem zemanským a měšťanským správám, stejně všem výběrčím mýtného, že obyvatelé Mukačevo, podobně jako obyvatelé Berehova a Váry, musí platit z přiváženého zboží pouze 1 dinar mýtného. Na pergamenovém originálu s pečetí, učiněnou pečetním prstenem Fasc. II, čís. 13.

20. R. 1512. Na Květnou neděli (4. dubna), Buda. — Vladislav II., král český a uherský, nařizuje Petru Derenchényimu, mukačevskému kastelánovi, aby vzal šlechticům Emerichu a Valentinovi bukový les, který se prostírá mezi vesnicemi Novým Selem, Koropcem a Znjacevem, t. zv. Budetin a Lávku, protože jmenování šlechtici si jej přivlastnili bez zákonného oprávnění. Tento les má být vrácen mukačevským občanům. Pa papírovém originálu, podepsáno též sekretárem Vladislavem Zalkay¹¹⁵), s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 14.

21. R. 1512. Na Květnou neděli (4. dubna), Buda. — Vladislav II., král český a uherský, přikazuje Petru Derenchényimu, kastelánovi města Mukačevo, aby nečinil překážek obyvatelům Mukačevo v užívání dubového lesa, ležícího mezi vesnicemi Barbovem, Fornošem a maďarským Koropcem a aby nevymáhal na nich desátků z veprů, kteří se tam pasou. Na papírovém originálu podepsán jest Vladislav Zalkay; jest přiložena pečeť v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 15.

22. R. 1512. V úterý po Květné neděli (6. dubna), Buda. — Vladislav II., král český a uherský, přikazuje, aby byla doslově potvrzena listina Matyáše Korvína ze dne 9. března 1458 (viz čís. 9). Viz facsimile v příl. II. čís. 2. Na pergamenovém originálu, s podpisem Vladislava Zalkay a s visutou pečetí na dvojité hedvábné tkaničce. Fasc. V, čís. 3.

23. R. 1512. Na svátek sv. Aegydia (1. září), Monyoród. — Vladislav II., král uherský, nařizuje Františku Várdayovi, biskupovi vacovskému, aby „dikátoři“ při rozvrhování daní pamatovali na staré právo města Mukačevo, podle něhož má se ze dvou domů bráti 1 zlatý daně. Neobydlené domy nepodléhají zdanění a nelze omezovat město v užívání lesů a pastvin, jež mu patří. Na papíře, pečeť s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 9.

24. R. 1513. Ve čtvrtek po neděli „Invocabit“ (17. února), Buda. — Vladislav II., král český a uherský sděluje Františkovi Várdayovi, biskupovi vacovskému, že osvobozuje obyvatele Berehova a Mukačevo, kteří pro vysoké daně upadli do velké bidy, od obyčejné taxy, která má se splácti na sv. Jiří, v částce 1 $\frac{1}{2}$ zlatého. Na papíře, pečeť s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 16.

25. R. 1520. V ponděli po Květné neděli (2. dubna), Buda. — Ludvík II. král český a uherský potvrzuje občanům města Mukačevo jejich starodávné výsadní listiny a nařizuje Ondřeju Báthorymu, Gabrielu Pezenji a Antonínu Pálóczymu, aby jich respektovali. Nelze jim ukládati žádnou taxu anebo „telonium“. Na papírovém originálu přiložena jest pečeť v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 17.

¹¹⁵) Miláček královny Marie a krále Ludvíka, obuvníkův syn, který proti zákonu XXIV. z r. 1515, zabraňujícímu dětem nevolníků dosíci hodnosti biskupa, dosahuje r. 1524 biskupské hodnosti v Ostřihomu, aniž by byl před tím posvěcen za kněze. (Viz. Mátki, cit. kn., str. 520, a Vilém Franknói: Epochá Hunyadyho a Jagellonců 1896, str. 454.). Padl v bitvě u Moháče r. 1526.

26. R. 1523. Na svátek blažené Panny Markety (13. července), Buda. — Marie, královna česká a uherská, manželka Ludvíka II. na žádost obyvatelů mukačevských doslovne potvrzuje listinu královny Anny ze dne 24. července 1505. (Viz čís. 17) a zároveň Ludvík sám obnovuje platnost listiny Matyáše Korvína, která obsahuje čtyři privilegia Jana Hunyady. Na pergameně, s podpisem královny Marie, s visutou pečetí ve voskovém obalu. Fasc. V, čís. 5.

27. R. 1523. Na svátek blažené Panny Markety (13. července), Budapešť. — Marie, královna česká a uherská, manželka Ludvíka II. nařizuje všem oficiálům mukačevského zámku, aby nezvyšovali cen vína, jež dominium uvolnilo k výčepu mukačevským obyvatelům a nevolníkům. Na papíře, s podpisem královny Marie, s pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 18.

28. R. 1530. V pondělí po svátku Pozdvižení sv. Kříže (19. září), Budapešť. — Jan Zápolský, král uherský, osvobozuje chudé a morem postižené obyvatele mukačevské na 3 roky od každého „censu“ a každé taxy. Dělá tak proto, aby povzbudil obyvatele k stavbě budov a ke kolonisaci. Na papíře jest přiložena pečeť s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 19.

29. R. 1548, dne 18. června. Vídeň. — Ferdinand I. potvrzuje listinu, která byla dána jeho sestrou-vdovou obyvatelům města dne 13. června 1523, a listinu, danou Vladislavem II. dne 10. července 1570 (viz čís. 27 a 19). Privilegium Mariino obnovuje utvrzující listinu královny Anny; listina Vladislava II., zde uvedená, týká se dinarového privilegia obyvatelů Mukačeva. Na pergameně, s podpisy autora a záhřebského biskupa Mikuláše Oláha, s přelomenou visutou pečetí. Fasc. V, čís. 2.

30. R. 1548, dne 22. července. Vídeň. — Ferdinand I. zakazuje vdově Michala Büdyho, rozené Anně Ártandyové a jejímu synovi Michalu Büdymu, županovi berežského komitátu, cíinit překážky občanům Mukačeva v prodeji vína, vybírat od nich vysoké daně, nutiti je k pracím jimiž nejsou povinni a zabírat jejich lesy a pole. Slibuje poslati ihned komisaře pro likvidaci stížnosti. Na papíře, s podpisem autora a záhřebského biskupa Mikuláše Oláha, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. V, čís. 7.

31. R. 1548, dne 26. července. Vídeň. — Ferdinand I. nařizuje všem uherským úředníkům, aby osoby, které mají nějaké stížnosti na mukačevské občany, převážející zboží, podávali je soudci a přisežným města Mukačeva. Nad občany Mukačeva má právo vykonávat soudcovskou moc toliko jejich vlastní soudce. Potvrzuje se jejich starodávné privilegium, podle něhož vybírá se od nich „telonium“ anebo „tributum“ v částce nejvýše 1 dinaru. Na papíře, s podpisem autora a záhřebského biskupa Mikuláše Oláha s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 20.

32. R. 1549, dne 18. září. Praha. — Ferdinand I. nařizuje vdově Anně Artandyové a jejímu synu Michalu Büdymu, županu berežského komitátu, aby nezatěžovali obyvatelstvo města Mukačeva prodejem vína, peněžitými pokutami a donucovacími pracemi. Jan Perényi, župan uherského komitátu a Jiří Verner, prefekt hradu Saroše, dostávají příkaz předvolati Annu Ártandyovou a jejího syna k výslechu, a vyšetřiti obsah stížností občanů mukačevských. Na papíře s podpisem autora a biskupa

erlavského Mikulaše Oláha s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 21.

33. R. 1549, dne 24. září, Praha. — Ferdinand I. zakazuje šlechticům Anně Ártánydové a županovi berežského komitátu Michalu Büdymu užívat lesů Nagyliget, nalézajících se mezi vesnicemi Barbovem, Fornosem a madarským Koropcem, jako pastvin. Nesmí se porušovat práva občanů ve vlastnictví lesa Nagyliget, neboť tento je dáným pozemkovým vlastnictvím města Mukačevo. Na papíře s podpisem sestavitele a erlavského biskupa Mikulaše Oláha, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 23.

34. R. 1549, dne 24. září, Praha. — Ferdinand I. dává na vědomí Františku Thurzovi, biskupu nitranskému, radě uherské dvorní komory a také výběrcům „lucrum camerae“, že v městě Mukachevě při vyměrování této daně mají se dva dvory čítati za jeden, neboť občané mohou dokázati své právo na toto privilegium starodávnými listinami. Fasc. II, čís. 24.

35. R. 1549, dne 25. září. — Ferdinand I. přikazuje Anně Ártánydové, Michalu Büdymu a prefektům zámku mukačevského vzít pod svou ochranu mukačevské obyvatele proti šlechtici Ondřejii Kerepechy, který násilnickým a protizákonným způsobem porušuje jejich vlastnická práva na dubový les a pastviny, t. zv. Budetin a Lávka, které leží mezi obcemi Novým Selem, Koropcem a Znjacevem. Na papíře, s vybledlým podpisem autora a podpisem erlavského biskupa Mikuláše Oláha, s pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 22.

36. R. 1549, dne 25. září, Praha. — Ferdinand I. ukládá Anně Ártánydové a Michalu Büdymu, aby obdělaná pole mukačevských obyvatelů, která se nalézají v blízkosti pevnosti a jmenují se Ždeniovo, vzali pod svoji ochranu proti porušení práva se strany šlechtice Matyáše Laslockého z Póssaházu. Na papíře, s podpisy autora a biskupa erlavského Mikuláše Oláha, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 25.

37. R. 1551, dne 5. října, zámek Mukačovo. — Anna Ártánydová písemně přiznává, že způsobila za těžkých časů obyvatelům Mukačevo nepříjemnosti. Ale když občané podali stížnost panovníkovi a jejich privilegia byla uznána, slavnostně slibuje, že již nebude je utiskovati, nýbrž naopak, bude ochránkyní jejich práv. Na papíře, s pečetí v papírovém obalu; k pečetě bylo použito pečetního prstenu. Fasc. II, čís. 26.

38. R. 1551, dne 6. října, Vídeň. — Na základě stížnosti obyvatelů Mukačevo. Ferdinand I. upozorňuje Michala Büdymu na to, že on a jeho matka mají respektovati práva občanů mukačevských a nemají žádati od nich devátků ve výši, přesahující 50 „četveriků“ pšenice a ovsa ročně. Na papíře s podpisem autora a erlavského biskupa Mikuláše Oláha, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. V, čís. 11.

39. R. 1556, na svátek narození Jana Křtitele (24. června), Koložvár. — Petr Petrovič de Swraklyn, místodržitel Transilvanie a Uher, na základě stížnosti starosty Mukačevo a tamějšího obyvatele Jana Molnára, přikazuje Matyášovi Nagylakymu a Petru Csejthymu, kastellanům mukačevské pevnosti a provisoru Ambroži Chákymu, aby v soudním procesu mezi dvořanem Michalem Nyilašem a mukačevskými obyvateli byl vynesen nový rozsudek. Nařizuje nový výslech stran, svědků

a dává znovu prozkoumat předložené doklady, jakožto důkazy. Kdyby některá ze stran nebyla spokojena s rozsudkem, tu věc má být předložena samému Petrovičovi. Na papíře, s podpisem sestavitele, s pečetí, učiněnou pečetním prstenem, s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 27.

40. R. 1556, na den narození Jana Křtitele (24. června), Koložvár. — Petr Petrovič de Swraklyn, místodržitel Sedmihrad a Uherska, v rozkazu, adresovaném kastelánům Mukačeva Matyášovi Nagylakýmu a Petrovi Csejthýmu a provisoru Ondřejí Chákýmu, přikazuje, aby šlechtici, kterým patří majetek a kteří bydlí mezi měšťany Mukačeva, plnili stejně veřejné povinnosti, jako „oppidani“. Nehledě na šlechtický stav a na jejich odvolávací právo, mají být přinuceni k tomu, aby se podrobili soudu měšťanů. Jestliže osoba šlechtického původu, bydlící ve městě, poskytne útulek zločinci, kterýž spáchal loupež, v takovém případě městský starosta a přísežní mají právo násilím přivést zločince. Na papíře s podpisem autora, s pečetí, učiněnou pečetním prstenem a papírovým obalem. Fasc. II, čís. 28.

41. R. 1560, dne 9. prosince, zámek Gyalu. — Jan II., zvolený král Uher (Jan Zigmund), slavnostně potvrzuje na papíře psanou a pečetí ověřenou listinu blahé paměti královny Alžběty, matky Matyáše Korvína. Listina byla mu předložena měšťany Mukačeva a podle ní byl zakázán dovoz jakéhokoliv cizího vína do Mukačeva. Viz čís. 12.) Na papíře s podpisem autora a kancléře Michala Chyakiho, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 29.

42. R. 1560, dne 9. prosince, zámek Gyalu. — Jan II. zvolený král Uher (Jan Zigmund), sděluje prefektovi Tomášovi Daczovi, kastelanu Františku Gálthewýmu a provisoru Dimitrovi Kerepecimu, zaměstnaným v zámku mukačevském následující: vzhledem k tomu, že v Mukačevě jsou osoby šlechtického původu, bydlící na šlechtických parcelách, které neplní ani „servitium“, ani jiných povinností, které nechťejí se podrobiti soudu, ba i ukryvají u sebe loupežníky, chránice je tak před stíháním, přikazuje se, aby takoví šlechtici, užívající občanských práv, byli donucováni k plnění veřejných povinností. Šlechtici mají se podrobovat městskému soudu a mohou být všemi prostředky donucováni k vydávání zločinců, skrytých v jejich domech. Na papíře, s podpisy autora a kancléře Michala Chyakiho, s přiloženou pečetí a papírovým obalem. Fasc. II, čís. 30.

43. R. 1571, dne 15. listopadu, Vídeň. — Maximilián II. vzhledem k věrným službám občanů Mukačeva uznává dubový les, nazvaný Nagyliget, v jeho zákonem stanovených hranicích za jejich vlastnictví se všemi právy z toho plynoucími, jinými slovy, císař ve slavnostní formě jim jej znova daruje. Na papíře, s podpisy autora a vesprenského biskupa Jana Listhia, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 31.

44. R. 1571, dne 15. listopadu, Vídeň. — Maximilián II. vyzývá Mikuláše, Šebastiána a Řehoře Bégányi, aby nepřekáželi měšťanům mukačevským — qui nostrum et sacrae coronae peculium sunt — v užívání lesu Nagyliget, jenž jím byl darován předchozími králi. Povinností prefecta, radů košické královské komory, stejně jako prefectů a oficiálů pevnosti mukačevské je ochraňovat městské obyvatelstvo před každým podobným porušením. Fasc. II, čís. 32.

45. R. 1572, dne 17. července, Košice. — Jan Porzoth, Petr Faygell a Michal Sycelius, radové spišské komory zakazují výběrcím třicátků, aby žádali od obchodníků se solí přicházejících z Marmaroše sůl v množství, přesahujícím obvyklou třicátou část. Každý obchodník, transportující sůl, který zaplatil svou třicátou část, může bez překážek po kračovati v cestě. Na papíře, s podpisy autorů, s třemi pečetmi, učiněnými pečetními prsteny, v papírovém obalu. Fasc. II, čís. 34.

46. R. 1574, dne 13. července. — Maximilián II. obrací pozornost všech úřadů na starodávné právo měšťanů mukačevských platiti na celnicích z každého vozu naloženého zbožím pouze 1 uherský dinar. Poněvadž se od nich často vyžaduje více, cisař potvrzuje jejich privilegium. Na papírovém originálu, s podpisy autora a biskupa raabského, s přiloženou pečetí, s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 35.

47. R. 1578, ve čtvrtek po „světlé mši“ (6. února), Užhorod. — Mikuláš a Štěpán Drugeth de Homonna, župani zemplínského komitátu, potvrzují na práni občanů mukačevských jejich starodávné privilegium, podle něhož kupci, kteří dovážejí sůl na Verchovinu, platí v Užhorodě celníkům jednu „sůl“; při návratu platí 2 dinary nehledě na to, jaké zboží mají na voze. Na papírovém originálu, s podpisy sestavitelů, se dvěma pečetmi, učiněnými pečetními prsteny, s papírovým obalem. Viz facsimile, tabulka II., čís. 3. Fasc. II, čís. 36.

48. R. 1601, 12. května, Praha. — Rudolf II. ve svém poslání k mukačevským občanům žádá je o to, aby potažní službou pomohli armádě, která přišla do Karpat, kdež měla odraziti ohrožujícího nepřítele a aby dali veliteli této ozbrojené moci, kapitánu Ferrante Marchio de Gonzaga k disposici tolik potahů a koní, kolik budou moci dodati. Viz. facsimile, tabulka III., čís. 1. Na papíře s podpisy sestavitele a kancléře Himelreicha, s pečeti a papírovým obalem. Fasc. III, čís. 39.

49. R. 1613, 15. února, Vídeň. — Matyáš II. uznává a potvrzuje v plném znění darovací listinu svého otce Maxmiliána občanům mukačevským, datovanou 7. listopadu ve Vídni, psanou na pergameně, ověřenou pečetí a vlastnoručním podpisem. Tento doklad obsahuje zvláštní darovací listiny Ferdinanda I., královen Anny a Marie a Matyáše Korvína. Osm bílých pergamenových archů v červených pergamenových deskách, s podpisem autora, nitranského biskupa a Vavřince Ferencffyho. Visutá pečeť přelomena. Fasc. I, čís. 4.

50. R. 1613, 24. března, zámek Pozsony (Bratislava). — Matyáš II. obnovuje starodávné privilegium mukačevských občanů o placení 1 dinaru cla, poněvadž mukačevští obyvatelé si stěžovali, že celníci nerespektovali toto jejich právo. Na pergameně, s papírovým obalem. Fasc. II, čís. 42.

51. R. 1613, 28. března, zámek Pozsony (Bratislava). — Matyáš II. na žádost mukačevských obyvatelů Mikuláše Andoka a Blažeje Borbelyho nařizuje potvrditi příkaz krále Jana II., aby šlechtici, kteří bydlí ve městě na nešlechtických parcelách plnili veřejné povinnosti stejně, jako ostatní mukačevští obyvatelé. Na pergameně, s těmiž podpisy, jako na čís. 19., se zbytky zlomené visuté pečeti. Fasc. III, čís. 41.

52. R. 1613, 28. března, zámek Pozsony (Bratislava). — Matyáš II. nařizuje doslově vypsat dva příkazy svého děda Ferdinanda I.: ze dne 24. a 25. září 1549, vydané v Praze. V prvním příkaze se nařizuje

Anně Ártányové a Michalovi Büdymu, aby neomezovali práv města ve vlastnictví lesa Nagyliget. Druhým příkazem se jim nařizuje, aby hájili práva města na dubové lesy, nazývané Budetínem a Lávkou před nároky Ondřeje Kerepechyho. (Viz. čís. 33. a 35.) Na pergamenovém originálu, s těmiž podpisy, jako na čís. 49. Visutá pečeť jest rozlomena na několik kusů. Fasc. II., čís. 43.

53. R. 1645, 31. března, zámek Mukačeve. — Jiří Rákoczi I., kníže sedmihradský, se dozvěděl ze zprávy mukačevských starostů, že ještě na svátek sv. Trojice dobytek byl na zámeckých pastvinách, místo toho, aby podle zvyku byl hnán dále již na sv. Jiří. Kniže nařizuje, že bude-li někdo pásti dobytek nebo koně na uvedených pastvinách po tomto svátku, tu má být tento dobytek vzat a jeho majitel má zaplatiti peněžní pokutu. Kdyby nějaký šlechtic svým koněm kdekoliv pošlapal obili, nesmí být osobně zadržen, ale má se mu vzít jeho kůň. Kdyby však sedlák nebo nějaký sluha způsobil podobnou škodu, tu může být zadržen. Na papírovém originálu, s podpisy autora a generálního sekretáře Jana Szalárduho, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. III., čís. 45.

54. R. 1646, 18. srpna, mukačevský zámek. — Jiří Rákoczi I., kníže sedmihradský, nařizuje kapitánu Řehoři Löveymu a provisoru pevnosti mukačevské Jiřímu Maxaiovi, aby hájili před každým porušením vlastnického práva Kateřinu Katonovou, bydlící v Mukačevě, která si koupila dům od Tomáše Panasza, zaplatila jeho hodnotu a již se v něm usadila. Dvorní starosta má dohlížeti na to, aby žádný šlechtic nekuoval si dům, patřící nevolníkovi. Kdyby se podobná koupě přes zákaz přece uskutečnila, v tom případě má být dům zkoniškován ve prospěch knížete, i jeho kupní cena. Na papíře, s podpisy autora a Jana Szalárduho, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. V., čís. 12.

55. R. 1646, 4. září, zámek mukačevský. — Jiří Rákoczi I., kníže sedmihradský nařizuje správci velkostatků Tomáši Debreczenemu, kapitánu Řehoři Löveyovi, provisoru Jiřímu Maxaiovi, městskému starostovi a přísežným města Mukačeva, aby prozkoumali a spravedlivě vyřídili stížnost Petra Borbelyho na Ondřeje Bornemisza, který jako poručník si protizákonné přivlastňuje dědictví. Na papírovém originálu s podpisem autora, s přiloženou pečetí v papírovém obalu. Fasc. III., čís. 47.

56. R. 1648, 5. srpna, zámek mukačevský. — Jiří Rákoczi, kníže sedmihradský, nařizuje pod pohružkou pokuty v částce 16 marek, aby ti, kdož byli vyzváni, aby vyslechli slavné ohlášení Štěpána Sulyoka de Szopor se dostavili k tajemníkovi knížecí kanceláře a přísežným přisedicím za účelem svědectví. Na papírovém originálu, s přiloženou pečetí, v papírovém obalu. Fasc. III., čís. 48.

57. R. 1697, 9. ledna, město Mukačeve. — Kniže František Rákoczi II., na žádost kupeckého stavu mukačevského, obnovuje privilegia, která byla kupcům darována Zuzanou Lorántfy a Žofií Báthory. Viz facsimile, tab. III., čís. 2. Na papíře, s podpisem autora, s pečetí, učiněnou pečetním prstnem. Fasc. V., čís. 1.

58. R. 1734, 1. května. Vídeň. — Karel III., císař a král, na žádost knížete svaté říše římské, hraběte Fridricha Karla Schönborna, dává městu Mukačevu povolení na šest volných jarmarků a to: na Tři krále, na sv. Josefa, sv. Jiří, před sv. Duchem, na Stětí hlavy Jana Křtitele

a na sv. Jana. Císař vybízí všechny, kdož chtějí navštíviti tyto jarmarky, aby tam jeli bez obavy. Privilegium jest ověřeno tajnou pečetí, které používá Karel III. jako král uherský. Pergamenový originál, ozdobený arabeskami, s podpisy autora, hraběte Ludvíka Battyaní a Petra Végha, s visutou pečetí v dřevěném pouzdru, jehož víko se ztratilo. Fasc. IV, čís. 60.

59. R. 1818, 8. května, Videň. — František I potvrzuje cechové stanovy, kteréž mu byly předloženy sdružením truhlářů, zámečníků, kovářů koželuhů, sklenářů a knihvazačů. Na dvou pergamenových arších s podpísem autora a knížete Františka Koháryho a na osmi papírových arších s visutou pečetí v kovovém pouzdru, jehož víko se ztratilo.

60. R. 1824, 20. února, Videň. — František I povoluje městu Mukačevu mimo roční jarmarky pořádati trhy v pondělí a úterý. Kniha v sametových deskách se dvěma papírovými a osmi pergamenovými archy, s podpisy autora a knížete Františka Koháryho. Dva papírové archy a jeden pergamenový nejsou vyplněny. Všechny papírové archy mají okraje ozdobeny krásným rámečkem a ornamenty. Archy jsou spojeny se sametovými deskami silnou zlatou tkanicí, s visutou červenou voskovou pečetí v kovovém pouzdru. Fasc. V, čís. 13.

Dodatek B)

Soupis žádostí, podaných mukačevskými obyvateli majitelům panství mukačevského za dobu od r. 1645 až do r. 1708.

1. R. 1645. Město Mukačevo žádá knížete Jiřího Rákoczi I., aby zakázal oficiálům panství užívat pastvin na městských pozemcích po svatém Jiřím. (Viz nařízení knížete Jiřího Rákoczi I. ze dne 31. března 1645 v III. fasciklu základní sbírky, čís. 45.).

2. R. 1653. Žádost mukačevského starosta a městské rady adresovaná Zuzaně Lorantfy o pomoc proti panu Kigyósy, který má v úmyslu odejmouti městu pole a nevolníky. Originál žádosti s resolucí knězny Zuzany Lorantfyové na rubu žádosti ze dne 29. prosince 1653.

3. R. 1654. Poslední stránka staré žádosti se třemi poznámkami. V první poznámce Zuzana Lorantfyová žádá dne 8. července 1654 dvorního starostu ze Šaryšského Potoku, aby jí poskytl informace o synovi jednoho nevolníka. Dne 17. července dvorní soudce Štěpán Cheuta sděluje kněžně, že nevolník, o němž byla řeč, byl, jako zběh, tělesně potrestán v okolí Pošahazy. Zuzana Lorantfyová klade svou resoluci na žádost dne 17. července. (Viz Theodor Lehoczky: „Nová monografie města Mukačevo“, str. 16.).

4. R. 1654. Mikuláš Sabov, starosta města Mukačevo a městský senát žádají kněžnu Zuzanu Lorantfyovou, aby dovolila městu užívatí těch polí, k vůli nichž vznikla pře se Štěpánem Kigyósy, kdežto tomuto aby zakázala jich užívatí. Zároveň podává stížnost na tohoto statkáře, že dal zbití jednoho kněžnina nevolníka. Originál žádosti má na rubu tři poznámky. V první poznámce (8. července) Zuzana Lorantfyová žádá svého dvorního soudce o informace o tom, jak dávno nabyli měšťané práva na pozemky, o které jde v procesu a zda byl zbitý člověk skutečně jejím nevolníkem. Dne 13. července 1654 Jan Cheuta, dvorní soudce předkládá ve věci zprávu příznivou pro Kigyosyho. Následkem toho kněžna ve své resoluci ze dne 17. července se diví tomu, že měšťané vedou proces, když nemají práva na zmíněné pozemky.

5. R. 1656. Tovaryš Štěpán Góczsi si stěžuje Zuzaně Lorantfyové na to, že mistři se mezi sebou smluvili a chtějí ho přinutiti, aby pracoval u Michala Szijgyártó, od něhož odešel. Zuzana Lorantfyová dne 12. září žádá od dvorního soudce informace o žadatelci. Jan Cheuta tentýž den předkládá potřebné údaje, načež kněžna dne 13. září nařizuje, aby žadatel byl znova přijat do cechu.

6. R. 1658. Vlastnoručně podepsaný a pečetí opatřený dopis Zuzany Lorantfyové provisoru zámeckého panství mukačevského, ve kterém se mluví o Petru Balogovi a o zaplacení dluhů, které zůstaly po

zemřelém Jiřím Borbely. Originální dopis ze Šaryšského Potoku ze dne 30. dubna 1658.

7. R. 1659. Obyvatelé města Mukačeva protestantského vyznání žádají Zuzanu Lorántyovou, aby jím darovala vápno, cihly a kámen na stavbu reformátského kostela, který byl zničen nepřitelem (Poláky). V první poznámce na rubu žádosti, datované dne 20. února 1659 v Mukačevě, knězna žádá o údaje, týkající se počtu potřebného kamene pro kostelní věž. Druhá poznámka bez data a podpisu podává informaci o potřebném materiálu. Ve třetí poznámce z Gelmece ze dne 6. března 1659 dvorní správce dostává rozkaz, aby dal žadatelům jednu „pec“ cihel a dvě „pece“ vápna.

8. R. 1659. Anna Borosová, bydlící v Mukačevě, podává Zuzaně Lorantyové písemnou odvolávací stížnost na soudní rozsudek ve sporu o dědictví, jež vede proti Janu Dévaimu. Žadatelka nazývá sebe chudou, osírelou nevolnicí. Na rubu stížnosti knězna mukačevské dne 19. srpna 1659 žádá informace od dvorního starosty. Martin Galgócz si sděluje na to, kdo a jak rozhodoval ve věci Anny Borosové. Dne 23. srpna knězna dává poznámku na žádost, že by bylo záhodno v této věci učinit nové rozhodnutí, kdyby to bylo možno.

9. R. 1663. Po sdělení dvorního starosty Jana Nagy Tolcsvaiho, že knězna hodlá vzít do vlastnictví část městských pastvin, které se nazývají Nyeršeš, celé město Mukačovo se obrací se žádostí na Žofii Báthoryovou a uvádí, že kdyby se tak skutečně stalo, tu měštané nemohli by vůbec chovat dobytka, což by bylo pro panství a město jenom na škodu. Zároveň žadatelé podávají stížnost na to, že pan Gabriel Lónay chce vzít městu pět nevolníků, na což nemá práva. Mimo to poukazují na to, že i předešlé majitelé Mukačeva zakázovali bráti městu nevolníky. Originální žádost s vlastnoruční resolucí Žofie Báthoryové na rubu, datovanou 25. dubna 1663 v Borši (zachoval se také koncept této žádosti, psaný touž rukou).

10. R. 1665. Žádost, podaná nižší třídou města Mukačeva Žofii Báthoryové, aby i na další dobu ponechala v platnosti způsob vybírání daní. V poslední době bylo požadováno od měšťanů, aby zaplatili mimo pšenici, která byla odváděna dominiu a desátky, odváděné císaři, ještě třetí daň ve prospěch kláštera. Původní žádost, na jejímž rubu Žofie Báthoryová 27. července 1665 ze Šaroše žádá od dvorního starosty informaci o tom, co jest řečeno v urbáři o této sporné dani a co o tom myslí důvěryhodné osobnosti.

11. R. 1665. Humillima informatio Jana Nagy Tolcsvaiho datovaná 6. srpna 1665 v Mukačevě, jako odpověď na poznámku Žofie Báthoryové, napsanou na rubu zhora uvedené žádosti. Podle tohoto sdělení, obyvatelé Rosvígova zastavují anebo prodávají mukačevským obyvatelům pole, která podléhají zdanění ve prospěch kláštera, kdežto mukačevští obyvatelé neodvádějí daní vůbec. Žofie Báthoryová 6. srpna 1665 v Šaroši nařizuje, aby každý majitel polí, podléhajících zdanění ve prospěch kláštera, platil daň klášteru, poněvadž změna majitele pozemků nemůže přivodit zrušení anebo ztrátu daňové povinnosti, spojené s těmito pozemky.

12. R. 1666. Mukačevští starostové opětují svou žádost, podanou Žofii Báthoryové za jejího pobytu v Borši. Gabriel Lónay vyžádal si

šest nevolníků z města a jest nebezpečí, že komitát odvede ještě větší počet zdravých a práce schopných nevolníků. Jestliže Žofie Báthoryová nevezme pod svou ochranu zájmy města, může se toto odlidnit. Na rubu žádosti Žofie Báthoryová klade svou resoluci, datovanou 25. června 1666 v Mukačevě, v níž píše, aby pan Földesi pomohl měšťanům a zabýval se touto věcí.

13. R. 1668. Žádost nevolníků, bydlících v Mukačevě, podaná Žofii Báthoryové ve věci, týkající se složení taxy. Obyvatelé Mukačeva dodávají panství všechno, co toto potřebuje: slepice, husy, mouku; dovážejí do zámku různé náklady a vůbec konají mnoho roboty. Následkem toho, že v městě bydlí mnoho šlechticů a jiných privilegovaných osob, město zdá se na první pohled velkým, kdežto ve skutečnosti zde bydlí mnoho chudiny, která nemá často ani co do úst dát. Vzhledem na mořádně velké povinnosti měšťanů, bylo by správné, úplně je osvoboditi od taxy. Originál žádosti, na rubu kteréž dne 19. května 1668 v Mukačevě Žofie Báthoryová žádá o podání informací.

14. R. 1669. Mukačevští starostové co nejuctivěji prosí Žofii Báthoryovou, aby nedopustila vzítí dědictví, patřící osiřelé dceri blahé paměti Michala Szabó ve prospěch osoby, která neplatí ani daně, ani poplatků. Originál žádosti, na rubu kteréž Žofie Báthoryová dne 30. ledna v Borši nařizuje dvornímu starostovi Zigmundovi, aby se informoval o tom, co v tomto případě jest nutno podniknouti.

15. R. 1670. Mukačevský městský senát a obyvatelstvo stěžují si Žofii Báthoryové na to, že náměstek župana v posledních dnech učinil communis inquisitio, což jest pro město velikým ponížením, neboť toho se nedopouštěli ani předešli majitelé zámku mukačevského, ani blahé paměti poslední jeho majitel. Původní žádost, na jejímž rubu Žofie Báthoryová v Potoku nařídila poznamenati, že v této věci již psala panu Kisfaludymu. Na pokaženém papíře. Datum jest utrženo.

16. R. 1671. Chudí nevolníci města Mukačeva snažně žádají Žofii Báthoryovou, aby zakázala oficiálům panství vymáhati od nich dodávky dříví a sena. Ačkoliv je o tom zmínka v urbáři, žádný se nepamatuje, že by se tato povinnost fakticky plnila. Používání městských pastvin není, jako bývalo dříve, zakázáno a tyto poskytuje tak málo krmiva, že mnozí jsou přinuceni dobytek odprodávat. Žádá se i o to, aby panovnice obrátila svou blahosklonnou pozornost také na to, že počet obyvatelstva klesl a neuplyne ani jedné hodiny, aby nedostali nového nařízení. Originál žádosti, na jejímž rubu Žofie Báthoryová dne 10. února 1671 v Mukačevě nařizuje panu Kéry, aby se informoval, zda taková povinnost jest uvedena v urbáři nebo ne.

17. R. 1672. Chudí nevolníci města Mukačeva co nejuctivěji prosí Žofii Báthoryovou, aby ráčila být k chudým města milostivou. Za nejnížšího rozvržení daní jest na ně uvalena daň ve výši 183 zlatých 60 krejcarů a oficiálové hodlají tuto velikou částku vybírat od sv. Jiří. Obyvatelé města jsou tak chudí, že nemají ani chleba vezdejšího. Originál žádosti, na jejímž rubu Žofie Báthoryová dne 10. června 1672 v Mukačevě poukazuje na to, že ani v Mukačevě, ani kdekoliv jinde nikdo není osvobozen od placení repartitia.

18. R. 1672. Jutka Farkasdi, která bydlí v Mukačevě, obraci se na Žofii Báthoryovou se žádostí, v níž si stěžuje na to, že trpí padoucnicí.

Pro tuto nemoc lidé tak její osobou opovrhují, že nemůže nikde nalézti pro sebe útulku. Zdědila pole, která hodlal od ní koupiti Zigmund Bornemisza. Tento dokonce pole obdélával, ale nyní nechce za ně ani platiti, ani vrátiti je zpět. Štěpán Asztalos vzal Jitku Farkasdi k sobě: pečuje o ni, tak že by se tato pole měla jemu odevzdati, aby i nadále se o ni staral. Originál žádosti, na jejímž rubu Žofie Báthoryová dne 8. června 1672 v Mukačevě rozkazuje dvornímu starostovi, aby věc rozhodl tak, aby této ubohé ženě nebylo ublíženo.

19. R. 1690. Všichni chudí obyvatelé Mukačeva obracejí se společně na správce Františka Klobušického se žádostí, aby jim byla snížena daň, kterou uvalil na ně dyorní starosta a aby se jim povolilo odváděti ji v měsíčních splátkách. Žádost odůvodňuje svým těžkým postavením, neboť nemají ani na osivo a stěží si opatří prostředků na chléb vezdejší. Původní žádost, na jejímž rubu Klobušický dne 20. dubna 1690 v Mukačevě podává resoluci, že nařídil uvalenou částku 80-ti zlatých zredukovati na 10 zlatých.

20. R. 1690. Mukačevští starostové v žádosti Františku Klobušickému si stěžují na to, že šlechtici, kteří mají pozemková vlastnictví ve městě, nedodávají „desátkovou“ pšenici a oves, což jsou povinni plnit na základě ustanovení urbářů z r. 1613 a 1682. Správce může se v této věci informovati u pana Bayoni. Klobušický dne 10. srpna 1690 v Szécsény nařizuje, aby páni šlechtici byli podle znění urbářů donucováni odváděti „desátkovou“ pšenici, poněvadž půda sedláčků, která se nalézá ve vlastnictví šlechticů, není osvobozena od daní; jestliže páni šlechtici nebudou chtít spláceti dávky dobrovolně, lze proti nim použít moci (žádost a resoluce se zachovaly také v opisech).

21. Kolem r. 1694. Všichni obyvatelé Mukačeva ve své žádosti adresované Františku Rákóczi II. si stěžují na to, že oficiálové vybírají od měšťanů pšenici a oves ve velkých mírách, v Košicích však odvádějí knížatům míry menší, následkem čehož způsobují škodu jedněm i druhým, kdežto sami mají velký zisk. (Koncept).

22. Kolem r. 1697. Městská rada mukačevská a celé obyvatelstvo ve své žádosti Františku Rákóczi II. si stěžuje na to, že panství vymáhá poplatky od cizinců, kteří se usadili ve městě přes to, že jsou jim darovány privileje. Zádá se, aby kníže to rácil zakázati anebo nařídil cizincům, aby se vrátili zpět do své vlasti. Měšťané si stěžují také na to, že oficiálové panství uvalují na ně příliš velké daně, tak že se stávají skoro nevolníky, povinnými robotou. Jestliže kníže nic proti tomu nepodnikne, městu hrozí ztráta obyvatelstva. (Koncept na rubu čís. 21).

23. R. 1694, 11. června. Na základě rozhodnutí, učiněného Františkem Rákóczi II. v Makovici, mukačevští starostové žádají, aby bylo pamatováno na žádost podanou svého času městem. Nynější oficiálové panství ignorují starodávná privilegia města a ponižují Mukačovo na stupeň nižší než vesnice. Originál žádosti s resolucí knížete Františka Rákóczi II., danou v Saryšském Potoku dne 19. června 1604, ověřený podpisem hraběte d'Aspremonta.

24. R. 1695. Město Mukačeve znovu podává nejuctivější žádost knížeti Františku Rákóczi, aby chudí měšťané, bydlící ve městě, nemuseli néstí daňové břemeno místo šlechticů, kteří bydlí ve městě a vyhýbají se povinnosti platiti census. Velkou ztrátou pro město a knížete

jest, jestliže velký počet osob, patřících k šlechtickému stavu má ve vlastnictví pozemky, které podléhají zdanění, ale daní neplatí. Dále město žádá, aby hostinec v Mukačevě, který patří panství a jest nyní v nájmu u židů, byl nadále pronajímán městu. Nájemné bude splácet město ve dvou stejných splátkách na sv. Jiřího a na sv. Michala. Originál žádosti, na jejímž rubu František Rákóczi II. dne 24. února 1695 v Šaryšském Potoku nařizuje, aby podle možnosti byl vzat zřetel na žádost a aby kníže o tom byl zpraven.

25. R. 1695. Starostové a měšťané Mukačeva podávají Františku Klobušickému žádost, v níž sdělují, že dvorní starosta Samuel Büdöskuti dostal příkaz pomáhati mukačevským obyvatelům při vybíráni „desátkové“ pšenice, kterou jsou šlechtici povinni dodávati. S touto žádostí odebírají se ke Klobušickému dva čestní mukačevští měšťané, aby mu předložili privilegia, podle nichž šlechtici, bydlící ve městě, jsou také zavázáni plnitи veškeré veřejné povinnosti. Na rubu této původní žádosti nařizuje se Büdöskóvi, aby i nadále neodpíral mukačevským obyvatelům pomoc. Při tom Klobušický potvrzuje, že osobně viděl darovací listiny mukačevských měšťanů. Na rubu žádosti jest poznámenáno datum: Sečeň, 31. července 1695.

26. R. 1695. Všechno obyvatelstvo města Mukačeva si stěžuje knížeti na to, že v uplynulém roku jedna polovice parcely Pavla Szabó byla připojena ke knížecímu dvoru, kdežto druhá k parcele Mikuláše Benyiczkého, takže naše město, kromě jedné silnice, zůstalo vůbec bez silnic. Žádá se, aby kníže rozkázal Benyiczkému vrátili část cesty, aby takovým způsobem byla napravena škoda, způsobená městu. Původní žádost, na jejímž rubu kníže žádá o informace od svých mukačevských úředníků. Dáno jest v Serenči, dne 8. září 1695.

27. R. 1697. Starosta města Mukačeva si stěžuje knížeti Františku Rákóczi II. na to, že šlechtici, kterým patří v obvodu města orná půda, nehledě na mnohé upomínky, vyhýbají se odvádění „desátků“ pšenice a ovsa. Město dostalo od Františka Klobušického rozhodnutí o vybíráni „desátků“ pšenice, ale r. 1692 toto rozhodnutí se nemohlo uskutečnit. Žádá se, aby kníže pomohl městu v tomto jeho zákonného požadavku, hájícím veřejné zájmy. Originál, na jehož rubu František Rákóczi II. nařídil dne 11. února 1697 poznámenati, aby v době sklizně město se obrátilo na provisora, kterému bude nařízeno zachovati se podle obsahu žádosti.

28. R. 1700. Mukačevští měšťané ve své žádosti adresované Františku Rákóczi II. prohlašují, že prefekt uvalil daň úměrnou stavu dobytka a počtu snopů pšenice. Většina nemajetných dostala pracovní dobytek na úvěr a za půjčku platí vysoké úroky. Sklizeň byla slabá. Žádá se, aby kníže prominul nemajetným daň, kterou mají platiti tento rok. František Rákóczi II. dává na rubu svou resoluci, ve které poukazuje na nutnost úplaty správně vymřené daně. (4. ledna 1700).

29. R. 1700. Mukačevský městský starosta, městská rada a všichni měšťané v žádosti, podané Františku Rákóczi II. prohlašují, že v Mukačevě se objevil značný počet utrhačných a zlomyslných mužů a žen, a prosí knížete o nařízení, aby úředníci nečinili překážek městským orgánům, chtějí-li je trestati náležitým způsobem. Originál jest adresovaný na vnější stránce knížeti. Na rubu jest resoluce knížete, ze dne 25.

února 1700 v Mukačevě, podle níž se dovoluje měšťanům samostatně trestati provinilce.

30. R. 1701. Žádost města Mukačeva adresovaná Františku Rákóczi II. Správce František Klobušický povolil městu vybírat ve prospěch knížete devátky od těch šlechticů, kteří bydlí na parcelách sedláků a vyhýbají se odvádění „kyblové“ pšenice a ovsy. Mnozí se tomu nyní vyhýbají, zvláště placení dávky ovsy. Žádá se, aby kníže ukázal způsob, jakým může být tato daň od šlechticů vymáhána. Větší část polí patří šlechticům a nebohaté město nemůže za ně platiti. Originál, na jehož rubu jest resoluce s vlastnoručním podpisem Františka Rákóczi II., datovaná v Mukačevě dne 6. března 1701, aby vyhýbající se šlechtici „ad sedem nonalem citentur“.

31. Kolem r. 1708. Anna Oroszová, která bydlí v Mukačevě, stěžuje si Františkovi Rákóczi II. na to, že mukačevský starosta nakládá s ní, vdovou a jejími dítky jako s otroky a zatěžuje ji těžkými daněmi, nehledě na to, že její manžel Petr Gonda, hajduk dvorního pluku, padl pod Trenčínem. Na rubu stížnosti František Rákóczi II. nařizuje, aby vzhledem na správnost okolností uvedených v žádosti, Anna Oroszová byla osvobozena od veřejných daní, pokud nosí jméno svého manžela. Resoluce jest podepsána mimo knížete ještě Pavlem Rádayem.

Ruské přísežné formule mukačevských městských zaměstnanců z r. 1820.

Následující tři formule přísežné se nacházejí v sešitu nadepsaném „Esküvés formulái (přísežné formule) 1820“; zapsal je tehdejší městský notář Ladislav Váry latinkou a foneticky podle madarského pravopisu. Jsou to důležité památky předvádějící ruský jazyk, jímž se hovořilo v Mukachevě před sto lety; filolog najde v nich některé zajímavé dialektické tvary podkarpatruského jazyka. Z toho důvodu podáváme zde jejich doslovný text.

Str. 10. Přísaha vozky:

Ja N. N. bozsusza, na boha otza i szina i ducha szvijatoho na szvijatu precsisztu, i uszih szvijatich zse ja u toj szlusbi na ktoru ja poszstanoveni (na retseni) po praudi po dussi i po viri jako minyi prelozeno, od szlavnoho Urjadu Varoszkoho jeszt szluzsiti budu. Na konyi variszki kelko püd mojimi rukami buduty dozirati, szino ta ovesz (vüsza) konyom viddam, chami, vozi podozirau na Puti (drazsi) ne opiusza (upilyem). Hrosi za forsponti panu Birovi dam, na rozkaz u dény u notsi szluhati budu tak mi bozse pomahaj, Szviata Trojtsa, i Szviata Precsiszta i uszi Szviati. Amin.

Str. 18. Přísaha hajného:

Ja N. N. bozsusza, na boha otza, i szina i ducha szvijatoho, na szvijatu precsiszstu i uszih szvijati, zse ja, u toj szluzsbi na ktoru ja poszstanoveni (retseni) po praudi, po dussi i po viri (virno), jako minyi prelozeno od Szlavnoho Urjadu varoszkoho jeszt, szluzsiti budu i uszi skodi Lyiszovi, vudhraniti budu, i Panu Birovi uszi pritrafunki izholosziti po viri, i po praudi, ne pozirautsi bradszto, kumszto, i druhu vitsi podarunki, i uszi skodni i ne podobni ritsi a le virno po praudi i podussi szluzsiti budu. Tak mi bozse pomahaj, Szviata Trojtsa, i (uszi) Szviata Precsiszta i uszi Szviati. Amen.

Str. 26. Přísaha pastýře:

Ja N. N. Bozsusza, na boha otza i szina i ducha szvijatoho, na szvijatu precsiszstu i na uszvich szvijatich: Zse ja szeho Városa Cseredu na széss Rück na szebe priimaju i vszu totu cseredu, kotra bude szpred mene vuhnata po viri po praudi dozirati budu. Na ucsasz vuzsenu i prizsenu, na dobrim misztyi popaszovati, i na ucsasz napaváti, vud sitkoj skodi czilu szilu szvoju varováti budu i döti iz nyu hoditi budu dokl lem mosno bude, za tot usetek csász i Biki tak budu dozirati, jak i druhu marhu tak mi bozse pomahaj i uszisz szviati.

Texty diplomů, pečetí, situačních plánů a titulních listů urbářů otištěných na přiložených tabulkách I. IV.¹¹⁶⁾

Tabulka I. čís. 1.

Text pergamenového diplomu v rozměru $30 \times 12\frac{1}{2}$ cm zní:¹¹⁷⁾

Nos Elisabeth dei *gratia* Regina Hungarie et Polonie Memorie commandamus, quod quia regalis celsitudo in populorum multitudine solet gratulare, Ideo consideratione huiusmodi ducte volentes villam nostram Munkach vocatam, sub castro Munkaach comitatú Beregh habitatam numerositate populorum decorare hospitibus de eadem huiusmodi *gratia* prerogatiuam duximus ex pietate reginali faciendam, vt ipsi sigillum, ymaginem beati Martini confessoris, sub cuius nomine parochialis ecclesia in eadem villa existit constructa, continens sculpi et ordinari faciant, quo in dandis litteris juridicis et in emptionibus, perpetuationibus ac venditionibus vinearum ac aliarum hereditatum vtantur, more aliarum nostrarum villarum liberarum, ex annuentia nostre majestatis datum in civitate Zaz In die festi ascensionis domini, anno eiusdem Mmo CCCmo septuagesimo sexto.

Diplom vydali Balajthy (cit. kn. str. 168—169) i Tabódy (cit. kn. str. 139—140).

Tabulka I. čís. 2.

Originál této pečeti nalézá se na kupní smlouvě hokynářského obchodu uzavřené 21. února 1792 mezi Davidem Schnájerem a Salomonem Pántem.

Tabulka I. čís. 3.

Originál této pečeti se nalézá na výkazu městského notáře Františka Sixta o výtěžku tržní daně ze dne 16. prosince 1775.

Tabulka I. čís. 4.

Originál této pečeti se nalézá na smlouvě o nájmu tržních poplatků ze dne 5. října 1795 (kolekce Ladislava Váry, faksimile C, čís. 20).

¹¹⁶⁾ Všechny reprodukce čtyř přiložených tabulek — mimo čís. 3. tabulky III. — byly zhotoveny podle přesných fotografických snímků mého bývalého žáka Arnošta Schönfelda. Čís. 3. tabulky III. fotografoval s laskavým dovolením Bratislavské katedrální kapituly Josef Hofer v tamějším archivu.

¹¹⁷⁾ Všechna vynechaná písmena a zkratky originálu jsou v našem textu doplněny kursivou.

Tabulka I. čís. 5.

Originál této pečeti nalézá se na obsilce městského starosty Vita Lángu adresované Jiřímu Metzovi v Novém Sele (Ujfalu) ze dne 25. června 1834.

Tabulka I. čís. 6.

Originál této pečeti nalézá se na výpisu z protokolu ze dne 25. ledna 1847. Ladislav Váry tu potvrzuje, že manželka Josefa Hágera rozená Ester Karesz dostala dědictvím po Davidu Schnájerovi hotové peníze i peníze získané prodejem domu.

Tabulka I. čís. 7.

Text pergamenového diplomu rozměru 23×7 cm zní:

Sigismundus dei gratia rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. marchoque Brandenburgensis etc. fideli suo domino magnifico Stephano de losonch.... honoris comiti de Bereg & castellano ejusdem de Monkach salutem et gratiam, in personis universorum hospitum et populorum nostrorum in villa nostra similiter Monkach appealata commorantium grauissima patefactum nobis exstitit sub querela quomodo vos ipsos, antiquis libertatibus et solitis eorum legibus, quibus hactenus semper et ab antiquo indempniter et illibate freti fuissent et gavisi, prorsus contemptis et postergatis, per sedulas inconsuetarum collectarum et indebitorum judiciorum ac illicitorum victualium exactionis, non modicum agrauassetis et ad inopiam validam deduxissetis et damnificari faceretis indefesse, unde cum nos velimus antefatos hospites et populos nostros in eorum antiquis libertatibus et consuetudinibus conservari facere nouitatem et dampno sine omni, vobisque preactum comitatum et villas nostras regales in eadem situatas cum consuetis dumtaxat collectis et solitis victualibus ac prouentibus necnon juridicis judiciis contulerimus pro honore Ideo vestre fidelitati firmissime precipiendo mandamus, quatenus a modo et deinceps prefatos hospites et populos nostros in eorum antiquis libertatibus, consuetudinibus juribus et solitis legibus indempniter et illese absque ulla novitate conservari et tueri debeat nihilominus a prescriptarum inconsuetarum collectarum et indebitorum judiciorum ac illicitorum victualium exactionibus ex parte et de medio eorundem pro nobis fiendis, omnino desistatis et sitis inhibiti ex presenti edicto nostre majestatis et hoc idem futuris dicti castri castellanis districte edicimus illibate pro ipsorum hospitum et populorum nostrorum vtilitate obseruare et effectui jugiter mancipare et presentes perfectas reddi jubemus presentanti et aliud premissa gratia non facturi in premissis datum Bude feria tertia proxima post festum ascensionis domini anno eiusdem Mmo CCCmo nonagesimo primo.

Tabulka II. čís. 1.

Text papírového diplomu rozměru 29×20 cm zní:

Nos Johannes de Hwnyad wayuoda Transsylvaniae Siculorumque et Themesiensis comes ect. Memorie commendamus per praesentes quod nos oppidum nostrum Mwnkach vocatum populorum multitudine decorare volentes et augmentare Idem oppidum nostrum Mwnkach liberam civitatem effecimus more aliarum civitatum liberarum, volumus etiam,

vt nullus officialis noster in eorum medio manere valeat, Praeterea lucrum camere e medio ipsorum prouenire debens, more ipsorum antiquitus consueto soluere teneantur. Ceterum annuimus eisdem quod de oppido nostro Zaaz nuncupato illa duodecim vasa vini que castellani cum eis adduci faciebant, inviti ducere non teneantur si eorum non fuit consuetudo. In aliis autem vniuersis libertatibus ipsorum antiquis eos indemniter tenere volumus et conseruare spondemus harum nostrarum vigore et testimonio mediante, Datum in Bezermen feria quarta proxima post dominicam Misericordia domini anno eiusdem Millesimo quadragesimo quinto. Commissio propria domini wayodi.

Tabulka II. čís. 2.

Toto zmenšené faksimile je čitelné pod lupou. Je to část pergamenového diplomu rozměru 79×58 cm a to část nalézající se nad přežložením (plica) (ze 43 řádek možno přečísti 38).

Text tohoto diplomu zní:

Nos Wladislaus Dei Gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Memorie Commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis Quod pro parte et in personis fidelium nostrorum Circumspectorum Judicis et Juratorum, ceterorumque Ciuium et Inhabitatorum Oppidi nostri Mwnkach, exhibete sunt nobis et praesentate quedam littere confirmacionales, Serenissimi Principis condam domini Mathie Regis predecessoris nostri felicis recordacionis in pergameno, sub Sigillo eiusdem impendenti priuilegialiter confecte. Quibus mediantibus idem Serenissimus condam dominus Mathias Rex Quasdam quatuor litteras Illustris Principis olim Johannis de Hwnyad comitis Bistriciensis et Gubernatoris dicti regni nostri Hungarie, Genitoris ipsius, quibus mediantibus ipse nonnullas libertates, ipsis ciuibus, populisque et Inhabitatoribus eiusdem oppidi nostri Mwnkach sub certis condicionibus, clausulis et articulis in tenoribus earundem litterarum contentis et specificatis, concesserat, confirmasse dignoscebatur tenorum infrascriptorum Supplicatum itaque extitit Maiestati nostre in personis dictorum Ciuium et Juratorum ceterorumque Inhabitatorum dicti Oppidi nostri Mwnkach, ut easdem litteras ac omnia et singula in eisdem contenta Ratas gratas et acceptas habentes litterisque nostris priuilegialibus verbotenus inseri et inscribi facientes pro prefatis ciuibus et Inhabitatoribus predicti Oppidi nostri Mwnkach, roborare et confirmare dignaremur. Quarumquidem litterarum tenor talis est. Nos Mathias dei gracia Rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc, Memorie commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod fideles nostri Paulus Zabo Judex et Dionisius filius Andree Juratus ciuis Oppidi nostri Munkach vocati, in ipsorum ac uniuersorum ciuium Populorum et Inhabitatorum dicti Oppidi nostri Mwnkach personis exhibuerunt nobis et praesenterunt quasdam quatuor litteras, condam Illustris Principis, domini Johannis de Hwnyad Comitis Bistriciensis alias gubernatoris dicti regni nostri genitoris nostri carissimi felicis memorie, quibus mediantibus ipse nonnullas libertates tempore sui Waywodatus Transsylvaniae, nonnullas vero tempore sue gubernacionis eisdem Ciuibus, Populis et Inhabitatoribus dicti oppidi sui Mwnkach, sub certis condicionibus, clausulis et articulis, inferius in tenoribus earundem litterarum contentis

et specificatis concessisse dignoscitur, tenorum subscriptorum, supplicantes prefati Paulus et Dionisius in ipsorum ac aliorum quorum supra nominibus, humili precum cum instancia, ut easdem litteras annotati condam domini Johannis de Hwnyad, Genitoris nostri ac omnia et singula in eisdem litteris contenta ratas gratas et acceptas habentes nostris litteris priuilegialibus de verbo ad verbum transsummi et transscribi facere ac pro prenominatis Iudice, Juratis et tota communitate ipsius oppidi Mwnkach, innouantes, perpetue valituras confirmare dignaremur. Quarumquidem litterarum prime tenor talis est. Nos Johannes de Hwnyad waywoda Transsylvania, Siculorumque et Temesiensis comes, Banus Zewriniensis, Capitanus castri Nandor Albensis et regni Hungarie vicarius generalis Memoriam facimus Quod volentes Oppidum nostrum Mwnkach vocatum, populorum multitudine decorare, Ad eorum populorum augmentum omnium, presentium et futurorum, hanc prerogatiuam libertatem duximus conferendam, ut ipsi singulis annis pro Nonis ipsorum de Bladis eorumdem nobis prouenire debentibus, quinquaginta cubulos tritici et similiter quinquaginta cubulos Auene et non plus dare teneantur, de porcis autem ipsorum quindecimam soluant, et quod pro lucro camerae singulis annis, pro Phisco Regio, prouenire debentes due porte pro una porta semper computentur, ita quod Iudex, et duodecim Jurati ciues ipsius oppidi ipsum lucrum camere nunquam soluere teneantur. Vina etiam ipsorum ad tabernam in ipso oppido libere exponere possint et valeant, nec eosdem castellani vel officiales nostri prohibere debent, Excepto tamen, si ex nostra commissione, in dicto oppido, nostra propria vina, pro necessitate, ad ipsam tabernam venderentur quas libertates premissas irreuocabiliter eisdem concessas, damus, donamus et conferimus praesentium per vigorem inuiolabiliter obseruandas. Quocirca vobis castellanis et officialibus nostris in prefato oppido constitutis et constituendis committimus quatenus predictos nostros ciues et hospites dicti oppidi Mwnkach in prescriptis libertatibus, eis perpetue datis tenere et conseruare debeatis, Datum in Oppido nostro Wary feria quarta proxima ante festum Scolastice virginis Anno domini Millesimo Quadragesimo Sexto, Secunde vero tenor is est Nos Johannes de Hwnyad Waywoda Transsylvania, Siculorum et Themesiensis Comes etc. Memorie commendamus quibus expedit universis, Quod nos consideratis paupertatis et inopiis oppidi nostri Mwnkach vocati, in comitatu de Bereg existentis, omnibus in eodem residentibus, aut in futurum residere volentibus, hanc libertatem duximus conferendam, Quod dum et quandocunque populi et Jobagiones nostri in ipso oppido nostro commorantes, in quibusunque casibus et pro quoconque negotio in Birsagiis conuincerentur aut eorum conuinceretur, Etiam si capitali sententia essent, aut alter eorum foret iudicandus vel iudicandi, nullus omnino Judicum aut officialium in medio ipsorum constitutorum vel constituendorum non plus nisi terciam partem Birsagiorum predictorum, quibus essent vel esset conuincendus vel conuincendi, recipere valeat atque possit, Immo premissa damus et conferimus Jure perpetuo et irreuocabiliter observanda, presentium vigore mediante. Quocirca vobis Judicibus et officialibus nostris in prefato Mwnkach constitutis et constituendis harum serie committimus et mandamus, quatenus neminem ultra prescripte libertatis eorum decretum quomodocunque astringatis vel astringere debeatis.

Datum in oppido nostro Wary, feria quarta proxima ante festum Beate Scolastice virginis. Anno domini Millesimo Quadringentesimo Quadragesimo Sexto. Tertie vero tenor sequitur per hec verba Nos Johannes de Hwnyad Waywoda Transsylvaniae Siculorum et Themesiensis comes ect. Memorie commendamus per praesentes Quod nos Oppidum nostrum Mwnkach vocatum, populorum multitudine decorare volentes et augmentare, Idem Oppidum nostrum Mwnkach liberam ciuitatem effecimus, more aliarum ciuitatum liberarum. Volumus etiam ut nullus Officialis noster in eorum medio manere valeat, preterea lucrum camere, e medio ipsorum prouenire debens, more ipsorum antiquitus consueto soluere teneantur ceterum annuimus eisdem quod de oppido nostro Zaaz nuncupato illa duodecim vasa vini que castellani cum eis adduci faciebant iniuita ducere non teneantur si eorum non fuit consuetudo, In aliis autem uniuersis libertatibus ipsorum antiquis eos indemniter tenere volumus et conseruare spondemus. Harum nostrarum litterarum vigore et testimonio mediante: Datum in Bezermen, feria quarta proxima post dominicam Misericordia domini Anno eiusdem Millesimo Quadringentesimo quadragesimo quinto. Quarte siquidem litterae tenor talis est Nos Johannes de Hwnyad Regni Hungariae Gubernator Memoriae commendamus quod nos universos cives in Mwnkach residentes in illis libertatibus Siluarum in quibus temporibus condam antiqui despoti, ac Mathws Palatini et Ducus Fodor freti extiterunt et usi in eisdem pro parte tantummodo Siluarum tenere conseruare volumus. Quocirca vobis egregio Kenderes, Castellano de Mwnkach constituto et constituendo firmiter committimus quatenus agnitis praesentibus dictos cives de Mwnkach praedicta in praesciptis libertatibus siluarum tenere debeatis. Aliud non facturi, praesentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum in Zakanmonostora die dominico proximo post festum Epiphaniarum domini anno eiusdem Millesimo Quadringentesimo quinquagesimo primo. Nos itaque humillimus et deuotis Supplicationibus prefatorum Pauli Szabo Judicis et Dionisy filii Andree, Jurati ciuis prefati oppidi nostri Mwnkach per eos in ipsorum ac uniuersorum ciuium populorum et inhabitatorum eiusdem oppidi Mwnkach nonnibus nostre propterea porrectis Maiestati, regia benignitate exauditis clementer et admissis prescriptas litteras Memorati condam domini Johannis de Hwnyad Genitoris nostri carissimi non abrasas, non cancellatas nec in aliqua sua parte suspectas, Immo mera et sincera veritate prepolentes, de verbo ad verbum sine diminucione et augmentatione aliquali praesentibus litteris nostris priuilegialibus inseri et inscribi facientes quod omnes earum continentis clausulas et articulos acceptamus approbamus et ratificamus ac mera nostra regia auctoritate et plenitudine potestatis animoque deliberato et ex certa nostre Maiestatis sciencia eatenus quatenus eadem rite et rationabiliter existunt emanante et vires earundem veritati suffragantur pro prenominatis Judge, Juratis et ceteris ciuibus, ac tota communitate dicti oppidi nostri Mwnkach ipsorumque posteris et hereditibus uniuersis innoantes perhenniter valituras confirmamus praesentis scripti nostri patrocinio mediante Saluo iure alieno In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes concessimus litteras nostras priuilegiales pendentis et autentici Secreti Sigilli nostri munimine roboratas. Datum Bude feria quinta proxima ante festum Beati Gregorii Pape. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Quinquagesimo octauo. Nos igitur premissa

supplicatione pro praesente prefatorum ciuium et Inhabitatorum predicti Oppidi nostri Mwnkach nostre modo quo supra porrecta Maiestati regia benignitate exaudita clementer et admissa prescriptas litteras prefati condam domini Mathie regis priuilegiales non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas praesentibusque litteris nostris priuilegialibus de verba ad verbum sine diminucione et augmento aliquali insertas, eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emannate, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus easque et omnia in eisdem contenta pro prefatis ciibus et Inhabitatoribus predicti Oppidi nostri Mwnkach, perpetuo valituras Saluo iure alieno confirmamus. In cuius rei memoriam firmitatempque perpetuam praesentes litteras nostras pendentis et autentici secreti sigilli nostri quo ut Rex Hungarie utimur munimine roboratas eisdem duximus concedendas. Datum Bude feria tertia proxima post Dominicam Ramis Palmarum Anno Domini Millesimo Quingentesimo doudecimo Regnorum nostrorum Hungarie etc. Anno vigesimo Secundo Bohemie vero Quadragesimo secundo. PCo Egregii Ladislai Zalkay secretarii Regis.

Tabulka II. čís. 3.

Text tohoto papírového diplomu rozměru 21×23 cm zní:

Nos Stephanus et Nicolaus Drugeth de Homonna Comites Comitatus Zempliniensis etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Ad perpetuam rei memoriam inter eas Dotes que ad Statum et gubernationem reipublicae spectarent semper studuimus. Itaque ad Supplicationem honestorum virorum ciuium Munkachiensium gratiose Inclinati in eo quatenus dignaremur gratiose antiquam eorum libertatem eisdem concedere nempe ut salium questores ascendentes, quilibet currus et de quolibet curru unum sal teloniatori nostro in oppido nostro Vnghwar constituto dare et pendere teneantur accepto signo ab eodem teloniatore pacifice dimittantur. In redeundo iterum ab eisdem saliductoribus Duos tantum denarios habere et pendere a quolibet curru tam saliductores quam mercatores aliique questores Mukachienses soluere debeant et teneantur. Predecessorum Nostrorum seu genitorum Nostrorum Laudatissimam constitutionem in ea parte laudantes. Nos itaque prefectis, capitaneis, provisoribus item officialibus teloniatoribus judicibus et juratis ceterisque ciuibus tam modernis quam futuris omnibus denique honeste conditionis hominibus firmissime committimus et mandamus quatenus a modo in posterū ne vltra praedicti oppidani mulcentur, sed in exactionibus teloniorum modo premisso executionem faciant, sub poena indignationis nostre. Quibus litteras tandem nostras pro jurium eorumdem sigillo nostro visuali chirographoque nostro munimine roboratarum mediante. Actum in Vnghwar feria quinta proxima post festum purificationis Beatissimae Marie Virginis Anno Domini Millesimo quingentesimo septagesimo octavo. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. — Homonnay István irása m p. Nicolaus Drugeth de Homonna manu propria.

Tabulka III. čís. 1.

Text této listiny psané na papíru rozměru 32×39 cm zní:

Rudolphus Secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germanie, Hungariae, Bohemiae ect. Rex etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Non ignoratis, in quantis periculis propter Turcarum aliorumque hostium et aduersariorum nostrorum varios conatus et insultus partes istae regni nostri Hungariae superiores nunc versentur, ad quos retundendos repellendosque ac pro defensione et permansione etiam vestra, exercitum nostrum eo ablegavimus et ordinavimus: persuasum nobis benigne habentes quod vos, uti hactenus soliti estis et laudabiliter fecistis, vectura necessaria, dictum exercitum nostrum adiuturi sitis. Quapropter Fidelitati Vestrae harum serie clementer ac firmissime committimus et mandamus, aliud habere nolentes, ut ad requisitionem Fidelis nostri, Illustris, nostri ac Sacri Romani Imperii Principis Ferrantio Marchionis de Gonzaga partium dicti Regni nostri Hungariae Superiorum Generalis Capitanei nostri, necessarios currus equos, majore quo uspiam poteritis numero pro vectura munitionum et machinarum bellicarum sine excusatione, difficultate et renitentia aliqua prompte ac benevole ad ipsum confestim mittere et expedire atque publicum Patriae vestrae bonum ejusque et Vestram ipsorummet defensionem et conservationem hac vestra obedientia et fidei studio promovere omnimodo velitis ac debeatis. Secus nullatenus facturi. Datum in Arce Nostra Regia Pragensi duodecima die Mensis May Anno Domini Millesimo Sexingentesimo primo. Rudolphus m. p.

Tabulka III. čís. 2.

Tento diplom psaný na papíru rozměru 32×39 cm v jazyce maďarském zní:

Mi fejedelem Felseő Wadászi Rákóczy Ferencz Nemes Saáros Wár megyének eörökös Feő Ispánnya Adgyuk bizonyoságul ez levelünk rendiben, hogy Minket Beregh Vármegyében Munkács városunkban lakó Kereskedő Kalmár Rendek közönségesen megh találván alázatos jelen tések által adták értésünkre, hogy mivel ennek előtte is néhai Méltóságos Lorántffy Susánná jó emlékezető Fejedelem Asszony idejében, nem külömben néhaj édes Nagy Anyánk Báthori Sophia fejedelem Aszszony ideiben is Privilegiumok extálván rola kereskedési Exercitiumokat ollyan immunitásokkal birták megh nevezett Városunkban, hogy az eő Praejudiciumokra, mint hogy annak közönséghes terhét is magok szokták viselni, más külső helyekről be jött és jövendő kereskedőknek a szabad sokadalmas napokon kivül egyéb időben Mercaturát be hozni s ques turát exerceálni tilalmas' volt, de arrul azon első Privilegiumok a mint a megh írt Bathori Sophia Fejedelem Asszony nékiek adott és előttünk producált Nationalis levelekbül ki teczik, akkoron egyéb jauokkal edgyütte az ellenségh miat el ueszvén, instáltak azon, hogy méltó respec tusunk lévén nekünk is mind romlott álloppotyokra s mind Városunkban az eő közönséges Terh viselésekre méltoztatnánk azon előbbeni nékiek ideig engedtetett immunitásokat restaurálni. Kiknek alázatos instanciájokra kegyelmes Tekintetünk lévén annuáltunk mijs ad beneplacitum tamen nostrum per prasentes ilyen conditiokkal, hogy semminemű árubul megh ne fogyatkoztassák a várost és drágábban mint Unghvárt szokták adni ne' árullyák marhájokat, Minek okáért minden Tiszt Viselő szolgáinknak, nevezet szerint penigh Munkáchi Udvarbiráinknak Számtartóinknak, Porkolábinknak s megh nevezett városunk Biráinak és, Polgári nak mostaniaknak és jöwendőbelieknek, kiket illetnek Parancsollyuk ez

leuelünk által, így értvén fen megh irt kalmárokhoz mutatott kegyelmes-séghünket abban, eöket, modo praemisso megh tarczák és tartassák. Secus non facturi. Praesentibus perlectis Exhibenti restitutis. DATUM in oppido Nosto Munkács die Nona Januarii Anno domini Millesimo Sescentesimo Nonagesimo septimo.

Podávám doslovny český překlad tohoto diplomu:

My, kníže František Rákóczi de Felső Vadás, dědičný vrchní župan blahorodého komitátu šáryšského touto naší listinou dáváme na vědomost, že obchodní stav, obývající v našem městě Mukačevě (v komitátu berežském), obrátil se k nám s prosbou i nejponíženějším tvrzením, že oni už dříve, v době vysokoblahorodé kněžny blahé paměti Zuzany Lorantfy jakož i v době naší babičky blahé paměti Žofie Báthory, užívali privilegií a zaměstnávali se ve jmenovaném našem městě obchodním řemeslem s takovými výsadami, aby — jelikož oni sami nesou všechna veřejná břemena svého řemesla — všichni kupci přistěhovaní a stěhující se z ostatních měst mimo volné jarmareční dni nesměli přivážeti žádného zboží ani jím obchodovati ve městě. Protože jejich první privilegium darované jim kněžnou Žofii Bathory, jak je patrnó z předložených nám darovacích listin, bylo své doby spolu s jiným majetkem zničeno nepřitelem, prosili nás — poukazujíce na svou hmotnou bídu a na veřejná zatížení, která nesou — o milostivé obnovení svých dávných výsad. Na jejich poníženou prosbu my jím v tom nejmilostivěji vyhovujeme ad beneplacitum tamen nostrum per praesentes a pod tou podmínkou, že městu nebude se nedostávat žádného zboží a že nebudou prodávati své zboží dráže nežli v Užhorodě. Proto poroučíme touto naší listinou všem svým officiálům a zvláště našim dvorským soudcům, správcům a dozorcům Mukačeva, starostovi i občanům jmenovaného našeho města, nynějším i budoucím, aby oni naši blahovůli k výše jmenovaným kupcům vzali na vědomí a je modo praemisso v jejich právech respektovali a snažili se je respektovati.

Tabulka III. číslo 3.

Originál tohoto snímků rozměru $38\frac{1}{2} \times 19\frac{1}{2}$ cm jest v archivu katedrální kapituly v Bratislavě (Capsa 11, Fasc. I. № 1). Text vydaný G. Fejérem (Fejér Gy.: Codex diplomaticus, IX/3, str. 196—198) i Basilevičem (Brevis notitia fundationis I, str. 11—13) zní:

Nos Teodorus Keriatovich dei *gratia* dux de munkach Vniversis et singulis tam praesentibus quam futuris praesentes visuris harum serie patefacimus Quod Nos pro salute animae nostrae fecimus construere et edificare monasterium Sancti Nicolai Episcopi et Confessoris prope Opidum nostrum munkach quod ad ritum et morem grecorum uel ruthenorum consecrare: Et ad eundem monachos ruthenos constituimus qui in perpetuum ibi domino serviant et ad sustentationem eorundem monachorum ruthenorum de nostris propriis bonis dedimus et donavimus duas possesiones villas, Bobouysche et lauca, cum omnibus proventibus et contributionibus, ab antiquis temporibus ad easdem deuenire provenire debentibus, simulcum decimis frugum et vinorum ac Bobouysche cum fluvio et molendino. Ita quod de eadem Bobouysche omni Anno teneantur dare sex porcos eisdem monachis et de lauka omni anno quatuor

porcos Deinde vero decimas vinorum de Monte Iuányhegy Et similiter de monte qui vocatur lelyechoka in metis eius opidi nostri munkach cum aliis monticulis a monte lelyechoka usque ad monasterium adjacentibus decimas vinorum concessimus eidem claustro; et etiam decimas frugum et aliorum de campo illius villaे qua vocatur Orozvyg in eadem munkach existentis versus monasterium omnino concessimus praedicto claustro: Et etiam de eadem Orozvyg omnibus annis teneantur dare eisdem monachis septem porcos: Item de prouentibus eiusdem castri nostri munkach teneantur dare fruges decem cubulos et totidem siligines et quatuor vasa vina et centum Sales et Centum Florenos longos: Item ista omnia praescripta dedimus donavimus et contulimus perpetue et irreuocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum praedicto claustro nostro pro refrigerio anime nostre quod nos fundavimus ubi etiam sepulchrum nostrum collocari fecimus: Ita etiam confirmavimus quod quicunque ex filiis aut generationibus uel posteritatibus nostris vel aliqui alii istam donationem nostram non observaret vel contradiceret aut praedicto claustro persolvere nollet, ex tunc ipse coram omnipotenti deo cum anima nostra litem habeat protrahendi: In cuius rei firmitatem et perpetuitatem praesentes litteras nostras Sigili nostri appensione roboratas eidem claustro nostro duximus roboratas: Datum in munkach octavo die mensis martii Anno Domini MCCCLX.

Na rubu listiny: Aº 1634. Athanasius Krupecky Episcopus Premisiensis et Samboriensis.

V citované zde listině vypočítávají se ty statky, které Theodor Kriatovič, kníže mukačevský, daroval klášteru, jejž založil pod Mukačevem a určil za místo svého věčného odpočinku. Z listin vztahujících se k dějinám Mukačeva tato listina byla historickou vědou nejvíce prozkoumána a stala se předmětem podrobné kritiky. Byla středem tak zvaných diplomatických bojů v roce 1785, kdy byla označena Ignatiem Batthyány za padělek. Ten totiž opírá své mínění o listinu Jana Korvína, která byla dána v mukačevském zámku roku 1493 a z níž se dovdáme, že Johan, biskup řeckého obřadu kláštera svatého Mikuláše pod Mukačevem mu předložil darovací listinu knížete Theodora o majetku kláštera. Sekretář i radové Jana Korvína srovnali tuto listinu s jedním zaručeně originálním diplomem Kriatovičovým, při čemž bylo konstatováno, že úvod i pečeť listiny biskupa Johana jsou podezřelé a že na pergamenu jsou stopy zničeného starého textu¹¹⁸). Jan Basilovič, vrchní opat mukačevského kláštera vystupuje roku 1799¹¹⁹) proti Bathýánymu a vyjadřuje pochybnosti o pravosti listiny Jana Korvíha. Z této listiny vysvítá, že koncem patnáctého století vznikl spor mezi mukačevským farářem a klášterem o tom, komu je venkov povinen odváděti desátkovou daň (kyblovou). Tento spor rozhodl Jan Korvín tím, že prohlásil z formálních důvodů, že listina předložená klášterem nepochází od Kriatoviče. Sto let po sporu mezi Bathýánym a Basilovičem tato listina stala se předmětem nového šetření historické kritiky, která zaujala stanovisko proti její pravosti. Lehoczky roku 1881 má za to, že charakter

¹¹⁸⁾ Hodinka Antal: A munkácsi gör. kath. püspökség okmánytára. (Sbírka diplomů mukačevského řecko-katolického biskupství) Ungvár. 1911, str. 7—9.

¹¹⁹⁾ Brevis notita fundationis. II. str. 55.

písma listiny nepatří do XIV. století¹²⁰⁾). János Karácsonyi roku 1902¹²¹⁾ zařazuje tuto listinu k falsifikátům na základě toho, že mukačevské dominium patřilo Koriatovičovi mezi rokem 1397—1411. V práci profesora Alexeje Petrova týkající se podvrženosti listiny Theodora Koriatoviče z roku 1360 (vydané v Petrohradě r. 1906)¹²²⁾ je hlavní důvod proti tomuto diplomu: totiž, že v pravých listinách týkajících se beneficíi mukačevského kláštera není žádné zmínky o tomto diplomu. Antonín Hodinka ve své Historii mukačevského řecko-katolického biskupství kritisuje sice některé důvody prof. Petrova, ale vyjadřuje se též proti pravosti zmíněné listiny. Totéž tvrdí i Michal Hruševskí¹²³⁾, opíráje se o výzkumy Lehockého a Petrova.

Tabulka IV. číslo 1.

Tento situační plán dostal se do mukačevského archivu schönbornského panství z Vídni, jak je zřejmo z nadpisu, jejž nalézáme na rubu. (Fasc. 59 F, 1 Viennensis Archivi.)

Tabulka IV. číslo 2.

Tento situační plán dostal se do mukačevského archivu schönbornského panství také z Vídni (podle nadpisu: Fasc. 59 Fº 9 Viennensis Archivi). Seznam domů nacházející se na levé straně (140 čísel) orientuje nás o státních, dominiálních a církevních stavbách Mukačeva v r. 1767. Mimo to jsou tu označeny domy mnohých řemeslníků, úředníků a šlechticů, dům lekárníka na Tržní ulici, dílna na výrobu punčoch, zřízená dominem na Nové ulici, místo, kde se převážely vozy přes řeku Latorici, městské tabákové pole na břehu Latorice, konečně silnice vedoucí do Berehova, Podhorjan, Barbova a Kenderešova.

Tabulka IV. číslo 3.

Rozměry tohoto titulního listu urbáře jsou 19×20½ cm. Nahoře je nadpis v latinském jazyce, pod ním začátek urbáře města Mukačeva z roku 1649 s těmito jmény čtyř nevolníků: Punák Pál, Tasnádi Marton, Prata Péter, Czyakj György. Celý urbář chová se v mukačevském archivu schönbornského panství. (Ex capsula sub № 1. Munkacsino ollata. Sub. Littera Z).

Tabulka IV. číslo 4.

Rozměry tohoto titulního listu urbáře jsou 20×30½ cm. Nahoře je záhlaví v latinském jazyce, pod ním rubriky urbáře města Mukačeva z roku 1672, v kterých jsou zapsáni: Tótt Péter, vdova po Michalu Fornossy (övz. Fornossy Mihályné), Kigyossy István, Kaszoni Ferenc,

¹²⁰⁾ Beregvármegye monografiája. 1881, str. 357.

¹²¹⁾ A hamis, hibásolt és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig (Přehled podvržených, nepravidelně datovaných nebo vůbec datem neoznačených dokumentů do roku 1400). 1902, str. 40.

¹²²⁾ O podvrženosti listiny knížete Theodora Koriatoviče z roku 1360., Publ. 1906.

¹²³⁾ Dějiny Ukrajiny-Rusí. Kyjev-Lwów, 1907, dil IV. str. 172.

Eperjessy Pál, Sáska János, Tolnaj Albert, Képes Pál a obě církevní fary. Celý urbář je uložen v mukačevském archivu schönbornského panství (Ex capsa sub № 1 Munkacsino allata Sub Lra Y.)

Rejstřík (jmenný a věcný*).

Číslice značí stránku textu, číslice v závorkách letopočet.

- Abauský komitát 92
Ábránffy Petr 109
absolutismus 53
absolutorium 49
Acsády Ignaz 38
administrace dominia 88
administrativa městská 44, 48
administračního archivu skupiny
listin 45
administrativní personál 51
administrativní pochybení 50
advokát městský 60
Alba Julia 6
Alexovič Jan 75
Alžběta z Anjou-Piast 16, 19
Alžběta vdova J. Zápolského z rodu
Piastů 103, 107
Alžběta, dcera vojvody bosenského
Stěpána Kotromaniče, choť Lud-
víka I. 20
Andrásy Josef 74
Anjou (doba A.) 16, 108
Anjou Karel Robert 20
Anna z Candale (pečet) 30, 31
Anna choť Vladislava II. 109, 111,
114
antistites (církevní hodnostář) 83
apelační instance 67
apelační soud berežsko-ugočanský
85
apteky 95
archiv mukačevský 102, 104, 105
archivů městských a obecních ve-
dení (nepořádek v archivu) 44
- archiv panství mukačevsko-činadiev-
ského 88, 91
archiv zemský v Budapešti 88
archivu metodický princip v uspořá-
dání 44
archivu registrace 52
archivu rekonstrukce 44
archivní sbírka Rákocziho 72
archivář městský (jeho povinnosti)
8, 48, 52
archivní sál 9, 11
archivní skřín 61
archivum (skřín) 53
archivu systemisace 66
archivy na Slovensku 23
Árpádovci (doba Á.) 16
Árpádové 103
Artándyová Anna 111, 112, 115
Arthády Pavel 102
d'Aspremont hrabě 120
Asztalos Štěpán 120
August, biskup raabský 83
autonomie města 23
Báčovský zákon 42
Bajoni Jan 91
Bakcsy Gabriel 52, 72, 74
Bakó Josef 55
Bakša Ludvík 75
Balajthy Josef 7, 33, 34, 79, 97, 101,
102
Balázs František 109
Balaši Meinhard 102
Balling 69
Balog Petr 117

* Sestavila prof. Hana Skokanová.

- Ballona (les) 81
 Balogh František 53
 Balogh Michal 70
 Bangya Josef 77
 bankovky revoluční 76
 Bánya Velká 82
 Barbovo 91
 Barco generál 77
 bardiovský archiv 23
 Basilovič Mikuláš 39
 Básti Josef 7
 Báthory Žofie 59, 72, 73, 86, 91,
     92, 94, 103, 115, 118, 119, 120
 Báthory Ondřej 110
 Batthyany Ludvík 116
 Batthyány Vincenc 99
 z Batthyány Benedikt 31, 39, 109
 Batta Michal 80
 Batu Dimitrij 95
 Bayoni 120
 Bazilovič Mikuláš 81
 Becskereky Jakub 93
 Begányi 43, 63, 81
 Begányi Mikuláš, Šebastian a Ře-
     hoř 113
 Bél Mathias 42, 99
 beneficia 63
 Benický Kašpar 84
 Benyiczký Mikuláš 121
 Bercsényi generál 84
 Bereg 91
 Beregszászi Michal 55
 Berehovo 36, 48, 70, 72, 91, 93, 107,
     109, 110
 Berko Halpert 50
 Berko Salomon 50, 61
 berní aparát 88
 berní úředník městský 51
 Bethlen Gabriel 103
 Bethlena Gabriela vdova 72
 Birkenstein 101
 birsagio 39
 Boboviště 91
 Bodenehr Gabriel 100, 101
 Boethius Christ 101
 Bohn Michal 50, 63
 Bohn Matyáš 63
 Borbély Jiří 118
 Borbély Petr 115
 Bornemisza Ondřej 115
 Bornemisza Zikmund 120
 Borosová Anna 118
 Borši 118, 119
 Bösz Karel 74
 Böszörmény 107
 Bouttats 101
 Brankovič Jiří 39
 Bratislava 87
 Dr. Braun Robert 100
 Bretholz 19, 26, 31
 Brevis Notitia Joh. Baziloviče 87
 Buda 107, 108, 109, 110, 111
 Budapešť 48, 70
 Budethyna 43, 68
 Budetin 108, 110, 112, 115
 budovy městské (r. 1767) 91
 Búdóskuti Samuel 121
 Búdy Michal 45, 111, 112, 115
 Bürger David 75
 Caesar Julius 98
 Caprara 104
 cassa bellica 64
 cassa domestica 64
 castellanus 37
 cechovní knihy 45
 cechovní skřín 44
 cechové stanovy 116
 cechy 67, 75
 census 39, 51, 65, 92, 111, 120
 ceny masa a potravin 69
 cikáni 93
 cikána povoz 84
 církev katolická 69
 církev reformátská 69
 církve mukačevské 88
 cirkulář 37
 civitas (libera) 37
 cla sleva pro transport zboží 39
 claviger 96
 Codex diplomaticus Hungaricus An-
     degávensis 20
 collecta 39
 coloni 109
 comes 37
 communis inquisitio 119
 commissor 31
 Compendium Hungariae Geographi-
     cum 99

- Condonata 65, 71
 connumeratores 39
 conscriptio 60, 96
 conscriptio dicalis 64
 Coronelli P 101
 Cővek Štěpán 72
 Csák Matouš 108
 csákányos 56
 Csejthý Petr 112, 113
 Csengery Pavel 93
 Csersky Jan 74
 Csety Matyáš 109
 Csiba Štěpán 96
 Csillag 90
 Czollner Karel 80
 Čaplovic Jan 99
 čarodějnice 70
 časopisy 45
 Čerský Antonín 72
 Dáček Jan 60
 dáček Gregor 60
 Daczó Tomáš 113
 daně 39, 47, 60, 71, 91, 95, 119, 120
 daně ve prospěch kláštera 118
 daň krajská 64, 65
 daň naturální 65
 daně obecní 64
 daní rozdělení 39
 daň zemská 51
 daní výkazy od výběrčích 45
 daní vybírání 118, 121
 daní vypisování 54
 daňové knihy 53
 daňové výhody měšťanů 39
 Dancsy Štěpán 55
 Davidkovo Nové 72
 dávky (povinnost šlechty platit
     městské dávky) 41
 deáks 60
 Debrecín 39, 87
 Debreczeny Tomáš 115
 Decretum minus Zikmunda Luxem-
     burgského 17, 38
 dědictví 69, 119
 dekrety darovací 107
 delegát města 48
 Dělnické Noviny (1848) 77
 Demkó 57
 Derceni Martin 59, 64
 Dercsényi Štěpán 77
 Derenchedéni Petr 110
 desátky 39, 52, 53, 107, 109, 120
 desátková pšenice 120, 121
 Deško Jan 82
 Dévai Jan 118
 devalvace 69
 devátek obilní 39
 devátky 112, 122
 Démézy Jan 91
 dicatores 39
 diety hudebníků 48
 dekorativní výprava diplomů 27
 diplomů ornamentika 27
 diplomů počáteční písmena 27
 diplomů tvar a papír 26
 discréteion 59
 dláždění ulic 68
 Dlugoš, polský historik 20
 dlužníci městští 46
 Dobaj Jan 75
 dobytek 70, 115, 121
 dodávky potravin pro ruské vojsko
     85
 Dohovič Vasilij 81
 dokumentů historická cena 32
 dominium 47, 52, 53, 102
 dominia cirkulář
 dominia důchody 88
 Dósa Jiří 31, 109
 dražební pravidla 63
 Drugetové 40
 Drugeth de Homonna Mikuláš a Ště-
     pán 113
 důchody městské 47
 důchody z přípřeží 61
 důchodů městských pronájem 63
 důchodů městských dražba 63
 důchody (výkaz o dražbě měst-
     ských důchodů) 63
 dům bílý 95
 dům městský 53
 Ekonomické poměry v berežském
     komitátu 88
 ekonomické metody 89
 electa communitas 50
 Emerich 110
 emigrace nevolníků 94
 emptiones 54
 Endlicher St. L. 17
 Eőtvös Tomáš 77

- Eperjesi 93
 Erdélyi 33
 Erlauerské víno 42
 erogationes 58
 etveševská mince 77
 Evva Štěpán 7, 50, 53, 54, 55, 56,
     63, 104
 exator 64
 exekuce pro dluhy 69
 excerptování knih protokolů 54
 Extractus actorum 13
 Farkaš Karel 80
 Farkasdi Jutka 119, 120
 Faygell Petr 114
 Fehertó (řeka) 85
 Feierstein Salamon 63
 Fejérváry Štěpán 85
 Fekete Benedikt 45
 Felsőbánya (archiv) 32
 Alexej Fényes 87
 Fer (Le Fer) 100
 Ferdinand I. 83, 87, 102, 103, 111,
     112, 114
 Ferencffy Vavřinec 114
 Ferrante Marchio de Gonzaga 114-
 Feth Baltazar 12, 59
 Feth Pavel 59
 feudalismus 4
 feudální správa 5
 finanční krise (r. 1849) 78
 finanční správa za Ferdinanda I. 40
 fiskál panský 48, 56
 Földesi 119
 Fóris Jan 55
 formule přísežné 82
 Fornoš 63, 70, 71
 foršpont 61
 Franknói Vilém 29, 33* 110
 Frankové 42
 Frankovič Jiří 82
 František I. 43, 116
 Frantz Antonín 49, 50, 62, 63, 72
 Freyseysen Julius 77, 78, 84
 fridešovská továrna 77
 Friedrich G. 18, 26
 Fúzes (Vrbový háj) 41, 45, 68
 Galatzi 95
 Galgóczy Michal 118
 Galgóczy Martin 118
 Gálthewý Frant. 113
 Gát (vesnice) 54
 Gáthy Samuel 58, 63, 80, 85
 Gecsey Alžběta 15
 Gecsey Jiří 43, 67
 Geiringer Karel 86
 Geőczy Samuel 55
 Geréb Petr 103
 Gerecz Petr 100
 Gerőtzi Tomáš 70
 Göczi Štěpán 117
 Göczy Jan 7, 15
 Goethe J. W. 98
 Gönczy Samuel 63
 Gonda Petr 122
 Görgey 84, 104
 Görög 95
 Goronda (ves) 54
 Goszthony Jan 109
 Gritti Ludvík 102
 Gundolf 98
 Gyalu (zámek) 113
 Gyenge Ondřej 93
 Habsburkové 5
 Hafner J. C. 101, 102
 Hagara Matyáš 91
 Hajdu Jeroným 76
 hajní 47
 Haller Bernard 96
 hasičský sbor 69
 Haynau 77
 Hedvika, vnučka Alžběty z Anjou
     chof Vladislava Jagellonského 20
 Hegedűs Jiří 93
 Helsing Jiří 14, 61
 Heršli Manasse 65
 Himelreich, kanclér 114
 Historia Regni Hungariae 98
 historické zprávy o Mukačevu 97, 98
 Hlatký Josef 49, 50, 57
 Hlavács Jan 97
 hlídka polní 56
 Hodinka Ant. 37
 hodiny věžní 59
 Hóman Valentin 16, 18
 Hont, župan berežského komitátu 96
 Horvát Á. 18, 19
 Horváth Ludvík 7
 hospites 36, 96, 97

- hospodář městský 63
 hospodářství městské 60
 hospodaření s naturaliemi 59
 hospodaření nesprávné městským majetkem 49
 hospodářské dějiny města 59
 hosté (*hospites*) 107
 hostinec v Mukačevě 121
 hradby 39
 humillima informatio 118
 Hunfalvy Jan 101
 Hunyady Jan 27, 39, 42, 81, 82, 107, 108, 109, 111
 hypotéky města 70
 Cháký Ambrož 112, 113
 Cheh Michal 91
 Cheuta Jan 117
 Cheuta Štěpán 117
 Chust 70, 98
 cholery epidemie (1831) 69
 Chyaki Michal 113
 Ignatjevič Emeljan 84
 Illés Josef 16, 38
 inflace papírových peněz (1848) 77
 inhabitatores 41
 inkoust zlatý 27
 inquilini 96, 97
 inspektor polí a lesů 51
 instrukce pro soudu 47
 instrukce pro městské zaměstnance 8, 47
 insurgenti 48, 61
 Ipolyi 102
 Isdano 68
 Istvánffy Mikuláš 98, 99
 Itzik 50
 iudex primarius 53
 iudex emeritus n. modernus 49
 Dr. Iványi Béla 23
 Jagellonci 5
 Jan Zikmund sedmihradský (pečet) 30, 113
 Jamnický Ondřej 75
 jarmarky v Mukačevě 107
 jarmarky 115, 116
 Jelenkor 87
 Jiří, despota srbský 98
 Jiří z Poděbrad 82, 83
 jobbagiones 37, 41
 Johanna z Rožmitálu 83
 Joó Michal 6
 Josef II. 49, 53, 55, 64, 68, 69, 104
 iudex 38
 juramentum fidelitatis 57
 jurati cives 38
 jurisdíkce 37
 jus gladii 37, 54
 Kajdanovo
 Kalin Jan 46
 Kalloš Michal 75
 Kaloše Frant. žena roz. Barbora Katonová 65
 Kamianka 68
 kandidatura na úřad starosty 48
 kapitanát vrchní Velkého Sariše 40
 Jan Kaprinaj 83
 Karel III. 43, 115, 116
 karpatoruský národ v památkách archivu 81
 kartografické práce v Mukačevě 88
 kastelán hradu 40, 107
 kastelán Mukačeva 108
 katalogisace kmenové sbírky 13
 Kateřina Brandebská 103
 Kateřina Katonova 115
 Kateřina Kunigunda 83
 Kazimír král polský, bratr Alžbety z Anjou 20
 Kazinczy Ludvík 77, 80
 Keglevich Josef 96
 Kenderes 108
 Kerekes Jiří 95
 Kerepeci Dimitrij 113
 Kerepechy Ondřej 112, 115
 Keresztury Jan 91
 Kéry 119
 Kezi Vlasius 108
 Kígyósi Stefan 6, 46, 47, 73, 95
 Kígyósi (kniha) 53, 58, 87, 117
 Királytelek 85
 Kisfaludy 119
 Kisszeben (archiv) 32
 klášter 118
 kláštery dominikánské 99
 klášter vasilianský 99
 klid nedělní 54
 Klobusitzký Frant. 41, 73, 84, 91, 120, 121, 122

- knezi 81
 Knézsik Josef 8
 knihy městské 45
 knihovní úřad 46
 Kobolt 47
 kočí městský 56
 kodex právní 47
 Koháry Frant. 116
 kolekce kmenová 12
 kollektiva 108
 kolonisace 111
 Kolosváry Alexander 92
 Kolozsvár 112, 113
 komisař přípřeží 51
 komisař pro vozovou dopravu 52
 komitát berežský 46
 Komlóssy Ladislav 7
 komora královská 39, 40
 komora panská 69
 komora spišská 40
 Konczházy Jan 59
 kontrola komínů 47
 komunální záležitosti 50
 koně městské 46
 Konkordát 103
 Koriatovič Theodor 21, 39, 42, 81, 99
 Koriatoviči 20
 Koropec 46
 koropecký kanál 68
 koropecké sklady produktů 46
 Korvín Jan 30, 31, 39, 109
 Korvín Matyás 82, 83, 102, 108, 109, 110, 111, 113, 114
 Košice 49, 50, 70, 87, 95, 114
 Kossuth Ludvík 78
 kostely 69
 Kováč Mikuláš 45
 Kovachich (Martinus Georgius) 19
 Kovachich Jos. Vik 42
 Kozma Jan 65
 Krajna 91
 krámy kamenné 62
 Krekwitz Jiří 98, 99
 Kremnice 49, 50, 57
 Kumáni 102
 kupci 93
 kupci řečtí 95, 96
 Kurioky kniže 84
 kurrentka 18
 kursiva 18
 Kuruců vzpoura 99, 103
 Laboda Jiří 54
 Ladislav II. 83
 Lakatoš Jan de Ujhely 60
 Lang V. 50, 52, 58, 72, 80
 Laslocký Matyás z Posaházu 112
 latifundie 53, 102
 Latomi 101
 Latorice (převoz) 67
 Latorice (most přes řeku) 67, 68
 Lávka 110, 112, 115
 Lazarevič Štěpán 82, 103, 108
 Lehoczky Theodor 19, 21, 33, 47, 54, 55, 56, 59, 64, 66, 73, 76, 77, 94, 100, 102, 108, 117
 Leiden 87
 lékař v Mukačevě 96
 Leopold II. 14
 lesník městský 51
 lesy městské 42
 lesní hospodářství 63
 lesní práva 108
 lesní záležitosti 46
 Libellus orphanorum 46
 Libellus repartitionis 64
 liberální idee 53
 libertas (peníze) 55
 Lieb Michal 78, 79, 80, 81
 Lichner Pavel 57
 Liget 57, 63, 68
 limitace 95
 limitatio 69
 Listhius Jan 113
 Literáty Štěpán 63
 Litva 103
 loca extra districtualia 91
 Lónyay Gabriel 118
 Lorántffy Zuzana 72, 73, 91, 94, 95, 115, 117, 118
 Lővey Řehoř 115
 Lucrum camerea 39, 107, 112
 Lučky 91
 Ludvík II. 83, 102, 110, 111
 Luka 43
 Lukovický Josef 75
 Lvov 70
 Magdeburské právo 36
 magistrát 46

- Maholányi Tomáš 77, 79, 80
 majetek pozemkový města 41
 majetkové poměry města 58
 Makovice 120
 Malonyai Desiderij 79
 malosoudci 51
 Manasse Heršli 65
 Manescal 101
 Manuale quanti contributionis 64
 manufaktura vlněná 94
 Marcilli-Croissy, Antoin Fouquet de 103
 Marie Habsburská (pečet) 30, 31
 Marie, vnučka Alžběty z Anjou, chof Zikmunda Luxemburského 20
 Marie, chof Ludvíka II. 110, 111, 114
 Markéta, dcera moravského markraběte Karla, chof Ludvíka I. 20
 Márki Alexander 31, 33
 Márki 110
 Marmarošská Sihot 70
 Marochuk, vrchní maršálek královny Alžběty 20
 Martin, biskup v Toursu 21
 Martin Svatý 107
 Matyáš II. 114
 Matyáš palatin 108
 Maurer Filip 79
 Maxai Jiří 115
 Maximilián císař 102
 Maximilán 98
 Maximilán II. 113, 114
 Meisels Benjamin 50
 Merian 100, 102
 Mermelstein Chaim 50
 Mészár Jan mladší 55
 Mészáros Karel 38
 Mészáros Stefan 5
 Metternichův režim 57
 Mezősi Pavel 77
 Michnay Endre 57
 Mikulík 49, 50
 Mikulovič Štěpán 75
 Milesz Michal 6, 47
 Millecker Bódog 67
 minuta erecta 18
 místodržitelská rada 50
 mlynářské věci 67
 mlýny 90
 močály v Mukačevě 90
 modří (pěšáci) 93
 Molnár Jan 23
 Mongolové 102
 Mongolů vpád 36
 Monyoród 110
 Mózes Abrahám 95
 munera 92
 Munkácsy Michal 78, 93
 Murza Dmitrij 93
 myto 110
 myto trhové 49
 mýtní výhody měšťanů 39
 Náboženské obce 51
 náboženská obec ruská 81
 náboženské rozvrstvení měšťanů 97
 náčrtky 45
 Nagy Michal 49, 58, 63
 Nagybánya (archiv) 32, 38, 39, 45
 Nagy Banya 108
 Nagy hegys 45, 68
 Nagy Károly 84
 Nagylaky Matyáš 112, 113
 Nagy Liget 43, 63, 72, 81, 112, 113, 115
 nájemci městských pozemků 46
 Namény 109
 napoleonská epocha 59
 národnosti ve městě 50
 návěští divadelní 45
 Nedecey Frant. 77
 Némci elementem zakládajícím města 36
 nemocnice vojenská 85
 nemovitosti města 70
 Neupauer Samuel 47, 61
 nevolnictví 53
 nevolnictví zrušené 76
 nevolnický poměr měšťanů k panství 92
 Nikodem 107
 nobiles taxati 92
 notář (jeho povinností) 9, 46, 47, 48, 55, 56
 notáře diety 48
 notářovy příjmy 60
 Nová Banya 57
 Nové Selo (Alsóschönborn) 91
 noviny 45
 Nusser Jakub 64
 Nuszer Vít 49, 50, 63

- Nyeršeš (pastviny) 118
 Nyilaš Michal 112
 Nyiregyháza 84
 Obec bílá 50
 Obec černá 50
 obec svobodná 37
 obchodnictvo 67
 obchody právní 45
 observace 47
 obyvatelstvo Mukačeva 91, 99
 obyvatelstvo (hospodářský a kulturní stav obyvatelstva panství mukačevského ve středověku) 37
 odvolací řízení 40
 odvolání vesnic k městskému senátu 54
 oficiálové panství 68, 73, 107, 111, 117, 109, 120
 oficiolati 92, 93
 Officium Supremum Dominale 47
 Ohrenstein Daniel 50, 61
 ochránce chudých 48
 Ochranný list Alžbety z Anjou 28
 Oláh Mikuláš 28, 31, 32, 42, 87, 98, 111, 112
 Oláh Samuel 6, 8, 80, 87
 Olšavský Emanuel 81, 89
 Ondřej X. (smlouva s papežským legátem) 37
 opisy privilegií 8, 71
 oppidani 113
 oppidum 38, 98
 opuštěné domy 92
 organisace správy městské (r. 1849) 86
 organizační statut 9
 ornamentální prvky v listinách 27
 Oroszová Anna 73, 122
 Ortvay Theodor 18
 Ostřihom 109
 Dr. Osváth Julius 18, 23, 49, 50
 osvobození od daní a roboty 94
 Ováry Klement 92
 oves kyblový 92
 Patres (jezuité) 95
 personae exemptae 93
 Palacký Frant. 82
 Pálhegy (vinice) 68
 Pálóczy Antonín 110
 Panasz Tomáš 115
- panství správa 49
 Papp Josef 47
 Papphegy (vinice) 68
 paria (opisy diplomů) 14
 pastviny 67
 pastviny městské 117, 119
 pastviny zámecké 118
 Pattay Samuel 55
 Pavel Magister, syn Lachka 19
 Pavláček Ondřej 70
 pečet (dřevěná kapsle na pečeti) 28
 pečet městská původní 21
 pečet (věncový znak na pečetech) 30
 pečeti přiložené 29
 pečeti přívěsné 28
 pečeti (způsob přikládání) 28, 29
 pečetí barvy 29
 pečetní znaky 29
 pečet (mosazná schránka na pečeti) 28
 pečet (vosková kapsle na pečeti) 28
 pečeti (papírové příklopy na pečetech) 29
 perceptiones 58
 perceptor komitatu 51, 64
 Perényi Jan 111
 Perényi Gabriel 110
 pergamenů tvar 26
 Perl Moric 85
 peštský sněm (informace Frant. Rómána) 78
 Petr Veliký 84
 Petr Petrovič 31, 41
 Petr Petrovič de Swraklyn 112, 113
 pevnost mukačevská 100
 Pianta 100
 Pjastové 113
 Piontkovský Reinhold 86
 písemností úprava 55
 písmo listin 18, 36
 Pistraljovo 54
 Pitényi Julius 80
 pitky při uzavírání kupní smlouvy 22
 plakáty divadelní 87
 plány města Mukačeva 88, 89, 90
 plán Reederův první 89
 plán Reederův druhý 90
 pohoštění 60
 pokladna městská 50
 pokladna městská menší 46
 pokladna chudých 46

- pokuty 95, 108
 Polchy Kašpar 7
 polokursiva 18
 ponocný (přísaha) 58
 poplatky obecní 64
 poplatky trhové 37, 60
 Popova hora (vinice) 68
 Poprad 70
 Pór Antonín 20
 Pór-Schönherr: Dům Anjou 108
 porcie 51, 64
 porta (daň) 39, 52
 poručník sirotčí 51
 Porzoth Jan 114
 Posaháza 91
 poslanec (volba prvního městského poslance (1848)) 76
 postavení veřejnoprávní Mukače-va 35, 38
 potahy 47
 potahy vojenské 71, 114
 povinnost dodávati potah 65
 povstání v Krakově proti Alžbětě z Anjou 21
 pozemků městských hranice 47
 poznámky na rubu listin 31
 Pozner Antonín 85
 Pozsony (Bratislava) 114
 praedia (osady otroků) 37
 pragmatika služební 52
 Praha 111, 112, 114
 prales v okolí Mukačeva 36
 prapor 85
 právo obchodní 67
 právo trestní 46
 Pray Georginus 29, 31
 prefekt panství 60
 přenosy na listinách 27
 Prešov 70
 Pribék major 77
 příjmy městské 60, 62
 přípřež vojenská 51
 přísaha Jiřího z Poděbrad 83
 přísežné formule 45, 56, 57
 přísežný (malosoudce) 51, 56, 57, 64, 111
 privilegia celní 37, 114
 privilegium dinarové 40, 111
 privilegia cizinců 120
 privilegia cechů 94
 privilegia kupců 96
 privilegia latifundií 53
 privilegia městská 44, 57, 89
 privilegií obsah 35
 privilegií materiál 25, 26
 privilegium knižní Františka I. 27
 privilegium knižní Matyáše II. 27
 privilegium mýtní Vladislava II. 27
 privilegium pečeti 16, 28, 107
 privilegium solní 109
 privilegium trhové Karla III. 27
 proces města s dominiem 45, 65, 68
 procesní protokoly 37
 procesy hrdelní 46
 procesy kriminální 54
 procesy soukromoprávní 46
 prokurátor 54
 pronajímání městských pozemků 47
 prospecto 100
 protestanté 59
 protokoly městské 44, 45, 48, 53
 protokoly o koupě a prodeji 46
 protokoly o zasedání senátu 53
 protokolů doklady o zasedání měst-ské rady 75
 protokolů knihy 53
 protokol závitový 54
 přílohy k protokolům 45
 protokolů vazby v empirovém stylu 46
 proventus 92
 provisor 121
 průmysl v Mukačevě ve středověku 40
 pšenice kyblová 92
 punkta 47
 původní listiny 16
 Rácz 95
 rada městská 47
 rada (organisace velké městské ra-dy) 50
 rady členové 47
 Ráday Pavel 84, 122
 radnice nové plán (1804) 70
 Radványi Mikuláš 35, 66
 Rákóczi 88
 Rákóczi II. Frant. 30, 54, 55, 68, 72, 73, 84, 103, 104, 115, 120, 121, 122
 Rákóczi I. Jiří 6, 30, 71, 73, 003, 115

- Rákóczi II. Jiří 102
 Rákóczi Zikmund 72
 Rákosi Pavel (notář) 60
 Rákosy Ondřej (starosta) 103
 Ratio (Ratiocinium) 64
 ratiocinia pecuniarum 59
 reakce 50tých let 86
 Reeder Jiří 89
 reformátsky kostel 118
 reformy josefinské 55
 reformy městské správy 50
 reforem Romanův plán 52
 Regentství Alžběty v Polsku 20
 registrace 88
 registratura městského archivu 9
 registrátor 48
 rejstříky 45
 rejstříky darovacích dekretů 107
 Relkovič Dávorka 57
 relictae 91
 řemeslníků příjmení 93
 Reök Štěpán 81
 repartitum 119
 repertorium 89
 revise 44
 revise privilegií měšťanů 97
 o revolučních letech (1848-9) akta
     76
 říční doprava 67
 Ries 89
 Rivuli dominarium 38
 roboty zrušení 71
 Rohbock L. 101
 rok správní 48
 Román František 8, 52, 66, 76, 77,
     78
 Rotterdamský Erasmus 87
 Rossi 100
 Roth M. 50, 58, 62
 rozpočet stavby nové radnice 70
 Rozvigovo 54, 91
 rozvrhovací listiny 59
 Rožnava 49, 50
 Rudolf I. 83
 Rudolf II. 114
 rychtář vesnický 54
 Sabov Evmenij 81
 Sabov Mikuláš 117
 samospráva občanstva 37
 samosprávy městské vznik 36
 saxones et teutonici 36
 sbírka kmenová 44
 sčítání lidu (1788) 97
 sčítání lidu 88
 sčítání lidu (1831) 69
 Štěpán Séchenyi 87
 Sečeň 121
 senát městský 47
 senátu členové (senátoři) 47, 50, 56,
     57
 servitia 92
 sesazení senátora 49
 Serenča 121
 servitium 113
 sessio 91, 93, 94, 96
 seznamy diplomů 5
 Schönbornové 89, 99
 Schönborn Bedřich Karel 115
 Schönherr J. 82
 Schönherra Ant. vdova 28
 shromáždění generální občanů 47
 silnice 121
 sirotčí akta 45, 71
 sirotčí majetek 69
 Sixt František 6, 55
 Skaresti 95
 Slovanstva dějiny v památkách ar-
     chivu 81
 smlouvy 46
 smlouvy kupní 46, 71
 smlouvy v prodeji nemovitostí 70
 sociální poměry v berežském komi-
     tátu 88
 solní dávka 114
 solní obchod 99
 solní správa 91
 solní úřad 39
 soud dominiální 54
 soud hradní 54
 soud panský 54
 soud měšťanů 113
 soudní akta 45
 soudce tabulární 60
 soudnictví 111
 soudnictví v době Josefa II. 55
 soudnictví městské 37, 67, 94
 soudní řízení 54
 soudní pravomoc 37
 soudní rozsudky 46

- soudní řízení 46
 soupis domů 39
 spisů městských vedení 53
 spisy správní 45
 společenstva ve středověku 38
 správa městská 94
 stanovy města Mukačevo 47
 starosta 47
 starosta (kandidát na úřad starosta) 52
 starosty volba 48, 57, 74
 starosta (ceremonie volby starosty) 50
 starosta (hlasování při volbě starosty) 48, 49
 starosty plat 50
 starosty přísaha 49, 56
 starosty súčtování 45, 47, 48, 49, 51, 58
 starosta tržní 94
 statistika privilegiálních listin 24
 statistika města Mukačevo 88
 statistika 91, 97
 statistika Keglevichova 97
 stavba městského domu 60
 stenograf 48
 Stilionarium (Kovachichovo) 19
 stížnosti měšťanů 38, 40, 111
 súčtovací knihy 44
 Svendi Lazar 98
 svobodné město 37
 Sycelius Michal 114
 Systém starého městského archivu 9
 Szabó Jiří 6
 Szabó Michal 119
 Szabó Pavel 38, 95, 121
 Szádvár 98
 Szalai Josef 17
 Szalárdi Jan 6, 32, 115
 Szatmár 36, 39, 70, 84
 Szécsény 120
 Szijgyártó 117
 Szilágyi Alžběta 27, 39, 42, 83, 108, 109
 Szilágyi Alexander 33
 Szilágyi Michal 83
 Szilasi Vincenc 103
 Szinnyei Josef 6, 81
 Šafář městský 51, 56, 61
 Šajgó 57, 67, 68
 Šaryšský Potok 117, 118, 120, 121
 šlechta bydlicí v městě 47, 52, 68
 šlechta 120
 šlechta (akta organisace šlechty) 73
 šlechty organisace 52
 šlechty právní postavení 41
 šlechty spor s měšťany 52
 šlechtické organisace pečet 74
 šlechty povinnosti 73, 113
 šlechty procesy 74
 šlechtický soud 74
 šlechtický soudce 74
 šlechty stížnosti 72, 74
 šlechty zájmy stavovské 74
 šlechty zástupci v městské radě 52
 šlechtické velkostatky 94
 Šmaltzer Ondřej 68
 Štávnice Bánská 57
 štávnická komora 57
 Štefan, vojvoda srbský 43
 Štěpán Sulyok de Szopor 115
 Štěpán, vévoda z Rascie 107
 Stierle Jiří 96
 Tabody Josef 33, 34, 66
 Táncsics Michal 77, 87
 Dr. Tárczy Karel 75
 taxa 40, 92, 95, 110, 111, 119
 taxalisté 37
 Teleky Josef 83
 telonium 110, 111
 Terragium 65
 textilní továrna v Mukačevě 94
 Thaly Koloman 33, 84
 thelonium 39
 Theodor kníže 108
 Thiele 97
 Thiele J. C. 99
 Thököly 54, 91, 99, 102
 Dr. Thoman R. 17
 Thurn Matyás 103
 Thuróczi Jan 98
 Thurzó Frant. 112
 Timon Akusius 37
 tiskopisy o městě Mukačevě 45
 Toborfy Antonín 81
 Tolcsvai Nagy Jan 118
 topografie městských lesů 43
 Toppantó Štěpán 45
 tornajský komitát 92

- Tóth Sándor 32
 trabanti 93
 Tragická kronika 6
 transporty 71
 trestní záležitosti 54, 70
 trhová místa 47
 trhy 37
 trhy týdenní pondělní 46
 trhy týdenní 116
 trhy výroční 43
 trhy zemské 46
 trhy (důchody z trhů) 63
 trhové mýto 43
 tribunál vrchní zemský v Prešově 85
 tribunál soudní šlechty 45
 tributum 39, 111
 Tripartitum Štěpána Werbőczi 46, 53
 truhla městská 53, 59, 60
 Tucsnyák Štěpán 58
 turma practoriana 64
 Účetní knihy 53, 54, 61
 účtování system 58
 ulice města 47, 61, 62, 68
 ulice (názvy) 95
 Ungai Michal 93
 uniatský biskup 99
 úplatky 59
 urbáře 68, 91, 92, 93, 94, 102
 Urbaria et conscriptiones 88
 urbariální povinnosti 72
 urbariální práce 72
 urbariální proces 72
 úřednická místa 51
 uzenáři (daně) 95
 Užhorod 114
 Vahot Emerich 99
 Valentin 110
 války napoleonské 48, 60 68, 69
 valuta 63
 Vályi Ondřej 87, 99
 Várad Frant. 110
 varhaníci 69
 Váry (město) 91, 107, 108, 110
 Váry Jiří 14, 15, 61
 Váry Ladislav 7, 9, 13, 46, 47, 49, 51, 54, 55, 56, 60, 66, 75, 87, 104
 Váryho velký katalog 66
 Váryho sbírka 45, 66, 67, 71, 91
 Váry Ondřej 15
 Vasiliánek klášter 99
 Vásárosnamény 84, 85
 vazba městských knih 45
 Végh Petr 116
 venditiones 54
 Verbel Jiří 109
 verbování dobrovolníků 48, 54
 Verchovina 91
 Verner Jiří 111
 Vídeň 111, 112, 113, 114, 115, 116
 Viktorin, syn Jiřího Poděbradského
 (pečeť) 31
 villa 17, 38
 villa nobilium et servitorum 37
 Vincenc farář v Nagybanyi 39, 82, 83
 vinařství 18
 vinice 68
 vína pěstování v Mukačevě 42
 víno 107, 108, 111, 113
 víno (poplatek z vína) 78
 vína vyčep 42, 67
 vinná produkce 42
 Visegrád 109
 Vitéz, biskup varadský 83
 vklady v městské pokladně 46
 Vladimír, hrad knížete Koriato-
 viče 20
 Vladislav II. 43, 102, 103, 109, 110,
 111
 Vladislav Bílý 21
 Vladislav Jagellonský 7
 vojsko 47, 60, 69
 vojsko ruské 77, 84, 85
 vojenské oddíly ruské procházející
 Mukačevem (1849) 86
 vojenské vpády do Mukačeva 102
 volba členů senátu 48
 volební akt 56
 volba starosty (protokoly)
 volba starosty (oslava) 48, 49
 volební právo 56
 volby starosty uznaní 49
 voleb průběh 49
 volební komise 49
 Dr. Vojtíšek V. 44
 Wolf Josef 50
 výběrčí daní 39, 56, 64
 výdaje městské 60
 výlohy městské 62

- vypůjčování spisů z archivu 8
výtahy na listinách 66
vznik města Mukačeva 36
Wágner Johan Krištof 100, 101
Weiman Leopold 85
Weiss David 85
Wekerle 50
Werbőczi Štěpán 46, 53
Wimmert 50
Wimmert Fridrich 61
Wimmert Jan 58, 65
Windisch Karel Gottlieb 99
Zákaňmonostor 108
zákony urbáriální 53
Zalkai Ladislav 31, 110
zámek mukačevský (1848) 77, 88,
    99, 100, 104
zámku obležení 76
zaměstnanci městští 47, 51, 62
zaměstnanců městských povinnosti
    56
zápisy nejstarší 46
Zápolský Jan 102, 103, 111
zápřež vojenská 46
zasedání soudní 45
zasedání senátní 50
zástavy v městské pokladně 46
zástupce právní města 52
zástupci ve věcech trestních 54
závěti 45, 70
zdaňování za doby Anjou 38
zdi okružní 39
Zeiler Martin 98, 99
zemědělci v Mukačevě 93
zemplinský komitát 92
Zikmund Luxemburský 17, 103
Zikmund král (1391) 107
Zikmund, dvorní starosta Žofie Bá-
    thory 119
zločinci 113
Zrinská Helena 100, 101, 104
zužitkování naturalií (výkazy) 45
žádosti měšťanů 117
žádost o povýšení Mukačeva na krá-
    lovské svobodné město 14
žaloby na úředníky dominia 40
žaloby soukromé 46
Ždeniovo 112
židé 47, 51, 65, 67, 69, 77, 103
židů zdanění 65
židovské společenstvo 49
živnosti 93
župní soud 40, 74
župní správa 69
Žnatina 54

O B S A H.

	Strana
Předmluva	3

I. K historii městského archivu.

Archivy jakožto historické prameny	4
Proč se mukačevští měšťané zajímali o archiv za zřízení feudálního	4
Dva nejstarší seznamy diplomů z r. 1697 a 1733	5
Notáři, kteří se obírali archivem od poslední čtvrtiny XVIII. století	6
Stanovy archivu z r. 1844 a 1848	8
Osudy archivu v novém městském domě. Jak se mění materiál archivu a označení spisů po r. 1850	9

II. Privilegia města Mukačeva.

Archivní sál nového městského domu v r. 1925	11
Kmenová kolekce sestávající z 5 svazků	12
Kontrola kmenové sbírky podle seznamů až po dobu Josefa II.	13
Kdo sestavoval kmenovou sbírku?	14
Jiří Váry a jeho regesta	15
Šedesát původních listin města Mukačeva	16
Nejstarší listina: Alžběta z Anjou-Piast dává roku 1376 městu Mukačevu dovolení užívat pečeť	16
Předmět, formát, slohové rozčlenění a kulturně historická cena nejstaršího diplomu . .	16
Paleografické zvláštnosti privilegia o pečeti	18
Osobnost a historická role Alžběty z Anjou-Piast. Její přibuzenství s Koriatovičem .	19
Původní městská pečeť, zhotovená na Základě privilegia z roku 1376	21
Stáří a materiál městského archivu mukačevského v porovnání s některými městskými archivy na Slovensku	23
Vznik městské autonomie a její ráz. Práva na papíru, svrchovanost pozemkového panství ve skutečnosti	23
Přehled listin co do stáří, vystavovatele a místa vystavení	24
Jazyk, pergamen a materiál papíru na diplomě	25
Řádkové písmo, fraktury a ležaté písmo. Typy gotických a renesančních písmen .	26
Dekorativní prvky diplomu. Stylisovaná počáteční písmena, liniový ornament, barvy .	27
Prívěsné pečeti a pečeť přiložené k listinám	28
Popis pečetních znaků. Papírové příklopy na pečetech	29

	Strana
Pečeti Anny z Candale, Marie Habsburské, knížete sedmihradského Jana Zikmunda a prstenové pečeti	30
Příkazy o vydání dokumentů a kancelářské poznámky	31
Historická a museální cena dokumentů	32
Městský archiv a historické badání	33
Historikové města Mukačevo v XIX. stol.: Josef Balajthy, Josef Tabody a Theodor Lehoczký. Jejich poměr k městskému archivu	33
Obsah privilegií města	35
O veřejnoprávním postavení Mukačevo v světě středověkého a novověkého feudalismu	35
Domněnky o vzniku města	36
Samospráva občanstva na poli soudnictví	37
Užití názvů villa a oppidum v Mukačevě	38
Daňové a mýtní výhody měšťanů	39
Finanční správa za Ferdinanda I. a mukačevský hrad	40
Stížnosti měšťanstva	40
Právní postavení šlechty usedlé v městě	41
Pozemkový majetek města	41
Pěstování vína a vinný obchod ve starém Mukačevě	42
Městské lesy	42
Privilegia výročních trhů	43

III. Protokoly, súčtovací knihy a akta městského archivu mukačevského od druhé poloviny XII. stol. do poloviny století XIX.

Obnova starých archivů	44
První písemné památky městské administrativy v Mukačevě	44
Hlavní skupiny listin starého administračního archivu	45
Městské protokoly (1573–1850). Tři knihy, obsahující nejstarší zápisy	45
Úřední činnost notáře	48
Volba starosty města. Súčtování odstupujícího starosty. Kandidatury. Hlasování. Oslava volby nového starosty	48
Pokusy o organizaci velké nebo vnější městské rady (communitas)	50
Rozmnožení počtu administrativního personálu. Zřízení nových úřednických míst.	51
Vzájemný poměr šlechty bydlicí v Mukačevě a městského občanstva v prvé polovině XIX. století	52
Materiál a způsob vedení protokolů o zasedáních senátu	53
Kriminální procesy před městským senátem jakožto trestním soudem. Odvolání okolních vesnic k městskému senátu a od senátu k dominiálnímu soudu	54
Styl a vnější úprava písemnosti sestavených městskými notáři od poloviny XVIII. století	55
Protokoly o volbě starosty	56
Přisežné formule městských zaměstnanců	56
Súčtování městských starostů mukačevských (1659–1850)	58
Obsah účtu městských starostů. Systém účtování a číselné výsledky	58
Pronájem důchodů (beneficií) města	63
Zprávy městských hospodářů (1796–1840)	63

	Strana
Zpráva o lesním hospodářství	63
Obecní poplatky a povinnosti	64
Zprávy o městských výběrčích. Seznamy městských poplatníků	64
Naturální vojenské povinnosti. Condonata. Zdanění židů	65
Terragium a desetina ve prospěch panství	65
První pokus systemisovati archiv, který provedl Ladislav Váry (r. 1813—1817)	66
Sestavování veliké sbírky Ladislava Váryho (kolem r. 1830)	66
Přehled sbírky aktů, registrovaných Ladislavem Várym	67
Fascikly aktů, sestavené, ale neregistrované Ladislavem Várym	71
Archivní sbírka Rákocziho	72
Akta organizace šlechty (1835—1845)	73
Akta archivu, týkající se cechů	75
Registrace aktů, týkajících se protokolů o zasedání městské rady	75
Písemné památky události r. 1848—49	76
Informace o Michalu Liebovi, otci Michala Munkácsy, v archivních listinách z r. 1848/49	78
Památky, týkající se dějin Slovanstva. Doklady z dějin karpatorského národa	81
Velitel mukačevské pevnosti Vincenc, který vložil královskou korunu na hlavu Jiřího z Poděbrad. Památky, týkající se české historie	82
Případ s diplomatem Petra Velikého	84
Tažení ruské armády přes Mukačeve v září 1849	84

IV. Plány a statistika města Mukačeva v XVII. a XVIII. století.

Co vědi o Mukačevu tehdejší historikové a zeměpisci? Mukačevský zámek podle starých kreseb. Retrospektivní názor na osud města Mukačeva a jeho archivu.

Archiv panství mukačevsko-činadilevského (Sv. Mikulášského), jako pramen dějin města	88
Plány města Mukačeva r. 1746 a 1767	89
Počet obyvatelstva města Mukačeva a jeho rozdělení podle stavů a povolání od polovice XVII. století	91
Záznamy starých historiků a zeměpisců o Mukačevu	97
Mukačevská pevnost ve vyobrazeních XVII. století	100
Historický osud města Mukačeva	102
Historická cena archivu města Mukačeva	104

Dodatek A.)

Rejstříky darovacích dekretů městského archivu mukačevského	107
---	-----

Dodatek B.)

Soupis žádostí, podaných mukačevskými obyvateli majitelům panství mukačevského za dobu od r. 1645 až do r. 1708	117
---	-----

Ruské přísežné formule mukačevských městských zaměstnanců z r. 1820.

Přísaha vozky. Přísaha hajného. Přísaha pastýře	123
---	-----

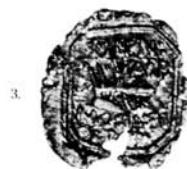
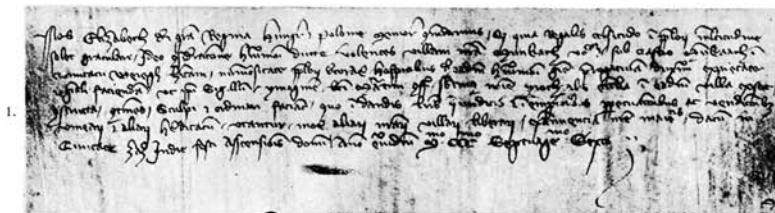
Texty diplomů, pečetí, situačních plánů a titulních listů urbářů otiskněných na přiložených tabulkách I–IV.		Strana
Texty k:		
tabulce I. čís. 1, 2, 3, 4	. . . . .	124
tabulce I. čís. 5, 6, 7	. . . . .	125
tabulce II. čís. 1	. . . . .	125
tabulce II. čís. 2	. . . . .	126
tabulce II. čís. 3	. . . . .	129
tabulce III. čís. 1	. . . . .	129
tabulce III. čís. 2	. . . . .	130
tabulce III. čís. 3	. . . . .	131
tabulce IV. čís. 1, 2, 3, 4	. . . . .	133
Rejstřík jmenný	. . . . .	135

Opravy tiskových chyb.

(V knize zůstaly některé chyby rušící smysl textu; opravte si je před čtením knihy. Drobná nedopatření, zvláště interpunkční, opraví si snadno každý sám.)

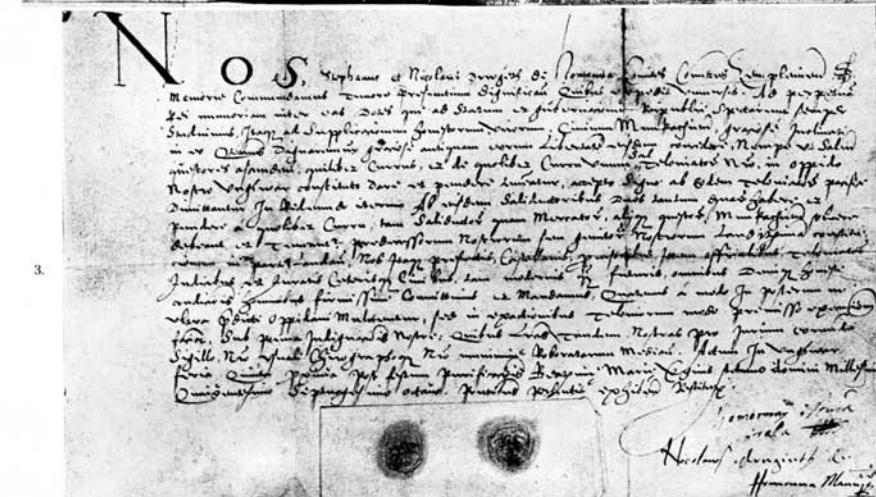
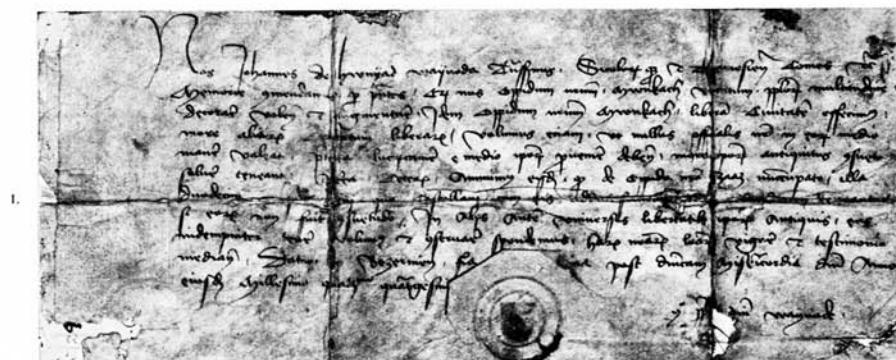
Strana:	Řádek:	Místo:	Má býti správně:
8	13 shora	Olaha	Oláha
11	13 zdola	ak	jak
11	poslední ř. zdola	jakékosí	jakého si
13	4 shora	mezi letech	v letech
16	9 zdola	Árpádovcú	Árpádovcú
21	5, 11, 13, 15 zdola	Lehotský	Lehoczky
25	9 shora	Budě	Budapešť
27	3 zdola	města Bratislavě	městu
37	2 zdola	Akusias	Akusius
39	4 a 26 shora	Hunyády	Hunyady
39	2 zdola	vodních	i vodních:
44	5 zdola	půstavá	zůstavá
44	2 zdola	Sv	Sv. 2.
45	2 zdola	Autonína	Antonína
47	8 shora	Lehocký	Lehoczky
49	6 shora	iudex	index
50	23 zdola	Trantz	Frantz
55	10 zdola	housensky	housenky
63	3 shora	Vitezem	Vítézem
66	6 zdola	Koloman Radvany	Mikuláš Radványi
72	15 zdola	poměru	poměru
92	2 zdola	Koloman	Klement
96	14 zdola	Galler	Haller
98	4 zdola	Zejler	Zeiler
99	1 shora	Zejler	Zeiler
99	24 shora	Valyi	Vályi
101	13—14 shora	Johana Hunfálvyho	Jana Hunfalvyho
103	16 shora	Árpádové	Árpádové
103	22 shora	Gereb	Geréb
110	3 zdola	Perenji	Perényi
116	4 shora	Battyani	Battányi
124	3 shora (v nadpisé)	I. IV.	I—IV.

1. Nejstarší listina mukačevského městského archivu: privilegium pečetí královny Alžběty z rodu Anjou-Piast z r. 1376.
2. Stará pečeť města Mukačeva, užívaná v XVI.—XIX. století.
3. Soudcovská pečeť z roku 1719.
4. Malá stará pečeť městská, užívaná v XVIII. a XIX. století.

5. Novější městská pečeť, zhotovená v r. 1827.
6. Městská pečeť z r. 1844.
7. Výsada Zigmunda Luxemburského mukačevským občanům z r. 1391.

1. Diplom Jana Hunyadiho, ve kterém Mukačovo povýšeno na svobodné město z r. 1445.

3. Privilegium Stěpána a Mikuláše Drugetha de Homonno z r. 1578, otcílaném mukačevským převážejícím sůl.

2. Pergamenový diplom Vladislava II., krále českého a uherského z r. 1512, potvrzující staré výsady Mukačeva.

Ridolphus Drangulus in gratia electus Romanorum Imperator
Imperii Augustus et Semper Hungariae Duxim et Rex ei
Tulendum ac Compromisum de nobis dicitur. Non queritur ne quicunq[ue] proposito Tuncritum dicimus? Sicutum et
adversarij nostra causa non ostendit parat sed cum nobis Hungaria impetrat nos respondeat, ab
nobis et huiusmodi respondet, ut per expeditum et proximum in eam uita, et ueritate ne rem, et alteriusnam et
dulcissimam, que solum non nobis huius labeatur, quod est, ut latronis filii qui et latronibus frugile uirtute multas
viae cunctae operantes ne rem, dulcem, sit. Quare ergo probata ut ipsa haec sit, et ueritas et honestitas
mitigata et mandata ab aliis habere nolentem, ut ex propria sententia illuc reges ac Sacra Congregatio
Ungarici Territoriorum et Ecclesiarum de fato tamquam fato, cum nobis, et quod est, propositio generalis. Ceterum ne
nisi factum fuerit, quod nos magis pro istis quod talibz numero, pro uictoria missione et in gloriam uictoriae
mea responsum, aperte et remittenda aliquo, tempore ac loco, ad ipsos cooptum mittitur et uocatur, atque postea
cum iste tempore sumus rursum et uictoriam missione defensionem et conservacionem sacrae uictoriae, et factis
factis, promoventes et amendo, uictis ac ferens. Secundum nullatenus factum, Quatuor in die uictoria Regis Regis
secundum ac mortis dies anno Domini. Hillelme, Sigismundus, et nos primi.

Ridolphus Drangulus

1 Fejedelem felső Radász Jánoskay Ferenc Nemes Városi a.
magyarok Görcsöv Fejedelmye. Azgyak hoztak a kisalni rendüken hogy Miskolc
Bécsű Vármegyében Miskolc Városánban körül Kecskes Kálmán Rendek köszöntésében megszí-
találunk alázatot jelentek által, amit a cserzőnkére, hogy mivel ennek előtti időig Mérlegős Ló-
ianffy Szuzanna jo emlékezett rendben, azaz időben, nem különben nebb Nagy Anyank
Báthori Sophia Fejedelem Asszony idegenben Privilégiumokat adalnak zala, Kecskedes Excentrikus utas-
olány immunostimuláló birtok megbővítése Városunkban, hogy az e Privilégiumokra minthogy annak követ-
kezései terhet is maguk hozzák ugyanis mely külön helyzetük bejön összefüggésben Kecskedesnek a Szabolcs Sze-
dálmán napokon kiúti ebben összefüggésben a hozzá hozzájárulásra excentrikus teljesítés ugyanis az arculat
elő Privilégiumok a mind annak is Bécsű Sophia Fejedelem asszony nekiük adott el cloumuk pravodul
Donatianus Iosephik Királyi alkotón egyet javasított eljárásnak meg a célszerűség miatt elutasítva, ugyanis a hozzá
adott reprezentatív leány rövidkörűen minden időben alkotja Bécsű Vármegyei székhelye Tisza völgyében
megszervezett azon időben nekiük a hozzájárulásra immunitasokat rezsimulál. Kinekkel alázatot juttassanak a
Kecskedes Excentrikus hozzájárulásnak meg az a bevezetésükben tenni Miskolc per protestatibus ütembe Gundolka-k
között immaginek arról meg a fogyasztásukról, az Vörös Zsigmondnak minthogy Ungvári Kecskedes eddig ne arról
maradványt. Mindekkor minden Városi Városi Privilégiumnak nevezett személy pénzügyi ünnepi költségek
nincsenek, melyeket a Kecskedesnek a maga nevén a hozzájárulásnak az adottaknak, nejmenek a jövőre
szükségesek. Melyek után Parancsnokihoz csatlakozik illát, amelyben fejedelem körülbelül pénzügyi Esbéhoz
testüketől általános megbízás megbízás és tartalom, hogy azokat a fejezeteket, Parancsnoki pénzügyi Esbéhoz
igazítva, D.A.T.U.B. in Oppido Nostro Ms.inkat's die domini Januarii anno Domini Millesimo
anno Secocentummo Xxvigesimo Septimo

Nos Teodorus Istrailovici dei gratia dominii de mirebach Vinnensis et incolis tam presentibus quam futuris
presentes viros fratres patrum famam Quod nos ad salutem alie nre fratris costruxit et conscripsit
monasterium scilicet monachorum et feliciorum ppc opere nostri mandatis qd ad viam et mores grecorum vel
romanicorum et secundum et ad cunctos monachos Ruthenios constitutum qm in speciebus locis de seruac
ad inservientem cordes monachorum Ruthenorum et misericordiam suam dicitur et donantiam suam possunt
villas Bobonijsc et Lauca et omnes possident et habent et inuenient et invenient et inuenient et inuenient et inuenient
nemini delerentur similes denims frugum et vino ac bossoni che ac fluvo et molesto ista qd de eis
Bobonijsc et Lauca et omnes possident et inuenient et inuenient et inuenient et inuenient et inuenient et inuenient
Demde qd meminimus utrūq; monachorum de lauca omni anno quatuor portar
Opidi nrae meminimus ne plus monachis a more lechitioris qd monasterium ad tunc decessum utrūq;
concedimus eis clausum et eis decessum frugum et aliis in campo iiii villa quia vocatur
Grovina in eis ministrare et illis utrūq; non fieri omo possemus puto clausum et eis
enodus ex eis mihi quidam tenebatur dare ei de monasterio spem porcos His de punctis
enodus ex eis mihi quidam tenebatur dare fruges decescuntibus et ruribus sub gemis et quatuor vesti
vma de Centuris Sales et Centuris Flores longos His ita omni scriptura deinceps dicitur dicitur qd illud
spectus et irredicibilis tenetur postmodum puto ac habetur dicitur de claustris non refugere ait me
quod nos fratres qd illa capitulo minime collocat secundum: 18 et ecclasi stenditum est Qd quiq; ex
ipsa aut eradicabur ut postmodum illi ab aliis aliqui usq; ecclasi donatae non obstat ut perducatur
et statuo claustris pluteo solito extitit mecum omnipotens deo mihi ait ne late habeat apprehensio in
re sinistris et spectaculis prius habens natus et agit nrae appetitione covaritis eis de claustris nro ducat
roboretur: Dat namque octauo die mensis marci anno domini MCCC LX

1. List cisaře a krále Rudolfa II., občanům mukačevským s žádostí o konání služby při vojenském transportu z r. 1601.
 2. Privilégium knížete Františka Rákóczi II. z r. 1697, pro kupce mukačevských.
 3. Sporná zakládající listina Theodora Koriatoviče z r. 1360 o založení kláštera mukačevsko-černéckého.

1. Situační plán náměstské ulice a okolí zámku z r. 1746.
2. Uliční plán města Mukačeva z r. 1767.

3. Záhlavní list urbáře mukačevského zámkového panství v době Zuzanny Loránty z r. 1649.

4. Záhlavní list urbáře mukačevského zámkového panství v době Žofie Báthory z r. 1672.

Vydáno za podpory kraje Vysočina Česká republika,
a mecenatov:

PETR PANAK – Česká republika

DAVID SVATBIK – Česká republika

VASYL SLYČKO – Česká republika

AHNESSA LATKO-Jakubyk-Ukraina

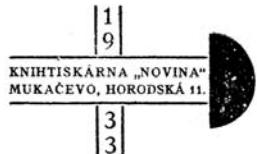
Видано за фінансової підтримки краю Височина Чеська
республіка та меценатів:

ПЕТР ПАНАК – ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА

ДАВІД СВАДБІК – ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА

ВАСИЛЬ СЛИЧКО – ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА

АГНЕССА ЛАТКО-ЯКУБІК – УКРАЇНА

© Šéfredaktor: Ivan LATKO

Vydavatel':

© Klub T.G.Masaryka v Užhorodě, 2025-2026

© Užhorodský spolok Slovákov, 2025-2026

www.klubtgm.cz

www.uzhss.sk

Перевидання книги / reedice /

"Archiv privilegovaného města Mukačeva 1376-1850"

sestavil -
Dr.ONDREJ ŠAŠ

MUKAČEVO - 1933

Тираж випуску – 50 прим.

Верстка і дизайн ПП «Наумченко».

Формат 60x84/16. Друк офсетний.

Відповідальність за матеріали та коректура за автором.

Видруковано у приватній друкарні «Романа Повча»